

**JULES VERNE**

**BOMBARNAC KLAUDIUS**  
**EGY HIRLAPTUDÓSÍTÓ JEGYZETKÖNYVE**

**FORDÍTOTTA: HUSZÁR IMRE**

## I.

*«Bombarnac Klaudius, a «XX. század» tudósítója. Tulsó-Kaukázia.*

*Tiflis.»*

Ezzel a címmel volt ellátva az a távirat, melyet május 13-án való megérkezésemkor kezemhez adtak Tifliszben.

A távirat szövege a következő volt:

*«Bombarnac Klaudius minden egyéb dolgát abbahagyva, folyó hó 15-én az uzunadai kikötőbe, a Kaspi-tenger keleti partjára érkezik. Itt az európai határ és a menyeyi birodalom fővárosa közt levő tulsó-ázsiai vasútvonalra szálljon. Uti tapasztalatait írja le tárczaczikkek alakjában, interviewolja meg a kiválóbb egyéniségeket, a kikkel utközben találkozik és jelentsen minden legcsekélyebb eseményt levélben vagy táviratilag, a jó hírlapi tudósítás pillanatnyi igényei szerint. A «XX. század» számít levelezőjének buzgalmára, értelmességére, tevékenységére és korlátlan hitelt nyit neki.»*

Ugyanaznap reggel tehát, a mikor Tifliszbe érkeztem, szándékom volt, hogy ott három hetet fogok tölteni, aztán meglátogatom Georgia tartományait, hírlapom és a mint reméltem, hírlapom olvasói meglegedésére is; így húzta keresztül a villamos drót minden számításomat.

De hát ilyen váratlan fordulatokban bővelkedik egy vándor hírlaptudósító élete!

Akkoriban az orosz vasutak már egybe voltak kötve a potitiflisz-bakui georgiai vonallal. Hosszas és érdekes utazás után a déli oroszországi tartományokon keresztül, átkeltem a Kaukázuson és azt hittem, hogy ki fogom magamat pihenhetni Tulsó-Kaukázia fővárosában... És ime a «XX. század» nagyigényű szerkesztősége csak fél napi pihenési időt enged e városban! Alig hogy megérkeztem, kénytelen vagyok tovább utazni, a nélkül, hogy időm volna a podgyászomat csak fel is bontani! De mit lehet ez ellen tenni? Meg kell felelnem a hírlapi tudósítás és az interviewolás modern igényeinek.

Pedig jól előkészültem a transkaukáziai vidékek tanulmányozására és bőven el voltam látva az e helyekre vonatkozó földrajzi és népisme munkákkal. Tessék aztán nagy fáradsággal megtanulni, hogy a turbán alaku prémes süvegnek, a melyet a hegyi lakók és a kozákok viselnek, «papakha» a neve, és hogy a derékon összeszorított és ránczokba szedett kabátot, a mely oldalt tölténytartókkal van ellátva, némelyek «cserkeszká»-nak, mások «besmet»-nek nevezik! Tessék abban a helyzetben lenni, hogy teljes bizonyossággal állíthassa, hogy a georgiaiak és az örmények czukorsüveg alakú süveget viselnek, a kereskedők pedig «tulupá»-t, vagyis birkabőrből készült ködment és hogy a kurd, vagy a parszi még mindig viseli a «burkát», a guba-szövetből készült köpenyt, a melyet bizonyos leleményes eljárás segítségével vízhatlanná tesznek.

Mit beszéljek most már a szép georgiai nők fejdizéről, a «tassakravi»-ról, a mely egy könnyű szalagból és fátyolból van alkotva és a szép arczokat mintegy keretbe foglalja, mit beszéljek élénk színű, kissé nyitott újjú ruháikról, a derékon összecsatolt felöltőjükről, prémes téli bársony bekecseikről, a melyek boglárokkal és kösöntyűkkel vannak díszítve, fehér, pamut-szövetű nyári köpenyekéikről, a «csadrá»-ról, szóval mindazon divatokról, a melyeket oly lelkiismeretesen följegyeztem hírlapírói jegyzetkönyvembe?

Hiába tanultam meg, hogy a nemzeti zenekarok sipító flótákból állnak, a melyeknek a neve «zurna», rikácsoló klarinétokból, a melyeknek a neve «szalamuri», drót húrokkal felszerelt gitárokból, a melyeket tollal pengetnek, «csiamurik»-ból vagyis hegedűkből, a melyeket a zenészek függélyes irányban tartanak és czimbalomszerű «dimplipitók»-ból, a melyek úgy csörömpölnek, mint mikor a jégeső az ablaktáblákat verdesi!

Hiába jegyeztem fel, hogy a «saska» nem egyéb, mint kard, a melyet a vállon átvetett és ezüst himzésekkal diszített kardkötőn hordanak, hogy a «kindjal» vagy «kandsar» egy hosszú tör, a mely az övbe van beledugva és hogy a kaukázusi csapatok fegyverzetét egy damaszk csövű és vésett érclemezekkel kivert hosszú puska egészíti ki.

Semmi hasznát se vehetem abbeli tudományomnak, hogy a «tarantasz» egy hintóforma és meglehetősen ruganyos kocsi, a mely középmagasságú és egymástól meglehetősen távol álló kerekeken nyugszik, hogy e járművet a «jemcsik» igazgatja, a ki az első ülésen foglal helyet és kezeli a három ló gyeplőjét, és végre, hogy mellette egy második kocsis, a «faléter» segít-kezik olyankor, mikor szükségessé válik befogni egy negyedik lovat, a melyet a «szmatrityel», a kaukázusi utak postamestere ad.

Mit használt megtanulnom, hogy a «verszt» hosszúsága egy kilométer és hatvanhét méter, hogy a tulsó-kaukáziai kormányzóság nomád népei a következő törzsekből állnak: kalmukok, az eleuthák ivadékai, számszerint tizenötezeren, muzulmán eredetű kirgizek nyolczezeren, kundrovi tatárok tizenegyezeren, szartovi tatárok száztizenketten, nogáji tatárok nyolczezer-ötszázan, turkománok közel négyezeren.

Ime, tehát egy ukáz kényszerít elhagynom Georgiámat, melyet olyan alaposan tanulmányoztam! Még csak arra se lesz időm, hogy meglátogassam az Ararat-hegyet, a melyen a vizözön negyvenedik napján fennakadt a Nőé bárkája, a híres patriarkha e kezdetleges hajója! És le kell mondanom arról, hogy közrebocsáthassam utazási emlékeimet Tulsó-Kaukáziából, a tollamban fog maradni legalább ezer sornyi kézirat, a melyhez a franczia nyelvnek a franczia akadémia által megállapított, elismert és elfogadott harminczkétezer szavát mind fölhasználtam.

Biz ez szomorú dolog volt, de nem lehetett rajta segíteni.

Mindenekelőtt tehát hány órákor indul el a vonat Tifliszből a Kaspi-tenger felé!

A tifliszi pályaudvar három vasúti vonalnak a csomópontja: itt egyesül a nyugati vonal, a mely a Fekete-tenger partján, Potinál végződik, a hol az Európából érkező utasok szállnak partra; a keleti vonal, a mely a Balkánig tart, a hol azok az utasok ülnek hajóra, a kik a Kaspi-tengeren akarnak átkelni, végre az a százhatvannégy kilométer hosszúságú vonal, a melyet az oroszok Innenső- és Tulsó-Kaukázia közt építettek. Vladikavkastól Tifliszig és a mely négyezeröttszáz lábnyi magasságban átkelvén az Arkoth hágóján, Georgia fővárosát egybeköti déli Oroszország vasutaival.

Futok az pályaházba és az indulási oldalon levő jegykiadási pénztárhoz rohanok.

- Hány órákor indul a vonat Bakuba?

- Ön Bakuba utazik? - kérdé a hivatalnok.

És a pénztárlak nyílásán keresztül azt az inkább katonai, mint polgári pillantást veti reám, a mely örökké és változatlanul csillog a muszka katonai és hivatalnoki sapkák ernyője alól.

- Ugy hiszem, - felelém talán kissé élénken, - hogy nincs megtiltva Bakuba utazni.

- Nincs, - felelé a hivatalnok nyersen, - ha ön el van látva szabályszerű útlevéll.

- Lesz szabályszerű útlevelem, - vágtam vissza a mogorva hivatalnoknak, a kiben, mint minden orosz hivatalnokban, a hivatalnokkal a zsandár is egybe van forrva.

Aztán még egyszer megkérdeztem, hogy hány órákor indul a vonat Bakuba.

- Este hatkor.

- És mikor érkezik Bakuba?

- Másnap reggel hétkor.

- Még elég jókor érkezik az Uzun-Adába induló hajóhoz?

- Elég jókor.

És ezzel a hivatalnok üdvözlésemet gépies pontosságú üdvözléssel viszonzta.

Az utlevéllel nincs mit törődnöm; a francia konzultól meg fogom kapni mindazon bizonyítványokat, a melyeket az orosz hatóságok követelhetnek.

Este hatkor - és már reggeli kilencz óra! Ej, mit! ha bizonyos utazási könyvek szerint alaposan meg lehet nézni Párist két, Rómát három és Londont négy nap alatt: igen rendkívüli dolog volna, ha Tifliszt nem lehetne ép oly alaposan megtekinteni fél nap alatt, és megjegyzem, hogy én mindent a saját szemeimmel akarok látni. Az ördögbe; vagy reporter az ember, vagy nem az!

Felesleges mondanom, hogy a hirlapom nem küldött volna el Oroszországba, ha nem beszélnék folyékonyan oroszul, angolul és németül. Tulságos dolog volna egy hirlapi tudósítótól azt követelni, hogy jártas legyen mindazon néhány ezer nyelvben, vagy tájszólásban, a mely az öt világrészben az eszmecserét közvetíti. Ezenfelül az említett három nyelvvel és hozzá a francziával, az ember két világrészben elég messzire eljuthat. Igaz, hogy hátra volna még a török, a melyből néhány mondatot megtartottam emlékezetemben, és a khinai, a melyből egy árva szót sem értek. De azért nem félek attól, hogy tátott szájjal fogok állni Turkesztánban, vagy a mennyei birodalomban. Tolmácsokban nem lesz hiány útközben, és bizton remélem, hogy a Túlsó-ázsiai vonalon való átutazásomnak egyetlen részlete se fog veszendőbe menni. Én tudok látni és fogok látni. Miért titkolnám? Azok közé tartozom, a kik úgy vannak meggyőződve, hogy e világon tárczaczikk-tárgy minden, hogy a föld, a hold, az ég, a világ-egyetem csak azért alkottatott, hogy anyagot szolgáltatasson hirlapi cikkek számára, és tollam bizonynyal nem fog pihenni utközben.

Mielőtt Tifliszt megtekintenők, végezzünk az útlevélügygyel. Szerencsére nem kell azt a «poderosznáját» kieszközölnöm, a melyre hajdan feltétlen szükségük volt mindazoknak, a kik Oroszországban utaztak. Akkor még az előfutárok és a postalovak ideje járta, és a hivatalos utazási engedély rendkívüli hatalma elhárított minden akadályt, biztosította a leggyorsabb előfogatokat, a postakocsisok legszeretreméltóbb előzékenységét annyira, hogy a jó ajánlatokkal ellátott utas nyolcz nap és öt óra alatt megtehetette azt a kétezerhét száz versztnyi utat, a mely Tifliszt Szent-Pétervártól elválasztja. De mennyi fáradságba került ilyen útlevél kieszközlése!

Ma egy egyszerű utazási engedély is elég. Az ilyen engedélynek azt kell bizonyos mértékben bizonyítania, hogy az illető nem orgyilkos, még csak nem is politikai elitélt, hanem olyan, a kit művelt országokban becsületes embernek szokás nevezni. A tifliszi francia konzul segélyével csakhamar rendben leszek a muszka hatóságokkal.

Az egész csak két óra és két rubel dolga. Aztán szemeimmel, füleimmel és lábaimmal teljesen a georgiai főváros megtekintésének szentelem időmet, vezető nélkül - a kiktől irtózom. Igazában képes lettem volna bármily idegent elkalauzolni e jó eleve oly vasszorgalommal tanulmányozott főváros tömkelegén keresztül. Ez nálam egyszerűen természeti adomány.

Csak amúgy találomra a következőket ismertem meg: mindenek előtt a «dúma»-t, vagyis a városházát, a hol a «golova» vagyis a polgármester székel. Ha szerencsém lett volna az olvasót kísérhetni, elvezettem volna őt a Krasznaja-Gora sétány felé, a Kura balpartján. Ez Tiflisz Champs-Elyséeje - olyanforma, mint a Tivoli Kopenhágában, vagy a vásár a párisi Boulevard de Bellevillen, nagy számú «kacsélik»-kal, vagyis felséges hintákkal, a melyeknek tudományosan kombinált mozgásától az ember okvetlenül megkapja a tengeri betegséget. A piaczi bódék útvesztőjének közepette mindenütt ünnepi ruhákba öltözött nők sétálnak födetlen arczczal, ezek tehát valamelyik keresztény hitet valló georgiai vagy örmény nők.

A mi a férfiakat illeti, ezek valóságos belvederei Apollók, noha kevésbbé egyszerű öltözetben. Valamennyit egy-egy herczegnek lehetne tartani, és csakugyan azt kérdezem magamtól, vajjon nem hercegek-e mindannyian? Hiszen leszármazásukat visszavezetik egész... De hagyjuk későbbre a családfát. Folytassuk utunkat a városban nagy lépésekkel. Egy vesztett percz tiz sornyi tudósítással ér fel és tiz sornyi tudósítás honorariuma... No, ez a hirlap és a hirlapkiadók nagylelkűségétől függ.

Gyorsan el a Karaván-szerajba. Itt tanyáznak az ázsiai szárazföld minden pontjáról ide csődülő karavánok. Épen most érkezik egy, a mely csupa örmény kereskedőkből áll. Egy másik pedig indulni készül. Ennek tagjai mind persiai és orosz-turkesztáni kalmárok. Szerettem volna az egyikkel megérkezni és a másikkal elutazni. De ez lehetetlen, a mit nagyon sajnállok. Mióta a túlsó-ázsiai vasutak kiépültek, alig lehet már hébekorban találkozni a lovasok, gyalogosok, paripák, tevék, szamarak és a szekerek e festői és végtelen proceszsióival. De sebaj! Azért nem tartok tőle, hogy utazásom Közép-Ázsián keresztül érdektelen lesz. A «XX. század» reportere képes lesz azt érdekessé tenni.

Itt vagyunk a bazárnál, a mely teli van Persia, Khina, Törökország, Szibéria, Mongolia árucikkeivel. Roppant halmaza a teheráni, siraszi, kandahari, vagy kabuli szöveteknek, e bámulatos szövésű és színű szőnyegeknek és selymekelméknek... a melyek nem érnek fel a lyoni selyemszövetekkel.

Vásároljak valamit? Nem! Podgyászszaal terhelni magamat útamon a Kaspi-tengertől a mennyei birodalomig?... Soha! A kis kézi táska, a vállról aláfüggő útitársoly és az úti-ruha teljesen elég. A mi a fehérneműt illeti... azt majd szerzek utközben, angol szokás szerint.

Álljunk meg a híres tifliszi fürdők előtt, a melyeknek ásványvize lehet vagy hetven Celsius hőfokú. Itt gyakorolják legtökéletesebben a massaget, a gyömszölést úgy, hogy a gyömszölteknek csontjai is ropognak tőle. Emlékszem, mit mondott róla a nagy (az idősebb) Dumas, a kinek vándorlásai soha se szűkölködtek kalandokban. A gőzerővel való hirlapi tudósítás e lángeszű kezdeményezője szükség esetén tudott kalandokat ki is gondolni. De nekem nincs időm magamat massziroztatni, sem a csontjaimat megropogtatni.

Lám, lám! «Hôtel de France». Hol nincs egy «Hôtel de France?» Belépek, reggelit rendelek, természetesen georgiai reggelit, fűszerezve bizonyos kachéliai borral, mely abban a hirben áll, hogy az ember soha se részegszik le tőle, ha csak ivás közben nem szagolja és nem azon öblös nyílású palaczkokból iszsza, a melyekbe az orr behatol, mielőtt az ajkak érintenék. A Kaukázuson túli benszülöttek azonban ezt az utóbbi módot kedvelik. A rendszerint józan oroszok azonban, úgy látszik, beérik a theával, a mennyiben az bizonyos mennyiségű «vutkival» a *par excellence* muszka pálinkával van vegyítve.

Én francia, sőt gascognei létemre, megelégszem azzal, hogy az elém tett palaczk kachéliai bort úgy igyam, a mint a «Chateau Lafitte»-ot ittuk ama feledhetetlen időkben, mikor a nap még szőlőket érlelt Pauillac dombjain. Valóban ez a kissé savanykás kaukázusi bor igen kellemesen öblögeti le a rizsszel párolt csirkét, vagyis mondjuk inkább a «pilaf»-ot. Ha így nevezzük, akkor bizonyos különleges zamatot fedezhetünk fel benne.

A reggelin is túlestünk volna. És most vegyüljünk ismét ama hetvenezer lakos közé, a mennyit jelenleg Georgia fővárosa számlál. Hatoljunk be a kozmopolita népesség közepette az utcák tömkelegébe. Sok zsidót találunk, a kik az árjai fajokkal ellenkezőleg ruháikat jobbról balra gombolják be, ép úgy, a mint jobbról balra irnak. Talán Izrael fiai nem annyira urak ebben az országban, mint másutt? Ez kétség kívül onnét van, mert a helyi közmondás szerint hat zsidó kell hozzá, hogy egy örményt megcsaljon és az örmények ugyancsak nagy számmal vannak a tulsó-kaukáziai tartományokban!

Egy homokos térre érkezem, a hol a tevék előrenyujtott fejjel, és maguk alá hajlott első lábakkal százanként heverésznek. Hajdan ezrenként heverésztek. De a Kaspi-tavon túli vasút kiépítése óta, a mi néhány évvel ezelőtt fejeztetett be, e púpos teherhordók száma nagyon szembetűnőleg leapadt. Tessék egyszerű teherhordó állatoknak versenyezni a tehervonatok raktár-kocsijaival!

Az utcákon lefelé haladva, a Kura rakpartjaira jutok. E folyó a várost két különböző kiterjedésű részre osztja. Minden oldalon egymáson túl ágaskodó házak emelkednek. Mintha minden háztulajdonos csak arra törekednék, hogy a szomszédja háztetején keresztül láthasson. A vízparti városrészekben élénk kereskedelmi forgalom uralkodik. Itt van a gyűlőhelye a bor-kereskedőknek, a kik áruikat duzzadó tömlőkben kínálják és a vizárosoknak, a kik a vizet elefánt orrmányhoz hasonló csövekkel ellátott és bivalybőrből készült edényekben tartják.

Aztán találomra bolyongok tovább. *Errare<sup>1</sup> humanum est* szokták mondani a bordeauxi diákok, mikor a Gironde partjain kószálnak.

- Uram, - szólít meg egy barátságos kis zsidó, egy házra mutatva, a mely valóban nagyon közönségesnek látszott előttem, - ön idegen, ugy-e bár?

- Teljesen idegen vagyok.

- Akkor tehát ne menjen el e ház előtt a nélkül, hogy meg ne állapodnék egy pillanatra és meg ne csodálná...

- És ugyan mi csodálatraméltó van rajta?...

- Itt lakott Satar, a híres tenorista, a ki mellből énekelte a kontra f-et... És mennyit fizettek neki érte!

Azt kívánom a derék patriarkhának, hogy énekelje a kontra f-et, és fizessenek érte még többet, aztán indulok felfelé a Kura jobb partján levő magaslatokra, hogy az egész városon végig tekinthessek.

A dombtetőn, egy kis téren, a hol egy szavalóénekes heves taglejtések közt recitálja Szaadi, a kedves perzsa költő verseit, teljesen átengedem magamat a tulsó-kaukáziai főváros szemlélésének. A mit itt jelenleg cselekszem, ugyanazt szándékozom cselekedni két hét múlva Pekingben. De míg a mennyei birodalom pagodáit és jamenait láthatnám, Tifliszben a következőket szemlélhetem: várfalakat, különböző vallásfelekezetek templomainak tornyocskáit, egy székesegyházat, melyen kettős kereszt van; orosz, perzsa és örmény stilben épült házakat,

---

<sup>1</sup> Francia szójáték «Errer» - kószálni.

kevés háztetőt, hanem annál több terraszt, kevés diszített házhomlokzatot, hanem annál több, az emeletekhez illesztett verandás erkélyt; továbbá két élesen elkülönített zónát, az alsót a mely georgiai maradt és a felsőt, a mely újabb szabású, és a melyet egy hosszú boulevard szel ketté. E boulevard szép fákkal van beültetve, a melyek közül kiválik a Bariatinsky herczeg palotája... Az egész kép rendetlen, szeszélyes, meglepetésekben gazdag, háttérében a nagyszerű hegység emelkedik.

Öt óra közel van. Nincs időm átengedni magamat a magasztaló leírások jövedelmes áramlatának. Siessünk az indóház felé.

Itt jókora a tolongás. Örmények, georgiaiak, mingréliak, tatárok, kurdok, zsidók, Kaspi-tenger melléki oroszok sűrögnek-forognak. Némelyik egyenesen Bakuba vált vasúti jegyet, (hova lettél oh, kelet póézisa!), mások a közbeeső állomásokra.

Hiányzik a könyvből!

Átvettem a Bakuba szóló első osztályu vasuti jegyet. Kimentem a pályára, hogy a vasutra felülhessek. Régi szokás szerint arra ügyelek, hogy kényelmesen elhelyezkedjem a vasuti kocsik egyik sarkában. Velem együtt beszáll még több utas is, míg a kozmopolita raj ellepi a második és harmadik osztály kocsijait. Miután még a jegyeket is láttamozták, becsapják az ajtókat. A gőzmozdonynak egy utolsó éles füttye jelzi, hogy a vonat nyomban indulni fog...

Hirtelen hangos kiáltás hallatszik, a melyből egyformán érzik ki a düh s a kétségbeesés és hallom a német szavakat:

- Megállni!... Megállni!

Kinézek a lebocsájtott ablakon.

Egy magas kövér úr fut lelkendezve. Kezében a táskája, sisakszerű kalapja a fején, a lába pedig belebonyolódva hosszú felsője ránczaiba. Elkésett.

Néhány vasuti alkalmazott fel akarja tartóztatni... De próbálja meg valaki, hogy röptében felfogja a bombát. Épp oly kevésbé lehetett ezt ebben az esetben.

A teuton bomba egy nagyon szerencsésen kiszámított ívben belepottyán éppen a szomszédos fülkébe, a melyet egy szives utas nyitva tartott.

Ugyanabban a pillanatban a vonat elindul, a mozdony kerekei végig siklanak a sínen s a gyorsaság növekszik...

Elindultak.

## II.

Három percznyi késéssel indultunk; mindenekelőtt pedig pontosnak kell lenni. Az olyan tudósító, a ki nem pontos, ahhoz a földmérőhöz hasonlít, a mely elmulasztja a számításait a tizedik tizedig folytatni. Ez a három percznyi késés lehetővé tette a németünknek, hogy még velünk jöhessen. Azt hiszem, ez az ember még bő tápot fog szolgáltatni a tollamnak; de hát egyelőre ez csak amolyan pusztá sejtetem.

Az itteni szélességi fok alatt délután hat órákor még egészen világos van. Szereztem egy menetrendet és most azt tanulmányozom. A mellékelt térkép állomásról állomásra mutatja a vonat útját Tiflis és Baku közt. Ha nem tudnám, mely irányba prüsszköl végig a vonat, éjszakeletre robog-e fel, vagy délnyugatra száll-e le, az tisztára elviselhetetlen lenne rám nézve, annál is inkább, mert az éj leszállta után már úgy sem fogok látni semmit, mert nem vagyok sötétben látó, mint a bagoly, uhu, denevér vagy a macska a háztetőn.

A menetrendem legelsőbben is arra tanít meg, hogy a sinhálózat az országut közelében, Tiflis és a Caspi-tenger között huzódik el s eközben Sachanlongot, Poilyt, Elisavetpolt, Karascalt és Aliat összeköti Bakuval a Kura-völgye által. Egy vasútnak nem lehet megengedni az udvariassági látogatásokat. Annak lehetőleg egyenes vonalban kell haladnia. Nos, a transgeorgiai vasút ilyen. Az állomások között, a melyeket a vasút érint, van egy, a melyet nagyon szerettem volna jól megnézni s ez Elisavetpol; a «XX. század» sürgönye előtt azt terveztem, hogy egy hetet fogok ott eltölteni. És most, a mikor a városnak legcsábosabb leírásait olvastam, csak öt perczig fogok ott maradhatni, hajnali két és három óra között.

A helyett, hogy ezt a várost a ragyogó nap fényében nézhettem volna meg, csak bizonytalan összbenyomást szerezhettek róla a hold halvány világa mellett!

Hiány idáig!

A menetrend tanulmányozásának befejezése után kezdtem szemügyre venni utitársaimat. Négyen levén, természetes, hogy a szakasznak négy szögletét foglaljuk el. Én a vonat haladása irányában ülök.

A két túlsó szögletben két útas ül egymással szemközt. Alig, hogy beszálltak, azonnal szemükre huzzák sapkájukat és beburkolták magukat takaróikba. A mennyire képes vagyok megítélni, georgiaiak, de azon utazók kivételes osztályához tartoznak, kik a vasúton aludni tudnak és nem is fognak felébredni, míg meg nem érkezünk Bakuba. Az efféle emberekből semmit se lehet kicsikarni. Rájuk nézve a waggon nem kocsi, hanem ágy.

Velem szemközt egy egészen másféle és teljességgel nem keleti jellegű útas ül. Harminczkét-harminczöt éves, vörösés körszakáll, nagyon élénk szemek, szimatoló orr, beszélni szerető száj, s olyan kezek, a melyek mindig készen állnak a kézszorításra, - ime ilyen ő; egy magas, erőteljes, széles vállu, hatalmas ember. A mint elhelyezkedett, s miután elrakta bőröndjét és nyakáról lecsatolt tarka uti táskáját, rögtön megismertem benne az angol-szász «travelert»-t, a ki megszokta a hosszú utazásokat; a ki gyakrabban található a vasúti vonatokon és a gőzhajókon, mint kényelmes «otthonában», ha ugyan van otthona. Kereskedelmi utazónak kell lennie. Észrevettem, hogy sok ékszerrel parádézik; az újján gyűrűket visel, a nyakkendőjében mellűt, a kézelőjén arany gombokat fotografiákkal, az óralánczán mindenféle csörgő csecsebecsét.

Noha nincs függő a fülében, sem karika az orra czimpájában, még se volnék meglepetve, ha amerikaiak, sőt többet mondok, yankeenak bizonyulna.



Ez nekem való ember. Nem a reporter kötelességei közé tartozik-e megtudni, már csak az interviewok szempontjából is, kik és mik az utitársai, honnét jöttek, hova mennek? A szemközt ülő utitársnál fogom tehát kezdeni a dolgot. Ugy hiszem, nem lesz nehéz. Eszébe se jut aludni, vagy a tájat nézni, a melyet a nap utolsó sugarai még megvilágítanak. Ha nem csalódom, ép annyira vágyik nekem felelni, mint én vágyom őt kérdezni - és viszont.

Hozzá akarok fogni... Egy félelem visszatartóztat. Hátha ez az amerikai - és fogadni mernék, hogy yankee - szintén hirlaptudósító, a ki a «World», vagy a «New-York-Herald» számára ír és meg van bízva, hogy utazza be a nagy Tulsó-Ázsiát? Megpukkadnék dühömben. Mindent inkább eltűrök, mint egy vetélytársat!

Habozásom nem szűnik. Megkérdézzem?... ne kérdezzem? Az éjszaka már közeleg... Végre épen szólni készültem, mikor utitársam megelőzött.

- Ön francia, ugy-e bár? - szólított meg francia nyelven.

- Az vagyok, uram, - felelém neki angol nyelven.

Határozottan arra voltunk teremtvé, hogy megértsük egymást.

A jég megtört és a kérdezősködés megindult.

Mindenki ismeri a keleti közmondást: «Egy bolond többet kérdez egy nap alatt, mint egy bölcs egy egész év alatt.»

De miután sem az utitársam, sem én nem követeltük magunknak a «bölcs» címet, szabad folyást engedtünk a kérdezősködésnek, összevegyítvén a különböző nyelveket.

- Wait a bit!<sup>2</sup> - mondá az amerikai.

Hangsúlyozom ezt a szójárást, a mely gyakran fog ismétlődni, mint a lökés, a mely a hinta kötelét mozgásba hozza.

- *Wait a bit!* Tízet tennék egyre, hogy ön reporter?

- És megnyerné a fogadást!... Igen, reporter vagyok, a «XX század» küldött ki.

- És ön Pekingig utazik?

- Pekingig.

- Mint én, - viszonzá utitársam.

Ez az, a mitől féltem!

- Ön talán kollega? kérdém, nagyon kevésbé barátságos módon szedvén ránczokba homlokomat.

- Nem... Legyen nyugodt, uram... Nem ugyanazon portékát áruljuk...

- Nevem Bombarnac Klaudius, Bordeauxból és valóban igen örülök, hogy együtt utazhatom önnel.

- Az én nevem Ephrinell Fulk, a Strong Bülbül és társa cég megbízottja, New-Yorkból (A. E. Á.)<sup>3</sup>

Valóban hozzá tette, hogy «A. E. Á.»

Most már kölcsönösen be voltunk mutatva egymásnak. Én újdonságok ügyében utazom; - hogy ő mi dologban utazik, azt még ezután kell megtudnom.

---

<sup>2</sup> Várjon egy kissé.

<sup>3</sup> Amerikai-Egyesült-Államok.

A beszélgetés tovább folyt. Könnyen elgondolható, hogy Ephrinell Fulk körülbelül mindenütt utazott már, sőt, a mint megjegyezte, «még messzebb is.» Ismeri mind a két Amerikát és csaknem az egész Európát. De ázsiai földre most lép először. Beszél... folyvást beszél és kifogyhatatlan szaporasággal ismétli *Wait a bit*-jeit. Talán a Hudson folyónak is olyan nyelvoldó hatása van, mint a Garonnenak?

Mindebből az következett, hogy álló két óráig hallgattam elbeszéléseit. Alig hallhattam az állomások neveit, a melyeket a vonatvezető minden megállapodásnál kikiáltott. Pedig szerettem volna megtekinteni a holdsugarak által enyhén megvilágított tájat és néhány megjegyzést beiktatni jegyzetkönyvembe.

Szerencsémre, utitársam már beutazta egy ízben Georgia keleti részeit. Megnevezte a helységeket, a folyókat és a láthatáron emelkedő hegyeket, a melyekből alig láthattam valamicskét... Átkozott vasútak! Az ember elindul, megérkezik és semmit se látott útközben!

- Nem! - kiáltám, - nem úgy van már, mint régen volt! Manapság az utazás nem bir többé a posta-kocsin, trojkán, tarantaszon való utazások varázsával. Vége a váratlan meglepetéseknek, a fogadók eredetiségének, a posta-kocsisok fecsegésének, a jemcsikek wutkizásának... nem találkozunk többé jóra való rablókkal, a kiknek a faja végre is ki fog veszni...

- Bombarnac úr, - kérdé tőlem Ephrinell Fulk, - komolyan sajnálja ön mindezeket a szép dolgokat?

- A legkomolyabban, - felelém. - A vasút egyenes előnye mellett elvesztettük az egykori országútak vonalainak és girbe-görbe kanyargásainak festői hatását. És lássa, Ephrinell úr, a tulsó-kaukáziai útleírások, a melyek ezelőtt negyven évvel jelentek meg, csakugyan sajnálkozást keltenek a mult idők eltűnése felett. Vajjon fogok-e csak egyetlen egyet is látni ama faluk közül, a melyekben kozákok laknak, a kik katonák és parasztok is egyúttal? Látom-e majd ama népies mulatságokat, a melyek egykor szinte elbűvölték az utazókat? Fogok-e láthatni egy «dsikitovkát», a melyben a lovasok a paripáik hátán álltak, a kardjaikat a levegőbe hajigálták, a pisztolyaikat sütögették és az utazót messzire el is kísérték, ha valamely magasrangú muszka hivatalnok, vagy katonatiszt társaságában utazott?

- Kétségkívül elvesztettük ezeket a szép dolgokat, - viszonzá az én yankeem. - De aztán az is igaz, hogy csakis a vassineknek köszönhetjük, a melyek végre is úgy be fogják abroncsolni földtekénket, mint egy boroshordót szokás, hogy tizenhárom nap alatt eljuthatunk Tifliszből Pekingbe. Ennélfogva, ha ön úti kalandokra számított - szórakozás céljából...

- Minden esetre, Ephrinell úr!

- Nos hát, illuziókban ringatta magát, Bombarnac úr. Semmi sem fog történni sem önnel, sem én velem. El lehet készülni a legegyszerűbb, legprózaibb, legunalmasabb utazásra, a mely oly lapos lesz, mint a Kara-kum-sivatag, a melyet az ázsiai vasútvonal Turkesztánban, vagy mint a Gobi-sivatag, a melyet Khinában szel keresztül.

- Majd meglátjuk, - felelém, - mert én az olvasóim gyönyörködtetése céljából utazom...

- Mig én kizárólag a saját ügyeim érdekében.

E nyilatkozat hallatára az jutott eszembe, hogy Ephrinell Fulk aligha olyan utitárs lesz, a milyent magamnak képzeltem. Neki eladó áruí vannak és én nem vagyok vevő. Előre látom tehát, hogy találkozásunkból a hosszú utazás alatt nem fog kellő bizalmasság kifejlődni. Ő bizonyosan azon yankeek közé tartozik, a kiktől azt szokták mondani, hogy ha egy dollárt tartanak a fogaik közt, lehetetlen azt onnét kiragadni. Ebből az emberből semmit se fogok kicsikarhatni, a minek valami értéke volna!

Azonban, habár tudom is, hogy a new-yorki *Strong Bülbul és társa* czég megbízásából utazik, még mindig nem tudom, hogy miféle czég ez. Ha az ember ezt az amerikai ügynököt beszól

hallja, azt hinné, hogy a Strong Bülbül és társai cégét az egész világnak kell ismernie. De akkor hát hogyan lehetséges, hogy *én* ne ismerjem; *én*, egy reporter a Chincholle iskolájából, a ki mindnyájunk nagymestere! Én, úgy látszik, elmaradtam a világtól, mert soha semmit sem hallottam a Strong Bülbül és társai cégről.

Feltettem tehát magamban, hogy megkérdem ez iránt Ephrinell Fulk urat; de e pillanatban ő fordult hozzám a következő kérdéssel:

- Volt ön már az amerikai Egyesült-Államokban, Bombarnac ur?

- Még nem, Ephrinell ur.

- Eljön-e valamikor mi hozzánk is?

- Talán.

- Akkor hát el ne feledje tanulmányozni a Strong Bülbül és társai cégét.

- Tanulmányozni?...

- Ugy van. - Ez a helyes kifejezés!

- Jól van. Nem fogom elmulasztani.

- Ön ott az új világrész egyik legnevezetesebb ipartelepével fog megismerkedni.

- Nem kételkedem benne, de szabad-e tudnom...

- *Wait a bit*, Bombarnac úr, - vágott közbe Ephrinell Fulk neki melegebben. - Képzelsen egy óriási műhelyt, roppant épületeket, melyekben a gépek alkatrészeit készítik, szerelik, ezeröt-száz lóerejű hajógépeket, szellőztető készülékeket, a melyek perczenként hatszázszor fordulnak meg a tengelyök körül, gőzfejlesztőket, a melyek naponként száz tonna szénét fogyasztanak, négyszázötven lábnyi magas kéményt, roppant raktárakat gyártmányaink számára, a melyekkel elárasztjuk mind az öt világrész piacait, egy főigazgatót, két aligazgatót, négy titkárt, nyolcz altitkárt, ötszáz hivatalnokból és kilenczezer munkásból álló személyzetet, egy egész légió utazót, a kik, mint az ön alázatos szolgálja, bejárják Európát, Ázsiát, Afrikát, Amerikát és Ausztráliát, végre évenként pár millió dollárt meghaladó üzleti forgalmat... És mindez arra való, Bombarnac úr, hogy gyárthassuk milliárdonként, ismétlem, milliárdonként a...

E pillanatban a vonat kezdi önműködő fékjei segélyével a gyorsaságát csökkenteni... s aztán megáll.

- Elizavetpol!... Elizavetpol!... - kiabálják a vonatvezetők és az állomási hivatalnokok.

Beszélgésünk félbeszakad. Lebocsátom a kocsik ablakát, kinyitom az ajtót, s kiszállok, hogy megmeredj lábamra kissé mozgathassam. Ephrinell Fulk nem mozdul a helyéről.

Itt járkálok fel s alá a meglehetősen megvilágított pályaház előtt. Mintegy tíz útas már elhagyta a vonatunkat. Öt vagy hat georgiai a kocsik lépcsői körül sűrű-forog. Tíz percnyi megállapodás Elizavetpolban; a menetrend nem enged hosszabb pihenőt.

A legelső harangjelre visszatérek kocsimhoz, belépek és a mint az ajtót becsuktam magam után, észreveszem, hogy helyem el van foglalva. Igen... az amerikaival szemközt egy utazónő ül, a ki ott azzal az angolszász fesztelenséggel helyezkedett el, a mely ép oly kevésbé ismerhatárt, mint a végtelenség. Vajjon fiatal-e, vagy öreg, csinos-e, vagy rút? A homályban nem ítélem meg. A francia udvariasság tiltja visszakövetelnem helyemet, leülök tehát a hölgy mellé, a ki még csak nem is mentegődzik.

A mi pedig Ephrinell Fulkot illeti, úgy látszik, hogy elaludt, és ennél fogva még mindig nem tudom, mit gyárt a Strong Bülbül és társai cég New-Yorkban milliárdonként.

A vonat elindult. Elizavetpol elhagytuk. Vajjon mit láttam e húszezer lakossal bíró szép városból, a mely Tiflisztől százhetven kilométernyire a Gandsacsai, a Kura egyik mellékfolyója mellett fekszik és melyet megérkezésem előtt szorgalmasan «tanulmányoztam»?... Semmit se láttam a zöld lombok alá rejtőző és téglából épült házaiból, semmit az érdekes romokból, semmit a pompás mecsetből, a mely a XVIII. század elején épült. A felséges platánok közül, a melyeket a varjuk és a rigók annyira kedvelnek és a melyek a rekkenő nyári hőséget némileg enyhítik, alig láttam egy pár lombkoronát a halvány holdvilágnál. És a patak partján, a melynek ezüstös vize végig csörgedezik a fő utcán, alig különböztethettem meg a kertek közt egy-két házat, a melyek falkoronával díszített apró fellegvárakhoz hasonlítanak. Csupán egy homályos árnykép maradt meg emlékemben és ezt is csak futtában pillantottam meg a mozdonyunk gomolygó füsttömegén keresztül. És miért vannak e házak folyvást védelmi állapotban? Azért, mert Elizavetpol hajdan, mint erősség, gyakori megtámadtatásoknak volt kitéve a sirváni lesghék részéről és e hegyi lakók, a legjobban értesült történészek szerint, Attila hun harcosainak egyenes ivadékai.

Körülbelül éjfél lehetett. A fáradtság alvásra csábított, de mint jó reporter csak fél szemmel és fél füllel akartam aludni.

Mindazonáltal abba a félálomszerű szendergő állapotba merültem, a melyet a robogó vonat szabályos rezgése idéz elő és éles füttyök, a dörzsfékek robaja és két egymással találkozó vonat zakatolása szakít félbe. Hallottam, a mint a rövid megállapodások alkalmával az állomások neveit kiáltották és a kocsiajtók kinyitak és nagy zajjal becsapódtak.

Egymás után hangzottak a következő nevek: Zsérán, Varvara, Udsarri, Kjurdamir, Klurdán, Karaszul, Navagi... Felegyenesedtem; de mivel már nem abban a szögletben ültem, a melyből olyan rövid úton kiszorítottak, lehetetlen volt kitekintennem az ablakon.

Ekkor azon kezdtem tünődni, hogy mit rejteget az a nagy, halmaz fátyol, takaró és szoknya, a melyet bitorolt helyemen látok letelepedve? E kérdésemre nem tudtam felelni. Vajjon ez a hölgy utitársam lesz-e a vasútvonal végső pontjáig? Fogok-e vele barátságos üdvözlést váltani Peking utcáin?... Utitársnőmről visszatértek gondolataim utitársamra, a ki szögletében úgy horkol, hogy megirigyelhetnék tőle Strong Bülbül és társai cég szellőztető készülékei. És vajjon mi az ördögöt gyárt az az óriási gyártelep? Vashidakat, aczéhidákat, mozdonyokat, hajópánczél-lemezeket, gőzkazánokat, vagy bányaszivattyúkat?... Azok után, a miket az amerikai beszélt, azt kell képzelnem, hogy Creusottal, Cokerillel, vagy Essennel versenyez. Bizonyára egyike lesz az amerikai Egyesült-Államok legóriásibb gyártelepeinek. Hacsak nem füllentett... mert épen nem látszik «zöld»-nek, a mint az ő hazájában szokták mondani, - a mi azt jelenti, hogy Ephrinell Fulk korántsem olyanak látszik, mintha együgyű volna!

Mindazonáltal úgy rémlik előttem, mintha mély álomba merültem volna. A külső benyomásoktól megszabadulván, még yankeem stentori horkolását se hallottam többé. A vonat az aliati állomásra érkezik és ott tíz perczig időzik a nélkül, hogy csak észre is vettem volna. Sajnálom, mert Aliat egy kis kikötő és ott megpillanthattam volna már a Kaspi-tengert és megláthattam volna ama vidékeket, a melyeket Nagy Péter csár elpusztított... E tárgyról két hasábnyi tárczaczikket lehetne írni, egy pár kevésbé ismert munka segélyével, historicophantastikus modorban... Noha ezen országból semmit se láttam, sőt a fővárosából sem, mégse volna nehéz dolog lendületet adni képzelő tehetségem szárnyainak...

- Baku! Baku!...

Ez az ismételt kiáltás ébresztett fel a megállapodó kocsiban.

Reggeli hét óra van.

### III.

A hajó csak délután három órakor indul. Utitársaim közül azok, a kik a Kaspi-tengeren készülnek átkelni, a kikötő felé sietnek. Csakugyan tanácsos is egy kabint, vagy a gőzös szalonjaiban egy helyet lefoglalni.

Ephrinell Fulk hirtelen elvált tőlem e szókkal:

- Egyetlen veszteni való perczem sincs. Málháim földadásáról kell gondoskodnom.

- Sok málhája van?

- Negyvenkét láda.

- Negyvenkét láda! - kiáltám.

- És nagyon sajnálom, hogy nincs kétszer annyi. Ön megbocsát, ugy-e bár?...

Ha nem huszonnégy óráig, hanem nyolcz napig tartott volna az átkelés és pedig az Atlanti-, nem is a Kaspi-tengeren, akkor se siethetett volna jobban.

Akár hiszik, akár nem, a yankeenak egy pillanatra se jutott eszébe a kezét nyujtani utitárs-nőnknek, hogy lesegítse a kocsiból. Én tettem ezt ő helyette. Az utazó hölgy a karomra támaszkodik és leugrik... nem! lassan lelép a földre. Összes jutalmam egy száraz, rendkívül brit hangon kiejtett *«thank you, sir!»* (Köszönöm, uram!)

Thackeray azt mondja valahol, hogy egy jó nevelésű angol hölgy az isten legtökéletesebb műve a földön. Semmit sem ohajtok forróbban, mint hogy ezt az udvarias állítást utitárs-nőnkre vonatkozólag megerősíthessem. Fellebbentette a fátyolát. Vajjon fiatal asszony-e, vagy koros hajadon? Az angol nőknél ezt soha se lehet tudni. Huszonöt évesnek látszik; arczbőre élénk színű, lépése ideges, a ruhája dereka oly magas, mint a tenger dagálya napéjegyenkör. Szemüveget nem visel, noha a szemei nagyon világos kékek, mint a rövidlátóké rendesen. Mialatt magamat meghajtván, a hátamat meggömbítem, ő csak egy fejbicczentéssel szerencsétet, amely csupán hosszú nyakcsigáját hozza mozgásba; aztán elindul a kijárási felé.

Valószínűleg ismét találkozni fogok vele a gőzhajón. Én részemről csak az indulás előtt szándékozom a kikötőbe menni. Bakuban vagyok; fél napom van Baku megtekintésére és ebből az időből egy órát se fogok elvesztegetni, ha már egyszer vándorlásaim véletlenei Bakuba sodortak.

Lehet, hogy e név legkevésbé sem ébreszti fel az olvasó kíváncsiságát. De képzelme talán fel fog hevülni, ha hozzá teszem, hogy Baku a géberek, a parszik, szóval a tűzimádók városa.

A falkoronával ellátott feketés bástyák háromszoros övével körülkerített város, a Kaukázus hegláncz legvégső kiágazásain, az Apseron hegyfok közelében fekszik. De lássuk csak, Perzsiában vagyok-e, avagy Oroszországban?... Kétségkívül Oroszországban, mivel Georgia muszka tartomány; de szabad azt hinnem, hogy Perzsiába jutottam, mivel Baku teljesen megőrizte perzsa jellegét. Meglátogatom a khánok palotáját, a mely valóságos építészeti remek Sáhriár és az «ezeregy éjszaka» szellemes mesemondónője, Seherezáda, a «hold leánya» korából. A palota finom faragványai ma is olyan új színűek, mintha csak az imént kerültek volna ki a művész vésője alól. Kissé messzebb karcsú minaretek, nem pedig a «Szent Moszkva» nagy hasú kupolái emelkednek egy mecset szögletén, a melynek küszöbét át lehet lépni a nélkül, hogy az ember kénytelen volna a cipőit levetni. Igaz, hogy a minaret tetejéről a muezzim többé nem énekel néhány verset a Koránból, az imának szentelt órákban. Ezen-

kivül Baku némely városrészei úgy a szokások, mint egész lényegük tekintetében teljesen oroszosak. A házak ezen utczákon fából vannak építve és merőben hijjával vannak a keleti jellegnek. A pályaudvar tágas és szép; méltó volna Európa vagy Amerika valamelyik nagyobb városához. A kikötő egészen nyugat-európaias; légkörét szinte elhomályosítja a kőszénfüst, a mely a gőzhajók kürtöiből folyvást gomolyog.

Az ember méltán kérdezheti, mit keres a kőszén a naphta városában? Mire való ez a tüzelőanyag, miután az Apseron kopár és terméketlen talaja, a melyen csak az üröm tenyészik, oly gazdag a kőolaj tekintetében? Nyolczvan frankba kerül száz kilogramm a fehér, vagy a fekete naphtából, a melyet a fogyasztás igényei évszázadokig se fognak kimeríthetni.

Valóban csodaszerű természeti tünemény ez! Kinek van szüksége rögtön működő világító, vagy fűtő készülékre? Semmi sem egyszerűbb ennél. Csak lyukat kell fúrni a földbe, azonnal légszesz tódul ki a lyukból és rögtön meg lehet gyújtani. Ez olyan természetes gazometer, a melyet a legszegényebb ember is használhat.

Szerettem volna meglátogatni Ates-Gâhban a híres szentélyt, de huszonkét versztnyre fekszik a várostól és nem lett volna rá időm. Ott ég az örök tűz, a melyet száz meg száz év óta táplálnak az Indiából odaköltözött parszi papok, a kik soha sem esznek állati táplálékot. Másutt e vegetáriánusokat egyszerűen zöldségfalóknak mondanák.

Ez a szó eszembe juttatja, hogy még nem reggeliztem, és miután az óra tizenegyet üt, a vasuti pályaházi étterem felé sietek és egy csöpp szándékom sincs ott magamat az atesgahi parszik életrendének alávetni.

Abban a pillanatban, a mint az étterembe belépek, Ephrinell Fulk rohan kifelé.

- Hát a reggeli? kérdém tőle.

- Már elvégeztem.

- És a málhái?...

- Még huszonkilenczet kell a hajóra szállíttatnom. Mikor az ember a Strong Bülbül és társai czéget képviseli, a mely hetenként öt ezer láda gyártmányt expedál...

- Siessen... siessen hát Ephrinell úr. A hajón ismét találkozunk. Apropos, nem találkozott ön az utitársnőnkkel?

- Miféle utitársnővel?

- Azzal a fiatal hölgygyel, a ki a kocsiban az én helyemet foglalta el.

- Egy hölgy is utazott velünk?

- Kétségekivül.

- Nos hát, ezt most hallom először, Bombarnac úr... most hallom legelőször.

Ezzel az amerikai átlép a küszöbön és eltűnik. Remélem, hogy mielőtt Pekingbe érkezénék, meg fogom tudni, mit gyárt a Strong Bülbül és társai cég New-Yorkban. Hetenkint ötezer láda!... mily óriási termelőképesség és kelendőség!

A reggelimmal gyorsan elkészülvén, ismét útnak indulok. Sétaközben alkalmam volt megbámulni néhány gyönyörű termetű leszghi embert, szürkés cserkesz felöltőt, mellére varrott tölténytartóival, az élénk piros selyem öveket, az ezüst himzésű lábszorítókat, a sarkatlan sarukat, a papak nevű fehér süvegeket, a vállra vetett hosszú puskákat, az övek mellé szúrt saskákat és handsárokat, egy szóval e valóságos vándorló fegyvertárakat, melyek olyan formák, mint a mindenféle zeneszerszámmal fölszerelt vándor «banda-emberek». Csakhogy e

leszgiek pompás, festői alakok, a kik kétségkívül nagy mértékben emelik az orosz csár kíséretének fényét.

Már két óra, ennél fogva czélszerű lesz a kikötő felé indulnom. De még egyszer a vasúti pályaházba kell mennem, mert könnyű úti podgyászatot a kapusnál hagytam.

Ime, itt vagyok újra, egyik kezemben a podgyász, a másikban a botom és elindulok a kikötőhöz vezető utcák egyikén.

Egy tér sarkán, közel ahhoz a helyhez, a hol a bástya megszakad és kijárást enged a rakpartra, két egymás mellett sétáló egyén vonja magára a figyelmemet, magam se tudom, miért. A sétáló pár úti ruhába van öltözve. A férfi harmincz-harminczöt évesnek, a nő huszonöt-harmincz évesnek látszik; a barna hajú, de már szürkülni kezdő férfi arcza mozgékony, pillantása élénk, járása könnyű és kissé himbálódzó; a nő szőke, még eléggé csinos, a szemei kékek, az arczbőre nem egészen üde, a haja kissé göndör, úti ruhája nem jó izlést árul el a divattól elmaradt szabásával és ríktó színeivel. Valószínűleg házaspár, mely a vonaton jött ide Tifliszből és - ha sejtmem nem csal - francziák.

Én kíváncsian vizsgálom őket, de ők nem is ügyelnek rám. Sokkal inkább el vannak foglalva, hogysm észrevettek volna. Kezeikben és vállaikon táskákat, párnákat, takarókat, botokat, napernyőket és esernyőket czipelnek, szóval számtalan apró holmit, a melyekért nyilván nem akartak a gőzhajón a többi podgyászszal együtt fizetni. Élénk vágyat érzek magamban segítségükre lenni. Nem szerencsés és a legritkábbak közé tartozó véletlenség-e francziákkal találkozni Francziaországon kívül?

Épen abban a pillanatban, mikor meg akarom őket szólítani, Ephrinell Fulk elcsíp, magával czipel és az utazó pár hátra marad. De a mi halad, el nem marad. Majd megtalálom őket a gőzösön és utazás közben meg fogunk ismerkedni egymással.

- Nos? - kérdém az amerikaitól, - mennyire van ön a málhái elszállításával?

- E perczben a harminczhetedik láda van úton, Bombarnac úr.

- És eddig nem volt semmi baj?

- Semmi.

- És, ha szabad kérdezmem, mi van az ön ládáiban?...

- Hogy mi van a ládáimban?... Ah! épen itt van a harminczhetedik! - kiáltá Ephrinell Fulk és elrohant a hordár elé, a ki e perczben érkezett a rakpartra.

Itt élénk mozgalom uralkodik, mint rendesen a hajók megérkezése és elindulása alkalmával. Baku a Kaspi-tenger leglátogatottabb és legbiztosabb kikötője. Az éjszakibb irányban fekvő Derbent nem versenyezhet vele. Baku csaknem teljesen magához ragadta az összes tengeri forgalmat e tengeren, vagyis inkább e nagy tavon, a mely semmiféle összeköttetésben sem áll a szomszéd tengerekkel. Magától értetik, hogy az uzun-adai kikötő megalapíttatása a tulsó parton megtízszerezte az átmeneti forgalmat Bakuban. A Trans-Kaspi vasút, a mely úgy az utazók, mint az árúk számára megnyílt, a legfőbb kereskedelmi út Európából Turkesztánba.

Talán közel jövőben egy második út is fog kiépülni a perzsa határszélen, egybekötendő a dél-oroszországi vasutakat az angol India vasutaival, a mi által az utasok megkiméltetnének a Kaspi-tengeren való átkelésztől. És ha majd egykor e tágas medencze az elpárolgás következtében ki fog száradni, a fövenymederben épüendő vasut miért ne tenné lehetővé, hogy a vonatok átrakodás nélkül közlekedhessenek Baku és Uzun-Ada közt?

De mielőtt e jámbor óhajítás beteljesülne, szükséges a gőzhajót használni és azt készültem épen most tenni nagy számú utazó társasággal egyetemben.

A hajónk, melynek neve «Asztara», a «*Kaukaszus és Merkúr*» című társulat tulajdona. E lapátkerekű nagy hajó hetenkint háromszor közlekedik a két part közt. A nagy hajótest úgy van berendezve, hogy minél nagyobb mennyiségű árut fogadhasson be és a hajó építői nagyobb figyelmet fordítottak az árúk elhelyezésére, mint az utazók kényelmére.

De utóvégre is nem érdemes, hogy az ember huszonnégy óráig tartó átkelésnél nagyon válogatós legyen.

Az állomás körül nagy zaj és tolongás uralkodik; mindenütt elutazni készülő, vagy az elutazást néző nép Baku kozmopolita lakosságából. Az elutazók többnyire turkomanok, továbbá mintegy húsz különböző nemzetiségű európai, néhány perzsa és két khinai typos. Ezek nyilván Khinába utaznak.

Az «Asztara» a szó szoros értelmében tele van rakva árúkkal. A hajótest ürege szűknek bizonyult és a rakomány egy része a fedélzeten halmozódott föl. A hajó hátulja fenn van tartva az utasok számára, de a két kerékburok felett levő átjárótól fogva a hajó orráig roppant sok podgyászt halmoztak fel, a melyet vastag kátrányos ponyváknak kell megóvniok a hajón netalán átsapó hullámok elől.

Itt helyezték el Ephrinell Fulk ládáit is. Ő maga egy valódi yankee erélyességével ügyelt fel mindenre és teljesen el volt szánva arra, hogy nem téveszti szeme elől nagy értékű árukat, a két lábnyi magasságú, szélességű és hosszúságú négyszögletes ládákat, a melyek szíjjal gondosan körülövezett fénymázos bőrburokba voltak csomagolva. Mindegyik láda tetején e felírás volt olvasható: «*Strong Bülbül és társai. New-York.*»

- Összes áru a hajón vannak már? - kérdém az amerikaiától.

- Épen most érkezik a negyvenkettedik láda, - felelé.

És valóban az említett láda, egy hordár hátán már a hajóra vezető hidacskán van. Úgy rémlík előttem, mintha a hordár lábai kissé ingadoznának, kétségkívül a vutki bőséges ivása miatt.

- *Wait a bit!* - kiáltá Ephrinell Fulk.

Aztán, hogy érthetővé tegye óhajítását, jó orosz kiejtéssel utána mondta: - Figyelem... figyelem!

Ez igen jó tanács volt, de elkésett. A hordár éppen akkor botlott meg. A láda lesiklik a válláról és lezuhan... szerencsére az «Asztara» párkányán keresztül, ketté törik és a fedélzeten számtalan apró csomagocska, a melyek begöngyölő papirja elszakadt, a fedélzeten árasztja szét a tartalmát.

Mily dühös felkiáltás hangzott el Ephrinell Fulk ajkairól! Mily hatalmasan hátbavágta az ügyetlen hordárt, kétségbeesett hangon kiáltozván:

- A fogaim!... az én szegény fogaim!

És letérdelt és minden felől kezdte összeszedgetni a mesterséges elefántcsontból készült apró fogacskákat, melyek mindenfelé szétgurultak, míg én valóban képtelen voltam a nevetést visszafojtani.

Igen, a «Strong Bülbül és társai» cég New-Yorkban fogakat gyárt. Ez az óriási gyártelep azért működik, hogy hetenkint ötezer ládára való fogat szállíthasson mind az öt világrészbe! Azért fejleszt ezerötszáz lóerőnyi gőzt és fogyaszt el naponként száz tonna szenet, hogy műfogakkal



elláthassa az ó és új világ összes fogorvosait és fogtechnikusait és még Khinába is küldhessen belőlük... Ez aztán igazi amerikai vállalkozó szellem.

Utóvégre is, a mint állítják, földünket ezernégyszáz millió ember lakja, minden emberre harminczkét fogat számítván, az eredmény körülbelül negyvenöt milliárd fog. Ha tehát valamikor valamennyi valódi fogat mesterségesekkel kellene kicserélni, még a «Strong Bülbül és társai» cég se lenne képes e szükségletnek eleget tenni.

De hagyjuk Ephrinell Fulkot futni negyvenkettedik ládájának fogászati kincsei után. Az utolsó harangszó megkondul. Valamennyi utas a hajón van. Az «Asztara» kötélékeit azonnal el fogják oldozni.

Egyszerre a part felől kiáltások hangzanak. Rájuk ismerek: a kiáltások ugyanazok, a melyeket már Tifliszben hallottam, ugyanazon perczen, mikor a bakui vonat indulni készült.

Csakugyan itt van a kérdéses utas. Liheg, szalad, alig bírja tovább. A röpködő hidat már kihúzták és a hajó már a sík tenger felé kezd fordulni. Vajjon hogyan fog hajóra szállni az elkésett német?

Szerencsére egy hajókötél még az állomási pontonhoz csatolja az «Asztara» hátulját. A német abban a pillanatban érkezik oda, mikor a matrózok azt is el akarják oldani. A legények a kezüket nyújtják neki és segítik beugorni a hajóra.

Ez a vastag ember nyilván mindig elkésik és nagyon meg volnék lepetve, ha elérkeznék a rendeltetési helyére.

Végre az «Asztara» hatalmas kerekeinek lapát-csapásai alatt megmozdul és nem sokára elhagyja a kikötőt.

Körülbelül négyszáz méternyi távolságra a kikötőtől a tenger erős forrongása elárulja a vizek nagy háborgását. Én akkor épen a hajó hátulján levő kötelek közelében álltam és szivarozva nézegettem, a mint a kikötő eltűnt az Apseron hegyfok mögött, s a Kaukázus hegylánca feltűnt a nyugati láthatáron.

A szivarom már épen a végét járta és miután még néhány szippantást tettem, a párkányon keresztül beledobtam a tengerbe.

A hajó körül egyszerre lángtenger terjedt szét. A víz forrongását egy tengeralatti naphta-forrás okozta, és az égő szivar elég volt ahhoz, hogy azt lánggra lobbantsa.

Néhány kiáltás hangzott el. Az «Asztara» égő hullámok közt haladt tovább, de a kormánylapát egy fordulata eltávolított bennünket a tűzforrástól és csakhamar el volt hárítva minden veszély.

A kapitány a hajó hátulsó részére jött és csak e szókat intézte hozzám fagyos hangon:

- Ön nagy meggondolatlanságot követett el.

Én azt feleltem, a mit az ember ilyen körülmények közt felelni szokott:

- Lelkemre mondom, kapitány, nem tudtam...

- Az ilyesmit mindig tudni kell, uram!

E szókat egy száraz és barátságtalan hang mondta, néhány lépésnyire tőlem.

Hátra fordultam...

Ebben a kis megleckéztetésben az angol nő részesített.

## IV.

Rendszerint bizalmatlan vagyok az utazási tapasztalatok iránt. E tapasztalatok mindenkor subjectivék (alanyiak), ezt a szót csak azért használom, mert divatos, noha igazában soha sem tudtam, hogy voltaképen mit jelent. A vidám kedélyű ember vidám színben fogja látni a dolgokat, a szomorú ember pedig szomorú színben. Demokritos a Jordán partját és a Holt-tenger fövenyét is elragadó látványnak nyilvánította volna, Heraklitos ellenben a nápolyi öblöt és a Bosporus partjait is mogorva, barátságtalan tájnak. Nekem szerencsés természetem van; - bocsássa meg az olvasó, ha ezen elbeszélésbe a saját személyemet is belekeverem, de nagy ritkaság, hogy egy író össze ne vegyítse önmagát azzal, a mit elbeszél. Ezt bizonyítják Hugo Viktor, Dumas, Lamartine és annyi más író művei. Shakespeare kivételt tesz, de én nem vagyok Shakespeare. Igaz, hogy Lamartine, Dumas és Hugo Viktor se vagyok.

Azonban bármily nagy ellensége legyek is Schopenhauer és Leopardi tanainak, be kell vallanom, hogy a Kaspi-tenger partjai búskomoraknak és elszomorítóknak látszottak előttem. A partvidék mintegy kihalt; nincs ott se növényzet, se madár. Nem is igazi tengeren érzi magát az ember. Pedig bár a Kaspi-tenger igazában nem egyéb egy nagy tónál, a mely huszonhét méterrel alantabb fekszik a Közép-tenger színvonalánál, e tavon néha rendkívül erős viharok uralkodnak. A hajónak nincs rajta elég tág tere, mint a tengerészek szokták mondani. Mi az a pár száz kilométernyi szélesség? Az ember akár kelet, akár nyugat felé hamar partot ér és menhelyet nyújtó kikötők sincsenek nagy számmal, sem Ázsia, sem Európa felől.

Körülbelül száz utas van az «Astara» fedélzetén, köztük számos kaukáziai, a kik Turkesztánnal állnak kereskedelmi összeköttetésben. Ezek nem fognak bennünket elkísérni a mennyei birodalom keleti tartományáig.

A transzkaspiai vasút már néhány év óta van forgalomban Uzun-Ada és a khinai határszél közt. E kikötő és Szamarkand közt az állomások száma nem kevesebb hetvenháromnál. E vonalon kell tehát a legtöbb utasnak elhagynia a vonatot. Ezekkel nincs miért törődnöm és nem is fogom az időmet arra vesztegetni, hogy őket tanulmányozzam.

Tegyük fel, hogy akad köztük egy érdekes egyéniség; tanulmányom tárgyává teszem, kifürkészem «a lelke mélyeig»... aztán éppen a döntő perczben a faképnél hagy.

Nem! egész figyelmemet azok számára tartogatom, a kikkel mindvégig együtt fogok utazni. Ezek közé tartozik Ephrinell Fulk és talán az a bájos angol nő is, a ki nyilván Pekingbe utazik. Uzun-Adában más utitársakat is fogok találni. A mi a francia házaspárt illeti, erről még semmit se tudok; de a tengeren való átkelés nem fog elmúlni a nélkül, hogy meg ne tudjam, mit tartsak róluk. Velünk utazik két khinai is, a kik kétségkívül hazájukba térnek vissza. Ha csak száz szót tudnék a «kuen-hoa» nyelvből, a mely a mennyei birodalom lakóinak társalgási nyelve, talán használhatnám valamire e furcsa spanyolfal-alakokat. Valóban legnagyobb szükségem volna egy legendaszerű alakra, egy rejtélyes hősre, akár előkelő főúr legyen, akár haramia, a ki inkognito utazik. Szóval, ne feledkezzünk meg kettős szerepünkről: *reporter* a tényekre nézve, *interviewer* az egyénnel szemben, soronként ennyi meg ennyi centime honoráriummal, és válogassuk meg jól az embereinket. A helyes választás félsikerrel ér fel.

A faburkolatú lépcsőn lementem a hajó szalonjaiba. Egyetlen szabad helyet se lehetne találni. A kabinokat már elfoglalták azok az utazók és utazónők, a kik a hajó hánykódásától és a tengeri betegségtől félnek. Lefeküdtek, mihelyt hajóra szálltak és fel se kelnek, míg a hajó ki nem köt az uzun-adai rakparton. Más utasok kabin hiányában a pamlagokon telepedtek le apró

podgyászaik közé és meg se mozdulnak többé a helyeikről. Tessék regényes egyéniségeket keresni ezen alvók közt, kiket a tengeri betegség fenyeget.

ÉN, részemről, a fedélzeten szándékozom tölteni az éjszakát. A legelső ember, a kit megpillantok, az amerikai, a ki épen elvégezte a ládája és a fogai rendbeszedését.

- Hinné-e ön, - kiáltá, - hogy az a részeges muzsik még borraivalót merészkedett tőlem kérni?

- Remélem, semmit se vesztett el, Ephrinell úr, - mondtam.

- Szerencsére semmit.

- Szabad-e tudnom, hány fogat visz ön be Khinába ezekben a ládáknak?

- Egy millió nyolczszázezret, nem számítva a bölcsességfogakat.

ÉS nagyot nevetett ezen az élcen, melyet útközben bizonyosan számtalanszor ismételt már. Magára hagytam Ephrinellt és felmentem a kerékburkokat egymással összekötő hídra.

Az ég elég derült. Az éjszakai szél fokozódni látszik. A távolban hosszú zöld fodrok futnak végig a tenger tükrén. Lehetséges, hogy az éjszaka viharosabb lesz, mint hittem volna. A gőzös elején számos utas tanyázik: rongyokba burkolt turkománok, beesett szemű kirgizek, kivándorló muzsikok, szóval csupa szegény ördögök, a kik a hajópárkány mellett heverésznek. Csaknem valamennyien pipáznak, vagy ennivalókon rágódnak. Némelyek alvással igyekeznek pótolni erejüket a kiállott fáradalmak után, vagy talán megcsalni az éhségüket.

Arra gondoltam, hogy egy sétát teszek a csoportok közt. Olyan vagyok, mint a vadász, a ki cserkészik, mielőtt lesbe állna. Itt vagyok a podgyász-halmaz előtt, a melyre oly vizsga pillantásokat vetek, mint egy vámőr.

Figyelmemet egy elég nagy fenyőfa-láda vonja magára, melyre a kátrányos ponyva egyik szöglete csügg alá. A ládának hossza-széle egy méter, magassága egy méter nyolczvan centi-méter. Itt helyezték el azzal a gondossággal, melyet az oldalára orosz nyelven írt következő szavak követeltek: *Üvegneműek. - Törékeny. - Óvni kell a nedvességtől*, - és a következő megjegyzések, a melyek figyelembe vétettek: *Fenn - Lenn*. Végre a ládán a következő cím volt olvasható: *«Klork Czinka kisasszony, Sa-Kua sugárút, Peking, Pecsili tartomány, Khina.»*

Ez a Klork Czinka - mint a neve mutatja - kétségkívül román nő és a Grand Aziatik vonalon küldet magának üvegneműeket. Talán a mennyei birodalom raktárai nincsenek kellőleg felszerelve ezen árucikkkel. De ezen esetben hogyan bámulhatják a szép mennyei hölgyek mandula alakú szemeiket és a hajdíszüik művészi alkotványát?

A harang megkondul és a hat órai ebédet jelenti. A «dining-room» (étterem) a hajó elő részén van. Bemegyek és már mintegy negyven utast talállok az asztal körül.

Ephrinell Fulk körülbelül a terem közepén telepedett le. Egy hely a szomszédságában üres lévén, int felém, hogy foglaljam el; mire én sietek is azt hatalmamba ejteni.

Nem tudom, véletlenség volt-e, de az angol hölgy ült balról Ephrinell Fulk mellett, a ki beszélgetett vele, s jónak látta őt nekem is bemutatni.

- Bluett Horácia kisasszony, - monda.

Szemben velünk a francia házaspár, a mely épen nagy figyelemmel böngész az étlapon.

Az asztal tulsó végén, a merről az ételeket hordják föl, a hol legelőbb jutni a tálakhoz, a német utazó terpeszkedett. Erős, izmos, piros arcú, szőke hajú, vöröses szakállú, kövér kezű úr, a kinek hosszú orra akár ormánynak is beillik. Egész megjelenése olyan, mint a korai elhízástól fenyegetett népfelkelési tiszteké.

- Ez egyszer nem késett el, - mondtam Ephrinell Fulknak.

- Az ebéd idejét mindenkor pontosan megtartják a német birodalomban, - viszonzá az amerikai.

- Nem tudja, ki ez a német?

- Weisschnitzerdörfer báró.

- És ezzel a névvel Pekingig akar utazni?

- Pekingig; ép úgy, mint az az orosz őrnagy, a ki az *Astara* kapitánya mellett ül.

Szemügyre veszem az illetőt. Mintegy ötven éves ember lehet, valódi orosz typus; haja és szakállja őszülni kezd, arcza megnyerő. Én tudok oroszul, neki tudnia kell francziául.

Talán éppen ő az az útitárs, a kiről ábrándoztam.

- Ön ezt az urat őrnagynak mondta, Ephrinell úr.

- Úgy van; orvos az orosz hadseregben és Noltitz őrnagy a neve.

Ez az amerikai határozottan túltesz rajtam, pedig nem is reporter.

A hajó hányódása még nem nagyon érezhető, mindenki jóízűn eszik. Ephrinell Fulk Bluett Horácia kisasszonnyal beszélget, és én teljesen értem, hogy ez a két igazi angol-szász természet így vonzódik egymáshoz.

Az egyik fogakkal, a másik hajjal kereskedik. Bluett Horácia kisasszony egy nagyobb londoni házat képvisel, a «*Holmes Holme*» céget, melynek a mennyei birodalom évenként két millió font sterling értékű haját szállít. A kisasszony Pekingbe utazik, hogy ott irodát állítson, melyben a mennyei birodalom mindkét nemű alattvalóinak fejeiről learatott árucikkek össze fognak gyűjtetni. Az üzlet annál kedvezőbbnek ígérkezik, mivel a «*Kék Lotosz*» czimet viselő titkos társulat erősen izgat a czopfok eltörlése mellett, a melyek a khinaiaknak a mandsutatórok által való leigáztatását jelképezik.

- Helyes! - mondtam magamban. - Egyfelől Khina Angolországba küldi a haját, másfelől Amerika Khinába szállítja a fogait. Igen szép és barátságos csereviszony.

Egy negyedóra óta ülünk az asztalnál. Eddig még semmiféle rendkívüli eset sem történt. A szemközt ülő pár figyelni látszik ránk, mikor francziául beszélünk. Arczuk nyilvánvaló örömet árul el és már is látható, mennyire ohajtanának a társalgásunkba elegyedni. Nem csalódtam tehát: földieim, de még nem tudom, milyen kategóriába tartoznak.

E perczen hullámverődés következményei kezdenek észrevehetőkké válni. A tányérok rezegnek és csörömpölnek, a kések, villák és kanalak összeütődnek, a poharak tartalma részben kiömlik az abroszra, a függő lámpák elhagyják a függőleges irányt, vagyis inkább a székek és az asztal engedelmeskednek a hullámverés szeszélyeinek.

- Ah! - monda az amerikai, - a kedves Kaspi-tenger háborogni kezd.

- Szokott ön tengeri betegségben szenvedni? - kérdém.

- Oly kevéssé, mint egy tengeri malacz.

- Hát ön, kisasszony? - kérde a szomszédnőjéhez fordulva.

- Soha, - felelé Bluett Horácia kisasszony.

Az asztal túlsó oldalán ülő pár is vált néhány szót francziául.

- Nincs bajod, feleség?

- Nincs, Adolf... még nincs... de ha tovább is így tart... megvallom, hogy...

- Akkor, Karolina, fel kell menned a fedélzetre. A szél kissé éjszak felé fordult és az *Astara* nem sokára tajtékot fog túrni az orrával.

E kifejezés arra vallott, hogy «Caterna úr» - mert ez a neve, - tengerész volt, vagy még most is az. E körülmény magyarázta meg azt is, hogy járásközben hintázza magát.

A hajó most már csakugyan erősen hánykódik. Az utasok többsége nem bírja elviselni. Mintegy harminczan, férfiak és nők egyaránt felkeltek az asztaltól és felmentek a fedélzetre friss levegőt szivni. Csak mintegy tizen maradtunk az étteremben, ideértve a kapitányt is, a kivel Noltitz őrnagy egész nyugodtan társalog. Úgy látom, hogy Ephrinell Fulk és Bluett kisasszony teljesen megszokták már a tengeri utazásnak ezt a baját. A német báró úgy iszik és eszik, mintha valamely müncheni, vagy frankfurti sörházban volna. Kését a jobb kezében, villáját a balban tartja, a húst apró darabokra vágja, megsózza, végig önti mártással s aztán késével dugja be a bajusza alá... Piha! mily ronda teuton szokások! De bármint legyen is, erősen tartja magát és a hánykódások miatt ugyan egy falattal se fog kevesebbet enni, sem egy kortyval kevesebbet inni.

Nem messze tőle a mennyei birodalom két fia ül, a kiket kíváncsian veszek szemügyre.

Az egyik körülbelül huszonöt éves, előkelő magatartású fiatal ember; arcza igen csinos, daczára sárga bőrének és khinai metszésű szemének. Néhány év, melyeket kétségkívül Európában töltött, bizonyos mértékben európaiasabbá tette a modorát, sőt az öltözetét is. Bajusza finom, szeme szellemes, haját inkább a franczia, mint khinai divat szerint fésüli. Vig kedélyű, szeretetreméltó fiúnak látszik, a ki bizonyára ritkán megy fel a «búbánat tornyára», mint a khinaiak szokták mondani képes kifejezésekkel.

Ellenben a társa, a kivel e fiatal ember különben nagyon kevéssé látszik törődni, valódi typusa a mozgó fejű khinai bábuknak. Életkora ötven-ötvenöt év, arcza semmitmondó, a koponyája félig le van borotválva, a czopfja a hátán lóg, öltözete a hagyományos khinai divat szerint készült és hosszú tarka felöltőből, zubbonyból, övből, bő bugyogóból és papucsokból áll. Valóságos khinai porcellán alak. Ő már csakugyan nem bírja elviselni a hajó erős hánykódásait s egy erősebb hintázás után, melyet a tányérok hosszas csörömpölése követ, felkel és eltűnik a hajólépcsőn. A fiatal khinai egy könyvet nyújt felé, melyet az asztalon felejtett, utána kiáltván:

- *Cornaro!... Cornaro!*

Mit keres ez az olasz név egy khinai ajkán?... Vajjon ez a khinai a Boccaccio nyelvét beszéli-e?... A «*XX-ik Század*»-nak joga van ezt tudni és meg fogja tudni.

E közben Caternáné asszonyság is nagyon elsápad; felkel és Caterna úr követi a fedélzetre.

Az ebéd befejezése után Ephrinell Fulkot és Bluett kisasszonyt, a kik folyó árakról és provi-  
ziókról beszélgetnek, magukra hagyom, és felmegyek egyet sétálni a hajó hátuljára. Az éjszaka csaknem teljesen beállt. Gyors fellegek, melyeket a szél kelet-nyugati irányba hajt, el-elta-  
karják az égboltozat magasabb zónáit. Itt-ott egy-egy csillag pislog. A szél folyvást növekszik.

A gőzös lámpája ide-oda inog az előárboczon. A két megerősített lámpa a hullámverődéshez képest hosszú vörös, vagy zöld fényt áraszt a háborgó vizekre.

Csakhamar megpillantom Fulk Ephrinellt. Miután Bluett Horácia kisasszony visszavonult a kabinjába, az amerikai a hajó hátulsó szalonjában akar keresni egy pamlagszögletet, hogy kissé pihenessen. Jó éjt kívánok neki és elválok tőle, miután ő is hasonló kívánsággal tisztelt meg engem.

Én, részemről, a takarómba burkolódzva, a fedélzet valamelyik zugában fogok aludni, mint egy matróz, a kinek nincs őrszolgálata.

Csak nyolcz az óra. Szivarra gyújtok és terpedt léptekkel, hogy a hajó ingásainak ellenállhassak, el kezdek sétálni a korlát mellett. Az első osztályú utazók már letakarodtak a fedélzetről; csaknem egyedül vagyok. A két kerékburok közt levő nyíláson a másodkapitány jár-kel fel s alá és ügyel a mellette álló kormányosra. A kerék lapátjai keményen verdesik a tengert; csaknem mennydörgésszerű robaj hallatszik, mikor az egyik vagy a másik kerék a levegőben forog. Sűrű füst gomolyog elő a kürtöből, mely sűrűn hányja ki a szikrákat is.

Kilencz órakor már egészen sötét van. Figyelmesen nézek, vajjon nem láthatni-e a távolban valahol hajólámpást... de hiába erőltetem szemeimet; a Kaspi-tengeren igen kevés hajó jár. Csupán a tengeri madarak, főleg a sirályok kiáltása hallatszik, melyek magukat a szél kényének átengedve röpködnek.

Sétám közben egy gondolat gyötör: hátha utazásom a nélkül fog véget érni, hogy hasznot húzhatnék belőle a lapom számára?... A szerkesztőség engem tenne érte felelőssé és igaza volna. Hogyan! Egyetlen kalandom se akadjon Tiflisztől Pekingig?... Ez nyilván az én hibám volna. El is vagyok szánva, hogy ezt az ügyetlenséget minden áron elkerülöm.

Fél tizenegy óra körül jár az idő, mikor egy padra ülök az «Asztara» hátulján. De a szél oly erős, hogy nem maradhatok ott.

Felkelek tehát és a hajó korlátjába kapaszkodva, előbbre megyek, A kerékburok közt, a hid alatt, a szél oly erősen cibál, hogy a kátrányos ponyvával beborított málhahalmaz mellett kell menhelyet keresnem. Lefekszem a ládák alá, beburkolódzom a takarómba, a fejemet a kátrányos ponyvához támasztom és csakhamar elszenderedem.

Egy kis idő múlva sajátságos zajra ébredek. Honnét származik ez a zaj? Figyelek... Szinte azt hihetném, hogy valaki horkol a fülem mellett. «Kétségkívül valamelyik másodosztályú utazó», gondolom magamban. Bizonyára belopódzott a ponyva alá, a ládák közé és igen jól érezheti magát e rögtönzött kabinban. Daczára a világsugárnak, mely az iránytű szekrénye lámpájának alsó részén átszűrődik, semmit sem láthatok. Ismét hallgatódzom... A zaj megszűnt. Körülnézek... A fedélzet e végén senki sincs, mert a másodosztályú utasok a hajó elő részén feküdtek le. Kétségkívül álmodtam... E gondolattal újra visszafekszem a helyemre.

Ezúttal semmi kétség nem lehet. A horkolás újra kezdődik, és meggyőződöm, hogy abból a ládából ered, a melyhez a fejemet támasztottam.

- Lelkemre! - mondom magamban, - ebben a ládában valami állat van.

Állat?... De milyen?... Kutya?... Macska?... Nem! Miért rejtettek volna házi állatot e ládába? Tehát vadállat... párducz, tigris, vagy oroszlán...

Ezen a nyomon indulok tovább. Vadállatokat küldenek valamely közép-ázsiai állatsereglet, vagy valamelyik oda való szultán számára... Ez a láda ketrecz és ha a ketrecz ajtaja kinyílnék... ha a vadállat kirohanna a fedélzetre... milyen úti kaland volna ez!... milyen tárczaczikk-anyag!... És lássák, mennyire túlcsaponghat egy hirszomjas reporter nekihevílt képzelme;

mindenáron tudnom kell, kinek a címére küldik ezt a vadállatot. Vajjon csak Uzun-Adáig megy-e, avagy Pekingig... A címnek aládán fel kell írva lennie.

Meggyújtok egy nagy csomó viaszgyufát, a melyek csöndesen égnek, minthogy a szélnek háttal állok.

Mit látok a gyufa világánál?

A láda, melybe a vadállat be van zárva ugyanaz, a melyen e cím olvasható: «*Klork Czinka kisasszonynak, Sa-Kua sugárút, Peking, Khina*»...

Az én vadállatom törékeny!... Az én oroszlanomat óvni kell a nedvességtől!... Ám legyen! De miért küldet magának egy vadállatot ilyen megjegyzésekkel ellátott ládában Klork Czinka kisasszony, az a csinos... mert csinosnak kell lennie... az a csinos román nő... mert kétségkívül román.

De ne beszéljünk félre, hanem okoskodjunk. Bármilyen legyen az az állat, annyi bizonyos, hogy ennie és innia kell. Az utazás Uzun-Adától a mennyei birodalom fővárosáig tizenegy napig tart. Nos hát, ki itatja ezt a vadállatot, ha nem szabad elhagynia a ketreczét, és ha bezárva kell maradnia az egész út alatt? A *Grand Aziatik* vasúti szolgaszemélyzete az említett vadállat iránt csakis annyi gyöngéd figyelmet fog tanúsítani, a mennyit törékeny üvegüvegek követelnek és a szegény állat éhen hal!

Ilyes gondolatok kóvályognak agyamban és eszméim összezavarodnak. «Egy bájos álom kápráztat, avagy ébren vagyok?» Mint Margaréta kérde Gounod «Faust»-jában helyesebb zenei, mint nyelvtani szerkezetű mondatban. Lehetetlen ellentállnom az álomnak. Mindegyik szempillámra két kilónyi súly nehezedik. Újból lefekszem a helyemre, a takarómat még szorosabban magamra csavarom és mély álomba merülök.

Mennyi ideig aludtam?... Talán három vagy négy óráig. Annyi bizonyos, hogy még nem hajnalodott, mikor felébredtem.

A szemeimet megdörzsölve, felkelek és a hajó korlátjához támaszkodom.

A hullámok valamivel kevésbé hányják-vetik az «*Asztarát*», mióta a szél éjszakkeletre fordult.

Az éjszaka hideg. Igyekszem átmelegedni. Mintegy fél óráig fel és alá járok nagy lépésekkel a fedélzeten. Nem is gondoltam többé a vadállatomra. De most hirtelen eszembe jut. Nem volna-e ildomos figyelmeztetnem az uzun-adai állomási főnököt a veszedelmes ládára?... De utóvégre is ez nem tartozik rám... Majd meglátjuk, ha oda érünk.

Az órákra pillantok. Csak hajnali három óra van. Feküdjünk vissza a helyünkre. Úgy is teszek; a fejemet a ládához támasztom, a szemeimet behunyom...

Egyszerre csak újabb zaj... Minden további csalódás lehetetlen volt... A láda falait egy félig elfojtott tüsszentés rengeti meg... Vadállat még soha se tüsszentett így!

Lehetséges-e? Ember volna a ketreczbe zárva és így lopva szállíttatná magát a *Grand Aziatik* vonalain a csinos román nőhöz?... De vajjon férfi-e, vagy nő? A tüsszentés igen férfiasan hangzott.

Most már lehetetlen többé aludnom. Milyen soká lesz még reggel! Pedig mennyire égtem a vágytól, hogy a dolgot megvizsgáljam! Kalandokat ohajtottam; nos hát, most már bukkantam kalandra és ha ebből se kerül ki ötszáz sornyi tárczaczikk...

A keleti láthatár kissé szürkülni kezd és az égen a tova száguldó felhők is halaványodnak. Végre a nap is megjelenik a hullámok tajtéka mögött.

Oda nézek. Csakugyan a Pekingbe czimzett láda előtt állok. Itt-ott néhány kerek nyílást látok, a melyeken keresztül a lég megújulhat a láda belsejében. E lyukakon át talán két szem vizsgálja, mi történik ide künn... De ne legyünk szerénytelenek és tolakodók!

A reggelinél megjelennek mindazon utazók, a kiket a tengeri betegség nem gyötört: a fiatal khinai, Noltitz őrnagy, Ephrinell Fulk, Bluett Horácia kisasszony, Caterna úr egyedül, Weisschnitzerdörfer báró és még hét, vagy nyolcz utas. Őrizkedni fogok az amerikaival közölni a láda titkát... Csak pár szót kellene fecsegni és vége volna az egész tárczacikkemnek.

Déltájban a szárazföldet jelzik kelet felé. A part lapos, sárgás, sziklátlan homokos síkság Krasznovodszk közelében.

Egy órákor megpillantjuk Uzun-Adát. Egy óra huszonkét perczkor ázsiai földre lépek.



## V.

Azelőtt az utasok Michailovban szálltak ki. E kis kikötő volt a transzkaspi vasút kiinduló pontja; de itt még közepes nagyságú hajók is csak alig köthettek ki a víz csekély volta miatt. Ekkor alapította meg Annenkov tábornok, a vasút megteremtője, a kitűnő mérnök, a kinek neve még gyakran a tollam alá fog kerülni, - az uzun-adai állomást és ez által tetemesen meg-  
rövidítette a Kaspi-tengeren való átkelést. E három hónap alatt kiépült állomást 1886-iki május 8-án nyitották meg.

Szerencsére már korábban olvastam Boulanger mérnök úr jelentéseit Annenkov tábornok csodaszzerű művéről. Nem is leszek nagyon járatlan a vasútvonalon Uzun-Ada és Szamarkand közt. Ezenfelül számolok Noltitz őrnagyra, a ki e vonalat bizonyára jól ismeri. Előérzetem azt súgja, hogy jó barátok leszünk és daczára a közmondásnak, mely azt tartja, hogy «ne nyald a barátodat, még ha csupa méz volna is,» - olvasóim javára igyekezni fogok a lehetőségig kedvében járni.

Gyakran beszélnek arról a rendkívüli gyorsaságról, a mellyel az amerikaiak a vasútaikat a Far West (távol nyugat) síkságain keresztül építették. De meg kell vallani, hogy az oroszok e részben semmivel sem állnak hátrább, ha ugyan túl nem tettek rajtuk gyorsaság és építői merészség tekintetében.

Mindenki ismeri Skobelev tábornok kalandos hadjáratának történetét. A turkomanok ellen viselt eme hadjárat végleges sikerét a transzkaspi vasút kiépítése biztosította. Azóta Közép-Ázsia politikai helyzete nagyon megváltozott és Turkesztán most már csak az ázsiai Oroszország egy tartománya, melynek határai a mennyei birodaloméit érintik. Már maga a khinai Turkesztán is érezhetően orosz hatás alatt áll, melyet a Pamir fensík szédítő magaslatai sem birtak megállítani a polgárosodást terjesztő útján.

Végig fogok tehát menni ezen az országon, a melyet hajdan Tamerlan és Dsingiszkhán csordái dúltak fel, e mesés vidékeken, a melyekből az oroszok már 1886-tól fogva százötvenezer kilométernyi területet birtak, egy millió háromezrezer lakossal. E régiónak a déli része a mai transzkaspi tartomány, mely a következő hat kerületre van felosztva, u. m. Alexandrovski erőd, Krasznovodszk, Aszkhabad, Karibent, Merv, Pendeh kerületeire, melyek orosz ezredek vagy alezredek parancsa alatt állnak.

Könnyen elképzelhető, hogy egy óra teljesen elég Uzun-Ada megtekintésére, melynek neve «hosszú sziget» jelent. Uzun-Ada már csaknem város, még pedig teljesen mai város, a mely szinte körzövel és vonalzóval kimérten terül el a sárga fövenytalajon. A faházak közt a kényelem szükségéi szerint itt-ott már kőházak is épülnek. Műemléknek semmi nyoma, de előre látható, mi lesz ötven év múlva a transzkaspi vasút ezen első állomásából: ma egy nagy pályaudvar, majdan pedig nagy város.

Ne higgye azonban az olvasó, hogy vendéglői sincsenek. Többek közt a «Czárhoz» czimzett vendéglőben jó konyhát, jó szobákat és jó ágyakat találhatni. De az ágygyal nem törődöm, mert a vonat még ugyanaz nap délután négy órakor tovább indul. Mindenekelőtt siettem megtelegrafálni a «XX-ik Század»-nak a Kaspi-tenger kábelén, hogy itt vagyok Uzun-Adában. Ez megtörténvén, foglalkozunk reporteri számadásunkkal.

Semmi sem egyszerűbb ennél. Az egész abból áll, hogy értesülések dolgában folyó számlát nyitok mindazon utitársaimnak, a kikkel utazásom alatt érintkezésbe lépek. Így szoktam tenni mindig, és mindig czélszerűnek tapasztaltam e módot. Egyelőre tehát mellőzzük az ismeretleneket és nyissunk számlát azoknak, a kiket már ismerek, sorrend szerint:

1. szám - Ephrinell Fulk, amerikai.
2. « - Bluett Horácia k. a., angol nő.
3. « - Noltitz őrnagy, orosz.
4. « - Caterna úr, francia.
5. « - Caternáné asszonyság, francia nő.
6. « - Weisschnitzerdörfer báró, német.

A két khinai majd csak később kap számot, ha a kilétük felől tisztában leszek. A mi a ládában levő embert illeti, formászerint el vagyok szánva, hogy érintkezésbe lépek vele és - dobjon rám követ bárki, - szolgálatot teszek neki, ha tehetek, a nélkül, hogy a titkát elárulnám.

A vonatot már összeállították a pályaudvarban. Első és másod osztályú kocsiból, egy étkező kocsiból és két podgyászszállító kocsiból áll. A kocsik színe világos, a mi igen czélszerű úgy a hőség, mint a hideg ellen. Közép-Ázsia tartományaiban a hőmérséklet ötven Celsius-foknyi meleg és húsz foknyi hideg közt ingadozik, vagyis hetven foknyi szélsőségek közt jár, így a józan ész követeli, hogy e nagy eltérések hatásait mérsékeljék.

A kényelmes berendezésű kocsikat amerikai rendszerű átjárók kötik össze egymással. Az utas az egész vonaton végig járhat a nélkül, hogy egyetlen szakaszra volna korlátozva. A párnázott ülőhelyek közt mindkét oldalról apró tornácokra lehet jutni. Ezeket kötik össze a kis átjárók. A járás-kelés e könnyűsége, a mellett, hogy a vonat személyzetére nézve is nagyon kényelmes, hozzájárul az utasok biztonságához is.

A mi vonatunk egy mozdonyból áll, külön készülékkel, a rövid kanyarulaton való járás megkönnyítésére, továbbá a tenderből, a mely a tüzelő anyagot és a vizet szállítja, egy első podgyász kocsiból, három első osztályú kocsiból, egyenkint huszonnégy ülőhelylyel, egy étkező kocsiból, konyhával, kamrával és pinczér-szobával, négy másodosztályú kocsiból és a hátsó teherszállító vagonból, összesen tehát tizenkét kocsiból, ideértve a mozdonyt és a tendert is. Az első osztályú kocsik el vannak látva öltöző fülkékkel és ülőhelyeik egy igen egyszerű készülék segítségével átalakíthatók nyugágyakká, a mi a hosszú utazásoknál okvetlenül szükséges. Megvallom, hogy a másodosztályú utasok iránt nem tanúsítottak ily gyöngéd figyelmet, sőt ezek kénytelenek magukkal vinni az élelmi szereiket is, a mennyiben nem akarnak inkább az állomásokon étkezni. Egyébiránt kevés második osztályú utas utazik a Kaspi-tengertől a keleti khinai tartományokig, a mi hatezer kilométernyi utat jelent. Legtöbben elhagyják a vonatot az orosz Turkesztán jelentékenyebb városaiban és helységeiben, a melyeket a trans-kaspi vasut már néhány év óta érint a mennyei birodalom határáig, kétezer hatszáz kilométer hosszúságú vonalon.

A Grand Transasiatik e vonala ezelőtt csak hat héttel nyílt meg és hetenkint még csak három vonatot indít. Mai napig minden jól ment. De azt meg kell említenem, hogy a vasúti személyzet el van látva bizonyos számú revolverekkel, a melyekkel szükség esetén az utazókat is felfegyverezhetik. Ez igen helyes intézkedés, tekintve főleg a khinai sivatagokat, a hol történhetnek támadások; szükséges, hogy az efféléket vissza tudják verni.

Úgy hiszem különben, hogy a társulatnak minden intézkedést meg kellett tennie a vonatok szabályszerű menetének biztosítására. De a khinai vonalrész a mennyei birodalom emberei kezeli, és ki tudja, milyen ezen intézőknek a múltja! Nem lehet-e attól félni, hogy osztalékaik biztosítását inkább szívükön viselik, mint az utasok biztonságát?

Az elindulásig fel s alá járok a pályaudvaron; szemügyre veszem a vonatot, benézek az ablakokon a kocsikba, melyeknek nincsenek oldalajtaik, mert a bejárás a tornácok felől nyílik.

Itt minden új, a gőzgép sárga réz vagy aczél alkatrészei fénylenek, a kocsik nem kevésbbé fényesek; a rúgók épek és nem girbe-görbék a hosszas használatától; a kerekek jól állnak a sineken. Ez tehát az az úti készlet, mely keresztül fog robogni egy egész földrészen.

Ehhez hasonlítható vasutvonal nincs seholy, - még Amerikában sem; a kanadai vonal hossza ötezer kilométer; a Central and Union vonalé ötezer kétszázhatvan; a szanta-féi vonalé négyezer nyolczszázhetvenöt; az Atlantik-Pacifiké ötezer hatszázharmincz, az északi Pacifiké hatezer kétszázötven. Egyetlen vonal lesz hosszabb, ha teljesen kiépül; a nagy szibériai vonal, melynek hossza az Ural és Vladivostok közt meg fogja haladni a hatezer ötszáz kilométert.

Utazásunk Tifliszből Pekingig csak tizenhárom napig fog tartani a menetrend szerint, Uzun-Adától Pekingig pedig csak tizenegyig. Vonatunk a kisebb állomásokon csak annyi időre fog meg-megállni, míg vizet és tüzelőt vesz fel. Ellenben a nagyobb városokban: Mervben, Bokharában, Szamarkandban, Taskendben, Kasgarban, Kokhanban, Szu-Cseuban, Lan-Cseuban, Tai-Juanban több óráig fog időzni, s így lehető lesz e városokat reporter-távlatból megtekintennem.

Önként értendő, hogy egyazon gépész és fűtő nem teljesíthetné a szolgálatot tizenegy napig. Hat órától hat órára felváltják tehát őket, csak hogy az oroszokat, a kik a turkesztáni határszélig vezetik a vonatot, khinaiak váltják fel a mennyei birodalom mozdonyain.

Van azonban a társulatnak egy hivatalnoka, a ki folyvást helyén marad, és ez Popov, a vonatvezető, igazi muszka. Ránczos felöltőjében, muszka sapkájával, sűrű hajtól és szakáltól környezett ábrázatával, egészen katonás külsejű. Ezzel a derék emberrel igen sokat szándékozom beszélgetni, ha ugyan szeret csevegni. Ha nem veti meg a kellő pillanatban kínált pálinkát, akkor sokat beszélhet majd nekem a hazájáról. Tíz év óta szolgálja a társulatot Uzun-Ada és Pamir közt és egy hónap óta az egész vonalon utazik Uzun-Adától Pekingig.

A 7-ik számot neki adom a jegyzőkönyvemben. Vajha kielégítene értesülések és adatok dolgában. Utóvégre is nem kötöm magamat feltétlenül nagyobb szerű úti eseményekhez. Nem! beérem apró kalandokkal is, melyeknek azonban méltóknak kell lenniök a *«XX-dik Század»*-hoz.

A pályaudvaron sétálgató, vagy ügyelgő utasok közt több zsidó tűnik fel, nem annyira öltözkénél, mint típusánál fogva. Hajdan Közép-Ázsiában a «toppét» - egy kerekalakú sapkát - és öv gyanánt csak egyszerű kötelet volt szabad viselniök, minden selyembojt, vagy egyéb diszítés nélkül - halálbüntetés terhe alatt. Sőt azt mondják, hogy bizonyos városokba csak számárháton, másokba csak gyalog volt szabad bemenniök. Ma turbánt viselnek és ha az erszényük tartalma engedi, kocsin is járnak. Ki merné őket ebben akadályozni? Hiszen ők is a fehér csár alattvalói, muszka polgárok, a kik ugyanazon polgári és politikai jogokat élvezik, mint földijeik, a turkománok.

Néhány perzsa eredetű tadsik is járkál itt-ott; a legszebb emberek, a milyeneket csak képzelhetünk. Részint Mervig vagy Bokharáig, részint Szamarkandig, Taskendig vagy Kokhanig váltottak jegyet és nem utaznak messzebb az orosz khinai fensíknál. Többnyire második osztályon utaznak. Az első osztálybeli utasok közül megjegyzek több özbéket. Ezeknek lapos homloka, kiülő arc-csontú és barna arczbőrű typusa eléggé köznapias. Azelőtt ők voltak az ország urai; az ő családjaikból kerültek ki Közép-Ázsia emirjei és khánjai.

De hát nem lesz-e európai ember is a Grand Transasiatik e vonatán? Valljuk meg, hogy egyelőre alig látok ötöt vagy hatot: néhány déli oroszországi kereskedőt és csak egyetlenegy

az Egyesült királyság kikerülhetetlen gentlemenjei közül, a kik a vasutak és a gőzhajók leggyakoribb és legmegszokottabb vendégei. Egyébiránt a transkaspi vonalon való utazáshoz még engedélyre is volt szükség, a melyet az orosz hatóságok nem szívesen adtak angoloknak. De ez, úgy látszik, mégis tudott szerezni.

Ez az ember különben, úgy hiszem, megérdemli a figyelmet. Termete magas, sovány, egész külseje elárulja ötven éves életkorát; ennyit mutat szürkülő haja és pofaszakála. Arcának jellemző kifejezése az önhittség, vagyis inkább az a kicsinylés melyben az az egyik vonás, hogy az szeret mindent, a mi angol és megvet mindent, a mi nem angol. Ez a típus néha még a saját földieit előtt is annyira szenvedhetetlen, hogy Dickens, Thackeray és mások gyakran ostromozták is. Nem is hinné az ember, hogy mialatt tetszelgőleg felfújja magát, milyen pillantást vet Uzun-Adára, az indulásra kikészülő vonatra, a vasuti személyzetre, a kocsira, melyben elfoglalt helyét az útításkájával jelölte meg. Vajjon ez a gentleman nem azért van-e itt, hogy Angolország hagyományos féltékenységét képviselje minden nagy mű iránt, melyet a muszka leleményesség létesített? Meg fogom tudni; - addig is iktassuk őt jegyzőkönyvünkbe a 8-dik szám alatt.

Szóval kevés nevezetesebb egyéniség lesz az utasok közt, vagy tehát épen egy sem. Kár! Ha legalább egyik oldalon az orosz cár, a másikon a khinai császár szállt volna fel a vonatra, hivatalosan találkoznának a határszélen, mennyi ünnepélynek mily pompának lehettem volna szemtanúja és mennyi anyagom volna tárczaczikkekre, táviratokra, levelekre!

Ekkor eszembe jut a rejtélyes láda. Nincs-e joga a ládának e jelzőre? Minden bizonynyal van. Jelenleg első sorban a fő dolog megtudnom, hol van és kipuhatólnom, hogyan férhetnék hozzá.

Az első osztályú kocsik elé csatolt podgyázkocsiban már el vannak helyezve Ephrinell Fulk ládái. E kocsi nem oldalt, hanem elül és hátul nyílik, mint a személykocsik. Hasonlóképen el van látva két tornácczal és közlekedő átjárókkal. A vonatvezető egy belső folyosón át végig mehet rajta szükség esetén a gőzgépig. Popov fülkéje az első kocsiban van a baloldali szögletben. Éjjel könnyen átmehetek a podgyázkocsiba, mert a ládák közt szabadon hagyott folyosóhoz vezető ajtó nincs bezárva. E kocsi különben azon málhák számára tartatott fenn, a melyeket Khinába szállítanak. A turkesztáni vonalrészen hátra maradó málhákat a hátulsó podgyázkocsiba rakják.

Mikor megérkeztem, a rejtélyes láda még a rakparton állt. Alaposabb szemügyre vétel után észrevettem, hogy minden oldalán vannak szelelő lyukak és hogy a láda egyik fala két deszkából áll, a melyek közül az egyiket a másik mögé lehet tolni belülről. Ez azt sejteti velem, hogy a fogoly lehetővé akarta tenni a börtöne elhagyását - legalább éjjel.

E perczben a hordárok felemelik a ládát és nagy megnyugvással tapasztalom, hogy lelkiismeretesen követik az oldalfalaira felírt utasításokat. Nagy vigyázattal helyezik el mindjárt a podgyázkocsi ajtaja mellett balról; a «*fenn*» csakugyan fenn van és a «*lenn*» alól, az az oldal pedig, a melyen a félretolható deszka van, szabadon áll, mint egy szekrény ajtaja. És valóban, ez a láda csakugyan szekrény... és pedig olyan szekrény, a melyet ki szándékozom nyitni.

Még csak azt kell tudnom, vajjon a podgyászokra felügyelő őr ebben a kocsiban tartózkodik-e. Nem; örömmel tapasztalom, hogy fülkéje a hátulsó podgyázkocsiban van.

- No, most már ez a törekeny holmi is a helyén van, - mondja az egyik hordár, a mint meggyőződött, hogy a láda kellőleg el van helyezve.

- Meg se mozdulhat, - úgy mond a másik hordár. - Az üvegneműek sértetlenül érkeznek meg Pekingbe, ha csak a vonat ki nem siklik...

- Vagy valamely más vonattal össze nem ütközik, - jegyzé meg az előbbi hordár. - Mert bizony ilyesmi is megtörtént már!

Igazuk van a derék embereknek... Megtörtént már és meg fog történni még ezentúl is.

Az amerikai is odaszegődik hozzám; egy utolsó pillantást vet metsző-, szem- és zápfogaira és miután az elmaradhatlan «*Wait a bit*»-et előre bocsátotta, így szól hozzám.

- Ön talán nem is tudja, Bombarnac úr, hogy az utasok a «*Czárhoz*» címzett vendéglőben fognak ebédelni a vonat elindulása előtt. Az ebéd ideje itt van. Nem tart ön velünk?

- Én is megyek.

És ezzel elindulunk a vendéglő felé.

Összes számaim ott vannak. Az 1-ső szám, - Ephrinell Fulk, - természetesen a 2-ik szám - Bluett Horácia kisasszony - mellett foglal helyet. A francia házaspár - 4-ik és 5-ik szám - szintén egymás mellett ül. A 3-ik szám - Noltitz őrnagy - szemközt helyezkedik el a 9-ik és 10-ik számmal, vagyis a két khinaival, a kiket jegyzőkönyvembe e számok alatt iktatok be. A 6-ik számú vastag német már beledugta orrmányát a leveses tányérba. Észreveszem azt is, hogy a 7-ik számú Popov vonatvezető részére az asztal alsó végén van egy hely fentartva. A többi európai és ázsiai utazók ide-oda ülnek, de valamennyien azt a szándékot árulják el, hogy evés dolgában helyt fognak állni magukért.

Ah! csaknem elfeledtem a 8-ik számomat, a büszke gentlemant, a kinek a nevét még nem tudom és a ki erősen eltökélve látszik lenni, hogy az orosz konyhát rosszabbnak fogja találni az angolnál.

Azt is észreveszem, hogy Caterna úr gyöngéd figyelemmel gondoskodik a feleségéről és erősen biztatja, hogy pótolja ki, a mit az «*Asztarán*» a tengeri betegség miatt el kellett mulasztania. Folyvást töltöget a poharába, a legjobb falatokat rakja a tányérjára, stb. Hallom, a mint így szól hozzám:

- Milyen szerencse, hogy a német nincs itt mellettünk; különben nekünk semmi sem maradna.

Csakugyan ő ül előbb, vagyis a tálakat előbb viszik oda neki, mint Weisschnitzerdörfer bárónak, a ki minden röstelkedés nélkül üríti ki azokat.

Ezek hallatára elmosolyodom és Caterna úr, a ki a mosolyomat észreveszi, egyet kacsint a szemével és könnyed vállmozdulattal jelzi, hogy megjegyzése a bárót illeti.

Lehetetlen a felől kétkednem, hogy ezek a francziák nem valami előkelő származásúak és nem tartoznak a «high life select»-jei<sup>4</sup> közé, de arról jót állok, hogy derék emberek és mikor földiekről van szó, nem igen szabad válogatósaknak lennünk - Turkesztánban.

Az ebéd tiz percczel az indulási óra előtt végződött. A harang megkondul és mindenki a vonathoz siet, melynek gőzgépe már teljes erővel zihál.

Gondolatban még egy utolsó fohászt bocsátok fel a reporterek istenéhez és arra kérem, hogy ne kiméljen meg az uti kalandoktól. Aztán, miután meggyőződtem, hogy összes számaim első osztályú kocsikban utaznak, s így szemmel tarthatom őket, magam is elfoglalom a helyemet.

Weisschnitzerdörfer báró - milyen vég nélküli név! - ezúttal nem késett el. Ellenkezőleg, a vonat elindulása késett öt percet a menetrendben megjelölt órán túl.

---

<sup>4</sup> Az előkelő világ válogatott színe-java.

Ekkor a német elkezdett panaszkodni, dörmögni, lármázni és azzal fenyegetődött, hogy kártérítési keresettel fogja megtámadni a vasúti társulatot... Tízezer rubelt, egy kopekkel se kevesebbet fog követelni kárpótlásul, ha elmulasztatják vele... Mit mulasztson el? hiszen Pekingig utazik!...

Végre az utolsó fütty is elhangzik, a kocsik megmozdulnak és egy hatalmas «hurrah!» üdvözli a Grand Aziatik vonatának elindulását.

## VI.

Más gondolatai támadnak az embernek, ha lovagol, mint ha gyalogol. E különbség még nagyobb, mikor vasúton utazik. Az eszmelánczolatnak, a gondolatok jellemének, a tények egymásba szövődésének gyorsasága egyenlő a robogó vonat gyorsaságával. Az én elmém is egészen sajátyszerű állapotban van; vágyom megfigyelni, óhajtok látni és ismereteimet gyarapítani és mindezt óránként ötven kilométernyi sebességgel. A mi vonatunk átlagos gyorsasága is ennyi, míg Turkesztánon áthaladunk; de harmincz kilométernyi átlagra fog csökkenni, mihelyt khinai területre jutunk.

Ezt a menetrendből tudtam meg, a melyet a pályaházban vásároltam. A füzethez egy hosszú, háromszor-négyszer is ki- és befelé hajtandó térkép van mellékelve, a mely a vasutat egész kiterjedésében ábrázolja a Kaspi-tenger és Khina keleti határszélei közt. E térképről tanulmányozom a Transzasiatikot, mihelyt Uzun-Adát elhagytuk, ép úgy, mint a transgeorgiait tanulmányoztam, mikor Tifliszt elhagytuk.

A sínköz szélessége egy méter és hatvan centiméter; ez a szabályszerű szélesség az orosz vasutaknál, vagyis kilencz centiméterrel nagyobb más európai vasutakénál. Erre vonatkozólag azt állítják, hogy a németek nagy mennyiségben gyártottak hasonló nagyságú vasúti tengelyeket, azon eshetőségre való tekintettel, ha eszükbe találna jutni, hogy betörjenek Oroszországba. Úgy hiszem, az oroszok is követték ezt a példát, azon nem kevésbé lehetséges eset szem előtt tartásával, hogy ők törhetnek be Németországba.

Mind a két oldalon meglehetősen magas homokpartok domborulnak és ezek közt nyúlik el a vasút, miután Uzun-Adát elhagyta. Ama tengerágon, a mely a «hosszú szigetet» a szárazföldről elválasztja, a sinek ezerkétszáz méter hosszúságú töltésen nyugsznak, a melyeket hatalmas sziklafalak védenek a kemény hullámcsapások ellen.

Már több állomáson áthaladtunk a nélkül, hogy megállapodtunk volna. Többek közt elhagytuk Michailovot is, a mely négy kilométernyire fekszik Uzun-Adától. Most már az állomások tizenöt-harmincz kilométernyi távolságban következnek egymásután. Az állomás-épületek teteje többnyire olasz modorú, vagyis lapos és párkánynyal van ellátva, a mi sajátyszerű hatást tesz Turkesztánban, Perzsia szomszédságában. A sivatag Uzun-Adáig tart és a vasúti állomások megannyi apró oázisok, melyeket emberi kéz alkotott. Az emberi kéz ültette e szürkészöld jegenyéket, melyeknek némi árnyékot köszönhet; ő vezette ide nagy költséggel a vizet, melynek üdítő kiömlései egy csinos medenczébe hullanak. E vízvezetékek nélkül nem volna itt egyetlen fa, egyetlen gyöpös tér sem. E vízművek a vasútvonal tápláló dajkái, mert a gőzgepeknek nem száraz dajkák kelleneek.

Annyi bizonyos, hogy soha se láttam ily kopár, sivár és mindennemű növényzetre nézve ily mostoha talajt, melynek kiterjedése Uzun-Adától fogva, úgy látszik, meghaladja a kétszázhatvan kilométert. Mikor Annenkov tábornok megkezdte az építkezéseket Michailovnál, kénytelen volt lepárolt tengervizet használni, mint a hajókon szokás, a melyek erre való vízszűrő készülékekkel vannak ellátva.

De ha egyfelől a víz szükséges a gőz fejlesztésére, másfelől a kőszén is szükséges a víz felforralására. A «XX. Század» olvasói tehát azt fogják kérdezni, hogyan lehet fűteni a kazánokat oly országban, a hol nincs egy darab szén, sem egy darab tűzi fa? Vannak-e készletek ezen anyagokból a transzkaspiai vasút nagyobb állomásain?... Nincsenek. Hanem az oroszok gyakorlatilag megvalósítottak egy eszmét, a melyet Saint-Claire Déville, a nagy francia vegyész, már akkoriban megpendített, mikor Franciaországban a petroleumot használni kezdték.

A gőzgépek tüztét egy pároló készülék segélyével azon anyaggal élesztik és táplálják, a mely a nafta pároltatása után fenmarad, naftát pedig Baku és Derbent kiapadhatatlan mennyiségben szolgáltat. A vasútvonal bizonyos állomásain roppant medenczék vannak, tele ezen ásványi tüzelőanyaggal, a melyet a szerkocsinak e célra szolgáló rekeszeibe töltenek és a gépen alkalmazott különös szerkezetű rostélyokon égetnek. Ugyanezt a naftát használják a gőzhajók is a Volgán és a Kaspi-tenger egyéb mellékfolyóin.

Az olvasó el fogja hinni, ha mondom, hogy a táj nem nagyon változatos. A talaj, mely a homokos részeken csaknem sík, az ártereken, a hol posványok terülnek el, teljesen vízszintes; ennél fogva a lehető legalkalmasabb volt vasútépítési célokra. Nincsenek átvágások, töltések, hidalások, szóval «műszaki építkezések», hogy a mérnökök egy nem kevésbé kedvelt, mint «drága» kifejezésével éljek. Csupán itt-ott van egy-egy fahíd, a melynek hossza nem több két-háromszáz lábnál. Ily körülmények közt a transzkaspiai vasút kiépítése kilométerenkint nem került többé hetvenötezer franknál.

Az utazás egyhangúságát csak a mervi, bokharai és szamarkandi terjedelmes oázisok szakítják meg.

Foglalatostkodjunk tehát az utasokkal, a mit annál könnyebben tehetünk, mivel könnyen végig lehet menni az egész vonaton. Az ember, a képzelőtehetsége némi megerőltetésével, egy kis városkában képzelheti magát, a melynek fő-utcáját éppen most szándékozom bejárni.

Ismételve megemlítem, emlékezet okáért, hogy a mozdony és a szerkocsi után a podgyász-kocsi következett, a melynek egyik oldalán a titokzatos ládát helyezték el és hogy Popov fülkéje az első kocsi tornácza mellett van.

E kocsi belsejében néhány előkelő és büszke külsejű bensülöttet találok, beburkolva hosszú és élénk színű tarka felöltőikbe, a melyek alatt hímzett csizmákat viselnek. Szép szemeik, pompás szakálluk és sasorruk után ítélve, bizvást előkelő főuraknak tarthatnám őket, ha nem tudnám, hogy kalmárok, a kik kétségkívül Taskendbe utaznak, a mely város hemzseg az ily közvetítő árusoktól.

Ugyanezen kocsiban foglalt helyet a két khinai is egymással szemközt. A fiatalabbik kinéz az ablakon, az idősebb - egy Ta-lao-jé, vagyis koros férfiú - nem szünik meg a könyve lapjait forgatni. Ez a 32-ed rétű kis könyv sötét színű posztóba van bekötve, mint a kanonokok breviárumai szoktak lenni és mikor be van téve, lapjait egy kaucsuk szalag tartja össze. Csak az a meglepő rám nézve, hogy az említett kötet tulajdonosa nem jobbról balra látszik olvasni. Talán nem khinai betűkkel van a könyv nyomtatva?... Ezt ki kell puhatolnom.

Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony egy padon egymás mellett ülnek, beszélgetnek és számokat jegyezgetnek fel írónnal. Nem tudom, vajjon a praktikus amerikai a praktikus angol nő fülébe éppen ama verseket suttogja-e, a melyek annyira megdobogtatták Lydia szívét:

*Nec tecum possum vivere, nec sine te!*<sup>5</sup>

De annyit tudok, hogy Ephrinell Fulk nagyon jól el tud élni én nélkülöm. Igen okosan tettem, hogy nem számítottam rá utazási szabad óráimban való gyönyörködtetésem tekintetében. Ez az ördögös yankee végkép a faképnél hagyott engem - ez a leghelyesebb kifejezés - Albion sovány és szögletes leánya miatt.

Átmegyek a tornáczon és az átjárón s itt vagyok a második kocsi ajtajában.

---

<sup>5</sup> «Nem élhetek veled, sem nélküled.» Martial Epigrammjai. XII. 47.



A jobboldali szögletben Weisschnitzerdörfer báró ül. Ez a német olyan közellátó lévén, mint egy vakond, a sorokat hosszú orrával súrolva, olvassa a menetrendet. A türelmetlen utazó azt ellenőrzi, hogy vajjon a vonat a kiszabott órában halad-e át az egyes állomásokon. Valahányszor késés mutatkozik, mindannyiszor lármát csap és fenyegeti a Grand-Aziatik részvénytársulatot.

Ugyanebben a kocsiban ül a Caterna házaspár is, kényelmesen elhelyezkedve. A víg kedélyű férj élénk taglejtéssel beszél, néha megfogja a neje kezét, sőt átkarolja a derekát is, aztán félrefordítja a fejét, vagy a kocsi mennyezetére emeli szemeit s magában dörmög néhány szót. Caternáné asszonyosság ilyenkor lehajtja a fejét, hátradől a szögletbe és ha nem felel is férjének, mindenesetre teljesen osztozni látszik véleményében. Abban a pillanatban, mikor tovább megyek, Caterna úr egy operette-dal refrainjét kezdi dudolni.

A harmadik kocsiban néhány turkomán és három vagy négy orosz társaságában találok Noltitz őrnagyot, a ki a földijeivel beszélget. Szívesen vegyülnék a társalgásukba, ha e részben némi előzékenységet tanusítanának irányomban. De célszerűbb némileg tartózkodónak lennem; hiszen utazásunk úgyszólván csak most kezdődik.

Ezután az étkezési kocsiba megyek át, a mely egy harmadrészszel hosszabb a többi kocsinál. Valóságos étterem; a közepén egyetlen nagy asztal áll. Hátral az egyik oldalon az edénykamra van, a másikon a konyha. E kettőben működik a vendéglős és a szakács; mindkettő muszka származású. Az egész kocsi igen jól van berendezve.

Innét átmegyek a vonat hátulsó részébe, a mely tele van másodosztályú utasokkal, főleg nagyon kevésbé intelligens külsejű, lapos koponyájú, előrenyúló állú és ritka kecskeszakállú, pisze kozákorru és nagyon barna arczszínű kirgizekkel. E muzulmán vallású szegény ördögök részint a Nagy-hordához tartoznak, a mely Khina és Szibéria határszélén kóborol, részint a Kishordához, a mely az Ural-hegység és az Aral-tó közt tanyázik. Egy második, sőt még egy harmadik osztályú vasuti kocsi is valóságos palota volna a sivatagokon való tanyázáshoz és a faluk jurtáihoz (kunyhóihoz) szokott emberekre nézve. Se szalmazsákjaik, se zsámolyaik nem érnek fel a párnázott vasuti padokkal, a melyeken valódi ázsiai komolysággal ülnek.

Ugyanabban a kocsiban foglalt helyet két vagy három nogáj is. Ezek a kirgizeknél előkelőbb és előrehaladottabb tatár fajtából származnak. Közülök kerültek ki a tudósok, a tanárok, a kik egykor a gazdag Bokhara és Szamarkand városok díszei voltak, de Közép-Ázsiában a tudomány és az ismeretek terjesztése nem elég ahhoz, hogy még a legszűkebb határok közé szorított megélhetést is biztosítsa. Ennélfogva a nogájok mint tolmácsok igyekeznek értékesíteni magukat. Szerencsétlenségre ez a mesterség is nagyon kevésbé jövedelmező, mióta az orosz nyelv ismerete mindinkább terjed.

Most már tudom a számaim helyét és azt is tudom, hogy alkalmilag hol fogom feltalálhatni az illetőket. A mi a Pekingig való utazást illeti, e részben semmi kétségem sincs Ephrinell Fulk, Bluett Horácia kisasszony, a német báró, a két khinai, Noltitz őrnagy és a Caterna házaspár felől, sőt a büszke gentleman felől sem, a kinek sovány árnyékát a második kocsi egyik szögletében pillantottam meg. Azon utasok ellenben, a kik nem fognak átkelni a határon, teljesen érdektelenek előttem. Hanem utitársaim közt még mindig nem látom tárczaczikkeim jövődöbeli hősét... Reméljük, hogy útközben fog előbukkanni.

Óráról-órára, - mit mondok! - perczről-perczre szándékozom jegyezgetni. Mielőtt az éj beállna, kimegyek a kocsi elő részén levő tornácra, hogy egy utolsó pillantást vethessek a tájra. Egy órai szivarozás közben bevérek itt a kizil-arvati állomást, ahol a vonat egy kis ideig meg fog állapodni.

A második és első kocsi közt Noltitz őrnagygyal találkozom. Illedelmesen kitérek előle. Az őrnagy azzal az udvariassággal üdvözl, a mely általában a művelt oroszok ismertető jele. Viszonozom az üdvözlését. Találkozásunk a kölcsönös udvariasságra szorítkozik, de a jég meg van törve.

Popov e pillanatban nincs a fülkéjében. A podgyázkocsi ajtaja nyitva lévén, e körülményből azt következtetem, hogy vonatvezetőnk elment a gépészszel beszélni. A podgyázkocsiban a titokzatos láda még mindig a régi helyén áll. Az idő esti hatodfél óra körül jár, tehát még világosabb van, hogysen kíváncsiságom kielégítését kockáztathatnám.

A vonat a Karakumon, a «fekete sivatagon» robog végig, a mely Khinán felül Turkesztánnak azon egész részére kiterjed, mely a perzsa határszél és az Amu-Daria medre közt fekszik. Igazában a Karakum homokja ép oly kevésbé fekete, mint a hogy nem fekete a Fekete-tenger vize, nem fehér a Fehér-tenger vize, nem vörös a Vörös-tengeré és nem sárga a Sárga-tengeré. De én imádom e színes elnevezéseket, bármily helytelenek legyenek is. A szemet a színek által kell lebilincselni a tájképeken. És vajjon nem tájképezés-e a földrajz?

Úgy látszik, hogy e sivatag valaha egy nagy tómedencze volt; aztán kiszáradt, mint a hogy ki fog száradni a Kaspi-tenger is és ennek az elpárolgásnak az a magyarázata, hogy a nap sugarai hatalmasan hevítik ama területek felszínét, a melyek az Aral-tó és a Pamir fensík közt terjednek.

A Karakum rendkívül mozgékony futóhomokbuczkákból áll, a melyeket a nagy szelek folytonos átalakításokkal és helycserével fenyegetnek. E «barkanok» - mint az oroszok nevezik - tíz-harmincz méter magasságúak. Legkevésbé vannak megvédve az éjszaki szelek ellen, a melyek azokat déli irányban igyekeznek hátraszorítani. Teljesen igazoltak voltak tehát a Kaspi-tavon túli vasút biztonsága iránt felmerült aggodalmak. Feltétlenül szükséges volt gondoskodni e vonal kellő védelméről és Annenkov tábornok zavara kétségkívül igen nagy lett volna, ha az előrelátó természet, a mely a vasútépítésre ily alkalmas teret szolgáltatott neki, nem nyújt egyszersmind módot a barkanok vándorlásának megakadályozására.

E homokbuczkák oldalán számos tövises bokor tenyészik. Tamarisok, tuskék és «haloxylon-ammodendronok», a melyeket az oroszok kevésbé tudományos nyelven «szakszaul»-nak neveznek. E növénynek mély és erős gyökere képes megkötni a homokot, ép úgy, mint a «hippophae-rhamnoides», a mely éjszaki Európában teljesíti ugyanezen feladatot.

Az orosz vasúti mérnökök a szakszaul-ültetvényeket bizonyos helyeken lebunkóztott agyagburkolattal, a legveszélyeztetettebb helyeken pedig hatalmas karózásokkal és czövekelésekkel kötötték össze.

Ez kétségkívül hasznos óvintézkedés volt. Mindazonáltal, habár a vasút biztosítva van, az utasokról alig lehet ugyanezt állítanunk, mikor a homok úgy röpül, mint a kartács és a szél felkavarja a talaj szikes fövenyét. Nagy szerencse, hogy még nem érkezett el a rendkívüli hőség évszaka. Senkinek sem tanácsolnám, hogy június, július, vagy augusztus hónapokban utazzék a Grand Trans-Aziatik vonalán.

Nagyon sajnáltam, hogy Noltitz őrnagy nem kívánta a Karakum jó levegőjét élvezni a kocsi tornácán. Megkínáltam volna őt ama válogatott «Londres»-eimből, a melyekkel kézi táskám bőven el van látva. Megmondhatta volna, vajjon azon állomások, a melyeknek neveit a menetrendemen olvasom: Bala-Jsem, Ajdin, Pereval, Kansandsik, Usak, érdekes pontjai-e a vonalnak, a mit nem vagyok hajlandó hinni. De nem tehetem, hogy pihenésében háborgassam. Pedig mily érdekes dolgokat beszélhetne, mivel törzsorvosi minőségében kétségkívül részt vett Skobelev és Annenkov tábornokok hadjárataiban. Valahányszor vonatunk megállapodás nélkül végigrobog egy-egy kis állomáson, a melyet csak futtában szerencsétlen egy füttytel, az

őrnagy megmondhatná, hogy egyik vagy másik nem volt-e valami csata színhelye. Francia nemzetiségemre hivatkozva, kérdéseket intéztem volna hozzá az oroszoknak Turkesztánon át viselt hadjárata iránt és nem kétkedem, hogy készséggel kielégítette volna a kíváncsiságomat. Komolyan csak ő rá számolhatok... vagy Popovra.

És vajjon miért nincs Popov a fülkéjében? Talán ő sem vetne meg egy jó szivart. Úgy tapasztalom, hogy a gépészszel való beszélgetése végtelenig nyúlik...

De ime végre megjelenik a podgyáskocsi elején, végig megy a kocsin, bezárja maga után az ajtót, egy pillanatra megáll a tornáczon és vissza akar vonulni a fülkéjébe... Egy kéz, a mely egy szivart tart az újjai közt, feléje nyúlik, Popov mosolyog és nem sokára összevegyül szivarjaink illatos füstje.

Úgy hiszem, említettem már, hogy vonatvezetőnk tizenöt éve szolgálja a transzkaspi vasútársulatot. Ismeri a vidéket a khinai határszélig, sőt öt vagy hat ízben már végig is utazott az egész vonalon, a mely a *Grand Aziatik* nevet viseli.

Popov már alkalmazva volt azokon a vonatokon, a melyek, az 1880-ki decemberben megkezdett s 1881 novemberre elkészített és a forgalomnak átadott első vonalszakaszon Mikhailov és Kizil-Arvat közt közlekedtek. Öt év múlva, 1886 július 14-én, a legelső mozdony berobogott Mervbe, tizennyolcz hónappal később Szamarkandba. Ma már a turkesztáni vonal össze van kötve a mennyei birodalom vasútjával és a sínpálya a Kaspi-tengertől megszakítás nélkül nyúlik el Pekingig.

Mihelyt e dolgokat megtudtam Popovtól, azonnal megkérdeztem tőle, mit tud utitársainkról, főleg azokról, a kik Khinába utaznak velünk, mindenekelőtt pedig Noltitz őrnagyról?

- Noltitz őrnagy sokáig élt a turkesztáni tartományokban, - felelé Popov, - és most azért utazik Pekingbe, hogy ott egy kórházat rendezzen be orosz alattvalók számára, természetesen a csár engedelmével.

- Nekem nagyon tetszik ez a Noltitz őrnagy - viszonzám és - remélem, hogy nem sokára meg fogok vele ismerkedni.

- Ő is minden bizonynyal örülni fog ezen ismeretségnek, - mondá Popov.

- Ismeri ön azt a két khinait, a kik Uzun-Adában szálltak fel a vonatra?

- Nem ismerem, Bombarnac úr, csupán a nevüket tudom, mert fel vannak írva a podgyászjegyzékre.

- Mi a nevük?

- A fiatalabbiké Pan-Sao, az idősebbiké Tio-King. Talán néhány évig Európában jártak. De nem tudnám megmondani, honnét jöttek. Azt hiszem, hogy a fiatal Pan-Sao valamely gazdag család sarja lehet, mert az orvosa kíséretében utazik.

- Tio-King úr orvos?

- Úgy van?

- Csupán khinai nyelven beszél e két utazó?

- Valószínűleg, mert még nem hallottam őket más nyelven beszélni.

Popovnak e felvilágosítása után meghagyom a 9-dik szám alatt Pan-Saot és a 10-dik szám alatt Tio-Kinget.

- A mi az amerikaiit illeti... - szólalt meg Popov.

- Ephrinell Fulkot és az angol nőt, Bluett Horácia kisasszonyt? - kiáltám. - Oh! ezek felől nem mondhat nekem semmi újat. Tudom, mit tartsak felőlük.

- Megmondjam-e, Bombarnac úr, hogy mit gondolok én e párról?

- Mondja meg, Popov úr.

- Azt gondolom, hogy mihelyt Bluett kisasszony Pekingbe megérkezik, nagyon könnyen Ephrinellné asszonyság lehet belőle.

- Isten is megáldja e frigyet Popov úr, mert ők valóban egymásnak vannak teremtvé.

Látom, hogy e részben egy véleményen vagyok Popovval.

- Hát az a két francia... az a gyöngéd házaspár voltaképp kicsoda? - kérdém.

- Nem mondták meg önnek?

- Nem.

- Legyen nyugodt, Bombarnac úr, majd megmondják. Azonban, ha tudni akarja, a mesterségük igen olvashatóan fel van írva az úr és az asszonyság podgyászára.

- Nos hát, mi a mesterségük?

- Színészek, a kik Khinában fognak játszani.

Színészek?... Ez megmagyarázná ugyan Caterna úr bizonyos mozdulatait, bizonyos taglejtéseit, az arcza mozgékonyágát és élénk kezejárását, de nem magyarázza meg tengerészszójárásait.

- És nem tudja ön, milyen szakmában működik ez a két művész? - kérdém Popovtól.

- A férj első komikus.

- És a neje?

- Első szende.

- Hova utazik ez a művészpár?

- Sanghaiba, a hol a francia színházhoz vannak szerződttetve.

Nagyon jól van. Színházakról, kulissza-titkokról, kisvárosi pletykákról fogok beszélgetni velük, és mint Popov mondá, könnyű lesz megismerkednem a víg komikussal és a bájos naivával. De vágyaim tárgyát, a regényes hőst nem az ő társaságukban fogom feltalálni.

A mi a büszke gentlemant illeti, vonatvezetőnk nem tud róla egyebet, mint hogy málháin ez a cím olvasható: «Sir Francis Trevellyan of Trevellyan-Hall, Trevellyanshireből.»

- Ez az úr nem felel, ha az ember megszólítja.

Nos hát, 8-dik számom néma szereplő lesz. Nem is hittem, hogy ily jól megsejtettem előre.

- De térjünk át a németre, mondám.

- Weisschnitzerdörfer báróra?

- Ez, úgy hiszem, Pekingig utazik?

- Pekingig, Bombarnac úr, és még tovább is...

- Még tovább is?

- Úgy van... körülutazza a földet.

- A földet?

- Harminczkilencz nap alatt.

Tehát Bislandné asszonyság után, a ki ezt az utat hetvenhárom nap alatt, Bly Nelly kisasszony után, aki hetvenkét nap alatt és az érdeemes Train úr után, a ki hetven nap alatt tette meg, az a német harminczkilencz nap alatt akarja megtenni?

Igaz, hogy a jelenlegi eszközök gyorsabbak, az útvonalak egyenesebbek és miután a *Grand Aziatik* tizenöt napnyi közelségbe hozta Pekinget a porosz fővároshoz, a vastag báró a régi utat Suezen és Szingaporen át felényivel meg rövidítheti.

- Ez sohase fog neki sikerülni! - kiáltám.

- Miért ne? - kérdi Popov.

- Mert mindig elkésik. Tifliszben csaknem lekészt a vonatról és Bakuban a hajóról.

- De Uzun-Adában már nem készt el.

- Mindegy, Popov úr, nagyon meg volnék lepetve, ha ez a német leverné az amerikaiakat és az amerikai nőket a «globe trotterek» (földgömbi ügetők) e versenyében.

## VII.

A vonat este hét óra helyett hét óra tizenhárom perczkor érkezett Kizil-Arvatba, a mely kétszáznegyvenkét versztnyire van a Kaspi-tengertől. E csekély késés a báró részéről tizenhárom tiltakozást eredményezett. Perczenkint egyet.

A kizil-arvati állomáson két órát időzünk. Noha alkonyodni kezd, még sem tehetek okosabbat, mint hogy megtekintem e kis várost, a melyben több mint kétezer orosz, perzsa és turkomán lakik. Különbözik kevés a látnivaló a városban, ép úgy, mint a környékén. Az egész vidéken nincs fa, még csak egyetlen pálma sincs; a síkságon csak legelők és egy silány pataktól átszelt gabonaföldek vannak. A szerencse úgy hozta magával, hogy Noltitz őrnagy társaságába, mondhatnám, kalauzolása alá kerültem.

Nagyon egyszerűen kötöttünk ismeretséget. Alighogy a pályaház perronjára léptünk, az őrnagy felé mentem, ő meg én felém jött.

- Uram, - mondtam, - én francia vagyok. Nevem Bombarnac Klaudius. A *«XX-dik Század»* megbízásából utazom. Ön Noltitz őrnagy az orosz hadseregben. Ön Pekingig utazik, én is. Én beszélek oroszul és igen valószínű, hogy ön is beszél francziául.

Az őrnagy igenlőleg intett.

- Nos hát, Noltitz őrnagy úr, a helyett, hogy a Közép-Ázsián keresztül e hosszú úton idegenek maradnánk, nem tetszenék önnek, hogy valamivel több legyünk utitársaknál? Ön ezen országról tudja mindazt, a mit én nem tudok és rám nézve nagy élvezet lenne tanulni...

- Bombarnac úr, - felelé az őrnagy, - igen szívesen elfogadom ajánlatát.

Aztán mosolyogva jegyzé meg:

- S aztán hogy én önt oktassam?... Önök egyik legkiválóbb kritikusa, ha jól emlékszem, azt mondta, hogy a francziák csak azt szeretik tanulni, a mit már úgyis tudnak...

- Látom, hogy ön ismeri Sainte Beuve műveit, Noltitz őrnagy úr, és talán e kételkedő akademikusnak általában véve igaza is volt. De én, részemről, kivétel vagyok e szabály alól és azt óhajtom megtanulni, a mit nem tudok. Így például az orosz Turkesztánról semmit se tudok.

- Teljesen a rendelkezésére állok, - viszonzá az őrnagy, - és szerencsésnek fogom magamat érezni, ha elbeszélhetem önnek Annenkov tábornok hőstetteit, a melyeknek szemtanúja voltam.

- Köszönöm, őrnagy úr. Nem is vártam egyebet egy oroszától egy francia irányában.

- És, - viszonzá az őrnagy, - ha megengedi, hogy a *Danisev*-nek egy híressé vált mondatát ismételjem: «Ez mindig így lesz, míg oroszok és francziák lesznek a világon. »

- Sainte Beuve után ifjabb Dumas! - kiáltám. - Látom, őrnagy úr, hogy ön valóságos párisi...

- Szent-Pétervárról, Bombarnac úr.

És ezzel barátságosan kezét szorítunk. A legközelebbi perczben már a város felé indulunk, a melyről Noltitz őrnagytól a következő felvilágosításokat nyertem:

Annenkov tábornok 1885 vége felé fejezte be Kizil-Arvatnál a kétszáznegyvenöt kilométernyi első vonalszakasz építését. E vasúti szakaszból százhatvan kilométernyi olyan sivatagon kellett építeni, a hol egy csöpp víz sincs. De mielőtt Noltitz őrnagy elmondta volna, hogyan

létesült e rendkívüli mű, szükségesnek látta előadni azokat az okokat, a melyek Turkesztán meghódítását és az orosz birodalomhoz való csatoltatását fokozatosan előkészítették.

Az oroszok már 1854-ben egy szövetségi szerződés megkötésére kényszerítették a khivai khánt. Nehány év múlva tovább folytatták hódító útjokat kelet felé és 1860-tól 1864-ig terjedő hadjáratokkal megszerezték maguknak Kokhant és Bokharát. Két évvel később, az irdsari és zerabulehi ütközetek után, a szamarkandi khánság is hatalmukba került.

Hátra volt még meghódítaniok Turkesztán déli részeit, főleg az Akhal-Tekké oázst, a mely Perzsiával határos. E hódítást megkísérelték Szurakin és Lazarev tábornokok 1878-ban és 1879-ben, de tervük meghiúsult és a csár a híres Skobelevre, a plevnai hősré bízta a vitéz turkoman törzsek legyőzését.

Skobelev partra szállt a mikhailovi kikötőben, - az uzun-adai még nem létezett, - és Annenkov tábornok, Skobelevnek a sivatagon át való előnyomulását megkönnyítendő, kiépítette azt a stratégiai vasútvonalat, mely tíz hó alatt elérte a kizil-arvati állomást.

Igy történt, hogy az oroszok e vasutat gyorsabban létesítették, mint az amerikaiak a Far-West vonalát. A vaspálya rendeltetése volt, hogy egyaránt szolgáljon úgy ipari, mint katonai czélokra.

Annenkov tábornok mindenekelőtt egy nagy külön vonatot rendezett be, a mely harmincznégy kocsiból állt. Ezek közül négy emeletes kocsiban a tisztek, húsz emeletes kocsiban a munkások és a katonák voltak elhelyezve, volt ezenkívül egy étkező-kocsi, négy konyha-kocsi, egy kórház-kocsi, egy távirda-kocsi, egy kovács-műhely-kocsi, egy éléskamara-kocsi és egy tartálék-kocsi. E vonat volt Annenkov tábornok szállítható műhelye és egyszersmind kaszárnája, a melyben ezerötszáz munkás, katona és hivatalnok lakott és étkezett. A vonat a sinek lerakásának előrehaladása szerint ismét tovább haladt. A munkások két szakaszra voltak beosztva mindegyik szakasz naponként hat óráig dolgozott, a környékbeli nép segélyével, a mely, számszerint tizenötezer ember, sátrak alatt tanyázott. A vonatot távirdái sodrony kötötte össze Mikhailovval, honnét a Decauville rendszere szerint készült kis mellékvasút vonatai szállították a sineket és a talpfákat.

Ily körülmények közt és mert a síkság egészen egyenes volt, átlag minden nap nyolcz kilométernyivel haladtak tovább, míg az Egyesült-Államok vasútépítési munkáinál az átlagos napi előmenetel csak négy kilométerre rúgott. A napszám nem volt drága: havonként negyvenöt frankot kaptak az oázok munkásai, a bokharaiak pedig naponként fél frankot.

Igy szállították el Skobelev csapatait Kizil-Arvatig, aztán még százötven mérföldnyire Gök-Tepéig. E város csakis a bástyáinak leromboltatása és tizenkétezer védelmezőjének lekasza-boltatása után adta meg magát, de az Akhal-Tekké oáz az oroszok kezébe került. Az Atek oáz lakói erre csakhamar szintén meghódoltak, annál készségesebben, mivel a csár segélyét kérték a merviek vezére, Kuli khán ellen. A merviek, számszerint kétszázötvenezeren, követték ellenfeleik példáját és a legelső mozdony 1886 júliusban megjelent Mervben.

- Milyen szemmel nézték az angolok Oroszország előnyomulását Közép-Ázsiában?

- Természetesen igen kancsal szemmel, - viszonzá Noltitz őrnagy, - elképzelheti, mikor az orosz vasutak a khinai vasutakkal köttetnek össze, nem pedig az indiaiakkal! A transzkaspiai vasút versenyre kelt azzal, a melyet Herat és Delhi közt építettek! Ezenfelül az angolok nem voltak oly szerencsések Afganisztánban, mint mi voltunk Turkesztánban. Igaz, látta ön azt a gentlemant, a ki velünk utazik?

- Láttam, őrnagy úr. A neve Sir Francis Trevellyan of Trevellyan-Hall, Trevellyanshireből.

- Nos hát, Sir Francis Trevellyan csak szálnalmas vállvonogatásokkal kísért kicsinylő pillanásokat vet mindarra, a mit mi létesítettünk. Az ő személyében testesül meg a földijeinek nagy féltékenysége és Angolország soha se fog belenyugodni abba, hogy a mi vasutaink Európától a Csöndes-tengerig terjedjenek, míg a brit vasutak az indiai tengernél félbeszakadnak.

Ez az érdekes beszélgetés körülbelül másfél óráig tartott, mialatt bejártuk Kizil-Arvat utcáit. Ideje volt visszatérnünk a pályaházba, a mint hogy az őrnagygyal együtt vissza is tértem.

Önként érthető, hogy ismeretségünk nem maradhatott ennyiben; összebeszéltünk tehát, hogy az őrnagy odahagyja helyét a harmadik kocsiban és én mellettem foglal el egy helyet az elsőben.

Már is ugyanazon városban laktunk, ezentúl szomszédok leszünk ugyanegy házban, vagyis inkább jóbarátok ugyanegy szobában.

Este kilenczkor jelt adnak az indulásra. A vonat elhagyja Kizil-Arvatot és délkeletnek, Aszkhabad felé siet, a perzsa határszél hosszában.

Még mintegy fél óráig beszélgetek az őrnagygyal egyről-másról. Noltitz őrnagy figyelmeztet, hogy ha a nap még le nem ment volna, megpillanthatnám az ázsiai nagy és kis Balkán orrait, a melyek a Krasznovodszki öböl felett emelkednek.

Utítársaink többsége már elhelyezkedett éjszakára az üléseken, a melyeket egy leleményes készülék segélyével ágyakká lehet átalakítani. Az ember a fejét egy párnán nyugtathatja, beburkolódzhatik a takarójába és ha nem jól alszik, annak csak az lehet az oka, hogy a lelkiismerete nem nyugodt.

Noltitz őrnagyot, úgy látszik, nem gyötri a lelkiismerete, mert néhány percczel később, hogy egymásnak jó éjt kívántunk, már az igazak álmát aluszsza.

Én csak azért maradok ébren, mert az elmém forrongásban van. A titokzatos ládára gondolok, meg a benne ülőre, és erősen felteszem magamban, hogy még ma éjjel érintkezésbe lépek vele. Ekkor eszembe jutott, hogy már más különczök is utaztak ily rendkívüli módon. 1889-ben, 1891-ben és 1892-ben egy osztrák szabó, Zeitung Herman, egy ládában utazott Bécsből Parisba, Amsterdamból Brüsszelbe és Antwerpenből Krisztiániába, meg egy barcelonai mátkapár is, Anglora Errés és Flora, szintén egyazon ládában utazott Spanyolországon és Franciaországon keresztül.

De az óvatosság parancsolja bevárnom, míg Popov végkép visszatért fülkéjébe. A vonat csak Gök-Tepében fog megállni, éjfélután egy órakor. Remélem, hogy Kizil-Arvat és Gök-Tepé közt Popov bizonyára jót fog aludni; ekkor lesz a kellő alkalom, vagy soha, végrehajtanom a tervemet.

De nini! egy gondolat! Hátha a ládában épen Zeitung ül, a kinek mestersége az eféle utazás és a ki némi pénzt akar ily módon kipróbálni a köznagylelkűségből?... Persze, hogy ő az... nem is lehet más... Az ördögbe! Zeitung úr egyénisége nem épen érdekes!... Pedig én nagyban számoltam a titokzatos utazóra... No, de különben majd meglátjuk... könnyen rá fogok ismerni a fényképe után és talán még neki is hasznát vehetem.

Az elindulás után fél óra múlva a kocsink tornácán egy ajtó becsukódása azt jelentette, hogy vonatvezetőnk visszavonult a fülkéjébe. Mindamellett, hogy égtem a vágytól, meglátogatni a podgyáskocsit, mégis türelemre szántam el magamat, mert lehetséges, hogy Popov még nem alszik elég mélyen.

Benn minden csöndes és a lámpák függönyén csak csekély világosság szűrődik át. Künn az éjszaka nagyon sötét, a vonat robogása összevegyül az eléggé erős szél zúgásával.



Felkelek, félretolom az egyik lámpa függönyét és megnézem az órát.

Tizenegy óra és néhány perc. Még két órai időm van a gök-tepői állomásig.

A perc elérkezett. Miután az ülések közt a kocsiajtóig lopódtam, azt csöndesen kinyitom és ép oly csöndesen becsukom magam után, a nélkül, hogy utitársaim meghallották, vagy valakit fölébresztettem volna.

Itt vagyok a tornácson, az átjáró hidacska előtt, a mely rezeget a vonat mozgásától. A mély sötétség, mely a Karakumot borítja, olyan formán hat rám, mint a tenger éjjeli végtelensége a hajón. Gyöngévilágsugár hatol át a fülszék függönyén. Vajjon bejárjam-e, míg a láng kialuszik, vagy, a mi valószínűbb, reggelig fog égni? Annyi bizonyos, hogy Popov még nem alszik, mert hallom mozogni a fülkéjében. Csöndesen maradok a tornác párkányára támaszkodva.

A mint lehajlom, szemeim arra a fényre tapadnak, a melyet a mozdony lámpája vet a sínekre. Úgy látszik, mintha egy égő pályán robognánk tovább. Fölöttem a felhők rendkívüli gyorsasággal száguldanak és foszlányaik közül néhány csillagkép bukkan elő: itt a Kassiopeja, amott éjszaka felé a kis Gönczölszekér, a zenithen a Lant Végája. Végre mindenütt mély csönd uralkodik a vonaton. Popov azzal van ugyan megbizva, hogy a vonat személyzete felett örököl, de az álom mégis lezárja a szemeit.

Teljes biztonságban érezvén magamat, átmegyek a kis hidon és a podgyáskocsi ajtaja előtt állok.

Ezt az ajtót csak egyszerű retesz zárja.

Félrehúrom a reteszt, belépek a kocsi és az ajtaját becsukom magam mögött.

Ezt is teljesen zajtalanul végzem, mert egyfelől nem akarom magamra vonni Popov figyelmét, de másfelől az «önkéntes fogoly» sem.

Noha a kocsiban, a melynek nincs oldalablaka, teljes sötétség uralkodik, mégis sikerül tájékoznom magamat. Tudom, hol áll a láda: a bejárástól balra, a szögletben. A fődolog az, hogy valamely málháza ne ütődjem, annál kevésbé, mert itt körös-körül Ephrinell Fulk málhái vannak és milyen nagy zaj támadna, ha egyik vagy másik lezuhanna «műfogaival» együtt!

Óvatosan, kezeimmel és lábaimmal tapogatódzva megérintem a ládát. Egy légy lábai nem érinthetnék gyöngédebben, mint az én kezem, mikor végig tapogatom a körvonalait.

Lehajlom és fületem óvatosan a deszkához illesztem...

Strong Bülbül és társai készítményei sincsenek csöndesebben a ládáikban.

Ekkor félelem vesz erőt rajtam... az a félelem, hogy reporteri reményeim elenyészhetnének. Csalódtam volna az «Asztara» fedélzetén? Álmodtam a lélegzést, a tüsszentést? Senki se volna bezárva a ládába, még csak Zeitung sem? Csakugyan nem volna benne egyéb üveg-neműeknél, a melyeket Klork Czinka kisasszonynak küldenék Khinába, Pekingbe, a Sa-Kua sugárutra?...

Nem! A láda belsejéből nesz hallatszik, ámbár csak nagyon gyöngé nesz. Sőt erősödik is; én pedig azon tűnődöm, vajjon a felső deszka nem fog-e lebocsátkozni, a fogoly nem hagyja-e el börtönét és nem lép-e ki a tornácra friss levegőt szívni.

Ha azt akarom, hogy lássak, de engem senki se lásson, nem tehetek okosabbat, minthogy a kocsi végén két máh között meghúzódok. Így, a sötétben nincs mitől tartanom.

Egyszerre egy csekély sístergés üti meg a fületem. Nem képzelődés, sőt valóság, hogy egy gyufát dörzsöltek.

Csaknem nyomban utána gyöngö világsugár hatol át a láda szelelő-lyukain.

Ha valamikor tévedésben lehettem volna azon rang iránt, a melyet a fogoly a lények sorában elfoglal, e perczen tisztában volnék magammal... hacsak nincsen olyan majom, a mely ismeri a tűzzel, sőt a gyufával való bánásmódot is... Vannak ugyan utazók, a kik azt állítják, hogy vannak ilyen majmok, de a saját állításukon kívül egyéb bizonyítékkal nem tudnak szolgálni.

Miért tagadnám? Bizonyos szorongás vett erőt rajtam. Vigyázok, hogy meg se moccanjak.

Egy perc elmúlt. Semmi se mutatja, hogy a deszkát lebocsátának, semmi sem engedi sejtetni, hogy a fogoly ki fog jönni a börtönéből...

Óvatosságból még tovább várok. Aztán eszembe jut, hogy hasznomra fogom fordítani e világosságot. Most a láda meg van világítva belülről és ha bekandikálok a szelelő-lyukon keresztül...

Felegyenesedem, előlopódzom, közeledem... Csak egy félelem gyötri az elmémet: hátha a világosság hirtelen kialudnék?...

Végre ott vagyok a ládánál, a melyet a világért sem érintenék meg a kezemmel, és szememet az egyik lyukhoz illesztettem...

Csakugyan egy ember van bezárva a ladába, és pedig nem Zeitung, az osztrák szabó... Hála neked, Istenem!... Rögtön meg is tisztelem ismeretlenemet a 11-dik számmal.

Az ember, kinek vonásait tisztán meg tudom különböztetni, huszonöt-huszonhat évesnek látszik. Barna körszakálla van. Valóságos román typus, - a mi megerősíti Klorik Czinka kis-asszony iránt táplált véleményemet. A szemei jó kifejezésűek, noha az arcza nagy erélyt árul el, és valóban nem nagy erélyre van-e szüksége annak, a ki málha gyanánt szállíttatja magát ily hosszú úton? De míg egyfelől nem hasonlít a gonosztevőhöz, a ki ide bezáratta magát, hogy valamely büntettet kövessen el, másfelől meg kell vallanom, hogy ép oly kevésbé hasonlít ahhoz a hőshöz, a kinek elbeszéléseimben a főszerepet szántam.

De utóvégre is az az osztrák és az a spanyol, a kik ladában utaztak, szintén nem voltak hősök, hanem egyszerű, polgári állású fiatal emberek és mégis hasábszámra szolgáltatott anyagot a tárczaíróknak. Épen azért ezt a derék 11-dik számot jelzőt, ellentétek, szójátékok, képletek, képcserék és más ilyenmű szónoki virágok és fordulatok segélyével feléleszttem, megnagyítom, s megnöveszttem oly formán, mint a hogy a fényképi fölvételeket szokták megnagyobbitani.

Aztán egy olyan ember, a ki Tiflisztől Pekingig utazik egy ladában, mégis egészen más, mint az, a ki Bécsből vagy Barcelonából utazik Párisba, mint Zeitung, Anglora Flora és Errés.

Természetesen nem fogom elárulni az én románomat, se föl nem jelentem senkinek. Nem szabad kétkednie titoktartásomban és bizvást számolhat jó szolgálataimra, a mennyiben hasznára lehetek azon esetben, ha felfedeznék... Egyébiránt nem is fogják felfedezni.

Vajjon mit csinál e pillanatban?... Nos hát, a derék fiú egy kis lámpa világánál nyugodtan vacsorál a ládájában. Egy konzervdobozt tart a térdén; kétszersültben nem szenved hiányt; egy kis szekrényben néhány telt palaczkot is látok, továbbá a fogason egy felöltőt és takarókat.

Valóban, az én 11-dik számom egészen otthon érezheti magát a ládájában, mint a csiga a házában. Az «otthona» vele együtt utazik és ily módon megtakaríthatja azt az ezer frankot, a mennyibe az utazás Tiflisztől Pekingig került volna, még a második osztályban is. Jól tudom, hogy ezt csalásnak nevezik és vannak törvények, a melyek ezt a csalást megbüntetik. Egyelőre azonban elhagyhatja a ládáját, a mikor neki tetszik, sétálhat a podgyázkocsi belsejében, sőt

éjjel még a tornácra is kimehet... Nem! nincs miért sajnálnom a sorsát és ha tekintem, hogy egy csinos román nő címére küldeti magát, szívesen helyet cserélnék vele.

Egy gondolatom támad, a melyet jónak tartok, pedig talán nem jó. Nagy kedvem volna megkopogtatni a ládát, érintkezésbe lépni új utitársammal, megtudni, kicsoda és honnét jön; mert hogy hova utazik, azt már a nélkül is tudom. Égő kíváncsiság vesz erőt rajtam... Okvetlenül ki kell elégítenem... Vannak pillanatok, mikor egy reporter átváltozik Éva leányává!

De vajjon mit fog gondolni ez a szegény fiú?... Bizonyos vagyok felőle, hogy semmi rosszat. Megmondom neki, hogy francia vagyok és minden román tudja, hogy egy francziára bizvást rábízhatja magát. Felajánlom neki a szolgálatomat... Kijelentem abbeli készségemet, hogy a börtöne unalmát beszélgetéssel enyhítsem és némi csemegével egészítsem ki rendes étlapja hiányait... Nem lesz oka látogatásaimat megbánni, sem pedig vigyázatlanságomtól tartani.

Megkopogtatom a láda falát...

A világosság rögtön kialszik. A fogoly visszafojtja még a lélegzetét is.

Meg kell őt nyugtatnom.

- Nyissa fel a ládát, - mondám neki orosz nyelven, - nyissa fel!...

A mondatomat nem fejezhettem be, mert a vonat nagyot zökken és úgy rémlik előttem, mintha a gyorsasága is csökkent volna. Pedig még nem értük el a gök-tepei állomást. E pillanatban künn kiáltások hallatszanak.

Sietek kifelé a podgyáskocsiból, a melynek ajtaját ismét becsukom.

Épen ideje volt.

Alig vagyok még a tornácson, mikor a fülke ajtaja kinyílik, Popov kirohan, a nélkül, hogy engem meglátott volna, bemegy a podgyáskocsiba és egyenesen a mozdony felé tart. A vonat csaknem nyomban utána ismét a rendes gyorsasággal halad tova és a legközelebbi pillanatban Popov visszatér.

- Mi történt, Popov úr?

- Olyasmi, a mi gyakran megesik, Bombarnac úr. Egy dromedár morzsolgatta szét magát a vonat által.

- Szegény állat!

- Szegény állat... a mely vonatkisiklást okozhatott volna!

- Akkor hát ostoba állat.

## VIII.

Mielőtt a vonat a gök-tepei állomáshoz ért, visszamentem a kocsiba. Ördög vigye ezt a dromedárt! Ha magát oly ügyetlenül össze nem töreti, a 11-dik szám nem volna többé ismeretlen előttem. Kinyitotta volna az ajtót s egy kis barátságos beszélgetés után kézszerítással váltunk volna el. Most pedig a legnagyobb nyugtalanságban lehet, mivel tudja, hogy a csalását fölfedezték s van valaki, a kinek szándékai iránt gyanakodnia kell, egyszóval valaki, a ki talán nem igen fog habozni, hogy a titkát elárulja... És akkor ládájából kihuzatva erős őrizet alatt a legközelebbi állomásig kísérik s Klork Czinka kisasszony hiába fogja várni a Mennyei Birodalom fővárosában.

Valóban, illendő dolog lenne őt még az éjjel megnyugtatni. De ez lehetetlen, mivel a vonat nem sokára Gök-Tepében, majd Aszkhabadban fog megállni, honnan hajnalban ismét továbbindul. Popov alvására többé nem számíthatok.

Mig mindezekről elmélkedtem, a vonat egy óraker éjjél után a gök-tepei pályaudvarban állott meg. Utitársaim közül senki se kelt fel ágyából.

Leszálok, s a podgyázkocsi körül forgolódom. Befurakodni nagyon veszélyes dolog lenne. Bármennyire ohajtanám is a várost megnézni, ott a sötétség miatt semmit se láthatnék. Azok után ítélve, a miket Noltitz őrnagy beszélt róla, a városon Skobelew tábornok 1880-diki támadásának nyomai most is meglátszanak; romba dőlt falak és bástyák vannak ott mindenfelé... Mindezt most csak az őrnagy szemeivel láthatom. A vonat reggeli két óraker indul. Időközben néhány új utas érkezett. Popov azt mondja, hogy turkománok. Mihelyt kivirradt, szemügyre veszem őket.

Mig néhány perczig a pályaház előtt sétálgattam, a láthatár végén a perzsa határszél magas heglánczait szemlélhettem. Odáig gyönyörűen zöldelő, sok kisebb folyótól átszelt síkságon fogunk keresztül haladni. Mikor meggyőződtem, hogy Popov nem igen szándékszik többet aludni, újra elfoglaltam helyemet.

Három óraker a vonat ismét megáll. A vonatvezetők *Aszkhabad* nevét kiáltozzák. Én nyughatatlan lévén, ismét leszálok s alvó társaimat elhagyom, a város felé veszem utamat.

*Aszkhabad* a kaspintúli tartomány fővárosa s eszembe jut mindaz, mit Boulanger mérnöktől hallottam, mikor Mervig tett érdekes utazását elmondotta. A mint a pályaudvar bal oldalán kiléptem, csakis a turkomán erőd komor körvonalait láthattam, mely az új város felett emelkedő dombon épült. A város lakossága 1887 óta megkétszereződött, házai a sűrű fák mögött alig láthatók.

Negyedfél óraker térek vissza a vasútra. E pillanatban, - nem tudom, mi okból, - Popov a podgyázkocsiba megy. Mily nyughatatlan lehetett a fiatal román, mig ládája előtt ide-oda jártak.

Mihelyt Popov ismét visszatért, azt kérdém tőle:

- Mi újság?
- Semmi, Bombarnac úr, ha csak az nem, hogy a reggeli szellő kissé hideg.
- Csakugyan hideg. Mondja csak, van-e étterem az indóházban?
- Az utasok kényelmére és...
- Az alkalmazottak kényelmére is? Gyerünk be, Popov úr!

És Popov nem igen kérte magát. Az étterem nyitva van ugyan, de italok dolgában az utasok nem igen válogathatnak. A szeszes italokat a «kumis» képviseli, ez az erjesztett kanczatej, mely tinta ízű, de nagyon tápláló ital. Tatár legyen, a ki megissza. Én legalább ilyennek találtam. Popov kitűnőnek mondta s ez a fődolog.

A sarkok és kirgizek nagyobb része Aszkhabadban hagyta el a vonatot, helyettük másod osztályú utasok, afgán kereskedők, vagyis nagyon ügyes csempészek szálltak föl. A Közép-Ázsiában fogyasztott zöld theát Indián keresztül Khinából afgán kereskedők csempészik be, s habár így a szállítás sokkal hosszabb úton történik, mégis olcsóbban árulják, mint az orosz theát.

Magától értetődik, hogy az afgánok podgyászát valódi orosz szőrszálhasogató kutatással vették vizsgálat alá. A vonat négy órákor indult tovább. Kocsink még mindig háló-kocsi gyanánt szolgál. Társaim édesen alusznak; irigylem sorsukat, de mivel én velük nem tarthatok, ide-oda sétálok.

Hajnalodik; a láthatáron a régi város romjai tűnnek föl. Magas fellegvárak hosszú ívezetű kapukkal, egy 1500 méternyi fal hosszában.

A vonat több töltésen áthaladva, melyek a futó homok miatt épültek, végre a sík pusztába ér ki. Folyton dél-nyugat felé tartva, hatvan kilométert teszünk meg egy óra alatt a perzsa határszél mentén. Dusakon innen a vasút vonala a perzsa határszélről kissé eltér. Három órai út alatt vonatunk kétszer állott meg, és pedig Géursznál a Meshed felé vezető út kanyarodásánál, honnan az iráni fensík hegyei már láthatók és Artiknál, hol elég, de sósízű víz van.

Ezek után a vonat az Atek-oázon halad keresztül. Az Atek a Kaspi-tergerbe ömlik. Mindenütt zöldelő fák és bokrok. Az oáz csakugyan megérdemli nevét. Beillenék akár a Saharába is. Ez oáz a dusaki állomásig terjed, vagyis a hatszázhatodik versztig, hova hat órákor érünk.

Két órai megállás, két órai sétát jelent, miért is Noltitz őrnagy kíséretében Dusakba indulok. Az őrnagy ismét a vezető szerepét veszi át.

Az állomáson kívül egy utas előzött meg bennünket, kiben Sir Francis Trevellyanra ismerek. Az őrnagy megjegyzi, hogy ez úri ember alakja ismét jobban felegyenesedett, arckifejezése s tartása sokkal büszkébb lett.

- És tudja-e, Bombarnac úr, hogy miért? - jegyzé meg az őrnagy. - Hát csak azért, mivel a dusaki állomástól kezdve az angol-indiai vasutak végső állomásáig egy Afganisztan határain, Kandaharon, a bolani szorosokon és a pendsehi oázon keresztül vonuló vasúti vonal elegendő lenne a két vonal csatlakozására.

- S milyen hosszú lenne a vonal?

- Alig ezer kilométer; de az angolok nem akarnak az oroszokhoz csatlakozni. Pedig mily roppant nyereség volna a kereskedelemre nézve, ha Kalkuttából Londonba tizenkét nap alatt el lehetne érkezni!

Az őrnagygyal beszélgetve bejártuk Dusakot. Már több év óta előrelátták, mily fontos pont lesz idővel e szerény falu. Egy szárnyvonal már is összeköti Teheránnal, következőleg Perzsiával, míg ellenben az indiai vasút felé még semmiféle nyomjelző tanulmányozást nem tettek. Míg a Sir Francis Trevellyanhoz hasonló urak többségben lesznek az egyesült királyság parlamentjében, addig az ázsiai vasúthálózat soha se lesz teljes.

Azt a kérdést intéztem az őrnagyhoz, hogy milyen személyi biztonságot nyújt a Grand-Transaziatik a közép-ázsiai tartományok területén.

- Turkesztánban, - viszonzá az őrnagy, - a biztonság eléggé jó lábon áll. Az orosz ügynökök folytonosan felügyelnek a vasútra; a rendőrség az állomások körül szervezve van, és mivel az állomások nem nagyon messze vannak egymástól, nem hiszem, hogy az utazóknak tartaniuk kellene a kóbor törzsektől. Ezenfelül a turkomán lakosság alárendelte magát az orosz hatóságok néha nagyon súlyos követeléseinek. Azon idő alatt, mióta a vasút Kaspin túli része átadatott a forgalomnak, semmiféle támadás sem akadályozta a vonatok rendes közlekedését.
- Ez igen megnyugtató körülmény, őrnagy úr. Hát a határ és Peking közt levő szakasz?...
- Ez már más, - viszonzá az őrnagy, - a Pamir fensíktól Kasgarig szigorúan őrzik a vasutat; de azontúl a Grand Aziatik a khinai hatóságok ellenőrzése alatt áll, és azok iránt nagyon kevés bizalommal viseltetem.
- Messzire vannak ott az állomások egymástól? - kérdém.
- Néha nagyon messzire.
- És khinai személyzet fogja ott fölváltani az orosz személyzetet?
- Igen, Popov vonatvezető kivételével, a ki mindvégig velünk utazik.
- Tehát a mennyei birodalom szülöttei lesznek ellenőreink, gépészeink és fűtőink?... Ej, őrnagy úr, ez kissé nyugtalanítónak látszik előttem az utasok biztonságára nézve.
- Ön téved, Bombarnac úr. A khinai vasúti személyzet nem kevésbé jártas a mieinknél. Kitűnő gépészek vannak közte. Nem különben kitűnők a mérnökeik is, a kik igen ügyesen építették a khinai vasútakat. A sárga faj kétségkívül nagyon értelmes és fogékony az ipari haladás iránt.
- Nem kétlem, őrnagy úr; hiszen ez a faj van arra hivatva, hogy egykor a világ urává legyen... természetesen csak a szláv faj után.
- Nem tudhatni, mit tartott fenn számunkra a jövő; - viszonzá Noltitz őrnagy mosolyogva; - de hogy visszatérjünk a khinaiakhoz, biztosítom önt, hogy e nép igen élénk felfogással és bámulatosan könnyű elsajátító képességgel bír. Én láttam a khinaiakat a munkánál és tapasztalásból beszélek.
- Megengedem. De ha e tekintetben nem lehet is veszélytől tartani, nem barangol-e számos gonosztevő Mongolia és éjszaki Khina nagy sivatagain?
- És ön azt hiszi, hogy a gonosztevők eléggé merészek volnának egy vonatot megtámadni?
- Valóban, azt hiszem, őrnagy úr; és épen ez az, a mi engem megnyugtat.
- Hogyan... ez nyugtatja meg önt?...
- Kétségkívül; mert én inkább attól félek, hogy utazásunk minden kaland nélkül fog véget érni.
- Lelkemre mondom, bámulom önt, reporter úr... Önnek tehát kalandra van szüksége?
- Mint a betegnek orvosra. Egy szép és jó kaland...
- Attól tartok, Bombarnac úr, hogy ön részben csalódni fog, ha igaz, a mit hallottam, hogy tudniillik a társulat szerződött bizonyos rablócsapatok főnökeivel...
- Mint a hellén hatóságok Hadszi Stavroszszal «A hegyek királya» című regényben?...<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> About Edmond ismeretes regénye.

- Épen úgy; és ki tudja, vajon nincs-e az igazgatóság tagjai közt is valaki...

- Ezt már csakugyan nem vagyok képes elhinni.

- Miért nem? - kérde Noltitz őrnagy. - Ez a mód a vonatok háborítatlan közlekedésének biztosítására a mennyei birodalom területén egészen századvégi, *fin de siècle* volna. Annyi azonban bizonyos, hogy egy ilyen útonálló iparlovag nem akart lemondani függetlenségéről és cselekvései szabadságáról. A neve Ki-Csang.

- Micsoda ez a khinai úr?

- Egy félig mongol, félig khinai származású vakmerő rablófőnök. Miután sokáig garázdálkodott a Junnanban, Khina legdélnyugatibb tartományában, a hol végre nagyon keményen üldözőbe vették, átköltözött az éjszaki tartományokba. Sőt már jelezték is a jelenlétét Mongolia ama részében, a melyen a Grand Aziatik áthalad.

- Nos, nekem épen ilyen tárczaczikknek való anyag kell.

- Bombarnac úr, a tárczaczikkek, a melyeket az a Ki-Csang szolgáltatna, sokba kerülhetnének önnek...

- Se baj, őrnagy úr. A «XX. Század» elég gazdag, hogy megfizethesse a hirnevét.

- Pénzzel, igen. De mi utasok talán az életünkkel fizetnők meg. Szerencse, hogy utitársaink nem hallották önt így nyilatkozni, különben tömegesen követelnék az ön kiutasíttatását a vonatról. Legyen tehát óvatos és el ne árulja kalandszomját. Mindenek fölött pedig azt tartom kíváncsnak, hogy ne legyen semmi dolgunk ezzel a Ki-Csanggal... Ez sokkal jobb lesz az utazók érdekében...

- De nem az utazás érdekében, őrnagy úr.

Ekkor már visszatértünk az állomás felé. Dusakban még fél óráig fogunk időzni. A perronra érkezve, észrevettem, hogy a vasúti személyzet a kocsik sorrendjének megváltoztatásán dolgozik.

Egy új kocsi érkezett Teheránból ama szárnyvonalon, a mely Perzsia fővárosát a kaspintúli vasúttal összeköti.

Ezt a bezárt és lepecsételt kocsit hat perzsa ügynökből álló személyzet kíséri, a mely, úgy látszik, parancsot kapott, hogy a kocsit egy perczre se hagyja el.

Nem tudom, a kedélyhangulatom okozza-e, de úgy rémlik előttem, mintha ez a kocsi saját-szerű, titokzatos jellegű volna, és miután az őrnagy magamra hagyott, felvilágosítás végett Popovhoz fordulok, a ki a vonatrendezésre felügyel.

- Hova megy ez a kocsi, Popov úr?

- Pekingbe, Bombarnac úr.

- És mit szállít?

- Mit szállít?... Egy előkelő egyéniséget.

- Egy előkelő egyéniséget?

- Ön csodálkozik ezen?

- Valóban, ez a podgyáskocsi?...

- Hát ha egyszer a szeszélye úgy kívánja.

- Nos hát, Popov úr értesítsen, ha majd ez az előkelő egyéniség kiszáll.

- Nem fog kiszállni.

- Miért nem?

- Mert meg van halva.

- Halott?...

- A bizony, és csak a holttestét viszik haza Pekingbe, a hol a rangját megillető ünnepélyességgel fogják eltemetni.

Végre van hát a vonatunkon egy előkelő egyéniség is, - igaz, hogy csak holttest alakjában. Mindegy, meghagyom Popovnak, hogy igyekezzék megtudni a nevét. Bizonyosan valamely magas rangú mandarin volt. Mihelyt megtudom, hogyan hívták, azonnal táviratozni fogok a «XX. Század»-nak.

Mielőtt a kocsit szemügyre veszem, látom, hogy egy újonnan érkezett utas is nem csekélyebb kíváncsisággal vizsgálja.

Az idegen egy körülbelül negyven éves, büszke magatartású ember. Olyan öltözetet visel, mint a gazdag mongolok. A termete magas, a tekintete kissé komor, a bajusza olyan, mint Scholl Aureliené;<sup>7</sup> - bár szellem dolgában is hasonlítana hozzá. Az arcszíne halvány és a szempilláit soha se hunyorgatja.

- Gyönyörű típus! - mondtam magamban. Nem tudom, nem ő lesz-e az a vezérszereplő, a kit keresek; de minden esetre ő rá adom a 12-dik számot a vándortársulatomban!

Nem sokára megtudtam Popovtól, hogy e vezérszereplő neve Faruszkjar uraság. Egy alacsonyabb rangú, de egykorú mongol a kísérete, a kinek a neve Ghangir. A két új utas néhány szót vált egymással, mialatt a kocsit becsatolják a vonat végén, a podgyáskocsi elé.

E perczen a perronon éles kiáltások hallatszanak.

Ismerem e hangot. Weisschnitzerdörfer báró ordít.

- Megállj!... Megállj!

Ezuttal nem indulófélből levő vonatról van szó, hanem egy elröptült kalapról. A minden oldalon nyitott pályaházba meglehetősen erős szél csapott be és a báró kalapját, egy kékes színű utazósüveget, hirtelen elsodorta. A süveg végig gurul a sineken, a perronon, a falak és kerítések mellett és a tulajdonosa lélekszakadtából fut utána.

Meg kell vallanom, hogy ez eszeveszett futás láttára Caterna úr és neje az oldalukat fogták neveltükben, Pan-Sao, a fiatal khinai csaknem megpukkadt kaczagtában, Tio-King orvost ellenben egy pillanatra se hagyta el méltóságos komolysága.

A lihegő, ziháló, violaszín arcú német nem bírja tovább. Két izben is sikerült a kezét rátenni a süvegére, de az ismét tovább gurult, ő maga pedig egész hosszában elhasalt s e közben hosszú köpenye ráborult a fejére, a mi teljesen feljogosította Caterna urat, hogy rágyújtson *Miss Helyett* híres dallamára:

Ah! e látvány milyen pompá-á-ás!

Ah! a váratlan kilátá-á-ás!

Nem ismerek valami gonoszabbat, neveltetőbbet egy kalapnál, a melyet a szél elkapott és a mely röpköd, ugrál, bukfenczeket vet, meg-megáll és ismét elröptül abban a pillanatban, a

---

<sup>7</sup> A szellemes párisi tárczairó.



mikor az ember azt hiszi, hogy megfogta. Ha ilyesmi rajtam történnék, teljes szívemből megbocsátanék azoknak, a kik e komikus küzdelem felett nevetnének.

De a báró nincs megbocsátó kedvében. Ugrál jobbra-balra, és ide-oda futkos a sineken. Mindenki elkezd kiabálni:

- Vigyázzon!... vigyázzon!

Mert a Mervből érkező vonat épen berobog a pályaudvarba.

Ez volt az utazó süveg halála: a mozdony irgalom nélkül szétmorzsolta; csak rongyokban vihették vissza a bárónak.

Ekkor aztán újra kezdődtek a Grand-Transzasiatik társulata elleni kifakadások.

A jeladás megtörténvén, a régi és új utasok sietnek elfoglalni a helyeiket. Az újak közt három, meglehetősen gyanús külsejű mongolt pillantok meg, a kik a másodosztályú kocsik egyikébe szállnak.

Abban a pillanatban, mikor a tornácra lépek, a fiatal khinai így szól a kísézőjéhez:

- Nos, Tio-King úr, látta ön azt a németet a furcsa süvegével?... Mekkora nevettem rajta!

Milyen folyékonyan beszél ez a khinai francziául!... Mit mondok? francziául? még annál is többet: párisi nyelven... Oda vagyok bámulatomban!

## IX.

Pontosan elindultunk, a szabályszerű időben. A bárónak ezúttal nem lesz oka panaszkodni. Utóvégre is értem a békételenségét. Egy percnyi késés következtében lemaradhat Tien-Czinben a Japánba induló hajóról.

A nap szépek ígérkezik. Olyan erős szél fúj, hogy képes volna kioltani a napot, mint egy egyszerű faggyúgyertyát, - egyike ama viharos szeleknek, a melyek, mint mondják, hébe-korba a Grand-Aziatik mozdonyait is megállítják. Ma, szerencsére nyugat felől fúj és elviselhető lesz, mert a vonatot hátulról éri. Lehetséges lesz künn tartózkodni a kocsik tornácain.

Most már nagyon szeretnék beszélgetésbe elegyedni a fiatal khinaival. Popovnak igaza volt: Pan-Sao kétségkívül valamely gazdag családnak sarja és néhány évet töltött Parisban ismeretek gyűjtése és multság végett. Minden bizonynyal legbuzgóbb látogatói közé tartozott a «XX. Század» «five o'clock-jainak» (délután öt órai thea).

Egyelőre azonban egyéb dolgom is van. Mindenek előtt a titokzatos láda lakosára gondolok. Az egész nap el fog múlni, míg nyugtalanságát elenyésztethetném. Mily aggodalmak gyötörhetik! De mivel meggondolatlanság volna nappal bemenni a podgyáskocsiba, be kell várnom az éjszakát.

Ne feledjük, hogy a programmon van még a Caterna úrral és Caternáné asszonysággal való beszélgetés is. E részben egyébiránt alig foroghat fenn valami nehézség.

Kétségkívül sokkal kevésbé lesz könnyű érintkezésbe lépnem a 12-dik számmal, a büszke Faruszkjar urasággal. Ez a keleti úr nagyon begombolkozottnak látszik.

Ah! ezenkívül a legrövidebb idő alatt meg kell tudnom a mandarin nevét, a ki holtan tér vissza Khinába. Popov egy kis ügyességgel bizonyára meg fogja tudni azon perzsák valamelyikétől, a kik ő exczellenciáját őrzik. Hátha valami udvari főméltóság, például a Pao-Vang, a Ko-Vang, a két Kiang alkirálya, vagy éppen King herczeg maga...

Az első órában a vonat az oázon robog végig. Nem sokára megint a sivatagon leszünk. A talaj alluviál-rétegekből áll, a melyek Mervig terjednek. Meg kell szoknunk az utazás ezen egyhanguságát, mely a turkesztáni határig tart. Igaz, hogy a mint a Pamir fensíkhöz fogunk közeledni, a környezet egyszerre megváltozik. Tájképi részletek nem hiányzanak ama hegy-csomóban, melyet az oroszoknak kellett ketté vágniok úgy, a mint Nagy Sándor a gordiusi csomót ketté vágta, a mi megszerezte a macedoniai hősnek Ázsia uralmát... Jó előjel ez az oroszokra nézve.

Várjuk be tehát a Pamir fensíkot és változatos tájait. Azokon túl a khinai Turkesztán végtelen síkjai, a Gobi sivatag homokos végtelenségei terülnek, és az utazás egyhangúsága megint újra fog kezdődni.

Az óra délelőtt fél tizenegyre jár. A reggelit nem sokára felszolgálják az étkező-kocsiban. Végezzük el mindenek előtt délelőtti sétánkat a vonat főutcáján.

Hol van Ephrinell Fulk? Nem látom a helyén, Bluett Horácia kisasszony mellett, kitől udvarias üdvözlés után tudakozódok felőle.

- Fulk úr elment egy pillantást vetni a málhákra, - volt a válasz.

Ah! hát már csak «Fulk úr», kétségkívül nem sokára egyszerűen csak «Fulk»-nak fogja szólítani.

Faruszkia úr és Ghangir a második kocsi végén foglaltak helyet az induláskor. E pillanatban egyedül vannak és halkán beszélgetnek egymással.

Visszajövet találkozom Ephrinell Fulkkal, a ki utitársához siet vissza és «yankee» melegséggel szorítja meg a kezemet. Elmondom neki, hogy már kérdezősködtem utána Bluett Horácia kisasszonynál.

- Oh, - mondá Ephrinell Fulk, - milyen rendszerető hölgy ez és mily rendkívül ért az üzletekhez. Egyike ő azon angol hölgyeknek...

- A kik megérdemlik, hogy amerikai nők váljanak belőlük! - egészítém ki szavait.

- *Wait a bit!* - viszonzá Ephrinell Fulk sokat jelentő mosolylyal.

A mint épen el akarom hagyni a kocsit, észreveszem, hogy a két khinainak már az étkezőkocsiban kell lennie. Tio-King orvos könyve a kocsi asztalkáján maradt.

Nem gondolom, hogy egy reporter szerénytelenséget követ el, ha ezt a könyvet kezébe veszi, felnyitja és elolvassa a címét, a mely így hangzik:

A JÓZAN ÉS RENDES ÉLETRŐL,  
VAGY A HOSSZÚ ÉS EGÉSZSÉGES ÉLET MŰVÉSZETE.

CORNARO LAJOS  
velencei nemes után olaszból fordítva.

Megtoldva annak leírásával, hogyan kell a rossz véralkatot megjavítani,  
teljes boldogságot élvezni a legkésőbb életkorig és csak a legmagasabb aggkor  
által elhasznált életnedvnek végkimerülése következtében meghalni.

SALERNO  
MDCCLXXXII.

Ez tehát Tio-King kedves olvasmánya! Ezért kiáltja hát utána nem épen nagyon tisztelő növendéke néha gunyosan a Cornaro nevet!

Nincs időm a könyvből egyebet látni, mint a jelszót: «*Abstinencia adjicit vitam*». Az önmegtartóztatás meghosszabbítja az életet. Egyébiránt részemről nem szándékozom a velencei nemes e bölcs tanácsát követni, - legalább a reggelinél bizonyynyal nem.

A vendégeknek az étkező-kocsi asztalai körül való elhelyezkedésére nézve semmi újabb följegyezni valóm sincs. Én Noltitz őrnagy mellett ülök, a ki némi figyelemmel vizsgálja az asztal végén ülő Faruszkia urat és kísérlőjét. Azon tündünk, hogy ki lehet voltaképen ez a büszke külsejű mongol...

- Ejnye, - mondám, magamban, nevetve a saját ötletemen, - ha ez az úr csakugyan az volna, a kivel én szeretnék találkozni!...

- Kicsoda? - kérdé az őrnagy.

- A merész rablóvezér... a híres Ki-Csang.

- Tréfáljon... tréfáljon, Bombarnac úr; de tanácslom, hogy csak halkán.

- Vallja meg, őrnagy úr, hogy ez csakugyan a legérdekesebb egyéniség volna közülünk és megérdemelné, hogy beszédbe álljak vele!

Csevegés közben igen jó étvágygyal eszünk. A reggeli kitűnő, mert a készleteket Aszkhabadban és Dusákban kiegészítették. Italokül theát, krimi bort és kazáni sört szolgáltak föl, húsételekül ürü-coteletteket és pompás konzerveket, csemegének izletes dinnyét, körtét és szőlőt kaptunk.

Reggeli után kimentem az étkező-kocsi végén levő tornácra szivarozni; ugyanott rögtön megjelent Caterna úr is. A derék komikus nyilván leste ezt az alkalmat, hogy beszélgetésbe ereszkedjék velem.

Félig becsukott, szellemes szemei, borotvált arcza, alvajuszhoz szokott ajka, kaczer szakállhoz szokott álla, vörös, fekete, szürke, kopasz vagy dús hajzatu parókához szokott feje, szóval egész külseje elárulja a deszkák világában otthonos színészt. De e mellett nyílt tekintete, kedélyes arczkifejezése, nyájas megjelenése egészen derék emberre vall.

- Uram, - így szólít meg, - utazhatik két franczia Bakutól Pekingig a nélkül, hogy egymással meg ne ismerkedjenek?...

- Uram, - viszonzám, - ha egy földimmal találkozom...

- A ki párisi, uram...

- Következőleg kétszeresen franczia, meg nem bocsáthatnám magamnak, ha kezet nem szoritottam volna vele! Tehát, Caterna úr...

- Ön tudja a nevemet?...

- A mint hogy kétségkívül ön is tudja az enyémet.

- Igaza van. Ön Bombarnac úr, a «XX. Század» levelezője.

- És teljesen szolgálatára állok önnek.

- Ezer, sőt tizezer köszönet, mint Khinában szokták mondani, a hova épen utazom a feleségemmel együtt...

- Hogy Sanghaiban, a franczia szintársulatsnál mint első komikus, illetőleg mint első naiva szerepeljenek...

- De hiszen ön mindent tud...

- Miért volnék hirlaptudósító?

- Igaz!

- Sőt hozzáteszem, hogy a mennyiben bizonyos tengerészi kifejezésekből következtetnem szabad, ön valaha hajós lehetett, Caterna úr.

- Ismét igaza van, uram. Boissoudy admirál alatt szolgáltam a «Redoutable»-on.

- Ez esetben csodálkozom, hogy tengerész létére nem a tengeri utat választotta.

- Ah! lássa Bombarnac úr, ennek bibéje van. Tudja meg, hogy a feleségem, a ki elvitázhatalanul a legelső vidéki naiva s a kinek a soubrette és nadrágos szerepekben senki elébe nem evezhetne, - bocsánat, ez megint matróz-szójárás volt, - nem türi a tengert. Ennélfogva, mihelyt értesültem a Grand-Aziatik megnyitásáról, így szóltam hozzá: «Légy nyugodt, Karolina! Ne aggódjál a csalfa és hitszegő elem miatt! Át fogunk utazni Oroszországon, Turkesztánon, Khinán a nélkül, hogy elhagynók a szárazföldet!» És milyen nagy örömet szereztem e kijelentéssel a kedves, kicsi, önfeláldozó, szóval alig találok alkalmas kifejezést e páratlan teremtésnek, a ki naiva létére a duenna szerepeket is eljátszaná, uram, csak azért, hogy az igazgatóját kisegítse a csávából! Karolina művésznő, uram, valódi művésznő.

Igazi élvezet, Caterna urat hallgatni. «Feszül a nyomástól», mint a gépészek mondják s alig várhatta, hogy a gőzt kibocsássa magából. Bármily meglepőnek látszassék is, imádja a nejét és szeretem hinni, hogy ez az érzelem kölcsönös. A szó szoros értelmében egymáshoz illő pár ember, a kik, mint a férj mondja, soha nincsenek háborúságban, mindig jó kedvűek, mindig meg vannak elégedve sorsukkal, semmit se szeretnek forróbban a színháznál, főleg a vidéki színházaknál, Caternáné és férje a vidéken, felléptek drámákban, énekes színművekben, vígjátékokban, operettekben, víg operákban, nagy operákban, fordított darabokban, látványos színművekben, némajátékokban. Leginkább kedvelik azon előadásokat, a melyek délutáni öt órakor kezdődnek és éjfél utáni egy órakor végződnek. Játszottak a vidéki székhelyek nagy színházaiban, a városházák termeiben, falusi pajtákbán, rögtönözve, próbák nélkül, zenekar nélkül, néhol nézők nélkül is, a minek az a jó oldala volt, hogy nem kellett visszaadni a belépti díjakat. Szóval Caternának mindenre alkalmas és használható színészek, a kik minden szerepben megállják a helyüket.

Caterna úr párisi létére kétségkívül már a hajón is a legénység mulattatója volt. A kezei ügyesek, mint a bűvészé, a lábai mint egy kötél-táncosé, a nyelvével és az ajkaival utánozni tudja az összes fa- és rézhangszereket és a mellett kifogyhatatlan műsorával rendelkezik a legválogatottabb coupleteknek, bordaloknak, hazafias daloknak, monologoknak és minden néven nevezendő nótáknak. Mindezt sűrű taglejtések kíséretében, kifáradhatatlan bőbeszédűséggel mondja el nekem, s e közben fel s alá jár és testét himbálja kissé szétvetett s nem egészen kifogástalan egyenességű lábszárain. Ilyen víg czimbora társaságában bizonyára nem fogok unatkozni.

- És hol működött ön, mielőtt Franciaországot elhagyta? - kérdém.

- La Ferté sous-Jouarreban, a hol a feleségem roppant sikert aratott, mint Elza a «Lohengrin»-ban, a melyet zene nélkül adtunk elő. De meg is kell vallani, hogy kitűnő és érdekes szindarab.

- Ön bizonyára sokat utazott, Caterna úr?

- Elhiszem azt! Bejártam Oroszországot, Angolországot, a két Amerikát. Ah! Klaudius úr...

Már csak Klaudiusnak szólít.

- Ah! Klaudius úr, volt idő, mikor Buenos-Ayres kedvence és Rio-Janeiro bálványa voltam! Ne higgye, hogy túlzok. Nem! én jól ismerem magamat. Párisban gyarló, vidéken ellenben kitűnő színész vagyok. Párisban a színész magának, a vidéken a közönségnek játszik! És milyen nagy a műsorom!

- Őszintén gratulálok önnek, kedves földim.

- Szívesen elfogadom a szerencsekívánatot, mert szeretem a mesterségemet. Hiába, nem minden emberből lehet szenátor, vagy... hirlapíró!

- Ez kissé gonosz megjegyzés, Caterna úr! - mondtam nevetve.

- Nem... ez tiszta igazság.

Mig a kiapadhatatlan bőbeszédű komikus elmondta a mondandóit, egymásután haladtunk át két-két mozdonyfütt közt Kulka, Nisasurs, Kulla-Minor állomásokon és egyebeken, mindannyi szomorú látványt nyújtván, majd Bairam-Ali következett a hétszázkilenczvenötödik és Kurlan-Kala a nyolczszáztizenötödik versztjelzőnél.

- És hogy mindent elmondjak önnek, Klaudius úr, - folytatá Caterna, - a városokban való ide-oda vándorlás közben némi csekélységet meg is takarítottunk. A málhánk fenekén van néhány

éjszaki vasúti kötvény, a melyekre nagyon sokat tartok, mert biztosan jövedelmeznek és mert becsületes úton szereztük. Én Istenem, hiszen jól tudom, hogy ámbár demokratikus kormányforma alatt élünk és az egyenlőség elvét hangoztatjuk, még messze van az az idő, mikor a hősi apa a prefektus neje mellett fog ebédelni a főtörvényszék elnökének asztalánál és a prefektus az «első szendével» fogja kezdeni a tánczot a hadtestparancsnokok bálján!... Nos hát, az ember a saját kartársaival ebédel és tánczol...

- És nem kevésbbé jól mulat, Caterna úr...

- Nem is kevésbbé illedelmesen, Klaudius úr! - viszonzá a sanghail színház jövődöbeli első komikusa, végig simítván képzelt mellfodrárt egy XV. Lajos korabeli udvaronc eleganciájával.

E pillanatban Caternáné asszonyság csatlakozik hozzánk. Igazán méltó párja férjének. Az Isten csak azért teremtette és küldte a világra, hogy együtt játszák szerepeiket az életben úgy, mint a szinpadon. Egyike azon színésznőknek, a kik jó pajtások, s a mellett nem kényesek, se gonosz nyelvűek, a kikről nem lehet tudni, hol és hogyan születtek, de azért a legjobb teremtések.

- Van szerencsém önnek bemutatni a feleségemet, - mondá a színész oly hangon, mintha Pattit, vagy Bernhardt Saraht mutatta volna be.

- Miután az ön férjével kezet szorítottam, asszonyom, - mondám, - boldognak érezném magamat, ha önnel is kezet szoríthatnék.

- Itt a kezem, uram, - viszonzá a naiva, őszintén, jó barátsággal és sugó nélkül.

- A mint látja, Klaudius úr, ez a legjobb asszony...

- Valamint ő a legjobb férj, - szólt a nő.

- Ezzel hizelgek is magamnak, Klaudius úr, - viszonzá a komikus. - És miért? Mert beláttam, hogy az egész házasság befoglaltatik az Evangelium következő szavaiban, melyekhez a férjeknek alkalmazkodniok kellene: a mit a feleség szeret, abból a férj gyakran eszik.

Az olvasó elhiheti, hogy szinte megható volt látni e viszonyt, a mely annyira különbözött a szomszéd kocsiban beszélgető másik pár «tartozik és követel» viszonyától.

De ime Weisschnitzerdörfer báró egy utazósapkában kilép az étkező-kocsiból, a hol, úgy hiszem, nem a menetrend tanulmányozásával töltötte az idejét.

- Ez a süveges úr! - kiáltá Caterna, miután a báró belépett a kocsiba a nélkül, hogy bennünket a köszöntésével megtisztelt volna.

- Milyen... német! - mondá Caternáné asszony.

- És ha elgondolom, hogy Heine Henrik ezeket az embereket érzélgős cserfáknak nevezte!

- No, ezt bizonyára nem ismerte, - mondá Caterna. - Csernek elég cserfa, de érzélgős...

- Nini, - mondám, - tudják önök, miért utazik ez a báró a Grand-Aziationon?

- Bizonyosan azért, hogy savanyú káposztát egyék Pekingben! - viszonzá Caterna.

- Oh! nem... nem! Versenyre kelt Bly Nellie kisasszonnyal. Harminczkilencz nap alatt akarja megkerülni a földet.

- Harminczkilencz nap alatt! - kiáltá Caterna. - Ön talán százharminczkilencz napot akart mondani! Oh! a báró legkevésbbé sem «sportférfi»... oh! legkevésbbé sem.

És ezzel a komikus egy rekedt klarinétához hasonló hangon elkezdte dudolni a «Kornevillei harangok»-ból az ismeretes dalt:

Bejártam kétszer a világot  
és a báróra vonatkoztatva utána dúdolta:

Ő csak félig se lesz képes!

## X.

Vonatunk déli tizenkét óra tizenöt perczkor a kari-batai állomáson robogott át, a mely olaszos tetejű házaival a Nápoly és Sorrento közti állomások valamelyikéhez hasonlít. A távolban egy orosz-ázsiai tábor pillantok meg, melynek zászlóit élénken lobogtatja a szél. Elérkeztünk a mervi oázba, melynek hossza százhuszonöt kilométer, szélessége tizenkét kilométer és területe hatszázezer hektár... remélem, senki se fogja mondhatni, hogy adataim nem pontosak. Jobbról, balról mindenütt jól mivelt földek, szép facsoportok, szakadatlan sora a faluknak; a fák közt kunyhók, a házak közt gyümölcsös kertek, a legelőkön juhnyájak és ökörcsordák. Az egész termékeny tájat a Murgab, - a Fehér víz, - áztatja, vagy mellékágai, és a fácánok úgy hemzsegek itt, mint a varjók a normandiai lapályokon.

Egy órákor délután a vonat a mervi pályaházban áll meg, nyolczszázhuszonkét kilométernyire Uzun-Adától.

Olyan város ez, a melyet sokszor leromboltak, meg újra fölépítettek. A turkesztáni háborúk nem kimélték meg. Ugy látszik, hajdan haramiák és rablók fészke volt. Valóban sajnálhatja a híres Ki-Csang, hogy nem akkoriban élt. Talán Dzsingisz khán lett volna belőle.

Noltitz őrnagy ez alkalomból a következő turkomán közmondást idézi: «Ha egy viperával és egy mervi emberrel találkozol, öld meg előbb a mervit és csak azután küldd a viperát a más-világra.»

Szeretem remélni, hogy az újabb idők óta a viperán kellene kezdeni a dolgot.

Mervben hét órát időzünk. Lesz időm megnézni ezt a sajátyszerű várost, mely az orosz közigazgatásnak kissé önkényes eljárása következtében alapos anyagi és erkölcsi átalakuláson ment keresztül. Szerencse, hogy nyolcz kilométernyi területű fellegvára, melyet Nur-Verdi építtetett 1873-ban, nem birt ellentállni a czár csapatainak. Azóta a gonosztevők egykori fészke a Kaspin túli tartománynak egyik legfontosabb városává lett.

- Ha nem élnék vissza az ön szivességével, - mondám Noltitz őrnagynak, - arra kérném, hogy jöjjön velem egy sétára.

- Szivesen, - felelé az őrnagy, - magam is nagy örömmel fogom viszontlátni Mervet.

Meglehetősen gyors léptekkel indultunk útnak.

- Figyelmeztetnem kell önt, - jegyzé meg az őrnagy, - hogy az új várost fogjuk megnézni.

- Miért nem a régit előbb? Ez logikusabb, sőt időrendszerintibb volna...

- Mert a régi Merv harmincz kilométernyire fekszik az újtól, azt a vonatról is csak alig fogja láthatni. Tartsa tehát magát nagy földrajzi írójuk, Reclus Elisée rendkívüli szabatos és kimerítő leírásához.

Az olvasó nem fog veszteni a cserén.

A távolság a vasúti állomás és az új Merv közt csekély; de mily borzasztó a por! A kereskedő-város a folyó balpartján épült, - valóságos amerikai city, mely bizonynyal megnyerné Ephrinnell Fulk tetszését. A széles és egyenes utcák derékszögben metszik egymást; a sugárutak fákkal vannak beültetve; a keletiesen öltözött kereskedők, zsidók és minden kigondolható származású kalmárok közt élénk sürgés-forgás uralkodik; mindenütt számos tevét és dromedárt látni; emezek nagyon keresett árucikkek, mivel a fáradsalmakat igen bírják; ezen állatok egyébiránt némileg különböznek afrikai fajrokonaitól.



A verőfényes és rekkenően meleg utcákon nagyon kevés nőt lehet látni. Láttam különben néhány nagyon sajátos női típust, félig-meddig katonás öltözetben, puhaszárú csizmákban és cserkesz szokás szerint, mellükön viselt tölténytartókkal.

Azonban mindenki óvakodjék a kóbor ebektől, e hosszuszőrű éhes és nyugtalanítóan fogcsikorgató fenevadaktól. Ezen állatok a kaukázusi ebfajhoz tartoznak, és mint Boulanger mérnök állítja, néhány évvel ezelőtt egy orosz tábornokot széttéptek és megették.

- Nem egészen, - jegyzi meg az őrnagy. - A csizmáit nem ették meg.

A kereskedő-városban perzsa és zsidó kereskedők sötét lakásaikban és nyomoruságos boltjaikban árulják a hihetetlenül finom és igazán művészi színvegyületű mervi szőnyeget, melyeket legtöbbször vén asszonyok szőnek, minden minta nélkül.

Az orosz katonai telepek a Murgab két partján vannak. Ott parádéznak a csár szolgálatában álló turkomán katonák is. Szokásos hazai öltözkük mellett kék sapkát és fehér vállrojtokat viselnek és orosz tisztek parancsnoksága alatt állnak.

Egy ötven méter hosszú hid köti össze a két partot. E hidon nemcsak gyalogosok járnak, hanem a vonatok is közlekednek és a távirdai sodronyok a párkány felett vannak kifeszítve.

A túlsó parton vannak a hivatalok székhelyei. Az igen nagy számmal levő polgári hivatalnokok mindannyian az ismeretes orosz egyenruha-sapkát tartoznak viselni.

Az egész városban legérdekesebb egy teké-falu, Merv egyik külvárosa, melynek lakosainál megmaradtak a hanyatlóban levő faj sajátosságai: az izmos test, a szétálló fülek, a duzzadt ajkak és a fekete szakál. Itt még feltalálhatjuk ama helyi jelleg végmaradványát, a mely az új városban teljesen hiányzik.

A kereskedő-város egyik utcásarkán az amerikai kereskedelmi utazóval és imádottjával találkozunk.

- Ephrinell úr! - kiálték. - Az új Mervben nincs valami különös látni való.

- Ellenkezőleg, Bombarnac úr, hiszen ez csaknem yankee város és teljesen azzá lesz, mielőtt az oroszok megajándékozzák lóvasúttal és légszuszítással.

- Majd megjön az ideje annak is.

- Remélem, és akkor Merv igazán fel lesz jogosítva, hogy városnak nevezze magát.

- Én, részemről, Ephrinell úr, inkább a régi városba szerettem volna kirándulni és megnézni a mecseteket, a fellegrát, a palotákat. Kár, hogy a régi Merv kissé messze van és a vonat sem áll meg benne. Ezt valóban sajnálom.

- Bah! - mondá a yankee. - Én azt sajnálom, hogy ebben a turkomán országban nem lehet semmiféle üzletet csinálni! A férfiaknak olyan hatalmas fogaik vannak...

- Igaz másrészt, hogy a nők haja gyönyörű... - jegyzé meg Bluett Horácia kisasszony.

- Hát vegye meg a hajukat, kisasszony, és nem fog panaszkodhatni, hogy az idejét elfecsérelte.

- A londoni Holmés-Holme ház bizonyosan meg is fogja venni, - viszonzá a derék hölgy, - mielőtt a mennyei birodalom hajkészletét teljesen elfogyasztotta.

Erre a párocska elvált tőlünk.

Ekkor - hat óra levén - azt indítványoztam Noltitz őrnagynak, hogy ebédeljünk Mervben, míg a vonat elindulna. Elfogadta ajánlatomat, de nem helyesen cselekedett. Balszerencsénk a «Szlávia» szállodába vezetett, a mely sokkal gyarlóbb a mi étkező-kocsinknál; legalább az

étlap minősége tekintetében. Különösen egy nemzeti levest ettünk, a mely aludt tejből készül és «borsts» a neve. Ezt a levest bizonyára nem fogom ajánlani a «XX. Század» ingyenczeinek.

De itt eszembe jut, hogy lapomnak táviratot szándékoztam küldeni arról a mandarinról, a kinek holttestét a mi vonatunk szállítja haza Pekingbe... Vajjon Popovnak sikerült-e megtudni a nevét azoktól a népektől, a kik ezt a főrangú, egyéniséget őrzik?

Sikerült; végre! Alig, hogy a pályaház perronjára érünk, Popov elé siet e szókkal:

- Tudom a nevét.

- Nos?

- Yen-Lu... Yen-Lu főmandarin Pekingből.

- Köszönöm Popov úr!

És nyomban a távirda-hivatalba sietek, a honnét a következő sürgönyt küldöm a «XX. Század» szerkesztőségének:

*Merv, május 16. este 7 óra.*

*Grand-Aziatik vonata elindul Mervből. Dusakon átvette Yen-Lu főmandarin Perzsiából érkezett holttestét. Viszi Pekingbe...*

A távirat sok pénzbe került, de el kell ismerni, hogy megéri az árát.

*Yen-Lu* neve azonnal elterjedt utitársaink közt és úgy rémlett előttem, mintha Faruszkíar úr elmosolyodott volna a hallatára.

Pontban esti nyolcz órakor hagytuk el a pályaudvart. Negyven perczzel később a régi Merv mellett haladtunk el, de sötét éjjel lévén, semmit se láthattam belőle. Pedig van ott egy erő, négyszögletes tornyokkal és hatalmas körbástyákkal, a mely napon szántott téglából készült, vannak sírok, paloták és mecsetek romjai; szóval találtam volna egy egész csapat régiséget, a melyek leírásának legalább kétszáz sort szentelhetnék.

- Vigasztalódjék, - mondá Noltitz őrnagy. - Várakozása nem lett volna teljesen kielégítve, mert a régi Mervet négyszer újra építették. Igaz, hogy láthatta volna a perzsa eredetű negyedik várost, Bairam-Alit, de nem láthatta volna a harmadikat, a mely mongol volt, még kevésbbé a másodikat, a mely a mohamedán korszakban épült, legkevésbbé pedig az első korszakbelit, a melyet némelyek macedoni Sándorról Iszkander-Kalának, mások pedig Giaur-Kalának neveznek, mert eredetét Zoroasternak, a Mágusok vallása megalkotójának tulajdonítják, a ki a keresztény korszak előtt ezer évvel élt. Azt tanácslom tehát, hogy dobja a sutba a sajnálkozását.

Csakugyan úgy is tettem, másképp nem cselekedhetvén.

Vonatunk ekkor éjszak-keleti irányban haladt. Az állomások húsz-harmincz versztnyre vannak egymástól. A neveiket nem kiáltják ki, mert sehol sem áll meg a vonat; így kénytelen vagyok azokat folyvást a menetrendben keresgélni. A nevek közt a következőket találom: *Kelcsi*, *Ravina* (hogyan vetődött ez az olasz név a turkomán földre?) *Peski*, *Repetek*, stb. Végig megyünk a sivatagon, a teljes vízhiányban szenvedő valódi sivatagon. Az oroszok kénytelenek voltak itt artézi kutakat fúrni, a melyek kellőleg táplálják a vonalon lévő víztartókat.

Az őrnagy elmondja, hogy a mérnökök csak roppant fáradságok árán bírták e vonalszakaszon megkötni a homoktorlaszokat. Ha a czölöpöket nem rézsút verték volna be a földbe, a homok csakhamar ellepvén a vasutat, lehetlenné tette volna a vonatok közlekedését. Mihelyt a

homoktorlaszok e régióját elhagytuk, azonnal ismét a lapos síkságra értünk, a hol a sineket oly gyorsan lehet lerakni.

Utítársaink lassankint elalusznak és kocsink átalakul hálóteremmé.

Ekkor eszembe jut a románom helyzete, tegyek-e kísérletet ma éjjel, hogy viszontlássam? Kétségkívül, és nem csupán természetes kíváncsiságom kielégítése céljából, hanem azért is, hogy megnyugtassam. Valóban, tudván, hogy titkát fölfedezte az, a ki megszólította a láda deszkáján keresztül, még eszébe juthatna, hogy kiszálljon valamelyik állomáson, feláldozza eddigi utazását, lemondjon Klorik Czinka kisasszony viszontlátásáról, ekkép elkerülendő a vasuti társulat részéről kétségtelenül megindítandó kártérítési keresetet... Mindez utóvégre is lehetséges, és akkor az én ismerkedési kísérletem csak kárt okozott volna szegény fiúnak... Nem is említve azt, hogy ezáltal elveszteném a 11-dik számomat, a mely kétségkívül a legbecsesebbek egyike az egész gyűjteményemben.

El vagyok tehát szánva, hogy meglátogatom még hajnal előtt. Óvatosságból azonban várni fogok, míg a vonat elhagyja Tsardsuj állomást, a hova éjfélutáni két óra huszonkét perczkor kell érkeznie. Ott félóraig fog időzni, mielőtt tovább indulna az Amu-Daria felé. Popov akkor be fog bujni a fülkéjébe és én belopódzhatom a podgyáskocsiba a nélkül, hogy valaki észrevenne.

Milyen hosszúknak tetszettek előttem az órák! Több izben csaknem elnyomott az álom. Ki is mentem két vagy három izben a tornácra, friss levegőt szívni.

A vonat a szabályszerű perczben berobogott a tsardsuji állomásra, a mely ezerötszáz versztnyire van Uzun-Adától. A transzkaspi vasut építői 1886 november vége felé, tizenhét hónappal a legelső talpfák lerakása után jutottak el a bokharai khánság e nagy városához. Innét már csak tizenkét versztnyire vagyunk az Amu-Dariától. Majd csak e folyón túl látogatok el a podgyáskocsiba.

Említettem, hogy a vonat egy óranegyedig időzik Tsardsujban. Nehány utas kiszáll, inert e harminc ezer lakosú város az utazása célja. Mások ismét beszállanak, de kivétel nélkül csak másodosztályú kocsikba. Ezek Bokharáig vagy Szamarkandig utaznak velünk. A perronon tehát némi sürgés-forgás támad.

Én is kiszálltam és a podgyáskocsi körül ólálkodtam. Egyszerre azt látom, hogy a kocsi ajtaja minden legcsekélyebb nesz nélkül kinyílik és ismét becsukódik. Egy ember oson ki a tornácra és belopózik a pályaházba, a hol alig pislog néhány petróleumlámpa.

Ez az én románom... Nem is lehet más, mint ő... Senki sem látta és most már elvegyült a többi utas közé... De miért jött elő a rejtekhelyéről?...

Talán élelmiszer-készletét akarja kiegészíteni az étteremben... Vagy ellenkezőleg, az-e a szándéka, a mitől féltem, hogy tudniillik megszökjék előlem?

No, ezt ugyan meg fogom akadályozni... Megmondom neki, hogy ki vagyok... felajánlom segítségemet és támogatásomat... beszélek vele francziául, angolul, németül, oroszul - tetszése szerint... Azt fogom neki mondani: «Barátom, bízzék a titoktartásomban... Én nem árulom el önt... Minden éjjel adok be önnek élelmiszereket... Elárasztom önt biztatásokkal ép úgy, mint élelmiszerekkel... Ne feledje, hogy Klorik Czinka kisasszony, a ki kétségkívül a legbájosabb román hölgyek egyike, Pekingben várja önt»... stb.

Utána megyek tehát észrevétlenül. A járó-kelők közt nem igen forog abban a veszélyben, hogy valaki figyelmessé legyen rá. Se Popov, se a társulat bármely más hivatalnoka nem sejtethi benne a társulat anyagi érdekeinek megcsorbítóját. Vajjon a kijárási felé fog-e menni?... csakugyan szökni akar-e?...

Nem! Csupán a lábait akarta kissé jobban kinyújtani, mint a hogy a podgyász-kocsiban teheti. A Bakuból való elindulástól, tehát hatvan óra óta tartó fogság után, csakugyan van joga tíz perczig szabadsághoz.

A láda lakosa középtermetű ember, hajlékony és mozgékony tagokkal. Össze tudja magát húzni, mint egy macska és a ládáját aligha tartja szenvedhetlenül szűknek. Öltözéke sötét színű zubbonyból és nadrágból áll, a melyet öv szorít a derekához.

Szándékai felől meg vagyok nyugtatva. Visszatér a podgyász-kocsi felé, felmegy a lépcsőkön a tornácra és az ajtó csöndesen becsukódik utána. Mihelyt a vonat elindul, azonnal kopogtatni fogok a ládáján és ezúttal...

Újabb akadály! Vonatunk a helyett, hogy egy óránegyedig időznék Tsardsujban, három negyedóraig vesztegel. A mozdony dörzsfékein kellett valamit megigazítani. Daczára a német báró óvásainak és lármájának, csak fél négykor hagyjuk el a pályaudvart, mikor már hajnalodni kezd.

Ennek az lett a következése, hogy ha már nem látogathattam meg a podgyász-kocsit, legalább megláttam az Amu-Dariát.

Az Amu-Daria a régiek Oxusa, az Indus és a Ganges vetélytársa. Hajdan a Kaspi-tengerbe szakadt és régi medre ma is meg van jelölve a térképeken; jelenleg az Aral-tóba folyik. Lassú vizei, melyet a Pamir fensík hava és esői táplálnak, agyagos és homokos partok közt hőmpölyög tova. A turkománok «folyó tenger»-nek nevezik; hosszúsága kétezeröttszáz kilométer.

A vonat végig robog egy hidon, a mely négy kilométer hosszú és tizenegy méter magas az Amu-Daria legalacsonyabb vízállása felett. Mig a vonat áthalad rajta, a hid rezeg az ezer czölöpön, a melyek ötös csoportokban, egymástól kilencz méternyi távolságban vannak beverve. Annenkov tábornok tíz hónap alatt, harminczötezer rubel költséggel építette a hidat, mely legnagyobb a Grand-Transzasiatik összes hidjai között.

A folyó szennyes-sárga. Itt-ott néhány sziget emelkedik ki a végtelen víztükréből.

Popov figyelmeztet az őrházakra, melyek a hídpárkány mellett állnak.

- Mire valók ezek az őrházak? - kérdém.

- Ezekben külön személyzet lakik, a melynek az a feladata, hogy vészjelet adjon, ha tűz támadna rajta. Az örök maguk is el vannak látva oltó eszközökkel.

Ez valóban igen bölcs óvatossági intézkedés. Nem csupán a mozdonyokból kipattogó szikrák gyújtották már föl a hidat több ponton, hanem egy másik eshetőségtől is lehet tartani. Az Amu-Darián számos, nagyrészt petroleumot szállító bárka jár föl s alá, és gyakran megtörténik, hogy a kis hajók kigyúladnak és lángokba borúlva úsznak tovább. A folytonos őrizet tehát teljesen igazolva van, mert ha a híd elpusztúlna, újból való felépítése csaknem egy évig tartana és az útasok átszállítása a folyam egyik partjáról a másikra nagy nehézségekkel járna.

Végre a vonat félsebességgel átkelt a folyón. Már világos reggel van. A sivatag ismét előbukkan és el se hagyjuk a második állomásig, a melynek neve Karakul. Ezen állomáson túl megpillantjuk az Amu-Daria egyik mellékfolyója, az «arany hordó» Zarfsán kanyarúatait. Ez a folyó a Szogd völgyéből, ama termékeny oázisból ered, a melyben Szamarkand város tündöklöklik.

Reggel öt órakor a vonat a bokharai khánság fővárosában áll meg, ezerszázhet versztnyire Uzun-Adától.

## XI.

A bokharai és szamarkandi khánságokból állt hajdan a «Szogdianá»-nak nevezett perzsa szatrapia, a hol a tadsikok, majd az üzbégek laktak, a kik ezen országot a XV. században szállották meg.

De méltán lehet félni egy sokkal veszélyesebb eshetőségtől, attól tudniillik, hogy el fogja lepni a homok. Ez a félelem főleg azóta jogosult, mióta a homokpartok megkötése céljából tenyésztett pusztai fűzfák csaknem teljesen kivesztek.

Bokhara volt a khánság fővárosa, az Izlám Rómája, a nemes város, a szentélyek városa, a mohamedán vallás tiszteletben álló főhelye. Bokhara volt a hét kapujú város, mely fénykorában roppant bástyafalakkal volt körülkerítve s mely Khinával mindig fontos kereskedést űzött. Ma nyolczvanezer lakosa van.

Mindezeket Noltitz őrnagy beszélte el nekem és felszólított, hogy nézzem meg a várost, melyben ő több ízben időzött. Ő maga nem jöhet velem, mert néhány látogatást kell tennie. A vonatunk tizenegy órakor fog tovább indulni. Csak öt órai időm van és a város meglehetősen távol esik az állomástól. Ha innen a városig egy Decauville rendszerű szárnyvasút nem futna (ily jó hangzású franczia név Szogdiana kellő közepén!), arra se jutna időnk, hogy csak némi fogalmat szereznénk Bokharáról.

Abban állapodtunk meg, hogy az őrnagy velem jön a Decauville-vasúton; aztán oda érve, magamra hagy és dolgai után jár.

E szerint nem számolhatok rá. De hát csakugyan egyedül maradok? Lehetséges-e, hogy egy se csatlakozzék hozzám a társaim közül?

Lássuk! Talán Faruszkjar úr?... Ő róla oly kevéssé lehet szó, mint Yen-Lu mandarinról, a ki kerekeken járó ravatalába van zárva. Hát Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony?... Ő rájuk se gondolhatok, mikor palotákról, minaretekről, mecsetekről és egyéb archeologiai haszontalanságokról van szó. Hát a «komikus» és az «első szende?»... Lehetetlen! Caternáné fáradt és Caterna úr köteles mellette maradni. Hát a két khinai?... Azok már eltávoztak a pályaudvarból. Ah! talán Sir Francis Trevellyan?... Miért ne?... Én nem vagyok orosz, és ő csak az oroszokra haragszik... Nem én hódítottam meg Közép-Ázsiát!... Próbáljuk meg szóra bírni ezt a magába zárkózott gentlemant... Közeledem hozzá, köszönök neki, meg akarom szólítani... Alig biccenti a fejét, sarkon fordul és engem a faképnél hagy. Barom!

A Decauville-vasút gőzöse már utolsót füttyöl. Az őrnagy velem együtt egy nyitott kocsin foglal helyet. Fél óra múlva a Dervaz-kapuhoz érünk. Az őrnagy elválik tőlem és én itt tévelygek egyedül Bokhara utcáin.

Ha azt mondanám a «XX Század» olvasóinak, hogy meglátogattam a város száz iskoláját és háromszáz mecsetét - csaknem annyi itt a mecset, mint Rómában a templom, - bizonyára el nem hinnék, daczára azon bizalomnak, melyet a reporterek tagadhatatlanul megérdemelnek. Ennélfogva csak a legtisztább igazságot mondom el.

A város poros utcáin kóborolva, találomra bementem valamennyi nagyobb épületbe, a mely élém került. Itt egy bazárba, amelyben az «aladsa» nevű tarka-barka színű pamutszöveteket, a pókháló finomságú zsebkendőket, a gyönyörűen kidolgozott bőröket, és azokat a híres selyemkelméket árúlják, melyeknek «frou-frouját» (suhogását) bokharai nyelven «csakcsuk»-nak nevezik. Meilhac és Halévy ugyan jól tették, hogy nem ezt a nevet adták híres drámai

hősnőjüknek. Amott egy nagy bolt van, a melyben tizenhatféle theát lehet vásárolni, ezek közt tizenegyféle zöldes, mert Khinában és Közép-Ázsiában csupán zöld theát isznak; köztük legbecsebb a «lúka», a melynek egyetlen levelével illatossá lehet tenni egy egész theás-csuprot.

Végig megyek a divanbeghi reservoirek rakpartján, a mely egy szilfákkal beültetett négyszögletes tér egyik oldalát alkotja. Innét nem messze van az emir erődített palotája, melynek főkapuját egy óra diszíti. Vámbéry Ármin e palotát komornak találta; én is osztozom e véleményében, noha a bejárását védelmező bronzágyúk épenséggel nem látszanak gonosz indulatúaknak és inkább díszítményekhez hasonlítanak. Ne feledjük el megjegyezni, hogy a bokharai katonák, a kik fehér bugyogóban, fekete kabátban és asztrakán süveggel sétálnak az utcákon, sűrű aransujtásos egyenruhájú orosz tisztek vezénylete alatt állnak.

A palota mellett jobbról a város legtágasabb mecsete, a Medzsidi-Kelan mecset emelkedik, melyet Abdullah-Khan-Sejbani építtetett.

Ez a szentély egész halmaza a kupoláknak, tornyocskáknak és minareteknek. Ugy látszik, legszorgalmasabb látogatói, helyesebben állandó lakói a gólyák, a melyek ezrenként tanyáznak a városban.

Folyvást találokra sétálgatván tovább, a Zarafsán partjára érek a város északkeleti részére. Ennek friss és tiszta vizével két hetenkint egyszer, vagy kétszer kimosatják a város csatornáit, a mi egészségügyi szempontból igen helyes intézkedés, és csak legújabb keletű. Különben férfiak, nők, ebek, kétlábúak, négylábúak olyan hallatlan összevegyülésben szoktak benne fürödni, a melyeket nem volnék képes leírni, sem pedig utánzásra méltó példa gyanánt tanácsolni.

Dél nyugati irányt tartva a város közepe felé, útközben hegyes süvegű, libegő hajú és nagy botokkal felfegyverzett dervis-csapatokkal találkozom, a melyek koronkint meg-megállnak és olyan tánczot visznek végbe, a melyet még az Elysées Montmartre<sup>8</sup> fanatikusi is megbámulnának s e közben a szó szoros értelmében ordított énekkel szabályozzák képzelhető legjellemzetesebb tánczmutatványait.

Végig mentem a könyvpiacra is, a mely nem kevesebb, mint huszonhat boltból áll. E boltokban nyomtatványokat és kéziratokat árúlnak, nem font számra, mint a theát, vagy csomó számra, mint a zöltséget, hanem rendes, folyó áruczikk alakjában.

A mi a számos «medresszét», vagyis iskolákat illeti, a melyek Bokharának tudományos hírnevet szereztek, meg kell vallanom, hogy ezek közül egyet se látogattam meg. Fáradtan, kimerülten visszatértem a Divanbegh rakpartra és ott leültem a szilfák alatt. Itt folyvást forr a víz óriási szamovarokban és egy thengéért, vagyis hetvenöt centimesért (35 krajczár) akár-mennyit ihatom a «sivin» nevű kitűnő theából, a mely valóban annál kevésbé hasonlít a mi európai theánkhoz, mert ezt, mint mondják, Khinában már a szőnyegek kitisztogatására használták.

Ime ennyiből állnak a turkesztáni Rómára vonatkozó összes visszaemlékezéseim. Egyébiránt, ha az ember nem tartózkodhatik itt egy hónapig, igen jól teszi, ha csak pár óráig időzik.

Fél tizenegykor Noltitz őrnagygyal együtt, a kit a Decauville-vasút állomásán találtam, megérkeztünk a fővonal pályaudvarába, melynek raktárai tele vannak bokharai pamut- és mervi gyapjucsomagokkal.

---

<sup>8</sup> Ismeretes párisi mulató és tánczó helyiség.

A legelső pillantásra láttam, hogy összes számaim a perronon vannak még, a német báró is. A vonat végén a perzsák hűségesen őrt állnak Yen-Lu főmandarin körül. Úgy rémlik előttem, mintha útitársaink közül hárman makacsul szemmel tartanák őket. Ezen útitársaink az a három mongol, a kik Dusakban szálltak föl a vonatra. Sőt, mikor mellettük elmegyek, úgy rémlik előttem, mintha Faruszkiair intene nekik, de e taglejtés értelme természetesen titok marad rám nézve. Vajjon ismerné Faruszkiair úr ezt a három mongolt?... Bármint legyen is, a dolog felingerelte kíváncsiságomat.

Alig hogy a vasut elindult, az útasok az étkező-kocsiba sietnek. Ama helyek szomszédságában, a melyeket az őrnagy és én foglaltunk el, Uzun-Adától fogva, két hely szabadon maradván, a fiatal khinai és Tio-King orvos oda telepedtek le. Pan-Sao tudja, hogy tagja vagyok a «XX. Század» szerkesztőségének és valószínűleg éppen annyira ohajt megismerkedni velem, mint én ő vele.

Nem tévedtem. A khinai öltözet viselője csakugyan valóságos párisi boulevard-hős. Három évet töltött abban a világban, a hol mulatnak, de abban is, a hol tanulnak. Pan-Sao egy gazdag khinai kereskedő fia és Tio-King védszárnyai alatt utazik, a ki amolyan orvosféle és e mellett a legeredetibb és legkomikusabb khinaiak egyike. A növendéke rendszerint tréfálkozni szokott vele. Mióta Tio-King a Szajna-parton állomásozó ódon könyvtáraknál a Cornaro ócska könyvét fölfedezte, nincs egyéb dolga, mint egész életmódját: «a hosszú élet művészeté»-hez alkalmazni. A hóbortos khinai teljesen elmerült a «velencei nemes» által oly körülményesen megállapított szabályokba, hogy milyen a helyes étkezés és ivás, a különböző évszakokban követendő életrend, a józanság, a mely a szellemet edzi, a mértékletlenség, a mely igen nagy bajokat okoz, a roszt véralkat megjavítása és a legjobb egészség megőrzésének módja a legmagasabb életkorig, stb., stb. Mindezen dolgokra vonatkozólag Pan-Sao folyvást tréfálkozik vele, de a derék orvos ezeket az ártatlan csipkedéseket fel se veszi.

Már a reggeli alatt is élvezhattuk rögeszméjének néhány példáját, mert az orvos ép oly tisztán beszél francziául, mint a növendéke.

- Mielőtt a reggelizéshez kezdenénk, - mondá Pan-Sao, - legyen szives engem figyelmeztetni, doktor, hány alaptörvény szabályozza az evés és ivás helyes mértékét?

- Hét alaptörvény, fiatal barátom, - viszonzá az orvos a legnagyobb komolysággal. - A legelső az, hogy az ember csak annyit egyék, a mennyi nem akadályozza abban, hogy az étkezés után tisztán szellemi dolgokkal is foglalatzkodhassék.

- És a második?

- A második az, hogy csak annyit egyék, a mennyi nem okozhat semmiféle testi restséget, lomhaságot és fáradtságot. A harmadik...

- Ennyi elég lesz mára, ha úgy tetszik, doktor, - viszonzá Pan-Sao... Amott egy «maintuyt» látok, a mely minden valószínűség szerint nagyon izletesnek ígérkezik és...

- Vigyázzon, kedves növendékem. Ez az étel egy neme a zsírral és fűszerekkel készült húsos puddingnak... Attól félek, hogy igen nehéz...

- Tanácslom is önnek, doktor, hogy ne egyék belőle. Én magam azonban majd csak ezen urak példáját fogom követni.

Ugy is cselekedett Pan-Sao, a mint mondta és pedig nagyon helyesen cselekedett, mert a maintuy valóban kitűnő volt; - Tio-King azonban beérte az étlap legkönnyebben emészthető ételéivel. Noltitz úr azt állítja, hogy e maintuyk még sokkal ízletesebbek, ha zsírban vannak

sütve. És hogy ne volnának ízletesebbek, mikor ily alakban «zsenbuszi» a nevük, a mi azt jelenti, hogy «hölgyek csókja!»

Mihelyt Caterna úr ezt az udvarias szójárást meghallja, azonnal kifejezi sajnálkozását a felett, hogy a «zsenbuszi» nem szerepel az étlapon. Erre Caternáné oly gyöngéd pillantást vet a férjére, hogy én hozzá fordulva, a következő megjegyzést mertem koczkáztatni:

- Úgy hiszem, zsenbuszikat nem csupán Közép-Ázsiában, hanem másutt is lehet találni.

- Kétséggel, - felelé Caterna úr - mindenütt, a hol szeretetreméltó nők vannak, a kik készíteni tudják.

Erre Pan-Sao nevetve jegyzé meg:

- A legjobbakat mégis csak Párisban készítik.»

Úgy látszik, a mi fiatal khinai barátunknak bő tapasztalatai vannak. Pan-Saora tekintetem és bámulni kezdtem őt. Milyen hatalmas étvágygyal eszik!... az orvos nem is késik figyelmeztetni, hogy mértékletlenül fogyasztja az élet nedvét...

Igen vidám társalgás fejlődött ki. Arról folyt a beszélgetés, hogy az oroszok mi mindent alkottak Ázsiában. Úgy látom, hogy Pan-Sao mindezen kérdésekben igen jól van tájékozva. Az oroszok nem csupán a Kaspin túli vasutat építették meg, hanem az 1888 óta tanulmányozott szibériai vasút is épül már, sőt a munkálatok szépen elő is haladtak. Az első nyomjelzést, mely szerint a vonal Iszimet, Omszkot, Tomszkot, Krasznojarszkot, Nisni-Ufimskot és Irkutskot érintette volna, egy második, délibb irányú vonallal cserélték föl, mely Orenburgot, Akmolinszkot, Minuszinszkot, Abatujt és Vladivosztkot fogja érinteni. E hatezer kilométert meghaladó hosszúságú vonal befejezése után Szt.-Pétervár csak hat napi távolságra lesz a japáni tengertől. És ez a szibériai vasút, melynek hossza meg fogja haladni az Egyesült-Államok Amerikát átszelő vasútjának hosszát, csak hétszázötven millió frankba fog kerülni.

Elképzelheti az olvasó, hogy a muszka munkásság e fejtegetései nem voltak Sir Francis Trevellyannak inyére. Noha egy szót se szól, sőt a szemeit le se veszi a tényéről, hosszú arcza mégis pirul egy kisé.

- Ej, uraim, - mondtam, - a mit mi látunk, az semmi ahhoz képest, a mit az unokáink fognak látni. Ma a Grand Transzasiatik egyenes vonalán utazunk. De milyen lesz a világ akkor, ha majd a Grand Transzasiatikt összekötik a Grand Transzafrikánnal?...

- És vajon hogyan köthetnék össze Ázsiát és Afrikát vasúti vonallal? - kérdé Noltitz őrnagy.

- Oroszországon, Törökországon Olaszországon és Spanyolországon keresztül. Az utasok Pekingből átszállás nélkül fognak utazni a Jó-Remény-fokig.

- Hát a gibraltári szoros? - kérdé Pan-Sao. E név hallatára Sir Francis Trevellyan a füleit hegyezte. Mihelyt az ember Gibraltárról beszél, mintha az egész Egyesült királyságot egy hazafias középtengeri felháborodás rázkódtatná meg.

- Ugy van... Gibraltár, - monda az őrnagy.

- Alatta fognak elmenni, - viszonzám. - Tizenöt kilométer hosszúságú alagút annyi, mint a semmi. Nem lesz angol parlament, a mely azt ellenezhetné, úgy a mint még maig is ellenzi a Calais és Dover közti alagutat. Minden meg fog történni egykor, minden, a mi e verset igazolhatja:

*Omnia jam fieri, quae posse negabam.*

Minden megtörtént már, a minek lehetőségét tagadtam.



A latin nyelvben való járatosságomnak e bizonyítványát alig értette meg más, mint az őrnagy. Jól hallottam, a mint Caterna úr így szólt a nejéhez:

- Ez volapük nyelven van.

- Annyi bizonyos, - mondá Pan-Sao, - hogy a khinai császár igen helyesen cselekedett, mikor inkább az oroszoknak nyújtott kezet, mint az angoloknak. A helyett, hogy makacsul ragaszkodott volna a mandsuriai stratégiai vasútak kiépítéséhez, a melyek soha se nyerték volna meg az orosz czár jóváhagyását, az Ég-Fia inkább a Kaspin túli vonallal kötötte össze a vasutait Khinán és a khinai Turkesztánon keresztül.

- És ezt igen bölcsen cselekedte, - jegyzé meg az őrnagy. - Az angolokkal egyesülvén, csak Indiát kötötte volna össze Európával. Az oroszokkal egyesülve az egész ázsiai szárazföld részesül a vasútak hasznáiban.

Sir Francis Trevellyanra tekintek... Az arcza még pirosabbá lesz, de egy izma se mozdul. A felett tünődöm, vajjon nem fog-e kivetközni némaságából e támadások hallatára, a melyek olyan idegen nyelven intéztettek az angolok ellen, melyet kétségkívül értenie kell. És mégis nagy zavarban volnék, ha fogadásra kerülne a sor.

Noltitz őrnagy újból felvette a társalgás fonalát és kifejtette a Grand Transzasiatik hasznát az Ázsia és Európa közti kereskedelem, valamint a közlekedés gyorsasága és biztonsága szempontjából. A régi gyűlölség lassanként elenyészik az európai befolyás következtében. E népekre nézve új korszak kezdődik és e tekintetben meg kell vallani, hogy az oroszok működése megérdemli az összes művelt nemzetek helyeslését. Nincsenek-e igazolva Skobelev nemes szavai, a melyeket Gök-Tepé bevétele után mondott, mikor a legyőzötteknek okuk volt félni a győzők bosszújától:

«A közép-ázsiai politikában nem ismerünk páriákat!»

- És ez a politika, - így fejezte be szavait az őrnagy, - ez a politika biztosítja felsőbbségünket az angolok felett.

- Senki se birhat felsőbbséggel az angolok fölött!

Ez volt a frázis, a melyet Sir Francis Trevellyantól vártam. Azt állítják, hogy az Egyesült királyságban a gentlemanek már ezzel a frázissal születnek a világra... Csalódtam. Egy szót se szólt.

De mikor felkeltem és poharat emeltem az orosz császárra és az oroszokra, a khinai császárra és a khinaiakra, Sir Francis Trevellyan érezvén, hogy a harag erőt fog venni rajta, hirtelen eltávozott az asztaltól.

Úgy látom, hogy ma még nem fogok megismerkedhetni a hangja színezetével.

Mondanom se kell, hogy e beszélgetés alatt Weisschnitzerdörfer egyebet nem tett, mint hogy minden egyes tálat lelkiismeretesen kiürített, Tio-King orvos rendkívüli bámulatára. No, ez a német bizonyosan nem olvasta Cornaro életrendi szabályait, vagy ha olvasta, akkor gyalázatosan megszegi valamennyit. Lehetséges különben, hogy nem tud francziául és semmit sem értett mindabból, a mit beszéltünk.

Ugy hiszem, ugyanezen ok miatt hallgattak Faruszkíar úr és Ghangir is. Alig váltottak néhány szót egymással khinai nyelven.

Mindazonáltal meg kell említenem egy meglehetősen sajátos részletet, a mely az őrnagy figyelmét se kerülte el.

Mikor Pan-Saót kérdeztük, hogy miként áll a Grand Transzasiatik biztonsága Közép-Ázsiában, az ifjú khinai azt válaszolta, hogy e biztonság jóval csekélyebb a turkesztáni határon túl. Ezt már Noltitz őrnagy is említette előttem. Eszembe jutott megkérdezni Tio-King orvos növen-dékét, hallott-e beszélni a híres Ki-Tsangról, mielőtt Európába elutazott.

- Gyakran, - felelé Pan-Sao, - mert Ki-Tsang akkoriban a Yunnan tartományaiban garáz-dálkodott; remélem, hogy mostani utazásunk alatt nem fogunk vele találkozni.

Kétségkívül nagyon rosszul ejtettem ki a híres rablóvezér nevét, mert alig értettem meg Pan-Saot, mikor e nevet khinai hangsúlyozással ismételte.

És mégis, merem állítani, hogy a Ki-Tsang név hallatára Faruszkia úr összeráncolta a homlokát és a szemei villámot lövelltek. Aztán az útitársára tekintett és ismét közönyössé lett minden iránt, a mit körülte beszéltek.

Már látom, hogy némi fáradságomba fog kerülni, míg ezzel az úrral megismerkedhetem.

Ezek a mongolok olyan zárkóztak, mint egy tűzálló pénzszekrény, a melyet nem lehet kinyitni, ha az ember a zár titkát nem ismeri.

E közben a vonat rendkívül sebesen robogott tova. A rendes vegyesvonatoknak egy egész nap-ra van szükségük, míg végigmennek a Bokhara és Szamarkand közt levő tizenegy állomáson. A mi vonatunk három óra alatt tette meg a kétszáz kilométer hosszúságú utat, mely a két várost elválasztja egymástól, és délután két órakor megérkeztünk Tamerlan híres városába.

## XII.

Szamarkand ama termékeny oázis közepén fekszik, a melyen a Zarafsán folyó végig folyik. Egy füzetecske, a melyet az állomáson vásároltam, azt állítja, hogy e nagy város ama négy pont egyike, a melyeken a földrajzírók a földi paradicsom valószínű helyét keresik. A biblia-magyarázókra bízom a vitatkozást e kérdés felett...

Dzsingisz khán 1219-ben részben feldúlta e várost, melyet már Cyrus hadai is felgyújtottak háromszázhuszonkilencz évvel Krisztus születése előtt. Később Tamerlan fővárosává lett; de e kitüntetés, a melyre méltán büszke lehetett, nem akadályozta meg azt, hogy a nomádok a XVIII. században ki ne rabolják. A mint látjuk, Közép-Ázsia nevezetesebb városaiban a nagyság és a végromlás egymással váltakoztak.

Öt órai időzés Szamarkandban és pedig nappal, némi szórakozást és néhány hasábnyi tárczacikk-kéziratot ígér. De nincs vesztegetni való időnk. A város természetesen két részből áll. Az egyik, a melyet az oroszok építettek, egészen mai ízlésű és lombos kertekkel, fasoros sugárutakkal, palotákkal, nyaralókkal pompázik; a másik, a régi város, még mindig gazdag egykori fényének maradványaiban, a melyeknek lelkiismeretes tanulmányozása hónapokig tartana.

Ezúttal nem leszek egyedül. Noltitz őrnagynak semmi dolga sincs a városban és velem jön. Már elhagytuk az indóházat, mikor Caterna úr és neje hozzánk csatlakoztak.

- Ön a várost szándékozik bejárni, Klaudius ur? - kérdé a komikus és a karjait kitárta, mintha az egész Szamarkandot át akarta volna ölelni.

- Ez a szándékunk, Caterna úr.

- Ha Noltitz úr és ön szíveskednének megengedni, hogy önökhöz csatlakozzam...

- A legnagyobb örömmel.

- De a feleségemmel együtt, mert ő nélküle semmit se teszek.

- Kirándulásunk csak annál kellemesebb lesz, - mondá az őrnagy, meghajtván magát a szeretetreméltó «szende» előtt.

- Én pedig, hogy el ne fáradjunk és időt nyerjünk, kedves útitársainknak egy arbát ajánlok fel - mondám.

- Egy arbát? - kérdé Caterna úr. - Mi lehet az az arba?

- Egy hintó, mely ezen országban divatos.

- Legyen hát arba!

Rögtön lefoglaltunk egyet e kerekeken járó alkotmányok közül, a melyek a pályaudvar előtt állomásoztak. Miután jó «szilaót», vagyis borraivalót ígértünk, a kocsis fogadta, hogy két «kis gerliczéje» vagyis a két lova, oly sebesen fog röpködni, mint a szél; és csakugyan elég gyors ügetésben indultunk el.

Balra elhagytuk a legyező alakban épült orosz várost, a kormányzó palotáját, a melyet szép kertek környeznek, a nyilvános közkertet, árnyékos fasoraival, végre a kerületi főnök házát, a mely már kissé átnyúlik a régi városba. Útközben az őrnagy figyelmeztet bennünket az erődre, a melyet az arba megkerül. Itt a bokharai emir régi palotája szomszédságában ásták meg azon orosz katonák sírját, a kik az 1868-iki ostrom alkalmával elestek.

Arbánk innét egy keskeny, de egyenes utcán keresztül a Righistán-térre jutott, a melyet nem kell összetéveszteni a Bokharában levő hasonló nevű térrel - jegyzi meg naivul a könyvecském.

E szép, négyszögű piacot talán kissé elrontották az oroszok azáltal, hogy kikövezték és több ágú lámpákkal díszítették fel; de ezt bizonyosan helyeselni fogja Ephrinell, ha ugyan elszánja magát Szamarkand megtekintésére. E tér három oldalán három medresz (iskola) jó állapotban levő romjai láthatók. Itt a «mollah»-k a gyermekeket igen jó nevelésben részesítik. Szamarkandban tizenhét ilyenmű iskola és nyolczvanöt mecset van. Ez említett három medresz nevei: Tilla-Kari, Sir-Dar és Ulong-Bég. Általában azt lehet mondani, hogy valamennyien hasonlítanak egymáshoz; a középen levő kapu a belső udvarokba nyílik. A falak halványsárga és halványkék zománczú téglákból vannak építve, kék és arany-arabeszk díszítéssel; a kék általában az uralkodó szín. A minaretek valamennyien ferdék és ledőléssel fenyegetnek, de soha se dőlnek le, a mi nagy szerencse a zománczos díszítésekre nézve, melyek Ujfalvyné, e merész utazónő, állítása szerint, a legszebb zománczokat is sokkalta felülmúlják, pedig itt nem is egy kandallóra való, vagy állványra helyezett virágedényről van szó, hanem meglehetősen magasságú minaretekről.

E csodaművek még ugyanazon állapotban vannak ma is, a milyenben Marco Polo, a XIII. századbeli velencei utazó látta.

- Nos, Bombarnac úr, - nem bámulja ön ezt a Righistán-teret? - kérdé az őrnagy.

- Valóban nagyszerű! - viszonzám.

- Úgy van, - mondá Caterna úr, - és ugy-e, Karolina, milyen felséges díszlet volna valamely balletben! Balról ez a mecsetféle és jobbról ez a másik...

- Igazad van, Adolf, - jegyzé meg a «szende». - De a szabályosság miatt talán ki kellene egyenesíteni ezeket a tornyokat és a tér közepén «fontaine lumineuse»-ket (világított vizű szökőkutakat) lehetne elhelyezni.

- Pompás gondolat, Karolina. Ugyan, Klaudius úr, írjon egy nagy, látványos drámát, a melynek harmadik felvonása ebben a díszletben játszánék... A mi a címet illeti...

- *Tamerlan* volna a legalkalmasabb, - jegyzém meg.

A komikus erre nagyon sokat jelentőleg elfintorította az orrát. Ázsia meghódítóját nem tartotta eléggé aktuálisnak, sem eléggé «fin de siècle»-nek.

Sőt a feleségéhez hajolva, így szólt félhangon:

- Különböztettem én ennél szebb teret is, a Porte-Saint-Martin színházban, az *Ég fiá*-ban.

- Én pedig a Chatelet színházban, *Strogoff Mihály*-ban.

Hagyjuk beszélni színészeinket. Ők mindent csak színházi szempontból ítélnék meg. A kék vásznat és festett lombokat jobban szeretik az ég azurjánál és az erdők lombjainál, a fűjtatókkal lebegtetett ponyvákat az Oczeán hullámainál, egy díszlet perspektíváit ama helyeknél, amelyeket a díszletfüggöny ábrázol, Cambon, Rubé, vagy Jambon díszleteit bármily nagyszerű képnél, szóval jobban szeretik a művészetet a természetnél és én bizonyosan nem fogom megkísérteni, hogy ízlésüket e részben megváltoztassam.

Minthogy éppen Tamerlant említettem, egyúttal meg is kérdeztem Noltitz őrnagyot, nem fogjuk-e meglátogatni e híres tatár sírját. Az őrnagy azt felelte, hogy visszatérőben látni fogjuk; útunk most a szamarkandi nagy bazár felé visz. Az arba megállt e nagy kerek épület egyik kapuja előtt, miután végig vitt bennünket a régi város egy részén, a melynek házai csak földszintesek és a legcsekélyebb kényelemre sem vallanak.

Itt a boltok állványain össze-vissza óriási mennyiségű gyapjuszövetek, élénk színű szőnyegek és csinos shawlok vannak felhalmozva. A vevő és az eladó a legcsekélyebb árú fölött is hévvel és nagy lármával alkudozik egymással. E kelmék közt van egy «kanausz» nevű selyemszövet, a melyet a szamarkandi szépek nagyon látszanak kedvelni, noha távolról se versenyezhet a hasonnemű lyoni gyártmányokkal, se minőség, se színek tekintetében.

Caternáné azonban, úgy látszik, a kísértésnek ép oly kevésbé birt ellentállni, mintha a *Bon Marché* vagy a *Louvre* kirakatait nézegette volna.

- Ezzel a szövettel nagy hatást tennék a *Gerolsteini nagyhercegnő*-ben.

- És ezek a papucsok nagy sikert arathatnának Ali-Bazsu lábain a *Kaid*-ban, - mondá Caterna úr.<sup>9</sup>

És mialatt a «szende» egy darab kanausz szövetet vett, a komikus is vásárolt egy párt ama zöld papucsok közül, a melyeket a turkománok szoktak a lábukra húzni, mielőtt a mecseteik küszöbét átlépik. De mindez alig történhetett volna meg az őrnagy szíves közbenjárása nélkül, a ki a tolmács szerepét vitte Caterna úr és a kalmár közt, kinek öblös szájából a *jok... jok!...* (nem!... nem!...) szóok oly sűrűn hullottak, mint a kartács, és oly recsegve, mint a sortüzelés.

Az arba tovább indult a Bibi-Khanim-tér felé, a hol a hasonló nevű mecset áll, mely Tamerlan egyik nejétől vette nevét. Ez nem oly szabályos ugyan, mint a Righistán-tér, de szerintem festőibb: sajtászerűen csoportosított romok, ívek maradványai, ketté vált boltozatok, félig bedőlt kupolák, töredezett oszlopok, a melyeknek zománczolása megőrizte egész épségét, végre a nagy tér egyik oldalát egészen elfoglaló alacsony boltívek. E látvány valóban nagy hatású, mert a hajdani pompás Szamarkandnak e műemlékei oly fényes égboltozat és oly ragyogó lombfüggöny háttéréből válnak ki, a melyhez hasonló hiába keresnénk még a nagy Operában is, Caterna úr engedelmével. De meg kell vallanunk, hogy a hatás még nagyobb, mikor az arba megáll a legszebb kelet-ázsiai mecsetek egyike, a Szindéh sah mecsete előtt, mely a hedsra 795-ik évében épült (1392. Kr. sz. u.)

Toll nem képes fogalmat nyújtani e világcsodáról. Bármennyi építészeti műszót írnék le ide sorjában egymásután, a kép mindig tökéletlen maradna. Ecset kellene ide, nem toll. A képzelem bámúlva áll meg az építészet e maradványai előtt, mert a legfényesebbek mindazok közt, melyeket az ázsiai művészeti szellem valaha alkotott.

E mecset legvégén végzik a hívek ájtatosságukat, a muzulmán vallás egy nagy tiszteletben álló szentje, Kasszim-Ben-Abbas, sírja előtt. Úgy mondják, hogy ha a sírt felnyitnák, a szent élve és teljes fényében emelkednék ki belőle. Hanem ezt még soha se próbálták meg, és a hívek inkább elhiszik a legendát.

Végre kénytelenek voltunk kiragadni magunkat bámulatunkból és újból elfoglaltuk helyeinket az arbán és a jemcsikünk (kocsis) «gerliczéi» végig vágatnak velünk az árnyékos utczákon, melyeket az orosz hatóságok igen jól gondoznak.

Az utczákon számos járókelő méltán magára vonja figyelmünket. Nagyon különféle öltö-zékeket viselnek; élénk khinai «khalat»-ot és művésziessen bogozott turbánt.

Természetes, hogy e negyvenezer lakossal bíró városban a típusok is nagyon különfélék. A lakosok nagy része az iráni eredetű tadsik fajhoz tartozik. Az erőteljes férfiak fehér bőrét a szabad levegő és a napsugarak megbarnították. Ide iktatom, a mit Ujfalvyné mond róluk érdekes útleírásában:

---

<sup>9</sup> Thomas A. víg operája.

«A hajuk rendszerint épen oly fekete, mint rendkívül sűrű szakálluk. Szép, szabályos metszésű szemeik többnyire barnák. Az orruk igen szép, az ajkaik finomak és a fogaik aprók. A homlokuk magas, széles, és arcuk tojásdad.»

Kénytelen is voltam helyeslőleg inteni a fejemmel, mikor Caterna úr egy büszke magatartású és pompás tarka khalatba öltözött tadsik láttára így kiáltott föl:

- Milyen nagyszerű színadi hős!... Szinte magam előtt látom Richepin *Nana Sahib*-jában vagy Meurice *Samil*-jában.

- Sok pénzt kereshetne! - jegyzé meg Caternáné.

- Meghiszem azt, Karolina! - kiáltá a neki lelkesült komikus.

Caterna úrra, valamint igen sok más színészre nézve a «bevétel» a drámai művészetnek legkomolyabb és legczáfolhatatlanabb bizonyága.

Már öt óra és e páratlanul szép Szamarkandban egyik díszlet még egyre követte a másikat... Szépen vagyunk! Már én is elsajátítottam a színész-nyelvet. Az előadásnak kétségkívül csak éjfél után lesz vége. De mivel nyolcz órakor tovább indulunk, a darab befejezését nem várhatjuk be.

Mínthogy már csak a reporterség jó hírneve miatt sem akartam elhagyni Szamarkandot a nélkül, hogy Tamerlan sírját meg ne nézzem, az arba visszafordult, délnyugat felé és a Gur-Emir mecset előtt, az orosz városrész szomszédságában állt meg. Mily piszkos városrészen, a sár- és polyvakeverékből épült házoknak és nyomorúlt viskóknak mily tömkelegén mentünk végig!

A mecset külseje tekintélyes. Kupolája, melyen a türkiz-kék szín uralkodik, olyanformán emelkedik a magasba, mint egy perzsa süveg, és egyetlen minaretje, melynek a teteje hiányzik, szinte csillog az antik tisztaságukban pompázó zománczos arabeszeketől.

Megnéztük a kupola alatt levő középső termet és abban a «sánta vasember» sírját. Ez volt a hódító Tamerlan mellékneve. Fiainak és védszentjének négy sírja körbeveszi azt a fekete lapos kölemez, mely alatt Tamerlan csontjai porladoznak, kinek neve szinte egy jelentésű az ázsiai történelem egész tizennegyedik századával. E terem falait szintén megszámlálhatatlan rovátkokkal borított kölemezek díszítik és a délnyugati oldalon egy kis oszlop jelzi Mekka irányát. Ujfalvyné méltán hasonlította a mecset e részét egy szentélyhez. Reánk is így hatott, és ez a hatás még vallásosabb jellegűvé lett, mikor egy sötét és keskeny lépcsőn lementünk a sírboltba, a hol Tamerlan nejeinek és leányainak koporsói vannak.

- Hát aztán csakugyan ez az a Tamerlan, - kérde Caterna úr, - a kit annyit emlegetnek?!

- Ez a Tamerlan, - viszonzá Noltitz őrnagy, - egyike volt a világ legnagyobb hódítóinak, sőt épen a legnagyobb volt, ha hódításai területének a nagyságát tekintjük. Leigázta Ázsiának a Kaspi-tengertől keletre eső részeit, Perzsiát és a vele éjszakon szomszédos tartományokat, Oroszországot az Azovi tengerig, Indiát, Szíriát, Kis-Ázsiát, végre Khinát, a hova két százezer emberrel rontott be. Egy egész földrész volt az ő háborúinak színtere.

- Pedig sánta volt! - jegyzé meg Caternáné.

- Úgy van, asszonyom, sánta volt, mint Genzerik, mint Shakespeare, mint Lord Byron, mint Scott Walter, s mint Talleyrand; ez azonban nem gátolta őt, hogy nagy utakat ne tegyen. De fanatikus és vérszomjas is volt. A történelem azt állítja róla, hogy Delhiben százezer foglyot mészároltatott le és Bagdadban nyolczvanezer fejből állíttatott obeliszket.

- No, már akkor jobban szeretem a Concorde-tér obeliszkjét Párisban, - jegyzé meg Caterna úr. - Az legalább egy darabból van faragva.

Ezután elhagytuk a Gur-Emir mecsetét és mivel az indulás órája közelgett, arbánunk a pályaudvar felé vette útját.

Én részemről, daczára a Caterna házaspár megjegyzéseinek, teljesen átengedtem magamat a Szamarkand csodái által okozott hatásnak, mikor egyszerre csak durván visszarántott valami a jelenkori valóságba.

Az utczákon, igen, az orosz városrész közelében levő utczákon, igen, Tamerlan fővárosának utczáin két embert látok végig gurulni veloczipédeken!

- Ah! kiáltá Caterna úr... kerekező urak!

És ezek az urak turkomán törzsbeliek voltak!

«Ez után» már csak menekülni lehetett az olyan városból, a melyet a járógépek e remekei ennyire meggyaláztak, a mint hogy vonatunk este nyolcz órakor csakugyan el is hagyta Szamarkandot.

### XIII.

A vonat elindulása után egy órával volt a vacsora. Az étkező-kocsiban néhány új vendég jelent meg, köztük két szerencsén, a kiket Caterna úr «sötét emberek»-nek szeret nevezni.

Popov azt mondja, hogy ezen útasok közül egy se fog túlmenni a khinai határon, következőleg engem nagyon kevésbé, vagy éppen nem érdekelnek.

Vacsora alatt, a melynél valamennyi számom jelen volt (tizenketten vannak és úgy hiszem, több nem is lesz), észrevehetem, hogy Noltitz őrnagy nem szűnik meg figyelmesen vizsgálni Faruszkjar urat. Talán gyanakodni kezd reá; avagy némi fontosságot tulajdonít annak, hogy ez a mongol, noha szemmel láthatólag titkolja, ismerni látszik a második osztályban utazó három mongolt? Vajon az ő képzelete oly tevékenyen működik-e, mint az enyém, és nem azon tűnődik-e, hogy tréfás megjegyzésemet talán komolyan kellene értelmezni? Hogy én, mint író, mint tárczaíró, a ki helyzeteket keres és mindent arra a fő jelenetre való tekintettel igyekszik csoportosítani, a melyet Sarcey<sup>10</sup> barátom minden hétfőn követel, mondom, hogy én Faruszkjar úrban örömet látnám a híres Ki-Csang vetélytársát vagy magát Ki-Csangot, az könnyen megérthető. Azt azonban már alig akarhatná valaki elhinni, hogy ő, egy komoly férfi, orosz hadseregbeli orvos, efféle színmű-írói kombinációkon töri a fejét. De mindegy, majd beszélünk még e tárgyról.

Én részemről csakhamar elfeledtem a mongolt a titokzatos láda lakójáért, a kivel okvetetlenül tisztába akarok jönni. Bármily fáradt vagyok is a szamarkandi kirándulás után, ha ma este módom nyílik, hogy meglátogassam, bizonyosan nem szalasztom el a kedvező alkalmat.

Vacsora után mindenki azzal a szándékkal foglalta el a helyét, hogy Taskendig aludni fog.

Szamarkandot Taskentől háromszáz kilométernyi távolság választja el. A vonat tehát csak reggeli hét órakor fog oda érkezni. Utközben csak háromszor fog megállapodni a közbeneső állomásokon, víz és tüzelőanyag készletének kiegészítése végett. Ez a körülmény igen kedvező a tervemre nézve. Az éjszaka sötét, az ég borús, csillagtalan, és holdvilág sincs. Eső fenyeget, a szél hűvös. Az idő nem arra való, hogy az utasok a kocsik tornáczaiban járjanak-keljenek, nem is fog ott járni senki. A fő dolog kiválasztani azt a pillanatot, a mikor Popov legmélyebben alszik.

Egyébiránt nem szükséges, hogy hosszasan beszéljünk egymással. A leglényegesebb az, hogy ez a szegény fiú meg legyen nyugtatva, s az meg is történik, mihelyt megismerkedünk egymással. Néhány életrajzi adat magáról és Klork Czinka kisasszonyról, honnét jött, miért utazik Pekingbe, miért választotta az utazásnak ezt a módját, miből áll a felszerelése, hogyan szállásolta el magát a ládában, hány éves, mi a mestersége, hol született, mivel foglalkozik, mit remél a jövőtől, stb., ennyi az egész, a mit tudni ohajtók és a mit kérdezni fogok tőle. Egy szóval se többet, mint a mennyit egy lelkiismeretes reporternek tudnia kell... Remélem, e kívánság nem szerénytelen.

De mindenekelőtt várjunk, míg a kocsiban mindenki elalszik. Ez a pillanat nem sokára bekövetkezik, mert valamennyi útítársunkat kisebb-nagyobb mértékben kifárasztották a Szamarkandban töltött órák. Vacsora után mindenki elkészítette az ágyát. Egyik-másik útas megpróbált szivarozni a tornáczokon, de az erős szél csakhamar visszakergette. Valamennyi elfoglalta helyét a befüggőnyözött lámpák alatt és féltizenegy óra tájban némelyek annyira szuszogtak, mások pedig annyira horkoltak, hogy szinte versenyeztek a kerekek mormolásával.

---

<sup>10</sup> A «Temps» ismeretes kritikusa, a kinek cikkei e hirlap hétfői számaiban szoktak megjelenni.



Én legtovább künn maradtam friss levegőt szívni, és Popov két-három szót váltott velem.

- Ma éjjel semmi se fog bennünket zavarni - mondá, - ajánlom önnek is, hogy jól kialudja magát.

- Köszönöm, Popov úr, követni fogom a tanácsát és aludni fogok, mint egy lajhár.

Ezzel Popov jó éjt kívánt és bevonult a fülkéjébe.

Én sürgősen tartottam bemenni a kocsiba. Künn maradtam a tornáczon; semmit se lehet látni se jobbra se balra a vasúttól. A szamarkandi oázon már túl vagyunk; a sínek most egy tágas és sík lapályon futnak végig. Több óra fog elmúlni, míg a vonat a Szir-Dariához érkezik. Az e folyón való átkelés olyanforma, csak hogy valamivel rövidebb hidon történik, mint az Amu-Darián.

Körülbelül féltizenegy óra lehetett, mikor elhatároztam magamat, hogy bemegyek a podgyász-kocsiba és ajtaját magam után bezárom.

Tudtam, hogy a fiatal román nincs mindég bezárkózva aládájában, és lehetséges volt, hogy e pillanatban is kedve kerekedett, lábaiban a rendes vérkeringést előmozdítani az által, hogy fel s alá sétál a kocsik egyik végétől a másikig...

Teljes sötétség uralkodik. A láda szelelő lyukain legcsekélyebb világsugár se szűrődik át. Ezt jobban is szeretem. Sokkal czélszerűbb, ha 11-dik számomat nem ijeszt meg hirtelen megjelenésem által. Kétségkívül alszik... Kétszer fogok gyöngéden kopogtatni aládáján; erre felébred, és a kimagyarázkodás megtörténik, mielőtt csak egy mozdulatot is tehetne, magától fog menni az egész.

Tapogatódzva megyek előre. Kezem a láda oldalát érinti; fületem a deszkához illesztetem. Hallgatódzom.

Semmi nesz. Még lélekzés se hallatszik. Nem volna itt többé az én emberem?... Elszánta volna magát a megszökésre?... Avagy kiszállt észrevétlenül valamelyik állomáson?... Elvesztettem volna ő vele együtt a tárczaczikket is?... A dolog valóban nagyon nyugtalanít...

Figyelmesebben hallgatódzom.

Nem! nem szökött meg... Itt gubbaszkodik aládában. Most már tisztán hallom csöndes, szabályos lélegzését. Alszik... az ártatlanok álmát aluszsza a Grand Transzasiatik társulatának e megkárosítója, a kinek csak a gonosztevők álmához volna joga.

Épen kopogtatni akartam, mikor a mozdony egy állomáson végig robogva, élesen füttyölt. De tudom, hogy a vonat itt nem fog megállni és nyugodtan bevárom, míg a füttyülés megszűnik.

Aztán csöndesen megkopogtatom aládát.

Semmi nesz.

Azonban a lélegzés kevésbé hallható, mint az imént.

Újra és erősebben kopogtatok.

Ezúttal a kopogásra a meglepetés és rémület önkénytelen mozdulata hallatszik.

- Nyissa ki... nyissa ki!... - mondám oroszúl.

Semmi felelet!

- Nyissa ki... - ismétlém. - Egy jó barát szólítja önt... Ne féljen semmitől.

Habár a felső deszka nem bocsátkozott is le, a mint reméltem, mégis egy gyufa serczegése hallatszott és a láda belsejében halvány világosság látszott.

Bekandikáltam a szelelőlyukon.

A fogoly arcza rémületet árul el. A szemeit rám mereszti... Nem tudja, vajjon alszik-e, avagy álmodik.

- Nyissa ki, barátom, - mondtam - nyissa ki és bízzék bennem... Megtudtam a titkát, de senkinek sem szólok róla. Sőt ellenkezőleg, szolgálatára lehetek önnek!

A szegény ember valamivel nyugodtabbnak látszik, noha még folyvást mozdulatlanul ül a helyén.

- Ön, úgy hiszem, román, - mondtam, - én pedig franczia vagyok!

- Franczia? Ön franczia?

E szókat a saját anyanyelvemen mondtam, kissé idegenszerű kiejtéssel.

Ez egy újabb kötelék köztünk. A deszka lebocsátkozott, és a kis lámpa világánál szemügyre vehettem 11-dik számomat, a kit ezentúl kevésbé arithmetikus néven fogok emlegethetni.

- Senki se láthat... senki se hallhat bennünket? - kérdé félig elfojtott hangon.

- Senki.

- A vonatvezető?

- Alszik.

Új barátom megfogta és megszorította a két kezemet... Érzem, hogy támaszt keres... Ő pedig érzi, hogy számolhat rám... És a szája mégis e szókat suttogja:

- Ne árúljon el! Ne árúljon el!

- Hogy el ne áruljam önt, barátom?... Hát a franczia hírlapok nem barátságosak voltak-e az iránt a kis osztrák szabó iránt és a fiatal spanyol jegyesek iránt, a kik szintén ily módon szállították magukat a vasúton? Nem indítottak-e gyűjtést a javukra? És hiheti-e ön, hogy én mint reporter, hírlapíró...

- Ön hírlapíró?

- Bombarnac Klaudius vagyok, a *XX. Század* levelezője.

- Franczia hírlap az?

- Természetesen.

- És ön Pekingig utazik?

- Pekingig.

- Ah! Bombarnac úr, az Isten küldte önt hozzám.

- Nem! A lapok kiadói küldtek ide; én rám ruházták azt a meghatalmazást, melyet a gondviseléstől kaptak. Bátorság és bizalom! Szolgálatára leszek önnek, minden tehetségemben álló módon.

- Köszönöm... Köszönöm.

- Mi az ön neve?

- Kinko.

- Kinko? Pompás név!

- Pompás?
- Igen, a tárczaczikkeim szempontjából! Ön, ugy-e bár, román!
- Bukarestből való vagyok.
- De ön Franciaországban is élt!
- Négy évig laktam Párisban és a kárpitos mesterséget tanultam a Szent-Antal külvárosban.
- És aztán visszatért Bukarestbe.
- Vissza, és ott dolgoztam addig a napig, a mikor többé nem bírtam ellenállni az elutazási váagnak.
- És miért utazott el?
- Azért, hogy megnősüljek.
- És hogy nőül vegye Czinka kisasszonyt.
- Czinkát?
- Ugy van, Klorik Czinka kisasszonyt, a ki Khinában, Pekingben a Sa-Kua sugárúton lakik.
- Ön tudja?
- Kétségekivül. Hiszen a lakcíme fel van írva az ön ládájára.
- Igaz!
- Klorik Czinka kisasszony pedig...
- Fiatal román leány. Párisban ismerkedtem meg vele, a hol a divatárukészítés művészetét tanulta. Oh! bájos leány.
- E felől bizonyos voltam. De folytassa.
- Ő is visszatért Bukarestbe; aztán meghívták Pekingbe egy divatáru-üzlet vezetésére. Szerettük egymást, uram, de Czinka elutazott és már egy év óta nem láttuk egymást. Ezelőtt három héttel levelet kaptam tőle. Nagyon jól megy a dolga... Ha eljuthatnék hozzá, állást kereshetnék magamnak. Csakhamar egybe is kelhetnénk. Czinka már némi pénzt is takarított meg. Én is nem sokára kereshetnék annyit, mint ő. Erre én is útnak indultam Khinába.
- Ebben a ládában?
- Mit tehettem mást, Bombarnac úr? - viszonzá Kinko elpirúlva. - Épen csak annyi pénzem volt, hogy egy ládát és némi élelmi szerezet vásárolhassak és feladathassam magamat a vasútra egy jószívű és szolgálatra kész barátom által. Tiflisztől Pekingig ezer frankba kerül az utazás. De esküszöm önnek, hogy mihelyt ezer frankot keresek, megtérítem a vitelbért a társaságnak.
- Hiszek önnek, Kinko barátom, és mihelyt Pekingbe megérkezik...
- Czinkát már értesítettem. A ládát a lakására fogják szállítani a Sa-Kua sugárútra és ő...
- Ő fogja kifizetni a szállítási költségeket.
- Úgy van uram. És pedig örömmel, - mondá Kinko.
- Erről meg vagyok győződve.
- Minden bizonynyal, mert nagyon szeretjük egymást.

- És aztán, Kinko, mit ne tenne meg az ember egy vőlegényért, a ki rászánja magát, hogy két hétre podgyászsza válik és mint *törékeny, nedvességtől megóvando üvegnek* érkezik meg!

- Ah, ön kigúnyol egy szegény ördögöt!

- Korántsem! és bizonyos lehet a felől, hogy részemről semmit se fogok elmulasztani, hogy ön egy darabban, száraz és jól megőrzött állapotban érkezzék meg Klork Czinka kisasszonyhoz.

- Köszönöm, uram! - mondá Kinko, még egyszer megszorongatván a kezeimet. - Higgye el, hogy nem hálátlan embert kötelezett le.

- Ej, Kinko barátom! meg leszek én ezért jutalmazva bőven.

- Hogy?

- Úgy, hogy mihelyt önre nézve nem lesz többé veszélyes, leirom az ön egész utazását, Tiflisztől Pekingig. Képzelve csak, milyen pompás cím lesz ez egy tárczacikk elé: *Vőlegény a ládában!... Czinka és Kinko!... Hatezer kilométer Közép-Ázsián keresztül egy podgyáskocsiban!!*

A fiatal román mosolygott.

- Nem kell vele nagyon sietni, - mondá.

- Ne féljen! Óvatosság és titoktartás, mint a házassági ügynökségekben!

És aztán, miután visszamentem a podgyáskocsi ajtajához és meggyőződtem, hogy a meglepetés veszélye nem fenyeget, folytattuk a beszélgetést.

Kinko természetesen megkérdezte, hogyan fedeztem fel a titkát. Elbeszéltem neki mindent, ami a hajón történt, mialatt a Kaspi-tengeren átkeltünk. A lélegzése árulta el. Nagyon mulattatta őt, hogy eleintén állatnak, sőt vadállatnak tartottam. Ő és vadállat! legfőleg húséges pudli. Aztán a tüsszentése következtében felemelkedett az élőlények lajtorjáján az emberi rangig.

- De, - mondá Kinko, - két éjszakával ezelőtt azt hittem, hogy minden veszve van... Mikor a podgyáskocsi ajtaját becsukták, meggyújtottam kis lámpámat és elkezdtem vacsorálni... Egyszerre valaki megkopogtatta a ládámat...

- Én voltam az, Kinko, én magam és már akkor megismerkedtünk volna egymással, ha a vonat egy megrázkódás miatt meg nem csökkentte a gyorsaságát. Egy dromedár - elég ügyetlenül - végig nyújtózott a sineken és épen csak annyi időm volt, hogy a személykocsi tornáczára menekülhessek...

- Ön volt? - kiáltá Kinko. - Így szabadabban lélegzem?... Milyen aggodalmak gyötörtek!... Azt hittem, hogy a vonatvezető tudja, hogy ebben a ládában ember rejtőzik... Már láttam magamat felfedeztetve, kiszolgáltatva a rendőröknek, megkötözve és börtönre vetve Mervben vagy Bokharában, mert az orosz rendőrség nem érti a tréfát!... És az én kis Czinkám hiába várt volna... sohase láthattam volna őt többé, hacsak gyalog nem indulok utnak... Már pedig neki indultam volna, uram; neki indultam volna minden bizonynyal!

E szöveget oly elszánt hangon ejtette ki, hogy lehetetlen volt a fiatal románban föl nem ismernem a nem mindennapi erélyt.

- Derék Kinko, - mondám, - nagyon sajnálom, hogy ily aggodalmakat okoztam önnek. De most már nyugodt lehet, sőt azt hiszem, hogy a kilátásai is javultak, mióta jó barátokká lettünk.

Ekkor megkértem, hogy mutassa meg, miként helyezkedett el a ládában.

Semmi se lehet ennél egyszerűbb és gyakorlatibb. A láda mélyén egy ülőhely van és előtte elég tágas hely, hogy a lábait rézsút kinyújthassa; az ülés alatt, melynek ürege szintén láda,

némi kevés élelmiszer és evőkészlet, mely csupán egy zsebkésből és egy pléhpohárból áll. Felöltője és takarója egy fogason függ; a kis lámpa, melyet éjjel meg szokott gyújtani, a láda falára van erősítve.

Magától értendő, hogy a mozgó deszka lebocsátásával a fogoly bármely pillanatban elhagyhatja a börtönét. De ha a ládát a többi podgyász közé állították és a hordárok a láda tartalmának *törékeny* voltára nem fordítottak volna kellő figyelmet, akkor Kinko nem bocsáthatta volna le a deszkát és kénytelen lett volna útazása céljának elérése előtt kegyelmet kérni. Szerencsére a szerelmesek felett külön Isten örökös, és a mennyei közbenjárás Kinko és Klork Czinka javára egész teljességében mutatkozott. Ekkor aztán elmondta, hogy minden éjjel sétált a podgyázkocsiban, sőt egy ízben le is ment az állomás tornáczára.

- Tudom, Kinko. Ez a bokharai állomáson történt. Láttam önt.

- Ön látott engem?

- Láttam, sőt azt hittem, hogy meg akar szökni. De csak azért láttam, mert tudtam, hogy a podgyázkocsiban van, mert szemmel tartottam önt és kívülem senkinek se jutott volna eszébe ön után kémkedni. Mindazonáltal ez a dolog veszedelmes; ne ismétlje többé, és bizza rám, hogy az eleségét alkalmilag kiegészíthessem.

- Köszönöm, Bombarnac úr, köszönöm? Nem hiszem, hogy ezentúl félnem kell a fölfedezéstől... hanem ha a khinai határon... vagyis inkább Kasgarban...

- Miért?

- A vámőrök nagyon szigorúan ügyelnek a Khinába szállított árúkra. Attól tartok, hogy a podgyászokat megvizsgálják és az én ládám...

- Valóban, Kinko, - mondtam, - ott néhány nehéz órára kell elkészülve lennünk.

- Ha felfedeznének?...

- Én ott leszek és mindent el fogok követni, hogy semmi kellemetlensége se történjék.

- Ah! Bombarnac úr! - kiáltá Kinko túláradó hálaérzettel, - hogyan hálálhatom meg önnek mindezt?...

- Nagyon könnyen, Kinko barátom.

- Hogyan?

- Úgy, hogy meg fog hívni a szép Czinkával tartandó menyegzőjére... Mindenesetre ott akarok lenni...

- Ott is lesz ön mindenesetre Bombarnac úr és Czinka meg fogja önt csókolni.

- Ezzel csakis a kötelességét fogja teljesíteni, Kinko barátom, én pedig az enyimet teljesítem, ha egy csókért kettőt adok neki vissza.

Ezzel még egy kézszorítást váltunk és valóban úgy hiszem, hogy a derék fiu szemei nedvesek, mikor elválok tőle. Eloltja a lámpáját, felhúzza a deszkát és a ládából még e szók hallatszanak: «Isten önnel, a viszontlátásig.»

Kimegyek a podgyázkocsiból, becsukom az ajtót és meggyőződöm, hogy Popov még mindig alszik. Végre néhány perc múlva, miközben a friss éjjeli levegőt élveztem, visszatérek a helyemre Noltitz őrnagy mellé. És mielőtt a szemeimet behunynám, utolsó gondolatom az, hogy Kinko alakjának megjelenése következtében a «XX. Század» levelezőjének elbeszélése talán nem lesz érdektelen olvasmány.

## XIV.

Az oroszok 1870-ben hasztalan tettek kísérletet Taskendben oly vásár megalapítására, mely nisnij-nowgorodi vásárral vetélkedhetnék; húsz évvel később azonban a kísérlet teljesen sikerült. Ma már kész a dolog a Kaspin túli vasút segélyével, mely Szamarkandot Taskenddel összeköti.

És nemcsak a kereskedők tódúlnak árúikkal tömegesen e városba, hanem özönlenni fognak ide a zarándokok is. És ez valóban óriási vándorlás lesz itt, ha majd a muzulmán hívek vasúton fognak zarándokolni Mekkába.

E közben Taskendbe értünk, hol a menetrend csak harmadfél órai időzést jelez.

Bizonyára nem lesz időm meglátogatni a várost, mely pedig méltó volna a megtekintésre. De megvallom, a turkesztáni városok igen sok tekintetben hasonlítanak egymáshoz, a ki az egyiket látta, látta a másikat is, kivéven, hogy a részleteket nem tanulmányozhatta.

Miután egy termékeny síkon, a hol karcsú jegenyéket lenget a szél, szép szőlős és gyümölcsös kertek mellett elhaladtunk, vonatunk az új városban állapodott meg.

Szükségtelen újra ismételni, hogy az orosz hódítás óta mindenütt két város, egy új és egy régi, van egymás mellett, Taskendben épp úgy mint Szamarkandban Bokharában épp úgy, mint Mervben. Itt a régi város utczái tekervényesek, a házak sárból és agyagból vannak építve, a bazárok nagyon középszerűek, a karavánszerájok építési anyaga vályog, a mecsetek száma nem nagy, az iskoláké ellenben oly nagy, mint ha a csár azt rendelte volna, hogy minél többet építsenek. Igaz, hogy ha az iskolákban nincs hiány, annál nagyobb a hiány a tanulóknál.

A mi Taskend lakosságát illeti, az nem igen különbözik azoktól, a kiket a Turkesztán egyéb részeiben láttunk. Szárthokból, üzbégek, tadsikokból, kirgizekből, nogájokból, zsidókból, néhány afghanból és - a min nem lehet csodálkozni, oroszokból áll, a kik itt egészen otthon érzik magukat.

Talán Taskendben vannak a zsidók legnagyobb számmal. Egyébiránt a helyzetük attól a naptól fogva, mikor az oroszok a várost elfoglalták, tökéletesen megjavult. Azóta élveznek teljes polgári és politikai szabadságot.

A város futólagos megtekintésének csak két órát szentelhetek és ezt, mint lelkiismeretes hirlapíró, meg is teszem. Ögylegtem a nagy bazár deszka-épületében, a hol fel vannak halmozva a keleti kelmék, selyemszövetek, ércztálak és medenczék, a khinai készítmények különféle mintái, egyebek közt nagyon szép gyártású porcellánok.

A régi Taskend utczáin itt-ott nőket is lehet látni. Mondanom se kell, hogy ebben az országban nincsenek többé rabnők, a muzulmánok nagy bosszúságára. A nők itt szabadok, - még otthon is.

Noltitz őrnagy beszéli, hogy egy öreg turkoman azt mondta: «Vége a férj hatalmának, mióta meg sem verheti a feleségét a nélkül, hogy az a csárral ne ijesztgesse. Ez a házasság végromlása!

Nem tudom, verik-e még itt az asszonyt; de az egyik házasság okvetetlenül tudja, hogy mit kockáztat, ha a másikat elpáholja. Alig hinné az ember, pedig tény, hogy ezek a keletiek nem akarják haladás gyanánt elfogadni azt, hogy nem szabad többé megverniök a feleségeiket. Talán még emlékeznek, hogy innét nem nagyon messze volt a földi paradicsom: egy szép kert a Tigris és az Euphrates közt, - ha ugyan nem az Amu- és a Szir-Daria közt. Talán eszükbe

jut, hogy Éva anyánk e kertben lakott és ha az első ballépése előtt a férje kissé elveri, kétségkívül nem hibázott volna. De ne vitassuk ezt!

Nem voltam oly szerencsés, mint Ujfalvyné, hogy hallhattam volna a helybeli zenekartól a *Pompieri de Nanterre* dallamát előadni a kormányzó palotájának kertjében. Nem, e napon a *Père la victoires*<sup>11</sup> játszották, és ez a dal is, noha nem egészen nemzeti, nem kevésbé kellemesen csiklandozza a francia ember fülét.

Pontban délelőtti tizenegy órakor hagytuk el Taskendet. Innen kezdve a vasút már hullámossabb tájon halad. A síkság már dombossá válik, a keleti hegység kiágazásai miatt. Közeledünk a Pamir fensíkhöz. Mindazonáltal a vonat szabályszerű gyorsasággal teszi meg a százötven kilométernyi utat Taskentől Khodsendig.

Mihelyt elindultunk, gondolataim azonnal ismét visszatértek a derék Kinkóhoz. Szerelmi kalandja mélyen meghatott. A vőlegény podgyász gyanánt szállíttatja magát... s a menyasszony fizeti a szállítási költségeket... Bizonyos vagyok felőle, hogy Noltitz őrnagy érdeklődnek e két gerlicze iránt, a kik közül az egyik kalitkába van zárva; nem igen haragudnék a társulat megkárosítójára és képtelen volna őt elárulni. Égek is a vágytól, hogy apróra elmondjam neki a podgyász-kocsiban tett látogatásomat. De a titok nem az enyim... Semmit sem szabad tennem, a mi Kinkót veszélyeztetné.

Hallgatok tehát és jövő éjjel, ha lehetséges, megpróbálok élelmi szereket vinni a fogolynak, a ki olyan, mint a csiga a házában.

Délután három óra tájban érkeztünk meg Khodsendbe. A vidék termékeny és gondosan van művelve. Egymást érik a jó karban tartott zöldséges kertek és az óriási hereföldek, melyeken évenként négyszer, vagy ötször is kaszálhatnak. A városba vezető utakat vén eperfák szegélyezik, melyeknek girbe-görbe ágait olyan furcsa nézni.

Itt is egymás mellett fekszik az ó és új város. A kettőnek együtt még 1868-ban alig volt harmincezer lakosa és ma van negyvenöt-ötvenezer. Vajon a szomszédság okozza-e e szaporaságot? Vajon a Mennyei Birodalom csodaszzerű példáját követi-e e tartomány? Nem. A kereskedelmi forgalom okozta ezt, meg az, hogy a mindenféle származású kereskedők seregétől csődülnek az új piacokra.

Khodsendben három óráig időztünk. Elvégeztem tehát reporteri látogatásomat és sétáltam a Szir-Daria partjain. E folyón, mely a Mogol Tau nevű magas hegység tövét mossa, egy híd vezet át. A híd középső része felnyitható és átjárást enged bizonyos tonnaterhű hajóknak.

Nagy hőség uralkodik. A hegyek megvédik a sivatag szellőjétől a várost, mely a legmelegebbek egyike Turkesztánban.

Találkoztam Caterna úrral és nejével; a színész víg arccal így szólt:

- Soha se fogom elfeledni Khodsendet, Klaudius úr!

- És miért nem fogja ön elfeledni Khodsendet, Caterna úr?

- Nézze ön ezeket az őszi baraczkokat, - mondá Caterna úr, gyönyörű gyümölcsöket tartván elém.

- Valóban, nagyon szépek...

- És nem drágák, a mi földolog. Tizenkettőt vettem összesen négy kopekért.

---

<sup>11</sup> Paulus, ismeretes párisi népénekes dala, Boulanger tábornokról.

- Ez onnét van, - felelém, - hogy az őszi baraczk nem ritkaság ebben az országban. Az őszi baraczk az ázsiai alma, és Éva asszony, Ádám úr neje, szintén ilyen almába harapott.

- Akkor megbocsátok neki! - kiáltá Caternáné, a ki maga is rögtön beleharapott az egyik izletes baraczkba.

Taskendről fogva a vonat déli irányban halad Khodsendig; de innen kezdve ismét keleti irányt vesz Kokhanig. A taskendi állomásnál közelíti meg leginkább a szibériai vasutat, melylyel egy már is épülőfélben levő szárnyvonal fogja összekötni a szemipalatinszki állomásnál. E szárnyvasút, a két fővonalat egybekötvén, ki fogja egészíteni a középázsiai és éjszakázsiai hálózatokat.

Kokhanon túl egyenesen kelet felé kanyarodunk és Margalánon, Ochon, meg a pamiri fensík hegyszorosain keresztül a turkesztán-khinai határhoz jutunk.

Alig hogy a vonat elindult, az útasok összegyűltek az étkező kocsiban, a hol újabb jövevényt nem vettem észre. Kasgarig most már aligha kapunk új úti társakat. Ezen az állomáson fogja az orosz konyha átengedni a helyét a mennyei konyhának és noha emennek a neve a nektárt és az ambróziát juttatja eszünkbe, alig hiszem, hogy nyerni fogunk a cserén.

Ephrinell Fulk a rendes helyén ül. Szemmel látható, hogy az izlés és a képességek hasonlóságán alapuló meghittség uralkodik Bluett Horácia kisasszony és az amerikai közt. Senki se kételkedik közülünk a felől, hogy a meghittség egybekeléssel fog végződni, mielőtt a vonat a rendeltetése helyére ért. Nékik is meglesz a vasúti regényük. Őszintén megvallom, hogy jobban szeretem a Kinko és Klork Czinka regényét. Igaz, hogy a szép román leány nincs itt!

Magunk közt vagyunk és a «magunk» szó alatt az én legrokonszenvesebb számaimat értem: az őrnagyot, Caterna urat, Caternánét és a fiatal Pan-Saot, a ki nagyon párisias élczekkel vagdal-kozik a színész bohó tréfálkozásai ellen.

Az ebéd igen jó és a társalgás vigan folyik. Ezuttal megtudjuk, hogyan hangzik a negyedik szabály, melyet Cornaro, a velencei nemes, állított föl az étel és ital helyes mértékének meghatározására.

Pan-Sao erre vonatkozólag erősen faggatta az orvost és Tio-King igazi buddhista komolysággal így felelt neki:

- Ez a szabály azon alapszik, hogy nem lehet minden véralkat számára egyenlő mennyiségű táplálékot meghatározni, a kor, az erők és a tápszerek különbözősége miatt.

- És mennyi táplálék szükséges az ön véralkatának, orvos úr? - kérdé Caterna.

- Tizennégy uncia híg, sűrű, vagy kemény tápszer.

- Óránkint?

- Nem, uram, naponkint, - felelé Tio-King; - ugyanennyit fogyasztott el a hirneves Cornaro is harminczhat éves korától fogva. Ez által őrizte meg testi és szellemi erejét annyira, hogy negyedik értekezését kilenczvenötödik évében írhatta meg és megérhette a százket évet.

- Ez esetben kérek még egy ötödik kotlettet! - kiáltá Pan-Sao nevetve.

Semmi se lehet kellemesebb, mint egy jól megrakott asztalnál csevegni; de e mellett ne feledjük el Kokhanra vonatkozó jegyzeteim kiegészítését. Az őrnagytól néhány felvilágosítást kértem e város felől, mely a legutolsó fontos város az orosz Turkesztánnak ezen az oázán.

- Efféle felvilágosításokkal annál inkább szolgálhatok önnek, - felelé az őrnagy, - minthogy tizenöt hónapig voltam tagja az itteni helyőrségnek. Sajnálom, hogy nincs ideje megtekinteni



e várost, mely nagyon ázsiai maradt és a melyhez még nem ragasztottunk új várost. Láthatott volna egy tért, a melynek nincs párja Ázsiában; láthatta volna a khudajari khán nagy stílusban épült palotáját, mely egy száz méter magas dombon áll és még a régi ágyúkkal van felszerelve. Ezt a palotát valóságos csodának tartják és biztosítom önt, hogy nem ok nélkül. Ön itt ritka alkalmat szalaszt el a francia nyelv lehangzatosabb és legfestőibb szavainak alkalmazására, mert elragadó szépen írhatná le az orosz templommá átalakított elfogadó termet, a szobák hosszú sorát, a melyben a padozat értékes karagatcsi fából készült; a rózsaszínű pavillont, a hol az idegeneket valódi keleti vendégszeretettel fogadják; a belső udvart, melynek mór ízlésű díszítései az Alhambra csodaszép építészetéhez hasonlítanak; a felséges kilátásokban bővelkedő terraszokat, a hárem pavillonjait, a melyekben a szultán ezer felesége - százzal több, mint a bölcs Salomonnak volt - jó egyetértésben él egymással; a köcsipkézettel díszített homlokzatokat, a kertek százados szőlőlugasait... Mindezt megláthatta volna.

- Most pedig az ön szemeivel láttam, kedves őrnagy úr, s olvasóim bizonyára nem fognak e miatt panaszkodni. Most még csak arra kérem, legyen szíves megmondani, vannak-e bazárok Kokhanban?

- Egy turkesztáni város bazárok nélkül olyan volna, mint London dockok nélkül.

- És Páris színházak nélkül, - kiáltá Caterna úr.

- Bizonyos vagyok felőle, őrnagy úr, hogy ön a bazárok után a mecsetekről fog nekem beszélni...

- Kétségkívül.

- És medresszékről.

- Minden bizonynyal, reporter úr, de csak azért, hogy megmondjam önnek, hogy az említett épületek nem érnek föl sem a szamarkandi, sem a bokharai mecsetekkel és medresszékkal.

Felhasználtam Noltitz őrnagy szívességét és a «XX. Század» olvasói ennek fogják köszönhetni, hogy nem éjszakának idején utaznak át Kokhánon. A tollam fogja megvilágítani e várost, melynek csak homályos körvonalait láthatom.

Az ebéd meglehetősen hosszúra nyúlt és Caterna úr azon váratlan ajánlatával végződött, hogy egy «monologot» fog nekünk elszavalni.

Képzeltető, mily örömmel fogadtuk ajánlkozását.

Vonatunk mindinkább kezd egy mozgó kis városhoz hasonlítani. Most már kaszinója is van, mely pedig nem más, mint az étkező kocs, a hol e pillanatban mindnyájan együtt vagyunk. Így történt, hogy a Turkesztán keleti részén, négyszáz kilométernyire a Pamir fensíktól, a Grand-Transzasiatik egyik szalonjában elköltött ebéd után az ifjabbik Coquelin<sup>12</sup> legsikerültebb monológjai egyikét adta elő Caterna úr, francia színész, a ki a jövő évre a shangai nagy színházhoz volt szerződötve.

- Uram, - mondá Pan-Sao, - fogadja őszinte szerencsekívánataimat. Én hallottam az ifjabb Coquelint is...

- Ó nagy mester, uram, igen nagy mester... - szólt közbe Caterna úr.

- Ön nyilván megközelíti...

- Csak kevéssé..., nagyon kevéssé...

---

<sup>12</sup> Kitűnő francia komikus és népszerű monolog-író.

A tapsok, melyekkel a jelenlevők Caterna urat elhalmozták, nem voltak képesek meghatni Sir Francis Trevellyant, a ki folyvást dörmögött az ebéd silány volta miatt. Ő nem mulatott, még csak *szomorúan* sem; mint a hogy Froissart<sup>13</sup> szerint honfitársai már négyszáz évvel ezelőtt is mulatni szoktak. Egyébiránt már senki se törődött e mogorva gentleman zsémbelődéseivel.

Weisschnitzerdörfer báró egy árva szót sem értett az egész előadásból, de még ha értett volna, se lenne képes méltányolni a «párisi monologománia» e kicsi de remek termékét.

A mi Faruszkia urat és a tőle elválhatatlan Ghangirt illeti, úgy látszott, hogy Caterna úr meglepő arcjátéka, kifejező taglejtései és komikus hangsúlyozásai állhatatos tartózkodásuk mellett is érdekelték őket egy kissé.

A színész ezt észrevette és a néma bámulat nagyon hizelgett neki. Mikor fölkel az asztaltól, így szólt hozzám:

- Milyen pompás alak ez az ázsiai uraság!... Milyen méltóságos a magatartása!... Valóságos mintaképe a keleti főúrnak!... Az úti társát kevésbé szeretem... legfelebb harmadrendű szerepekben volna alkalmazható!... Karolina, képzelj csak ezt a gyönyörű mongolt Morales szerepében, a «*Savannah kalózái*»-ban.

- De legalább nem ebben a jelmezben? - mondtam.

- Miért ne, Claudius úr? Egy ízben Perpignanban egy francia ezredest játszottam japáni egyenruhában.

- És mennyire megtapsolták! - mondtá Caternáné.

Ebéd közben a vonat végig robogott a kasztakoszi állomáson, mely egy hegyes vidék közepéte fekszik. A vasút hosszú kerülőket tesz s alagútakon és áthidalásokon halad át, mi mindezt csak a vonat kerekeinek tompa vagy dübörgő robogásáról vettük észre.

Rövid idő múlva Popov azt jelentette, hogy Ferganah területére értünk. Így nevezték a régi kokháni khánságot, mely a hozzá tartozó hét kerülettel együtt 1876-ban kebelezetett be Oroszországba.

E területeket főnökök, alfőnökök és birák kormányozták. Ki hinné, hogy a Ferganahban az első francia köztársaság alkotmányos intézményei mind föltalálhatók?

E területen túl ismét óriási sivatag terjed a vonatunk előtt. Teljes síksága miatt Ujfalvyné igen találóan hasonlította tekeasztalhoz. Csakhogy a felszínén nem billard-golyó fut végig, hanem a Grand-Aziatik villámvonata, óránként hetven kilométer sebességgel.

A csucsáji állomást elhagyván, este kilencz órakor a kokháni pályaudvarba értünk, a hol vonatunk két óráig állott. Csaknem valamennyien ki is szálltunk a pályaudvarra.

E pillanatban véletlenül Noltitz őrnagyhoz közeledtem, a ki ezt a kérdést intézte a fiatal Pan-Saohoz:

- Ismerte ön azt a Yen-Lu mandarint, a kinek a holttestét a mi vonatunk szállítja haza Pekingbe?

- Nem ismertem, őrnagy úr.

- Pedig a nagy tisztesség után ítélve, a melyben földi maradványait részesítik, igen tekintélyes ember lehetett.

---

<sup>13</sup> Francia költő és történetíró 1333-1419.

- Meglehet, - viszonzá Pan-Sao, - de nekünk a Mennyei Birodalomban annyi tekintélyes emberünk van!

- Eszerint az a Yen-Lu mandarin?...

- Még a hírét se hallottam soha.

Vajjon miért intézte Noltitz úr e kérdést a fiatal khinaihoz, és miért törődik annyira e dologgal?

## XV.

Kokhan, két órai veszteglés. Éjjel van. Az utasok nagy része visszaszállingózott a kocsikba és elhelyezkedett éjszakára.

Én a perronon szivarozgatva sétálok fel s alá. A pályaudvar eléggé nagy. Vonatunk elé erősebb gépet csatolnak, mint azok voltak, a melyek Uzun-Adától idáig hoztak bennünket. Az előbbi gépekkel beérhettük mindaddig, míg csaknem teljesen vízszintes síkságokon haladtunk.

De most már a Pamir fensík hegyszorosai közé jutottunk. Itt magasabb és meredekebb emelkedésekre fogunk találni, a melyek nagyobb vontató erőt kívánnak.

Érdeklődök a mozdonyok járás-keelését. Mikor a mi mozdonyunkat a szerkocsival együtt lekapcsolták a podgyászos kocsira - a Kinko kocsijára - a vonat legelején állt.

Eszembe jutott, hogy az én fiatal románomnak kedve kerekedhetnék lejönni a perronra. Ez nagy meggondolatlanság volna, mert észrevehetnék a rendőrügynökök, a kik fel s alá járnak és ugyancsak szemügyre vesznek mindenkit. Az én 11-es számom nem tehet okosabbat, mint ha a ládájában, vagy legalább a podgyáskocsiban marad. Inkább vásárolok neki valami élelmiszert és italokat és beviszem neki a vonat elindulása előtt, ha ugyan észrevétlenül megtehetem.

A pályaudvar étterme nyitva van és Popov nincs ott. Ha látná, hogy élelmiszereket vásárolok, gyanú ébredhetne benne, mert hiszen az étkező kocsira el van látva mindennel, a mire szükségünk lehet.

Néhány szelet hideg hús, egy darab kenyér és egy palaczk égettből, ebből állt minden, a mit a pályaudvar éttermében vásárolhattam.

Maga a pályaház kissé homályos. A gyér lámpák csak gyöngye világosságot árasztanak. Popov az egyik hivatalnokkal szolgálati teendőit végzi. Az új mozdony még nem is készül elfoglalni a helyét a vonat elején, ennél fogva a pillanatot kedvezőnek tartom. Szükségtelen bevárom a vonat elindulását. Ha Kinkóval végzek, nyugodtan fogok alhatni egész éjjel, a mi, megvallom, nem lesz kellemetlen dolog.

Felmentem tehát a podgyászos kocsira tornácára és miután meggyőződtem, hogy senki sem látott, beléptem az ajtón e szöveggel:

- Én vagyok.

Valóban célszerű volt Kinkót előre figyelmeztetni, azon esetre, ha netalán kijött volna a ládájából.

Hanem csöndesen ült a rejtékhelyén és én siettem is neki a legnagyobb óvatosságot tanácsolni. Az élelmiszereknek nagyon megörült, mert legalább kissé változatosabbá tették meglehetősen gyarló, egyszerű étlapját.

- Nem is tudom, hogyan köszönjem meg a szíveskedését, Bombarnac úr, - mondá.

- Ha nem tudja, Kinko barátom, - felelém, - hát hagyja abban a hálálkodást végképen. Ez sokkal egyszerűbb.

- Mennyi ideig maradunk Kokhanban?

- Két óráig.

- És mikor érkezünk a határra?

- Holnap, délután egy óra tájban.

- És Kaszárba?

- Tizenöt órával később, 19-ikéről 20-ikára forduló éjjel.

- Itt fenyeget a legnagyobb veszély, Bombarnac úr.

- Úgy van, Kinko, mert ha nem könnyű dolog orosz területre lépni, nem kevésbé nehéz azt elhagyni is, mikor az ajtó előtt a khinaiak állnak őrt. Rendőreik mindent nagyon lelkiismeretesen meg fognak vizsgálni, mielőtt átbocsátanának bennünket. De ezt a szigort csak az utazók irányában alkalmazzák, nem pedig egyszersmind a podgyászokra is. Minthogy pedig ez a podgyázkocsi egyenesen az olyan málhák számára van fenntartva, a melyek egyenesen Pekingig szállítanak, ennél fogva, úgy hiszem, önnek nincs mitől tartania. Jó éjszakát. Óvatosságból nem akarom hosszúra nyújtani a látogatásomat.

- Jó éjt, Bombarnac úr, jó éjt.

Kimentem a podgyázkocsiból, visszatértem a kocsimba, lefeküdtem és lelkemre mondom, még csak a jeladást se hallottam, a melyre a vonat tovább indult.

Az egyetlen fontosabb állomás, a hol a vonat napkelte előtt rövid időre megállapodott, Marghelán volt.

Marghelán, a hatvanezer lakosú meglehetősen nagy város tulajdonképpen a Ferganah valódi fővárosa. Ez onnét van, hogy Kokhán egészségi szempontból nem a legjobb hírnévnek örvend. A város természetesen két részből áll: az orosz és a turkmén negyedből. Emennek nincsenek semmiféle régi, vagy érdekes épületei; az olvasó tehát meg fogja bocsátani, hogy az alvásomat nem szakítottam félbe a miatt, hogy ezt az érdektelen várost megtekintésre méltasam.

A Sakhimardán-völgyben ismét hosszú síkságra jutottunk, a melyen a vonat rendes sebességgel haladhatott.

Hajnali három órakor háromnegyed órai pihenőt tartottunk Ochban.

Itt ismét elmulasztottam reporteri kötelességemet és semmit se láttam. Mentségemül szolgáljon, hogy nincs is semmi látnivaló.

Ezen az állomáson túl a vasút eléri a határt, a mely az orosz Turkesztánt a Pamir fensíktól és a kara-kirgizek terjedelmes országától elválasztja.

Közép-Ázsiának e részét folytonos vonaglásban tartják a föld gyomrában működő vulkáni erők. Az éjszaki Turkesztánt gyakran látogatják erős földrengések. Az 1887-iki a legerősebbek egyike volt. Taskendben és Szamarkandban még láttam e borzasztó természeti rombolás nyomait. Nagyon szabályosan lehet észlelni a gyakori, bár nem erősen érezhető ingásokat, és ez a vulkáni működés csaknem folyvást nyilatkozik azon az egész hosszú vonalon, a melyen petroleum- és naphta-telepek vannak a földben a Kaspi-tengertől a Pamir fensíkiig.

Ez a régió egyike Közép-Ázsia legérdekesebb részeinek azok közül, a melyeket európai utazó meglátogathat. Noltitz őrnagy ugyan soha se jutott messzebb Ochnál; hanem ismeri az egész területet, mert tanulmányozta a legújabb földabroszokon és utazási művekből. Ezek közül csak Capus és Bonvalot műveit említem, és boldognak érzem magamat, hogy e két francia nevet Franciaország határaitól ily messze is üdvözölhetem. Az őrnagy természetesen igen örül, hogy e vidéket a saját szemeivel is megláthatja és már reggeli hat órakor mind a ketten a kocsi tornácán állunk, kezünkben tartván távcsövünket és vasúti menetrendünket.

A Pamirt vagy a Bam-i-Duniaht, köznyelven a «Világ tetejé»-nek nevezik. Innen sugárzanak ki a Tian-San, a Kuen-Luen, a Karakorum, a Himalája és a Hindukus hatalmas heglánczai. A muszka szívósság legyőzte ezt a négyszáz kilométer szélességű hegyrendszert, mely annyi évszázadig áthághatatlan torlasznak látszott. A szláv faj és a sárga faj érintkezésbe lépett egymással.

Bocsásson meg az olvasó, ha e tárgyról némileg tudományos színezettel fogok írni; egyébiránt nem is én beszélek ezúttal, hanem Noltitz őrnagy.

Az árjai népek utazói valamennyien fáradoztak a Pamir fensík megismerésén és megismertetésén. A nélkül, hogy visszamennénk a XIII. századbeli Marco Poloig, kiket látunk itt? Az angolok közül Forsythot, Douglast, Bidduephet, Younghusbandet és a híres Gordont, a ki a felső Nilus környékén halt meg; az oroszok közül Fedsenkót, Skobelevet, Przsevalszkijt, Grombcevszkijt, Pevczov tábornokot, Galitzin herceget, a Grum-Grzsimailo testvéreket; a francziák közül Auvergnét, Bonvalot-t, Capust, Papint, Breteuilt, Blancot, Ridgwayt, O'Connort, Dutreuil de Rhinst, Martin Józsefet, Grenardot, Blanc Edét; a svédek közül Swen-Hedin doctort. E fölfedező utazások következtében az ember szinte azt hihetné, hogy valamely Sántaördög<sup>14</sup> varázskézzel föllebentette ezt a «világ tetejét» és megmutatta annak a titkait. Most már tudjuk, hogy a Pamir a völgyek kifürkészhetetlen szövevényéből áll és hogy e völgyek közép magassága meghaladja a háromezer métert; tudjuk, hogy itt emelkednek a huszonkétezer lábnyi Gurumdi és Kauffmann bércek és a huszonhétézer láb magas Tagarma hegycsúcs: tudjuk, hogy innét folyik az Oxus vagy Amu-Daria nyugat, a Tarim pedig kelet felé, ismerjük végre az egész roppant hegység földtani szerkezetét.

A Grand-Transzasiatik építőinek rendkívüli nehézségeket kellett legyőzniük, míg e fensíkon áthatolhattak. Az emberi lángész harcra kelt a természet ellen és ő lett a győztes.

E hegyszorosok közt az áthidalások, a hidak, töltések, átvágások és alagútak hosszú sorából áll a vasútvonal. Egymást érik a hirtelen kanyarulatok és az emelkedések, a melyek nem csak hatalmas mozdonyokat, hanem itt-ott egyéb álló gépezeteket is tesznek szükségesekké, hogy felhúzzák a vonatokat vaskötelek segélyével. Szóval herculesi munkát kellett itt végezni, sokkal nehezebbet annál, a melyet az amerikai mérnökök végeztek a Sierra-Nevada és a Rocky-Mountains szorosaiban.

E vidékek sivár képe nagyon megragadja a képzeletet. Mennél magasabbra kapaszkodik a vonat a pálya emelkedése szerint, annál inkább fokozódik ez a hatás. Nincs itt többé város, se falu, csupán egyes elszórt kunyhók vannak, melyekben a pamiriak magános életet folytatnak a családjukkal, lovaik, teheneik, apró juhaik és nagyon sűrű szőrű kecskéik társaságában. Ezen állatok vedlése természetes következménye ez égaljnak. Téli hálóköntösüket a nyári fehér gyapjával cserélik fel. Ez történik ott az ebekkel is, a melyeknek szőre a meleg évszakban világosabb színt ölt.

A hegyszoros mentén néha keresztül lehet látni egyes széles hasadékokon a heglánczok mögött elterülő fensíkra. Itt-ott csoportosan állnak a gyalogfenyők és a fűzek, a Pamir legközönségesebb fái, a hullámos síkokon ellenben megterem a tamarix, a carex, az artemisia, egy nádfaj, a mely nagyon bőven tenyészik a sós vízzel telt mélyedésekben, végre a labiáták (ajkvirágok) egyik törpe fajtája, a melyet a kirgizek «terskenne»-nek hínak.

Az őrnagy több állatot is említ, a melyek arra mutatnak, hogy a Pamir hegyeinek igen változatos az állatviláguk. Sőt folyvást őrizni kell a vasuti kocsik tornáczait is, mert könnyen

---

<sup>14</sup> Czélzás Lasagne hasonnevű világhírű elbeszélésére.

felugrálnának rájuk olyan vadak is, a melyeknek nincs se első, se második osztályú jegyük, - egyebek közt párduczok és medvék. A vonat utasai egész nap a kocsik elő- vagy hátulsó tornácán tartózkodtak. Milyen láрма támadt, valahányszor egy-egy maczkó vagy párducz futott, vagy szökdelt a pálya mellett, méltó gyanút gerjeszthető szándékkal. Több revolver-lövés dördült el, talán szükségtelenül; de hát az ilyesmi megnyugtató és egyúttal mulattató is az utazókat. Délután szemtanúi voltunk egy gyönyörű lövésnek, a mely egy pompás párduczot terített le épen abban a pillanatban, mikor egy szökéssel fel akart ugrani a harmadik kocsi tornáczára.

- Ez neked szólt, Margit! - kiáltá Caterna úr.

És vajjon kifejezhette volna-e jobban a bámulatát, mint e három szó idézése által, a melyeket Buridán intéz a dauphin nejéhez a «Neslei torony»-ban.<sup>15</sup>

E szép lövést Faruszkárnak köszönhattuk.

- Mily biztos kéz és mily biztos szem! - mondtam az őrnagynak, a ki nem szűnt meg gyanús szemekkel tekinteni a harcias külsejű mongolra.

A pamiri felföld egyéb állatai közül farkasokat, rókákat is láttunk és csapatostúl azokat a magas termetű és kerekdeden hátrahajló görcsös szarvú vadjuhokat, melyeknek neve a bennszülöttek nyelvén «arkar». Fenn, a magas rónákban keselyűk és kányák keringenek, a fehér füstgomoly közepette pedig, a mely a mozdonyunk mögött el-elmaradozott, csapatostúl röpködtek a varjúk, vadgalambok és gerliczék.

A nap minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el. Este hat órakor átkeltünk a határon, miután Uzun-Adától fogva összesen kétezer háromszáz kilométernyi utat tettünk meg négy nap alatt. Még kétszázötven kilométernyi út után Kasgarba fogunk érkezni. Noha már voltaképen a khinai Turkesztán területén vagyunk, csak Kasgarban fogunk a khinai hatóságok illetősége alá kerülni.

Az ebéd este kilencz órakor végződött és mindenki ágyába tért azzal a reménynyel, sőt, mondhatnám, meggyőződéssel, hogy ez az éjszaka ép oly nyugalmas lesz, mint az előbbi volt.

Nem úgy történt.

Az első éjjeli órákban a vonat nagy sebességgel haladt lefelé a Pamir fensík lejtőin. Aztán a rendes sebességgel robogott végig egy hosszú lapályon.

Körülbelül éjfél utáni egy óra lehetett, mikor hirtelen felébredtem.

Ugyanakkor Noltitz őrnagy, utitársaink többségével együtt szintén felriadt álmából.

A vonat mögött lármás kiáltások hallatszottak.

Vajon mi történhetett?

Az utasokon rögtön nagy nyugtalanság vett erőt, az a kábító és megfontolatlan nyugtalanság, a melyet a vasutakon minden váratlanul közbejött esemény elő szokott idézni.

- Mi történt?... Mi baj?...

E szók hangzanak minden oldalról és különféle nyelveken.

---

<sup>15</sup> Id. Dumas Sándor híres rémdrámája.

Az én első gondolatom az volt, hogy megtámadtak bennünket. Ki-Csangra, a hirhedt mongol rablóvezérre gondolok, a kinek a szereplésére talán nagyon meggondolatlanul vágyakoztam - tárczaczikkeim érdekében.

A legközelebbi pillanatban a vonat sebességének észrevehető csökkenése értésünkre adta, hogy meg fogunk állni.

Popov végig menvén a kocsikon, megkérdeztem tőle, hogy mi történt.

- Egy baleset, - felelé Popov.

- Komoly baleset?

- Nem, egy összekötő láncz elszakadt és a két hátulsó kocsi elmaradt a vonattól.

Mihelyt a vonatunk megállt, tiz-tizenkét utas azonnal leszállt a kocsikból a töltésre, - köztük én is.

Egy lámpa világánál könnyen meg lehetett állapítani, hogy a láncz elszakadása nem tulajdonítható szándékos rosszakaratnak. De azért nem kevésbé igaz, hogy a vonat két hátulsó vagonja, a gyászkocsi és a másik podgyászkocsi, a melyben a podgyász-felügyelő utazott, elmaradt tőlünk. Egyelőre senki se tudja, mikor és mily távolságban történt a baleset.

No, ekkor kellett hallani a perzsa örök jajveszéklését, a kik Yen-Lu mandarin holttestét kísérték és felelősek voltak érte. Sem az utasok, a kik velük együtt az egyik másodosztályu kocsiban háltak, sem ők maguk nem vették észre a láncz elszakadását és a két kocsi elmaradását. Mikor lármát ütöttek, talán már egy vagy két óra is elmúlt a baleset megtörténte óta.

Egyébiránt mindenki előtt világos volt, mit kell tenni: ellengőzzel visszatolni a vonatot a hátra maradt kocsikig.

Valóban, ennél semmi se lehetett egyszerűbb. De, a mi engem rendkívül meglepett, az Faruszkjar úrnak ez alkalommal tanusított magaviselete volt. Ő sürgette leginkább és leghatározottabban, hogy minden idővesztegetés nélkül cselekedni kell. Sürgette Popovot, sürgette a gépészt, sürgette a fűtőt, és most hallottam legelőször, hogy igen érthetően beszélt oroszul.

Különben nem is volt miért vitatkozni. Mindnyájan egyetértettünk abban, hogy vissza kell mennünk a mandarin kocsija és a podgyászos kocsi felkeresésére.

Csupán a német báró tiltakozott az újabb késedelem ellen... Időt és talán hosszú időt vesztegetni egy halott mandarin miatt!

Senki se hederített rá.

A mi pedig Sir Francis Trevellyant illeti, ő csak a vállait vonogatta és azt látszott mondani:

- Milyen forgalmi igazgatás!... milyen felügyelet!... milyen anyag!... Ilyesmi nem történhetnék az angol-indiai vonalakon.

A Faruszkjar uraság saajtszerű fellépése Noltitz őrnagyot nem kevésbé lepte meg, mint engem. Ez a rendszerint oly nyugodt, oly hidegvérű mongol, a kinek hideg tekintete mozdulatlan szempillái alatt mindenkinek feltűnt, most föl és alá szaladgál, mondhatnám, bizonyos dühöngő nyugtalansággal, a melyet legyőzni képtelennek látszik. Az úti társa nem kevésbé türelmetlen. Pedig hát mit érdekelheti őket az, hogy a két kocsi elmaradt? Hiszen még csak málháik sincsenek a podgyászkocsiban! Vagy talán a boldogult Yen-Lu mandarin iránt viseltetnek rendkívüli tisztelettel?... Ezért vizsgálták volna oly makacsúl a dusáki állomáson a kocsit, melyben az elhunyt holtteste volt?... Jól látom, hogy az őrnagy igen gyanúsna tartja a magukviseletét.



A vonat kezd hátra felé indulni, mihelyt a helyeinket újra elfoglaltuk. A német báró megkoczkáztat néhány lármás szót; de Faruszkjar uraság oly szilaj pillantást vet rá, hogy Weisschnitzerdörfer úr nem vágyik a másodikra és dörögve visszahúzódik a szögletébe.

Keleten hajnalodni kezdett, mikor a két kocsit egy kilométernyi távolságban jelezték. A vonat mindössze egy órai hátrálás után csöndesen oda simúlt hozzájuk.

Faruszkjar ur és Ghangir szemtanúi akartak lenni a két kocsit visszacsatoltatásának, a mi a legnagyobb pontossággal és biztossággal ment véghez. Noltitz őrnagy velem együtt észrevette, hogy mind a ketten néhány szót váltottak a többi három mongollal, a min utóvégre se lehetett csodálkozni, hiszen földiek voltak.

Aztán mindenki ismét felszállt a kocsiba és a gépész hatalmas gőzerőt fejlesztett, hogy az elvesztett idő egy részét pótolhassa.

Mindamellett a vonat meglehetősen késéssel érkezett Kasgarba és reggeli ötödfél óra volt, mikor a khinai Turkesztán fővárosába megérkezett.

## XVI.

Kasgária, a keleti Turkesztán, mely lassankint orosz Turkesztánná alakul át.

A «*Nouvelle Revue*» egyik munkatársa ezt írta:

«Közép-Ázsia csak azon a napon lesz nagy országgá, mikor a muszka közigazgatás ráteszi a kezét Tibetre és mikor Kasgárban az oroszok fognak uralkodni.»

Nos hát e dolog már félig megtörtént. A Pamir átfúrása lehetővé tette, az orosz vasutak egybekapcsolását azzal a vaspályával, a mely a Mennyei Birodalmon, egyik végétől a másikig átvonul. Kasgária fővárosa most már nem kevésbbé muszka, mint khinai.

A szláv és a sárga faj itt érintkezik és teljesen jó egyetértésben él egymással. Vajon meddig fog ez tartani? Másokra bízom a jövődőlést, én részemről teljesen megelégszem a jelennel.

Megérkeztünk ötödfél órakor, s tizenegykor indulunk tovább. A Grand-Transzaziatik nagylelkűen viselkedik. Lesz alkalmam megtekinteni Kasgárt, de csak azon feltétel alatt, hogy az engedélyezett megállási időt egy órával megrövidítem.

A mi nem történt meg a határon, Kasgarban fog megtörténni. Az oroszok és a khinaiak teljesen méltók egymáshoz, mikor zaklató formaságokról, hitelesítendő okiratokról, láttamozandó útlevelekről, stb. van szó. Mind egyformán aprólékoskodnak, fontoskodnak, akadékoskodnak és az útas kénytelen magát mindezeknek alávetni. Nem szabad elfeledni, hogy a Mennyei Birodalom hivatalnokai ezekkel a fenyegető szókkal szokták befejezni rendelkezéseiket: «Reszkessetek és engedelmeskedjete!» Én tehát hajlandó vagyok engedelmeskedni és visszatérek, hogy megjelenhessek a határszéli hatóságok előtt. Eszembe jutottak egyébiránt azok az aggodalmak, melyeket Kinko nyilvánított és miatta kell majd remegnem, ha az átvizsgálás az útasokon kívül a podgyászra és a málhákra is ki fog terjedni.

Mielőtt a vonat Kasgárba érkezett volna, Noltitz őrnagy így szólt hozzám:

- Ne képzelje, hogy a khinai Turkesztán észrevehetőleg különbözik az orosz Turkesztántól. Még nem vagyunk a pagodák, a dsonkok, a virágos hajók, a yamenek és a porcellántornyok hazájában. Mindenekelőtt Kasgár is kettős város ép úgy, mint Bokhara, Merv és Szamarkand... Közép-Ázsia e városai olyanok, mint bizonyos csillagok, csak hogy nem keringenek egymás körül...

Az őrnagy megjegyzése nagyon találó. Elmúltak már azok az idők, mikor Kasgáriában az emirek uralkodtak, mikor a Mohamed-Jakub monarchiájának uralma kiterjedt az egész turkesztáni tartományra, mikor a Mennyei Birodalom azon alattvalói, a kik ide költöztek, kénytelenek voltak elhagyni a Buddha vagy Konfuczius vallását és áttérni Mahomet hitére, ha azt akarták, hogy az életük biztonságban legyen. De hát hiába. A század végén mindig megessik rajtunk, hogy elkészünk és a keleti világ csodái, a sajátságos erkölcsök és szokások, az ázsiai művészet remekei ma már csak visszaemlékezésekben vannak meg, vagy romokban hevernek.

A vasutak utóvégre is közös színvonalra fogják leszorítani, közös hasonlatosság keretébe fogják erőszakolni az országokat, a melyeken végig futnak. Ez lesz a valódi egyenlőség és talán testvériség is. Az igazat megvallva, Kasgár többé nem is a Kasgária fővárosa, hanem csak a Grand-Transzaziatik egyik állomása, az orosz és a khinai vasutak összekötő pontja és az a vas szalag, melynek hosszasága a Kaspi-tengertől e városig háromezer kilométer, innét a Mennyei Birodalom fővárosáig még további négyezer kilométernyire nyúlik.

De térjünk vissza a kettős városba. Az új város neve Jangi-Sár, a régié, mely innét negyedfél angol mérföldnyire fekszik: Kasgár. Volt alkalmam megnézni mind a kettőt és elmondom, milyen az egyik is, a másik is.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy úgy az új, mint az ó várost csúnya földsáncz keríti körül, mely az utazóra teljességgel nem tesz jó hatást. A második megjegyzésem az, hogy hiába keresne itt az ember akármilyen műemléket, mivel a házakat ugyanolyan anyagból építik, mint a palotákat, tudniillik vályogból, még csak nem is téglából. Már pedig a napon szárított sárból nem lehet szabályos vonalakat alkotni, se finom faragványokat készíteni. Az építő művészetnek köre, vagy márványra van szüksége és ép ez hiányzik a khinai Turkesztánban.

Egy kis kocsi, a mely elé gyorsan ügető ló volt fogva, hamarosan átszállított engem és Noltitz őrnagyot Kasgarba, melynek kerülete három angol mértföld. A Kizil-Szu vagyis «vörös folyó», a mely azonban inkább sárga, a mint egy igazi khinai folyóhoz illik, két ágával átkarolja a várost. A folyó partjait két híd köti össze. Ha az ember érdekesebb romokat akar látni, el kell mennie a földsánczon túl egy kis távolságra a régi erődítvények maradványaihoz, melyek ötszáz, illetőleg kétezer évesek, a különböző régészek különböző fogalmai szerint. Annyi azonban bizonyos, hogy Kasgárnak is ki kellett állania Tamerlan borzasztó ostromát és meg kell vallanunk, hogy e rettenetes sánta ember hőstettei nélkül Közép-Ázsia történelme a képzelhető legérdektelenebbek közé tartoznék.

Igaz, hogy Tamerlan után még több kegyetlen szultán is következett, hogy többet ne említsünk, azon Uli-Khán-Tulla is, a ki 1857-ben Schlagintweitot, az ázsiai szárazföld legtudományosabb és legmerészebb kutatóinak egyikét, megölette. A szerencsétlen tudós emlékoszlopán két bronz lap van, a melyek közül az egyik a párisi, a másik a szentpétervári földrajzi társulat ajándéka.

Kasgár fontos kereskedelmi hely. A forgalom csaknem egészen az oroszok kezében van. Khotáni selyemszövetek, pamut, nemez, gyapotszőnyegek, posztókelmék a fő árucikkek, melyeket a vidékről szállítanak az itteni piacra, sőt a határon túlra is, Taskend és Kulzsa közt, a keleti Turkesztán éjszaki részeire.

Azok után, a miket az őrnagytól hallottam, Sir Francis Trevellyannak épen itt lett volna különösebb alkalma boszankodását nyilvánítani. 1873- és 1874-ben egy angol követség járt Chapman és Gordon vezetése alatt e vidéken. A követség Kasmirból indult el s Kothánon és Jarkandon keresztül érkezett Kasgárba. Akkoriban az angolok remélhették, hogy a kereskedelmi összeköttetések nekik fognak hasznukra válni. De az orosz vasútak a helyett, hogy az indiai vonalakhoz csatlakoztak volna, a khinaiakhoz csatlakoztak, és ennek az lett a következtése, hogy az angol befolyás kénytelen volt visszavonulni a muszka elől.

Kasgár lakossága turkomán eredetű, de nagy mértékben összevegyült a khinaiakkal, a kik készségesen elszegődnek cselédeknek, munkásoknak és teherhordóknak. Noltitz őrnagy és én, kevésbbé lévén szerencsések Chapmannál és Gordonnál, nem láthattuk Kasgária fővárosát akkor, mikor az emir hadseregei népesítették meg a zajos utcákat. Nincsenek itt többé lovas dsigitek, se gyalogos sarbázok. Eltűnt a khinai módon felfegyverzett és fegyelmezett taifursik pompás csapata, eltűntek a fényes dzsidások, a kalmuk ijászok öt lábnyi hosszú íjaikkal, el a «tigrisek» festett paizsaikkal és kanóczos puskáikkal. Eltűntek valamennyien a kasgári hadsereg festői külsejű harcosai - és velük együtt az emir is.

Kilencz órakor visszatértünk Jangi-Sárba. És itt, a fellelgyárral szomszédos utcák egyikének végén kit pillantunk meg?... Caterna urat és feleségét, szörnyű bámulatba merülve egy zenélő dervis-csapat előtt.

A ki dervist mond, koldúst mond, és a ki koldúst mond, felidézi lelki szemeink előtt a rondaság és a semmittevés legtökéletesebb typusát. S milyen furcsák a taglejtéseik, milyen sajátságos és rendkívüli mozdulatokkal pengetik a hosszú nyakú gitárt, mennyire csavargatják a derekukat a tánczaikban, melyekkel a lehető legprofánabb legendák és költemények énekét kísérik! Színészünkben felébredt a régi ösztön. Nem birt a helyén maradni, nem birt ellent állani a kísértésnek.

Tökéletes szabatosággal utánozta a taglejtéseket, a mozdulatokat, a testhajlongásokat és már szinte vártam, hogy most mindjárt be fog ugrani a tánczoló dervisek közé.

- Lássá, Klaudius úr, - mondá, - épen nem nehéz e derék emberek tánczát utánozni!... Irjon egy turkesztáni operettet, adjon nekem benne egy dervis-szerepet és meg fogja látni, hogy egészen beletalálom magamat a dervisek bőrébe.

- E felől nem kételkedem, kedves Caterna úr, - viszonzám; - de mielőtt általában ezt a bőrt felölténé, jöjjön a vasúti étterembe és búcsúzzék el a turkomán konyhától, mert nem sokára már a khinai konyhával kell majd beérnünk.

E felhívás annál szivesebb fogadtatásban részesült, mivel az őrnagy megjegyezte, hogy a kasgári szakácsok általában és méltán igen jó hírnévnek örvendenek.

Caterna úr és neje, az őrnagy, az ifjú Pan-Sao és a saját csekélységem valóban meg voltunk lepetve és elragadtatva a felszolgált ételeknek nemcsak mennyiségétől, hanem a minőségétől is. A czukros sütemények szeszélyes sorban váltakoztak a pecsenyékkel és kirántott húsneműekkel. A színész és neje kijelentették, hogy soha se fognak elfeledni, - a mint hogy a khodsendi híres őszi barackokat se feledik el, - két ételt, melynek emlékét az angol követség is meg kívánta őrizni, mivel a készítésük módját feljegyezte útleírásában. Az egyik czukorral behintett és zsírban pirított sertéslábakból állt, a másik pedig édes mártásban feltálalt kirántott juhveséből, hasonlóképen zsírban kirántott almaszeletekkel vegyítve.

Caterna úr amazt kétszer, emezt ellenben háromszor megismételte.

- Csupán előrelátásból teszem, - mondá. - Ki tudja mivel fog bennünket gyönyörködtetni az étkező kocsi konyhája a khinai vasutakon? Ne bizzunk teljesen a czápa-kopoltyúknak, melyek kissé kemények lehetnek, a fecskefészekben, a melyek talán nem a legfrissebbek lesznek.

Pontban tíz órakor egy gong-ütés jelezte a rendőri formaságok megkezdését. Felkeltünk az asztaltól, miután még egy pohár sao-szingi bort kiürítettünk és a legközelebbi perczben mindnyájan egybegyültünk a váróteremben.

Valamennyi számom jelen volt, - természetesen Kinko kivételével, a ki bizonyára nagy mértékben élvezte volna a reggelinket, ha módjában áll vala, hogy az étteremben megjelenjék. Ott volt Tio-King orvos, a Cornaróját tartván a hóna alatt; ott voltak Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony, összevegyítván a hajfürteiket és a fogaikat, - természetesen csak átvitt és képletes értelemben; a mozdulatlan és néma, a hozzáférhetetlen és zsémbes Sir Francis Trevellyan, a ki az ajtóküszöbön rágicsálta a szivarját; Faruszkia úr Ghangir kíséretében, ezenkívül több orosz, turkomán és khinai utazó. Mindössze hatvanan, vagy nyolczvanan lehattunk. Mindegyikünk kénytelen lesz elsétálni egy asztal előtt, a melynél két khinai úri ember ül, hivatalos egyenruhában: egy hivatalnok, a ki folyékonyan beszél oroszúl és egy tolmács, a ki a német, francia és angol nyelvet érti.

A hivatalnok egy meztelen koponyájú, sűrű bajuszú, mintegy ötven éves ember, a kinek a czopfja hosszan lelóg a hátán és az orrát csiptető szemüveg diszíti. Ruhája tarka virágokkal ékeskedik. A teste nemcsak izmos, hanem határozottan kövér is, a mint Khinában a magasabb rangú hivatalnokoktól megkövetelik. Az arcza pedig teljességgel nem vonzó. De utóvégre is

csak az okirataink átnézésével van dolga és mivel a mieink rendben vannak, ennél fogva meg lehetőségen közönyös, akár mogorva, akár nem az illető hivatalnok ábrázata.

- Milyen furcsa arcza van! - mondá Caternáné.

- Egyszerűen khinai arcza van, - felelé a férje, - és őszintén szólva ezt nem is lehet rossz néven venni tőle.

Én a legelső közt mutatom be neki az útlevelemet, a mely el van látva a tifliszi konzul és az uzun-adai orosz hatóságok láttamozásával. A hivatalnok figyelmesen megvizsgálja. A mandarin hatóságok eljárási modora mellett az embernek mindig résen kell állnia. Mindazonáltal az útlevél átvizsgálása során semmiféle nehézség se merül fel és a zöld sárkányos billog feljogosít utazásom folytatására.

Hasonló eredménnyel mutatta be okiratait a színész és neje is. Azonban Caterna úr valóban megérdemelte, hogy megbámúljam, mialatt az útleveleit átvizsgálták. Ugy állt ott, mint egy vádlott, a ki mindenképen iparkodik számalmat ébreszteni a fenyítő törvényszék ítélő biráiban; laposakat pislogatott, ajkai körül halvány mosoly játszadozott, kegyelemért, vagy legalább is elnézésért látszott könyörögni, pedig a legakadékosabb khinai se találhatott volna okirataiban legkisebb kifogás alá esőt se.

- Egészen rendben van, - mondá a tolmács.

- Köszönöm, herczegem! - felelé Caterna úr a párisi utcagyerekek hanglejtésével.

A mi Ephrinell Fulkot és Bluett Horácia kisasszonyt illeti, ezek oly simán átsiklottak, mint egy levél a postán. Kinek a papirjai volnának rendben, ha egy amerikai utazó ügynöké és egy angol ügynök-kisasszonyé nem? Samu bácsi és John Bull e tekintetben teljesen hasonlítanak egymáshoz.

Több orosz és khinai utas is minden kifogás nélkül túlesik a vizsgálaton. Ugy az első, mint a második osztályúak kielégítették azon követeléseket, a melyeket a khinai közigazgatás támasztott irányukban; a derék khinaiak egyébiránt minden láttamozásért meglehetősen magas illetéket szednek rubelekben, taelekben, vagy szapékekben.

Ezen utasok közt egy amerikai clergymant (papot) pillantok meg, a ki szintén Pekingbe utazik. A körülbelül ötven éves tisztelendő Morse Nathaniel Bostonból, egyike azon becsületes bibliai házalóknak, azon yankee misszionáriusoknak, a kik a legügyesebb üzletemberek közé tartoznak. Lehetséges, hogy nem is fogok vele érintkezésbe lépni, de minden eshetőségre való tekintettel a 13-dik számot adom neki.

Az ifjú Pan-Sao és Tio-King orvos iratainak átvizsgálása legcsekélyebb észrevételre se szolgáltatott alkalmat. A két khinai a legszeretettelőbb nyájassággal «tízezer jónapot» kívánt a menyei birodalmi közigazgatás hivatalos közegének.

Mikor a sor Noltitz őrnagyra került, egy kis izgalom támadt. Sir Francis Trevellyan, a ki vele egyidejűleg lépett az asztalhoz, legkevésbé se látszott hajlandónak átengedni a helyét. Mindazáltal az egész dolog éles és kihívó pillantások váltására szorítkozott. A gentleman még csak annyi fáradságot se vett magának, hogy a száját felnyitotta volna. Meg volna tehát csakugyan írva a sors könyvében, hogy még a hangja csöngését se fogom meghallani?... Az orosz és az angol, mindketten láttamozva kapták vissza útleveleiket és ezzel az ügy be van fejezve.

Ekkor Faruszkir úr és Ghangir kerültek a szemüveges khinai elé, a ki meglehetősen figyelmesen tekintett rájuk. Noltitz őrnagy és én kíváncsian néztük a mongolt. Vajon szerencsésen túlesik-e a vizsgálaton? Talán meg fogjuk tudni, mit tartunk róla...

De milyen nagy volt a meglepetésünk, sőt csodálkozásunk a most következett jelenet láttára!

Alig hogy a khinai hivatalnok egy pillantást vetett azon okiratokra, a melyeket Ghangir nyújtott át neki, rögtön fölkelt, mélyen meghajtotta magát Faruszkjar úr előtt és így szólt:

- Kegyeskedjék a Grand-Transzaziatik igazgató-tanácsosa elfogadni tízezerszeres tiszteletem kifejezését!

Faruszkjar úr tehát igazgató-tanácsos! Ez mindent megmagyaráz! Orosz Turkesztánban, a külföldön utazó nagy urak szokása szerint, ovakodott magát megismertetni, de most a khinai vasuton czélszerűnek látja valódi rangjában föllépni és elfogadni mindazon kitüntetések, melyek őt megilletik.

És én bátorkodtam őt, - igaz, hogy csak tréfából, - Ki-Csang rablóvezérrel azonosítani! És Noltitz őrnagy egyebet se tett, mint hogy gyanusította! Mindig azt ohajtottam, hogy valamely «kiváló egyéniség» kerüljön a vonatunkra. Nos, hát ez az ohajtásom beteljesült; a «kiváló egyéniség» itt van, meg fogok vele ismerkedni, ápolni és dédelgetni fogom, mint valami ritka növényt és mivel oroszul beszél, kikérdezgetem a szive legvégső rejtekéig! Annyira magamon kívül voltam, hogy csak a vállamat vonogattam, mikor az őrnagy halk hangon így szólt:

- Utóvégre is ez az ember talán egyike azon rablóvezéreknek, a kikkel a Transzaziatik társulata szerződésre lépett, hogy a közbenjárásukat biztosítsa magának.

- Ej, őrnagy úr, ez még tréfának is sok!

Az útasok útleveleinek átvizsgálása a végéhez közeleg és az ajtókat már készülnek kinyitni, mikor Weisschnitzerdörfer báró megjelenik, elfogultan, zavartan, nyugtalanul, rémülten, és heves, lázas taglejtésekkel... Vajon miért izeg-mozog, miért hajol le és kel fel minduntalan, miért néz folyvást köröskörül, mint a ki valamely értékes tárgyat elvesztett?

- Kérem az okiratait! - mondá a tolmács német nyelven.

- Épen azokat keresem, - felelé a báró... épen azokat keresem... de nem találom... A tárczámban voltak, és...

Ezzel végig motozza a nadrágja, mellénye, kabátja, köpenye zsebeit - legalább is husz zsebet és nem talál semmit.

- Siessünk... siessünk! - ismétli a tolmács. - A vonat nem várhat.

- Tiltakozom, hogy nélkülem elinduljon! - kiált a báró. - Hogyan veszhettek volna el az okirataim?... Alkalmasint kiejtettem a tárczámból... Majd visszahozza valaki...

E pillanatban egy gong-ütés felriasztja a pályaház visszhangját. A vonat öt percz mulva elindul. A szerencsétlen német elkezd lármázni:

- Várjanak!... Várjanak! *Donnerwetter!* talán csak lehet néhány perczig várni egy úri ember kedvéért, a ki harminczkilencz nap alatt körülutazza a világot!...

- A Grand-Transzaziatik nem vár! - felelé a tolmács határozott hangon.

Noltitz őrnagy és én, a nélkül, hogy a német báró bajával tovább törődtünk volna, kimentünk a perronra, mialatt Weisschnitzerdörfer úr folyvást keresgélt a zsebeiben az érzéketlen khinai hatósági képviselők színe előtt.

Végig megyek a vonatunk mellett és úgy tapasztalom, hogy az összeállítását megváltoztatták, nyilván azért, mert az utasok száma Peking és Kasgár közt csekélyebb lesz. A vonat tizenkét kocsi helyett már csak tizből áll és pedig a következő sorrendben: mozdony és szerkocsi, podgyáskocsi, két első osztályu kocsi, étkező kocsi, két másod osztályu kocsi, az elhunyt

mandarin kocsija, podgyázkocsi. Az orosz mozdonyokat, a melyek Uzun-Adától idáig vontattak bennünket, felcserélik khinai mozdonyokkal, a melyeket nem naphtával fűtenek, hanem szénnel. A khinai Turkesztánban nagy széntelegek és a vonal főállomásain szénraktárak vannak. A legelső dologom az, hogy az első podgyázkocsihoz siessek. A vámőrök ép most tartanak benne szemlét és én remegek Kinkóért.

Annyi bizonyos egyébiránt, hogy a csalást nem fedezték föl, mert a dolog nagy lármát ütött volna. Csak legalább a Kinkoládáját ne bántsák. Vajon nem tették-e más helyre? Nem fordították-e föl? Kinko ez esetben nem jöhetne ki többé belőle és ez igen nagy kellemetlenségére lehetne.

E pillanatban a khinai vámőrök kijönnek a kocsiból, s ajtaját becsukják maguk mögött. A fődolog az, hogy Kinkót rajta nem kapták. Mihelyt lehetséges lesz, azonnal belopódom a podgyázkocsiba és meg fogok győződni a láda állapotáról.

Mielőtt a kocsinkba felszállnánk, Noltitz őrnagy felszólított, hogy menjek el vele a vonat végére.

A jelenet, a melynek ekkor szemtanúi voltunk, nem volt érdektelen: Yen-Lu mandarin holttestét a perzsa örök átadták azon zöld lobogós khinai csapatok egyikének, a melyek a Mennyei Birodalomban a csendőrségi szolgálatot teljesítik. Az üdvözült husz khinai katona felügyelete alá kerül, a kik a gyázkocsit megelőző másod osztályú kocsiban fognak utazni. E katonák egy tiszt parancsa alatt állnak s revolverekkel és puskákkal vannak felfegyverkezve.

- Kétségtelen, - mondtam Noltitz őrnagynak, - hogy ez a Yen-Lu mandarin nagyon fontos egyéniség volt, mivel az Ég Fia diszörséget küld a tiszteletére...

- Vagy a megvédelmzésére, - viszonzá az őrnagy.

Faruszkár úr és Ghangir szintén jelen voltak az átadásnál, a min azonban teljességgel nem lehetett csodálkozni. Nem volt-e kötelessége az igazgató-tanácsosnak örködni a Grand Transzaziatik ügynökeire bízott magasrangú halott tetemei felett?

Az utolsó gong-ütések elhangzottak. Mindenki a kocsijába siet.

Hát a német báróból mi lett?...

Végre itt van ő is. Kirohan a pályaudvar tornáczára. Megtalálta az okiratait, a tizenkilenczedik zsebe fenekén. Láttamozták is az útlevelét... még éppen elég jókor.

- Tessék beszállni a Pekingbe utazó uraságoknak! - kiáltá Popov érczes hangon.

A vonat megmozdul... elindul... tova robog.

## XVII.

Vonatunk tova robog az egyvágányú khinai vasuton, mennyei mozdony viszi, melyet a sárga fajhoz tartozó emberek igazgatnak. Szeretjük remélni, hogy utközben nem ér bennünket vasuti baleset, mivel Faruszkia úr személyében az utasok nemcsak egyik utitársukat, hanem a Grand-Transzasiatik társulata főembereinek egyikét is tisztelik.

Utóvégre is, ha valamely baleset történnék, ez csak az út egyhanguságát szakítaná félbe és nekem érdekes epizódokat szolgáltatna. Kénytelen vagyok megvallani, hogy alakjaim eddig kevesebb anyagot nyújtottak tárczaczikkekre, mint reméltem. A szindarab nem megy előre, a cselekvény elposványosodik. Pan-Sao és az orvos ugyan mulattattak, de csak nagyon rövid ideig. A színész és a színésznő egyszerű komikusokká lettek, s ők is komikus helyzetek hiányában szenvednek. Sőt Kinko, maga Kinko is, a kire annyi reményt építettem, átjutott a határon minden akadály nélkül, el fog jutni Pekingbe minden fáradság nélkül és nőül fogja venni Klork Czinkát minden nehézség nélkül. Határozottan mondhatom, hogy a dolog sehogy se megy. Az üdvözült Yen-Lu mandarint nem foghatom kérdőre! Már pedig a «XX. Század» olvasói érdekesítő és izgalmas tárczaczikket várnak tőlem!

Vajon kénytelen lennék a német báróhoz fordulni? Nem! Ő egyszerűen csak nevetséges és a nevetségesség, mely az együgyűek eredetisége, soha se érdekelhet.

Visszatérek eredeti eszmémre: egy hősre volna szükségem; annak a léptei azonban eddig még nem hallatszanak a színpalak mögött...

Tényleg elérkezett a perc, hogy bizalmasabb viszonyba lépjek Faruszkia úrral. Talán most már, mikor már nem ismeretlenként utazik, kevésbé lesz begombolkozva, mint azelőtt. Hiszen mi utasok, úgyszólván, az alattvalói vagyunk. Ő mintegy a polgármestere a mi kerekéken mozgó városkáknak és a polgármesternek kötelességei vannak a lakosság irányában. Ezenkívül, tekintettel arra az esetre, ha Kinko csalását netalán felfedeznék, célszerű lesz kieszközölnöm és megnyernem e magas rangú egyéniség pártfogását.

Vonatunk csak mérsékelt gyorsasággal halad, mióta Kasgárt elhagytuk. Mögöttünk még látszanak a Pamir heglánczai délnyugat felé a Bolor hegység magaslik, a melynek kiemelkedő orma, a Tagharma, a felhők közt tűnik el.

Nem tudom, mivel üssem agyon az időmet. Noltitz őrnagy soha se járt ezeken a vidékeken, a melyeken a vonatunk most áthalad és így nem írhatok jegyzeteket ő utána. Tio-King orvos folyvást a *Cornaro* könyvét bújja és Pan-Sao, úgy látszik jobban ismeri Párist és Franciaországot, mint Pekinget és Khinát. Ezenfelül mikor Európába ment, tengeren utazott Suez felé, és a keleti Turkesztántól kevesebbet tud, mint Kamcsatkáról. Mindamellet szívesen beszélgetünk egymással. Pan-Sao nagyon szeretetreméltó utitárs, de valamivel kevesebb szeretetreméltóság és valamivel több eredetiség kellemesebb volna rám nézve.

Nem tehetek tehát egyebet, mint hogy egyik kocsiból a másikba sétálok, a kocsik tornáczain lézengek, kérdő pillantásokat vetve a láthatárra, mely azonban makacsul hallgat; végre itt-ott hallgatódzom.

Nini! itt ül a színész és a neje; nagyon élénk beszélgetést látszanak folytatni. Feléjük közeledem... Halk hangon énekelnek.

Oda figyelek...

Szeretlek birkáim... im... im...



mondja Caternáné;

Szeretlek pulykáim... im...

válaszol Caterna úr, a ki minden szerepkörre alkalmas és szükség esetén még bariton szerepeket is énekel.

A Pipo és a vöröshaju Bettina agyoncsévelt duettjéből tartanak próbát Shanghaiban leendő szereplésük érdekében. Boldog Shanghaiak! Ők még nem ismerik a *Mascotteot*!<sup>16</sup>

Egy másik szögletben Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony társalognak eléggé élénken; beszédükből a következő részleteket sikerül ellesnem:

- Attól tartok, - úgymond Horácia kisasszony, - hogy a hajak árfolyama Pekingben emelkedőben van.

- Én pedig, - felelé a yankee, - attól félek, hogy a fogak árfolyama csökkent. Ah! bárcsak valamely tisztességes jó háboru ütne ki, a melyekben az oroszok jól összezúznák a khinaiak állkapczeit!...

Lám, lám! Két nép összeverekedjék csak azért, hogy a new-yorki Strong Bülbül és társa czég túladhasson a gyármányain!

Valóban, nem tudom, mihez kezdjek, pedig még hat napi utazás áll előttünk. Vigye el az ördög a Grand-Transzaziatikot és unalmas vasutját! A Grand Trunk New-York és San-Francisco közt sokkal élénkebb. Ott legalább a «rézbőrűek» néha megtámadják a vonatot és az a kilátás, hogy az embernek útközben a fejbőrét is lenyúzhatják, kétségkívül csak fokozhatja az utazás kellemetességét.

Ej! mit szónokol, vagyis inkább zsoltározik ott valaki a kocsink legvégén?

«Nincs ember, bármily körülmények közé jutott legyen is, a ki meg ne tartóztathatná magát a túlságos sok evéstől és a kinek kötelessége ne az lenne, hogy megóvjá magát a gyomor túlterhelése által okozott bajoktól. Azoknak, a kikre a közügyek igazgatása bízott, még inkább kötelességük ez, mint a többi halandóknak...»

A zsoltározó nem volt más, mint Tio-King orvos, a ki fenhargon olvasta el *Cornaro* egyik intését, hogy ezt annál mélyebben bevésesse az emlékezetébe. De hát utóvégre is nem megvetendő ez az intés, a melyet a velencei nemes a politikusokhoz intéz. Hátha megtelegrafálnám a minisztertanácsnak? Talán mértékletesebben lakomáznának...

E délután, ha a vasuti menetrendnek hinni lehet, egy fahídon átkeltünk a Jamanyar folyón, mely a nyugati hegylánczokból özönlik le. E hegyláncz magassága nem csekélyebb huszonöt-ezer angol lábnyinál és a folyó sebességét a hóolvadás még fokozza. A vonat helyenkint magas zsombékok és nádasok közt kering, a melyekben, mint Popov mondja, igen sok tigris lakik. Elhiszem neki, hogy sok van, de én egyet se láttam. Pedig «rézbőrűek» hiányában a tigrisek is nyújthatnának némi szórakozást. Milyen szerencse volna egy tárczairóra nézve, ha tárczacikkét ily czimű szakaszokra oszthatná fel: *Borzasztó szerencsétlenség... A Grand-Transzaziatik egyik vonatának megtámadtatása tigrisek által... Tigriskarmok és puskalövések... Ötven áldozat... Egy gyermek, a kit az anyja szemeláttára fal fel a vadállat...!*

Nos, hát nem! A turkomán tigrisek még csak ebben az örömben se részesítettek. Jogom van tehát úgy beszélni róluk, mint ártatlan kandúrokról és e jogommal élek is.

---

<sup>16</sup> Audran-nak a magyar közönség előtt «Üdvöske» néven ismert operettje.

A két főállomás eddig Yanghi-Hissar és Kizil volt. Vonatunk amott tíz percig, emitt egy óranegyedig időzött. Itt néhány vaskohó működik; a környék talaja vastartalmú, mint a «Kizil» név is mutatja, a mely vörös színt jelent.

A vidék termékeny. Keleti részén a búza-, rizs-, tengeri-, árpa- és lenföldek kitünően vannak művelve. Mindenfelé hatalmas fűz-, jegenye- és eperfa-csoportok láthatók. A meddig a szem lát, csatornahálózattól átszelt szántóföldek és zöld mezők terülnek el, a melyeken juhnyájak legelésznek. Félig Normandiában, félig Provenceban képzelhetné magát az ember, ha a lát-határon nem emelkednének a Pamir bércei. Azonban Kasgária e része iszonyúan elpusztult ama háború alatt, mikor a tartomány függetlenségeért harczolt. E területeken patakzott a vér és a vasút mentén a talajt mintegy halmossá teszik a sírok, a melyekbe a hazafiság áldozatait temették. De hiszen én nem azért jöttem Közép-Ázsiába, hogy csak olyasmit lássak, a mit francia földön is láthatok! Valami újat, a manóba! valami újat, váratlant, meglepőt!

Még csak árnyéka nélkül is a legcekélyebb balesetnek, vonatunk igen szép időben robogott be a jarkandi pályaudvarba délutáni négy órakor.

Noha Jarkand nem közigazgatási főszékhelye keleti Turkesztánnak, mégis minden bizonynyal legnevezetesebb kereskedő városa a tartománynak.

- Megint két egybekapcsolt város, - mondtam Noltitz őrnagynak. - Ezt Popovtól hallottam.

- De itt az új várost nem az oroszok építették, - viszonzá az őrnagy.

- Attól félek, - mondtam, - hogy úgy a régi, mint az új város teljesen hasonlítani fog azokhoz, a melyeket eddig láttunk; földbástyák, egy pár tucsat kapú, érdekes műemlékek, vagy köz-épületek teljes hiánya és az elmaradhatatlan keleti bazárok!

Nem csalódtam. A négy órai idő alatt, a meddig ott mulathattunk, meglátogattuk a két Jarkandot, melyek közül az újnak Janji-Sar a neve. Négy óra sok is volt a megtekintésökre. Szerencsére a jarkandi nőknek nincs megtiltva, hogy az utczákon járjanak; az utcák egyszerű vert falból épült házakkal vannak szegélyezve, a melyek még a «dadkwákk» vagyis a tartományi kormányzók idejéből származhatnak. A jarkandi asszonyok láthatnak férfiakat és magukat is mutogathatják, nagy gyönyörűségére a «farangik»-nak vagyis a bármily nemzetbeli idegeneknek. Ezek az ázsiai nők igen csinosak. A hajukat hosszú fonatokban viselik, a ruháik derekát kőöntyükkel díszítik; élénk színű szoknyáik kotháni selyemből készültek, magas sarkú csizmaikon hímzések pompáznak, csinos alakú turbánjuk még feltünőbbé teszi fekete hajukat és egymással összeérő szemöldökeiket.

Jarkandban bizonyos számú khinai utas kiszállt. Helyettük ugyancsak a sárga fajhoz tartozó más utasok szálltak a vonatra, köztük mintegy husz kuli (khinai napszámos). Este nyolcz órakor tovább indultunk.

Éjjel hátrahagytuk azt a háromszáz ötven kilométernyi utat, a mely Jarkandot Khotantól elválasztja. A podgyáskocsiban látogatást tévén, meggyőződtem róla, hogy a láda még mindig a régi helyén állt. Meglehetősen erős horkolás elárulta, hogy Kinko annak rendje szerint visszahúzódott a rejtekhelyére és alszik. Nem akartam őt fölébresztetni, hadd álmodjék tovább szép jegyeséről.

Másnap Popov értesített, hogy az omnibuszvonatok sebességével haladó vonatunk elhagyta Kargalikot, a mely a Kiliánba és Tongba vezető utak csatlakozási pontja mellett fekszik. Az éjszaka hűvös volt, mert még mindig tizenkétszáz méter magasan járunk. A gumai állomástól fogva egyenesen keleti irányban haladunk, körülbelül a harminczhetedik párhuzamos vonalon, a mely Európában Seville, Szirakuzát és Athént érinti.

Csupán egy jelentékenyebb folyót láttunk, a Karakast, a melyen néhány tutaj haladt lefelé és egy lovakból és szamarakból álló karaván kelt át a kavicsos torlaszok közt a sekélyebb helyeken. A folyó átvágja a vasutat mintegy száz kilométernyire Khotan előtt, a hova reggel nyolcz órakor érkeztünk meg.

Vonatunk két óráig vesztegelt a pályaudvarban és miután e város mintegy előízleltetője a Mennyei Birodalom városainak, legalább felületesen meg akartam tekinteni.

Valóban az ember azt mondhatná róla, hogy turkomán város, a melyet a khinaiak építettek. Mind az épületeken, mind a lakosokon meglátszik ez a kettős származás. A pagodák mecsetekhez, a mecsetek pagodákhoz hasonlítanak.

Nem is csodálkozom rajta, hogy Caterna úr és neje, a kik nem akarták elszalasztani ezt az alkalmat, hogy khinai földre lépjenek, kissé kiábrándultak.

- Klaudius úr, - mondá a színész, - sehol se látok itt olyan díszletet, a melyet a «*Peking ostroma*»-ban<sup>17</sup> használni lehetne?

- De hiszen még nem vagyunk Pekingben, kedves Caterna.

- Igaz, be kell érünk a kevéssel is.

- Sőt a kevesebbrel is, mint az olaszok mondják.

- No, ha azt mondják, akkor nem is olyan ostobák, mint hittem.

Abban a pillanatban, mikor a vonatra fel akarunk szállni, Popov elém szalad és rám kiált:

- Bombarnac úr!

- Mi baj, Popov úr!

- Egy táviró hivatalnok azt kérdezte tőlem, nem e vonaton utazik-e a «*XX. Század*» levelezője?

- Egy táviró hivatalnok kérdezte?

- Az... És ezt a táviratot adta át az ön számára.

- Adja... adja ide!

Átvettem a táviratot, mely már néhány nap óta várt rám... Talán válasz arra a sürgönyre, a melyet Mervből küldtem a lapomnak Yen-Lu mandarinra vonatkozólag?

Felbontom a sürgönyt... elolvasom... és kiejtem a kezemből.

A tartalma a következő volt:

*«Bombarnac Klaudiusnak a «XX. Század» reporterének.»*

*«Khotan, khinai Turkesztán,*

*Nem mandarin holttestét szállítják vasuton Pekingbe, hanem tizenötmillió értékű császári kincset Persiából Khinába. Párisi lapok már nyolcz nappal ezelőtt megírták. Igyekezzenek jövőre jobban értesülni.»*

---

<sup>17</sup> Hires látványos színmű a hatvanas években.

## XVIII.

- Milliók!... milliók vannak ezen az állítólagos halott vivő kocsin!

Önkénytelenül kicsuszott az ajkamon ez a vigyázatlan szó, így a titkot nyomban megtudta mindenki, az állomási hivatalnokok úgy, mint az utasok. A perzsa kormány, egyetértőleg a khinaival, csak nagyobb biztonság végett hitette el, hogy egy mandarin holttestét szállítják, holott pedig tizenöt millió értékű kincset szállítottak Pekingbe.

Isten bocsássa meg, hogy ilyen baklövést - igaz, hogy megbocsátható baklövést, - követtem el. Miért ne hittem volna el Popov állítását és miért gyanakodott volna Popov arra nézve, a mit neki a perzsa hivatalnokok mondtak Yen-Lu mandarin felől?... Semmi ok se volt igazmondásukat kétségbevonni.

Mindamellett nagyon meg van alázva reporteri hiúságom és nagyon boszant e baklövés miatt történt rendreutasíttatásom. Mindazonáltal őrizkedem csak egyetlen szót is szólni Noltitz őrnagynak e felsülésem felől. A dolog szinte hihetetlennek látszik. Párisban a «XX. Század» jobban van értesülve arról, a mi a Grand-Transzaziatikon történik, mint én, a ki ezen a vasuton utazom. A «XX. Század» Párisban tudja, hogy a vonatunk császári kincset szállít, és én nem tudom! Oh! keserű csalódásai a hirlaptudósítói pályának! Most már a titok köztudomásra jutott, és csakhamar megtudjuk, hogy az aranyból és drágakövekből álló császári kincs azelőtt a perzsa sahnál volt letéve, most pedig visszaküldetik jogszerű tulajdonosának, az Ég fiának.

Ezért történt, hogy Faruszkia úr, a ki mint a társulat igazgató-tanácsosa hivatalos tudomással birt a dologról, Dusákban a vonatra szállt, elkísérendő a kincset rendeltetése helyéig. Ezért volt, hogy Ghangir és ő, valamint ügynökei, a három mongol, oly szigorúan ügyeltek a drága kocsira, s hogy oly nyugtalanok voltak, mikor az a kapocsláncz elszakadása miatt elmaradt és oly dühösen követelték, hogy a vonat visszamenjen érte... Igen! most már mindent értek!

Ezért jött egy khinai csapat Kasgárba is átvenni a kocsit a perzsa hivatalnokoktól! Ezért nem hallotta Pan-Sao soha a Yen-Lu mandarin nevét, mert hiszen ilyenű mandarin soha nem is volt Khinában!

Pontos időben indultunk, és elképzelhető, hogy a vonaton mindenki csak a milliókról beszélt, melyek a vonat összes személyzetét gazdag emberekké tehetnék.

- Én az állítólagos gyász kocsi gyanúsnak tartottam, - mondá Noltitz őrnagy, - és épen ezért intéztem kérdést Pan-Saóhoz a néhai mandarin felől.

- Emlékszem rá, - mondám, - akkor nem értettem az ön kérdésének célját. Annyi bizonyos, hogy vonatunk igazi kincstár.

- És hozzá teszem, - vágott közbe az őrnagy, - hogy a khinai kormány igen okosan cselekedett, mikor húsz jól fölfegyverzett embert küldött fedezetül. A vonat Kothantól Lan Cseuig kétezer kilométernyi hosszú sivatagon robog végig, és a vasút nem épen nagy biztonságban van a Gobi sivatagon...

- Annyival kevésbé, - őrnagy úr, - mivel, mint ön mondta, az hirlik, hogy a rettenetes Ki-Csang most a Mennyei Birodalom éjszaki tartományaiban jár.

- Ugy van, Bombarnac úr, és tizenöt millió csinos fogás lenne még egy rablóvezérnek is.

- De hogyan tudhatta meg ez a rablóvezér, hogy a császári kincset szállítják?...

- Ezek az emberek mindig tudnak mindent, a mit tudni érdekükben áll.

Igaz, gondolám magamban, pedig nem is olvassák a «XX. Század»-ot.

És éreztem, hogy elpirulok, mert eszembe jutott a baklövés, a melyért Chincholle<sup>18</sup> bizonyosan átok alá vet.

A kocsik tornáczaiban is erősen folyt e közben a beszélgetés. Az egyik szivesebben utazott milliókkal, mint egy holttesttel, ha mindjárt első osztályú mandariné volna is. A másik úgy vélte, hogy ily nagy kincs szállítása nem épen veszélytelen az utazók biztonságára nézve. Weisschnitzerdörfer báró is e vélemény mellett harczolt és mérgesen rátámadt Popovra.

- Figyelmeztetni kellett volna az utasokat jó előre uram, - mondá, - figyelmeztetni kellett volna. Most már mindenki tudja, hogy ez a vonat milliókat szállít és ennek következtében valakinek kedve kerekedhetik bennünket megtámadni... Már pedig egy támadás, ha netalán visszaveretnék is, okvetlenül késedelmet okozna, késedelmet, pedig ezt... meg nem engedhetem... Nem uram... meg nem engedhetem!

- Senki sem fog bennünket megtámadni, báró úr, - viszonzá Popov, - senkinek se jut ilyesmi eszébe.

- Ej, uram, hogy tudhatja ön azt?

- Kérem, legyen nyugodt.

- Nem, uram! nem lehetek nyugodt; és ha utunk megakad, felelősségre fogom vonatni a társulatot!

Ez természetesen azt jelenti, hogy a Grand-Transzaziatik társulata fizessen százezer forintot a világot körülutazó bárónak kártérítésül.

De lássuk a többi útitársat.

Az olvasó nem fog kételkedni, hogy Ephrinell Fulk a dolgot csakis a leggyakorlatibb szempontból foghatta föl.

- Annyi bizonyos, - mondá, - hogy a kincs szállítása nagyon kockáztatja életünket, és ha miatta valami baleset érne bennünket, a *Life Travellers Society*, a melynél biztosítottam magamat, kétségkívül vonakodnék kifizetni a biztosítási összeget, a melyért a Grand-Transzaziatik társulatot illeti a teljes felelősség.

- Valóban úgy van, - viszonzá Bluett Horácia kisasszony, - és a társulat helyzete a Mennyei Birodalom iránt nagyon kényessé vált volna, ha az elmaradt kocsik meg nem kerülnek. Nem ez-e az ön véleménye is, Fulk?

- Teljesen ugyan az, Horácia.

Már egész röviden, csak Horácia és Fulk.

Az angol-amerikai párnak teljesen igaza volt. Ez a roppant veszteség a Grand-Transzaziatikot sújtotta volna, mert a társulatnak tudnia kellett, hogy a vonata a khinai császár kincseit szállítja, nem pedig Yen-Lu mandarin holttestét; következőleg a társulat személyes felelősséget vállalt.

A Caterna házaspárra a vonatunk végén utazó milliók nem nagy hatást tettek. A színész egyszerűen csak ennyit mondott:

- Hej! Karolina! milyen szép színházat lehetne építeni ezzel a sok pénzzel!

---

<sup>18</sup> Charles Chincholle, a párisi «Figaro» munkatársa. A «reporterek királyának» nevezik.

De a leghelyesebb megjegyzést tisztelendő Morse Nathanieltől, az amerikai paptól hallottam, a ki Kasgárban szállt föl a vonatunkra:

- Mindig nyugtalanító dolog, ha az ember egy löporos aknát vontat maga után.

Nagyon találó észrevétel: ez a kocsi a császári kincstárral csakugyan löporos akna, a mely egész vonatunkat felrobbanthatja.

Khinában a legelső vasút 1877-ben épült és Shanghait köti össze Fu-Cseuval. A Grand-Transzasiatik körülbelül az 1874-iki orosz nyomjelzéshez alkalmazkodik, a mely Taskendről Kuldsán, Kamin, Lan-Cseun, Szinganon és Shanghai át terveztetett. E vasút nem vágja át a birodalom nagyon népes közép tartományait, a melyeket nagy, zsongó, rendkívül szapora méhkasokkal lehetne összehasonlítani. A pálya a lehető legegyszerűsebb vonalban fut Szu-Cseuig, míg Lan-Cseu felé<sup>19</sup> nem kanyarodik. Néhány nagy várost csak dél és délkelet felé kiágazó mellékvonalai érintenek. Ilyenek a Teu-Yuantól Nankingig menő szárnyvasút, mely a Csan-Szi és Cseu-Toong tartományok e két nagy városát köti össze. De az én utazásomkor egy nagyobb szerű áthidalás még nem volt készen, következésképp e vonal még nem adatott át a közforgalomnak.

Ellenben a Grand-Transzasiatik fővonala már teljesen kiépült és keresztül lehet utazni rajta egész Közép-Ázsián. A mérnököknek nem kellett nagyobb nehézségekkel megküzdeniök mint Annenkov tábornoknak, mikor a Kaspin túli vonalt építette. A Karakum és a Gobi sivatagok hasonlítanak egymáshoz; mindkettő egészen lapályos, emelkedések és mélyedések nélkül, mind a kettőn egyenlő könnyűséggel ment a sinek lerakása. Ha a Kuen-Lun, Nan-San, Amie, Gangar-Ula óriási hegylánczaiba kellett volna behatolni, melyek Tibet határán emelkednek, akkor az ott eléggördülő akadályokat egy évszázad alatt se lehetett volna legyőzni. A sík és homokos földön azonban gyorsan kiépülhetett a vasút Lan-Cseuig, vagyis háromezer kilométer hosszúságú vonalon.

Csakis e város környékén kellett a mérnökök tudományának kemény harcot vívnia a természettel. Itt kellett nagy költséggel és nagy nehézségek közt áthatolnia a Ken-Szu, San-szi és Pecsili tartományokon.

Ezentúl csak egyszerűen meg fogok nevezni néhányat a nagyobb állomások közül, melyeken vonatunk vize és tüzelőanyaga kiegészítése végett meg fog állni. A jobboldalon folyvást látható a távoli láthatáron emelkedő hegyláncz, mely a tibeti fensík északi részét szegélyezi. Balra még sokáig a Gobi végtelen sivatagain fog tévelyegni a szem. Mindezen területek ugyan a khinai birodalomhoz tartoznak, de a valódi Khina csak Lan-Cseu környékén fog előttünk föltárulni.

E szerint minden közrehat, hogy utazásunk e második része lehetőleg érdektelen legyen, ha csak a tárczairók istene nem kedveskedik kalandok alakjában azzal, a mit tájképi szépségekben megvont tőlünk. Egyébiránt azt hiszem, hogy vonatunkon elég különböző elem van, a melyeket némi kevés szerencsével és bizonyos képzelő tehetséggel sikerülhet értékesítenem.

A vonat tizenegy órakor hagyja el Kothant és délutáni két óra felé érkezik Keriába, miután Urang, Langar, Pola és Csiria állomásokon áthaladt.

1889-90-ben Pevezov bejárta e vonalat Kothántól a Lob-Norig, a Kuen-Lun hegy tövében, mely a khinai Turkesztánt Tibettől választja el. Az orosz utazó végig ment Kerián, Nián,

---

<sup>19</sup> A «Fu» végtag tartományi fővárosokat és elsőrangú városokat, a «Cseu» végtag másodrangú városokat jelent.

Csercsenen, a mit mi is megcselekedtünk, még pedig igen könnyen, holott Pevezov karavánjának annyi veszélylyel és nehézségekkel kellett megküzdenie, a mi azonban nem akadályozta őt egy nagy földabrosz elkészítésében és számos földrajzi pont magasságának és fekvésének meghatározásában. Nagy dicsőség az orosz kormányra nézve, hogy Pzsevalszkij művét oly sikerrel folytatta.

A keriai pályaudvarból délnyugat felé még látni lehet a Karakorum magaslatait és a Dapsang hegycsúcsot, melynek magasságát némely földrajzíró nyolczezer méterre becsüli. A hegység tövében terül el a Kasmir tartomány. Itt keletkezik az Indus szerény, apró forrásokból, melyek az indiai félsziget nagy folyamainak egyikét táplálják. Itt válik el a Pamir fensíktől a Himalája óriási hegláncza, a melyen a földgömb legmagasabb bércei emelkednek.

Kothantól négy óra alatt százötven kilométernyi utat haladunk. Ez ugyan nagyon mérsékelt sebesség, de hát a Grand-Transzasiatik e szakaszán nem fogjuk többé fölhaladni a Kaspin túli vonatok gyorsaságát, akár azért, mert a khinai mozdonyok lassabbak, akár pedig azért, mert a gépészek természetes renyhességüknél fogva azt képzelik, hogy óránként harmincz, vagy negyven kilométernyi sebesség a legnagyobb, a melyet a Mennyei Birodalom vasutain elérni lehet.

Esti öt órakor újabb állomás, Nia következett, a hol Pevtsov tábornok meteorologiai megfigyelő állomást rendezett be. Itt csak húsz perczig időztünk. Elég időm volt, hogy az állomás éttermében némi élelmiszereket vásároljak. Az olvasó könnyen kitalálja, hogy kinek.

Most már csak khinai származású útasok szállnak fel vonatunkra. Ritkán használnak első osztályú jegyeket, és rendszeren kiszállnak a második vagy harmadik állomáson.

Körülbelül egy negyedóra múlva, hogy Niából elindultunk, Ephrinell Fulk fölkeresett a kocsi tornácán és komoly arcczal, mintha valamely üzlet megkötéséről lett volna szó, így szól hozzám.

- Bombarnac úr, egy szivességre akarnám önt felkérni.

Ejh - gondolám, - ez a yankee nagyon jól meg tud engem találni, mikor szüksége van rám.

- Nagyon szerencsésnek fogom magamat érezni, ha szolgálatára lehetek, Ephrinell úr, - mondtam. - Mit kíván tőlem?

- Arra akarom kérni, hogy legyen tanúm.

- Ah! tehát becsületbeli ügy!... és kivel, ha szabad kérdezni?

- Bluett Horácia kisasszonnyal.

- Ön megvereszi Bluett Horácia kisasszonnyal? - kiáltám nevetve.

- Még nem... Egyelőre csak nőül veszem.

- Nőül veszi?

- Igen. Bluett Horácia kisasszony igen derék nő, nagyon jól érti az üzleti dolgokat és kitűnően a könyvvitelt.

- Fogadja szerencsekívánataimat, kedves Ephrinell úr! Számíthat rám.

- És kétségkívül Caterna úrra is?

- Bizonyára, ő is készségesen közre fog működni, sőt a menyegzői lakomán szívesen fog énekelni is.

- Énekelhet, a mennyit tetszik, - felelé az amerikai. - De most beszéljünk Bluett Horácia kisasszony tanúiról.
- Helyes!
- Hiszi ön, hogy Noltitz őrnagy elfogadná e tisztséget?
- Az őrnagy sokkal udvariasabb, hogysen megtagadná. Ha akarja, beszélni fogok vele.
- Előre is köszönöm. A mi a második tanút illeti... Kissé zavarban vagyok. Talán Sir Francis Trevellyan...
- Tagadó fejszaválás... ez volna minden, a mit tőle remélhetne!
- Vagy Weisschnitzerdörfer báró?...
- Lehetséges-e ilyesmire kérni olyan embert, a ki a földgömböt utazza körül, és a ki soha se készülne el hosszú neve aláírásával.
- Akkor nem tudok mást, mint Pan-Sao urat, vagy Popovot, a vonatvezetőt...
- Bizonyára akármelyik készségrrel elfogadná. De hiszen a dolog nem sürgős, Ephrinell úr; ha egyszer Pekingbe megérkeztünk, könnyű lesz megtalálni a negyedik tanút...
- Hogyan?... ha Pekingbe megérkeztünk?... De én nem Pekingben szándékozom nőül venni Bluett Horácia kisasszonyt!
- Talán Szu-Cseuban, vagy Lan-Cseuban, a néhány órai állomásozás alatt?
- *Wait a bit*, Bombarnac úr. Van-e egy yankeenek ideje várni?
- E szerint ön?...
- Még holnap meg fogok nőszülni.
- Itt, a vonaton?
- Igen, itt a vonaton?
- Akkor hát én mondom önnek: *Wait a bit*.
- Nem én, huszonnégy óráig sem.
- De kérem, az egybekeléshez szükségünk van...
- Szükségünk van egy amerikai papra, és tisztelendő Morse Nathániel készen áll.
- Beleegyezik?
- Hogy beleegyezik-e?... Ha kívánnák tőle, összeházásítaná az egész vonatot.
- Bravo, Ephrinell úr!... Menyegző a vasúton... ez legalább némi szórakozással kecsegtet.
- Bombarnac úr, az ember soha se halaszsa holnapra, a mit ma megtehet.
- Igaza van: *Time is money!*<sup>20</sup>
- Nem: *Time is time!*<sup>21</sup> egész egyszerűen; ne vesztegessünk el belőle soha csak egyetlen percet se.

---

<sup>20</sup> Az idő pénz.

<sup>21</sup> Az idő - idő.



Ezzel Ephrinell Fulk kezét szorított velem és én ígéretemhez képest elindulok, hogy megtegyem a szükséges lépéseket, a tanúk megszerzésére.

Magától értendő, hogy a vőlegény és a menyasszony szabad emberek, rendelkezhetnek magukkal és egybekelhetnek a pap előtt amerikai módra, azon unalmas előzmények nélkül, a melyek a formákhoz ragaszkodó egyéb államokban megkiváncsatnak. Jobb-e ez így, vagy rosszabb? Az amerikaiak azt tartják, hogy jobb, és Cooper azt mondja, hogy «a mi nálunk jobb, az mindenütt a legjobb».

Mindenek előtt Noltitz örnagyhoz fordulok, a ki szívesen vállalkozik, hogy Bluett Horácia kisasszony tanúja legyen.

- Ezek a yankeek csodálatos emberek!

- Épen azért csodálatosak, örnagy úr, mert ők semmin se csodálkoznak!

Aztán hasonló kéréssel fordultam a fiatal Pan-Saohoz, a ki így felelt:

- El vagyok ragadtatva, Bombarnac úr. Nagy örömmel leszek az imádandó és imádott Bluett Horácia kisasszony tanúja. Ha olyan házasság, a mely angol menyasszony és amerikai vőlegény közt, francziák, oroszok és khinaiak tanuskodása mellett kötöttik, nem birna a boldogság valamennyi biztosítékával, akkor ily biztosítékokat egyáltalán nem is lehetne találni!

Ezután Caterna úrra került a sor.

Mondanom se kell, hogy a jó kedvű színész igent mondott... még pedig inkább kétszer, mint egyszer.

- Hej! milyen pompás vígjáték-, vagy operette tárgy! - kiáltá. - Már van *Házasság a nagyvilágban*, *Házasság dobszó mellett*, *Házasság lámpafénynél*... Ezentúl lesz *Házasság a vasuton*, vagy *Házasság gőzerővel* is! Milyen pompás cím volna ez, Klaudius úr! A derék yankee számolhat rám. Válogathat a tanúiban: tetszése szerint felöltözöm, mint hős apa, vagy első szerelmes, marquis vagy paraszt, a mint kívánja; olyan alakot öltök, a milyet ohajt.

- Csak tartsa meg mindennapi alakját, Caterna úr, - felelém. - Igen jól fog illeni a környezet-hez.

- Hát a feleségem ott lesz-e a menyegzőn?

- Hogyne!... hisz ő lesz a nyoszolyó lány!

A mi ezt a hagyományos tisztet illeti, a Grand-Transzaziatik vonatán nem lehetünk nagyon válogatóságok.

Már nagyon későre járt az idő, s így a szertartást nem lehetett még ugyanezen este végrehajtani. Egyébiránt Ephrinell Fulk is azt akarja, hogy a dolog annak rendje szerint menjen véghez; ugyanazért még némi intézkedéseket kell tennie. Az egybekelés tehát csak holnap reggel fog megtörténni. Az összes utazók meg lesznek híva; Faruszkjar uraság szintén megígérte, hogy jelenlétével ő is emelendi az ünnepély fényét.

Ebéd közben csak erről a tárgyról folyt a beszélgetés. Miután szerencsét kívántunk a jövődöbeli házastársaknak, a kik igazi angolszász kellemmel viszonyozták a kívánatainkat, valamennyien megigértük, hogy aláírjuk a házassági szerződést.

- És mi az önök aláírását honorálni fogjuk! - mondá Ephrinell Fulk, oly hangon, mintha valamely váltóról lett volna szó.

Mikor az éjszaka besötétedett, mindenki aludni ment, hogy a holnapi ünnepélyről álmodják. Én elvégeztem rendes sétámat, a khinai őrség által elfoglalt kocsig és meggyőződtem, hogy az Ég Fiának a kincseit hűségesen őrzik. A kíséret fele ébren volt, a másik fele aludt.

Éjfél utáni egy óra tájban alkalmam akadt meglátogatni Kinkót és átadni neki a Niában vásárolt élelmiszereket. A fiatal román nagyon jókedvű és teljesen nyugodt. Nem tart többé semmiféle akadálytól. Szerencsésen el fog jutni a rendeltetése helyére.

- Hízni kezdek ebben a ládában, - mondá.

- Azt ugyan ne tegye, - viszonzám nevetve, - mert majd nem tud kijönni belőle.

Aztán elmondtam neki az Ephrinell és Bluett házasságát, és hogy a menyegző holnap reggel lesz, nagy pompával.

- Ah! - mondá Kinko sóhajtva, - ők nem kénytelenek Pekingig várni!

- Az igaz, Kinko; de én az ily körülmények közt kötött házasságot nem tartom valami nagyon rendesnek. Hanem ez utóvégre is a két eredeti ember dolga.

Hajnali három órakor negyven perczig időztünk Cseresenben, a mely csaknem a Kuen-Lün hegység kiágazásai tövében fekszik. Senki se látta közülünk azt a szomorú és sivár, fák és bokrok, sőt minden növényzetet nélkülöző tájat, a melyen a vasút éjszak-keleti irányban áthalad.

Napkelte után vonatunk azon a négyszáz kilométer hosszú vonalon robog végig, mely Csercsent a csarkaliki állomástól elválasztja. A nap sugarai élénken megvilágítják a szíksó-kristályoktól csillogó végtelen lapályt.

## XIX.

Igen rossz álmaim voltak. Nem olyan álmokat értek, a melyeket az «Álmoskönyv»-ből kell megfejteni. Oh! nem; az egész dolog világos és érthető volt. Ki-Csang rablóvezér tervet forralt a császári kincsek kézrekerítésére s megtámadta a vonatot a Gobi déli határán... A kincses kocsit feltörték és kirabolták... A tizenöt millió értékű aranyat és drágakövet elragadták a khinai öröktől, kik hősie védelem után valamennyien elestek. A mi az utasokat illeti... Még két percnyi álom, és megtudtam volna, mi lett a sorsuk és az enyém is.

De mindez elenyészik az éjszaka páráival. Az álmok nem elpusztulhatatlan fényképek. A napvilágnál eltűnnek és megsemmisülnek.

Mialatt a vonaton, elejétől a végéig, mint egy becsületes nyárspolgár a mezővárosa főutcáján végig mentem, Noltitz őrnagy utánam jött és utolért. A mint kezét szorított velem, így szólt egy mongolra mutatván, a ki egyik másodosztályú kocsiban ült:

- Ez nem azok közül való, a kik Dusákban szálltak a vonatra Faruszkjar igazgató-tanácsossal és Ghangirral együtt.

- Valóban, - mondtam az őrnagynak, - ezt az arcot még nem láttam a vonatunkon.

Popov, a kihez ez iránt kérdést intéztem, azt felelte, hogy ez a mongol a csercseni állomáson csatlakozott hozzánk. Sőt azt is hozzá tette, hogy mihelyt megérkezett, az igazgató-tanácsos azonnal értekezett is vele néhány perczig, a miből azt kell következtetnie, hogy az új utas szintén egyike a Grand-Transzasiatik ügynökeinek.

Egyébiránt sétám alatt nem láttam Faruszkjar urat. Talán kiszállt volna valamelyik kisebb állomáson Csercsen és Csarkalik közt, hová délután egy óra tájban fogunk megérkezni?

Nem. Ghangirrel együtt e pillanatban a kocsink elő részén levő tornáczon álldogál. Élénk párbeszédet látszanak folytatni, a melyet csak koronkint szakítanak félbe és észrevehető türelmetlenséggel vizsgálják a roppant síkságot az éjszakkéleti láthatár felé. Talán az újonnan érkezett mongol hozott valami hírt, a mely ennyire kivetkőztette őket szokott tartózkodó komolyságukból? A képzelgés ismét erőt vett rajtam és kalandokat varázsolt elém, rabló-támadást és kétségbeesett küzdelmet, mint a mult éjjel álmomban...

Mélázásomból tisztelendő Morse Nathaniel ébresztett, föl, a ki így szólt hozzám:

- Ma reggel kilencz órakor lesz... Ne feledkezzék meg róla, uram...

Ah! igaz!... Az Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony esküvője... Lelkemre mondom, nem is gondoltam rá többé. Itt az idő visszavonulnom kocsink öltöző rekeszébe. Egyebet nem tehetek mint inget váltok; egyéb ruhaneműt nem változtathatok, nagyon nyomós okoknál fogva. Illő, hogy én, mint a vőlegény egyik tanúja, szintén tisztességes és elfogadható alakban jelenjek meg, mivel a másik tanú, Caterna úr, rendkívüli diszben fog megjelenni.

A színész csakugyan bement a podgyáskocsiba, - még most is remegek a szegény Kinko miatt! - és ott Popov segítségével az egyik ládájából előszedett egy kétségkívül kissé avult jelmezt, mely azonban az esketési szertartás jeleneténél minden bizonynyal nagy sikert fog aratni. Az öltözéke következőképen van összeállítva: vajsárga frakk, érez gombokkal, a gomblyukában bokréta; gyanús minőségű gyémánttal ékeskedő nyakkendő; térdig érő pipacs-piros nadrág réz csattokkal; virágos kelméjű mellény; tarka harisnyák, fekete cipők és szürke, hosszú szőrű kalap. Hány vőlegény, vagy legalább hány falusi vőlegény nagybátyját játszotta

már el színészünk ebben a hagyományos jelmezben!... De annyi bizonyos, hogy kövér arczával, gondosan megborotvált állával, apró szemeivel és piros ajkaival igen kedélyes alak.

Caternáné nem kevésbé díszesen öltözködött. Ruhatárából könnyen összeállíthatta a nyoszolyóleányt megillető jelmezt: csíkos és szorosan testhez álló derék, zöld gyapotszövet szoknya, mályvaszínű feszes harisnyák, szalmakalap művirágokkal, a melyeknek csak az illatuk hiányzik, végre egy csekély árnyéka a fekete festéknek a szemöldökén és a pirosítónak az arczán. Valóságos szinpadi «szende» és ha a férjével a menyegzői ebéd után egy jelenetet el fog játszani valamelyik vaudevilleből, bizvást számot tarthat a legélénkebb tapsokra.

Az egybekelés kilencz órára van kitűzve. A szerkocsi harangja fog jelt adni és olyan kongást fog véghezvinni, mint akármelyik kápolna harangja. Némi csekély megfeszítésével a képzeletnek, azt hihetik a jelenlevők, hogy falun vannak. De vajon hova fogja a harang a tanúkat és a meghívottakat szólítani?... Az étkező-kocsiba, a melyet mint meggyőződtem, a szertartásra való tekintettel igen tisztességesen átalakítottak.

Nem is étkező-kocsi az már, hanem díszterem. A nagy asztalt szétszedték és helyére egy kicsi asztalt állítottak, a melyen a házassági szerződés aláírása fog véghezmenni. A kocsi szögletei virágokkal vannak díszítve, melyeket a csercseni állomáson vásároltak. A helyiség elég nagy az összes utazók befogadására; egyébiránt a kinek nem jut hely benn, künn maradhat a tornáczon.

Az utazókat a nagy eseményre egy egyszerű felírás figyelmeztette, mely az első és második osztályú kocsik ajtajára volt kifüggesztve és következőleg szólt:

«*Ephrinell Fulk* úrnak a new-yorki, Strong Bülbul és társai czég ügynökének, van szerencséje önöket meghívni *Bluett Horácia* kisasszonynyal, a londoni Holmes-Holme czég ügynöknőjével való esküvőjére, mely a Grand-Transzaziatik vonatának éttermében, folyó évi május 22-én pontban reggeli kilencz órakor fog véghezmenni, tisztelendő Morse Nathaniel (Bostonból) közreműködése mellett.»

«*Bluett Horácia* kisasszonynak, a londoni Holmes-Holme czég ügynöknőjének, van szerencséje önöket meghívni *Ephrinell Fulk* úrral, a new-yorki Strong, Bülbul és társai czég ügynökével való esküvőjére, mely a»... stb.

No, ha ebből az eseményből nem tudok száz sornyi kéziratot csinálni, akkor nem értek a mesterségemhez.

Időközben tudakozódtam Popovnál a vaspálya azon pontja felől, a melyen vonatunk a szertartás megkezdésekor lesz.

Popov kijelölte a vasúti menetrend földabroszán e pontot, a mely a csarkaliki állomástól százötven kilométernyire van, a sivatagon, azon lapályok egyikén, a melyeken a Lob-Nor egy mellékpatakja folyik végig. Mintegy nyolczvan kilométernyi hosszú térségen egyetlen állomás sincs, következőleg nem kell attól tartani, hogy a szertartást a vonat megállapodása félbeszakíthatná.

Mondanom se kell, hogy Caterna úr és én fél kilenczkor már készen állunk megbízatásunk teljesítésére.

Noltitz őrnagy és Pan-Sao is elkészültek az ünnepély által kívánt öltözködésükkel. Az őrnagy oly komoly arcot vág, mint egy sebész, a ki egy lábat készül levágni. A fiatal khinai arczán pedig az a finom és kissé gúnyos kifejezés látszik, a melyet minden valódi párisi emberen észrevehetni, mikor falusi menyegzőn vesz részt.

Tio-Kong az ő «*Cornaro*»-jával szintén jelen lesz a szertartáson. A velencei nemes, ha nem csalódom, nőtlen volt; de nem gondolom, hogy egyenesen véleményt mondott volna a házasságról, az életnedv fogyasztása szempontjából, hanemha ama fejezet kezdetén, a melynek címe ez: «*Biztos és könnyű módok az életet fenyegető balesetek gyors orvoslására.*»

- Én azt hiszem, - jegyzé meg Pan-Sao, a ki ezt a cornarói frázist közölte velem, - hogy a házasságot ezek közé a balesetek közé lehet sorolni.

Háromnegyed kilenczkor még egyik se jelent meg a jövődöbeli házastársak közül. Bluett Horácia kisasszony bezárkózott az első kocsi egyik öltöző-rekeszébe, a hol kétségkívül a menyasszonyi díszszel van elfoglalva. Másrészt az is valószínű, hogy Ephrinell Fulk még a nyakkendője csokrával, valamint gyűrűivel, csecsebecséivel és egyéb értéktárgyaival bibelődik, a melyek hordozható ékszer-kirakatának a drágaságai. Nem nyugtalankodom miattuk. Ők meg fognak jelenni, mihelyt az óra ütni kezdi a kilenczet.

Csak azt az egyet sajnálom, hogy Faruszkia úrnak és Ghangirnak nagy elfoglaltságuk nem fogja megengedni az ünnepélyen való megjelenést. Vajon miért vizsgálják szünet nélkül a roppant sikrágot? Szemeik előtt nem a Lob-Nor vidékének valamelyik művelés alá vett lapálya terül el, hanem a Gobi sivatag, a mely Grzsimajlo, Blanc és Martin helyreigazításai szerint sivár, kopár és kietlen. Valóban, az ember jogosan kérdezheti magától, hogy mire való az a makacs nézelődés?

- Ha előérzetem nem csal, - mondá Noltitz őrnagy, - valami lappang a dolog alatt.

Mit jelentenek e szavak?... De e pillanatban a szerkocsi harangja vigan megszólal. Kilencz óra: - érkezett a percz, hogy az étkező-kocsiba menjünk.

Caterna úr mellém állt és csöndesen dudolgatta magában:

A kis torony harangja volt,  
A mely megkondúlt hirtelen...

Caternáné a «*Fehér nő*» hármasából vett dallamra a «*Villars dragonyosai*» refrainjével így válaszolt:

És csengett, csengett, csengett,  
Ezüst hangjával csengett...

és e közben a szinpadi szokás szerint két karjával a kis harang kötelének húzását utánozta.

Az utazók menetben vonultak be. Legelől a négy tanú, aztán a meghívottak, a kik a falu, - akarom mondani, a vonat két végéről érkeznek: khinaiak, néhány turkomán és több tatár férfi és nő, a kik nagyon kíváncsiak a szertartásra.

A másik négy mongol az utolsó kocsi tornácán maradt, a kincses kocsi mellett, melyet a khinai katonák egy pillanatig se hagyhatnak őrizetlenül.

Megérkeztünk az étkező-kocsiba.

Tisztelendő Morse Nathaniel már ott ül a kis asztal mellett, előtte van az esketési bizonyítvány és a házassági szerződés, a melyeket annak rendje szerint jó eleve kiállított. Látszik, hogy gyakorlatában van e legalább is nem kevésbé üzleti, mint egyházi dolgoknak.

A mátkapár még nem érkezett meg.

- Hátha lemondtak az egybekelésről? - mondám a színésznek.

- Ha lemondtak, - felelé Caterna úr nevetve, - akkor a tisztelendő úr engem fog újra össze esketni a feleségemmel. Nagy menyegzői díszbe öltöztünk és ennek a fáradságnak nem szabad kárba vesznie!... Ugy-e bár, Karolina?

- Úgy van, Adolf! - viszonzá a «szende» csiripelő hangon.

De Caterna úr és Caternáné egybekelésének ez az újabb kiadása feleslegessé vált, mert ime itt van Ephrinell Fulk úr, a ki ma reggel szakasztott úgy van öltözve, mint tegnap volt, és - ez igen jellemző részlet, - a bal füle mögött most is ott van egy plajbász, mert a derék ügynök épen most végzett be egy számadást a new-yorki Strong, Bülbül és társai cég számára.

Megjelenik Bluett Horácia kisasszony is, a ki olyan sovány, olyan száraz és olyan merev a milyen csak egy angol kereskedelmi utazó ügynöknő lehet. Uti ruhája fölé egy porköpenyeget öltött, ékszerek és csecsebecsék helyett egy erősen zörgő kulcsosomó függ alá az övéről.

A jelen levők udvariasan felállnak a mátkapár belépésekor, a kik miután jobbra, balra meghajtották magukat, egy pillanatnyi időt szakítanak a «lélegzet vételre» - mint Caterna úr mondja, - aztán odalépnek a pap elé. Tisztelendő Morse Nathaniel az asztal mellett áll és kezét a nyitott biblián nyugtatja, kétségkívül azon a lapon, a melyen Izsáknak, az Ábrahám és Sára fiának, Rebekával, a Rákhel leányával való egybekeléséről van szó.

Az ember azt hihetné, hogy kápolnában van, ha valami harmonium megszólalna.

De hiszen megszólal a zene is; nem harmonium ugyan, de legalább annak az unokája: egy harmonika liheg Caterna úr kezei közt.

Egykori tengerész létére ért e fülkinzó hangszerhez és csakugyan eljátsza a «Norma»-nak egyik legérzelgőbb *adagio*-ját, a legharmonikusabb, vagyis inkább legharmonikásabb hangszínezéssel.

Ez rendkívül gyönyörködtetni látszik a közép-ázsiai benszülötteket, a kiknek füleit még soha se bájolta el ez a divatját múlt melódia, melyet annyi kifejezéssel lehet eljátszani e fűvös hangszeren.

De utóvégre minden véget ér e földön, még a «Norma» *adagioja* is, és tisztelendő Morse Nathaniel a jegyesekhez beszédet kezd intézni, melyet már kétségkívül számtalanszor elmondott hasonló alkalmakkor.

«A két lélek egybeforrása... Hús a húsból, vér a véredből... Gyarapodjatok és szaporodjatok»...

Szerintem helyesebben cselekedett volna, ha a közjegyzők szokásos és ismeretes orrhangján egyszerűen elszóltározza, hogy:

«Előttünk, clergyman-közjegyző előtt, szerződés jött létre az Ephrinell Bluett és társa cég»...

Gondolatom befejezetlenül maradt. A mozdonyról kiáltások hangzanak. A hirtelen működni kezdő fékek fülsértően nyikorognak. Nehány egymást érő rázkódás kíséri a vonat gyorsaságának csökkenését. Végre egy erős lökéssel megállapodnak a kocsik egy porfelhő közepette.

Az egybekelési szertartás természetesen egyszerre félbeszakadt.

Az étkező-kocsiban minden halomra dült: emberek és butorok, a jövődöbéli házastársak ép úgy, mint a tanuk. Senki se volt képes megtartani az egyensúlyt. Leirhatatlan zürzavar volt az, jajkiáltások és nyögések kíséretében... De sietek hozzátenni, hogy semmi komolyabb baj nem történt, mert a vonat nem hirtelen állt meg.

- Gyorsan le a kocsikról! - kiáltá az őrnagy.

## XX.

A kisebb-nagyobb ütődéseket szenvedett és kisebb-nagyobb mértékben megrémült utasok egy percz alatt lerohantak a vaspályára. Az általános fejvesztettség közepette csak jajgatásokat és kérdéseket lehetett hallani három vagy négy különböző nyelven.

Faruszkjar úr, Ghangir és a négy mongol legelőször ugrottak le a kocsikról. Mind a hatan ott álltak a sineken, az egyik kezükben handzsárt a másikban revolvert tartva. Nem lehetett kétség, hogy a vonat kirablása volt tervben.

A sinek körülbelül száz méternyi hosszúságban föl voltak szedve és a mozdony, miután a talpfákba ütközött, megállt egy homokdomb előtt.

- Hogyan, a vasút még nincs kiépítve... és nekem úti jegyet adtak Tiflisztől Pekingig!... És én a Transzaziatik vonatára ültem, hogy a földközi utazásomat kilencz nappal megrövidítsem!

Megismertem a zsémbes báró hangját, a ki e szokat német nyelven intézte Popovhoz. Csakhogy ezuttal szemrehányásait másokhoz kellett volna intéznie, nem a társulat szolgálóihoz vagy mérnökeihez.

Kérdésekkel ostromoltuk Popovot, mialatt Noltitz őrnagy nem szünt meg szemmel tartani Faruszkjar urat és a mongolokat.

- A bárónak nincs igaza, - felelé Popov. - A vasút teljesen ki van építve, és ha a sineket itt fölszedték, ez csak gonosz szándékkal történhetett...

- Hogy megállítsák a vonatot! - kiáltám.

- És elrabolják a kincset, melyet Pekingbe szállít! - mondá Caterna úr.

- Kétség kívül, - viszonzá Popov. - Készen kell lennünk a megtámadtatásra.

- Talán Ki-Csanggal és rablócsapatával lesz dolgunk! - kiáltám.

Ki-Csang!... ez a név van most minden ajkon... és ez a név elég arra, hogy hihetetlen rémületet támaszson. E pillanatban az őrnagy halk hangon így szól hozzám:

- Miért inkább Ki-Csang, mint Faruszkjar uraság?...

- Ó! a Transzaziatik igazgató-tanácsosa...

- Nos, ha igaz az, hogy a társulat néhány régi rablóvezért bevett az igazgató-tanácsba a vonat-közlekedés biztosítása céljából...

- Ezt soha se fogom elhinni, őrnagy úr!

- A mint tetszik, Bombarnac úr. De Faruszkjar uraság bizonynyal tudta, hogy ez az állítólagos halottas kocsi milliókat tartalmaz...

- De őrnagy úr, a jelen percz valóban nem arra való, hogy tréfáljunk!...

- Nem! hanem hogy védelmezzük magunkat és fogunk is védekezni hősiezen!

A khinai tiszt felállította embereit a kincses kocsi körül. A katonák húszan vannak és mi utasok, a nőket nem értve, mintegy harminczan. Popov szétosztja a fegyvereket, a melyeket netaláni támadás esetére a vonaton magával hozott. Noltitz őrnagy, Caterna úr, Pan-Sao, Ephrinell Fulk, a gépész és a fűtő, az ázsiai és európai utasok, mindnyájan el vannak szánva harcolni a közjóért.

A vasúttól jobbra, mintegy száz lépésnyire sűrű nagy bozót terül. Kétségkívül itt elrejtőzve lesik a rablók a pillanatot, a melyben a vonatot megtámadhatják.

Egyszerre nagy láрма hallatszik. A bozót közül előtör az ott rejtőzött csapat, mintegy hatvan nomád mongol a Gobi-sivatagból. Ha a gonosztevők diadalmaskodnak, akkor a vonatot ki fogják rabolni, az Ég Fia kincsei odavesznek és, - a mi bennünket még közelebből érint, - az utasokat irgalom nélkül le fogják mészárolni.

És Faruszkjar úr, a kit Noltitz őrnagy folyvást oly igazságtalanul gyanúsít?... Figyelmesen vizsgálom őt... Arcza többé nem a régi... szép vonásai halványokká lettek, a termete felgyenesedett, mozdulatlan szempillái alól villámok cikáznak...

Vigasztal az a gondolat, hogy habár Yen-Lu mandarint illetőleg tévedtem is, legalább a Grand-Transzasiatik társulatának igazgató-tanácsosát nem tévesztettem össze a Yunnan hirhedt rablóvezérével.

Ezalatt a mongolok közeledtére Popov gyorsan visszaparancsolta Caternánét, Bluett Horácia kisasszonyt és a többi khinai és turkoman nőket a kocsikba. Minden lehető óvintézkedést megtettünk, hogy biztonságban legyenek.

Nekem nincs egyéb fegyverem egy hatsövű revolvernél, de azt legalább emberül fogom használni. Ah! kalandok, balesetek, úti eshetőségek után vágódtam. Nos hát a tárczairó nem fog tárgyhány miatt panaszkodhatni, ha ép testtel és baj nélkül kikerül a csávából a reporter-ség becsületére és a «XX. Század» nagyobb dicsőségére.

De nem volna-e lehetséges zavarba ejteni a támadókat azzal, hogy az ember mindjárt lelőné Ki-Csangot, ha csakugyan Ki-Csang a támadás vezére?... Ez mindjárt eldöntené a dolgot.

A rablók fegyvereiket, miután elsütötték, vad kiáltások közt megcsóválták a levegőben, Faruszkjar úr egyik kezében a handzsárt, a másikban a pisztolyt tartva, ellenük rohant. A szemei szikráztak, az ajkait némi tajték lepte el. Ghangir is folyvást mellette van a négy mongollal együtt, a kiket lármájával és taglejtéseivel tüzel...

Én is a támadók közé rohanok Noltitz őrnagygyal együtt. Caterna úr már megelőzött bennünket; a szája liheg, a melle zihál, fehér fogai harapásra készen állnak, a szemei égnek. Ugyancsak jó hasznát veszi a forgó-pisztolyának. A színész és első komikus helyet engedett az egykori matrónának, a ki ez alkalommal ismét föléledt benne... Hanem a színész természetét még sem tagadhatta meg egészen, mert folyvást kiabál:

- Ezek a nyomorútlak! Oldalt támadnak és szeretnék megcsáklyázni a hajónkat!... Az ellenség el akar bennünket sülyeszteni!... Előre! előre! a lobogó becsületeért!... Sortüzet a hajó mindkét oldalán!... Sortüzet mindenfelől!

És most már nem szinpadi tört tart a kezében, s pisztolya nem ártatlan szinpadi löporral van töltve. Nem! mindkét kezében egy-egy revolvert tart, ide-oda ugrál, mint az őr az árboczkosárban, jobbra-balra lövöldöz, igazán úgy, a mint mondja: a hajó minden oldaláról.

Az ifjú Pan-Sao merészen harczol, mosolygó ajkkal és szinte magával ragadja a többi khinai útast is. Popov és a vonat többi személyzete híven teljesíti kötelességét. Még Sir Francis Trevellyan is rendszeres hidegvérrel verekszik: ellenben Ephrinell Fulk valóságos yankeedühvel ront neki az ellenségnek. Az egybekelésének félbeszakítása miatt nem kevésbé dühös, mint ama veszély miatt, a melyben negyvenkét ládára való műfogai forognak. Sőt nem tudom, vajjon az ő gyakorlati elméjében e két érzelem egyenlő szerepet játszik-e?

Szóval mindebből az következik, hogy a gonosztevők csapata komolyabb ellenszegülésre talál, mint a milyent várt.



És Weisschnitzerdörfer báró?... Nos hát, a báró a legelkeseredettebb harcosaink közé tartozik. Szinte vért izzad; a heve elragadja; minden pillanatban a lekaszaboltatás veszélyében forog. Több ízben segítségére kellett sietnünk. A sínek felszedése, a vonat megállapodása, a támadás a Gobi-sivatag e részén, az ebből következő késelem... mindez egyértelmű a gőzös elszállításával Tien-Czinben, a lemaradással a hajóról a világ körüli utazás veszélyeztetésével, mindjárt az út első negyedében. Milyen sérelem a germán büszkeségre nézve!

Faruszkia úr, az én hősöm, - mert nem is nevezhetem másképp - rendkívüli vitézséggel harcol; mindig ott van, a hol leghevesebb a küzdelem és miután a revolverének töltényei elfogytak, a handsárral verekszik. Meglátszik rajta, hogy azon emberek közé tartozik, a kik már gyakran látták közlő a halált és soha se vonakodtak szembeállni vele.

Már is több sebesülés történt mind a két részen, sőt talán halottak is vannak azon útasok közt, a kik a pályatesten hevernek. Az én vállamat is horzsolta egy golyó, hanem ezt a csekélységet valóban alig vettem észre.

Tisztelendő Morse Nathaniel nem vélte, hogy egyházi szent hivatása kötelességévé teszi összefont karokkal, tétlenül nézni az eseményeket, sőt inkább olyan ügyesen használja a puskáját, hogy minden bizonynyal nem most volt legelőször dolga fegyverrel. Caterna úrnak a kalapját lőtték keresztül és nem szabad elfelednünk, hogy ez a kalap hosszúszerű szürke kalap volt, a mely a menyegzői jelmezéhez tartozik. Ugyancsak káromkodott is, mint egy tengerész és sűrűn emlegette a mennydörgős istennyilát, aztán egy jól irányzott lövéssel leterítette azt az ellenfelet, a ki ilyen megbocsáthatatlan módon átlukasztotta drága kalapját.

Azonban a harc már körülbelül tíz perc óta folyik, igen nyugtalanító változandósággal. Mind a két részen egyre szaporodik a harcképtelenek száma és a végeredmény még mindig kétséges. Faruszkia úr, Ghangir és a négy mongol visszavonult a drága kincses kocsira felé, a melyet a khinai katonák egy percre se hagynak el. De kettő vagy három közülök már halálosan megsebesült, a vezénylő tisztet is megölte egy golyó, a mely a fején találta. Hősöm meg is tesz mindent, a mire a legbámulatosabb hősiesség képes, hogy megmentse az Ég Fia kincsét.

Engem nyugtalanítani kezd a harc huzamos volta. A küzdelemnek kétségkívül nem is lesz vége mindaddig, míg a rablóvezér - egy magas termetű, fekete szakállú férfi, - folyvást a vonat megostromlására fogja serkenteni czinkostársait. Eddig egy lövés sem érte őt, és kétségtelen, hogy a támadók, minden erőfeszítésünk dacára, tért nyernek. Vajjon kénytelenek leszünk-e menedéket keresni a kocsikban, mint egy vár falai mögött, ott eltorlaszolni magunkat és védekezni mindaddig, míg az utolsó is el nem esett közülünk? És ez a pillanat nem késhegy soká, ha nem sikerül feltartóztatnunk a visszavonulást, a melynek előjelei a mi részünkön mutatkozni kezdenek.

A lövések közé most már a nők sikoltásai is vegyülnek. Több khinai asszony félig eszevesztetten szaladgál ide-oda a kocsik tornácain, noha Bluett Horácia kisasszony és Caternáné mindent elkövetnek, hogy őket a kocsikban visszatartóztassák. Igaz, hogy már több golyó behatolt a kocsik falaiba, s én a felett tünődöm, vajjon Kinko nem sebesült-e meg a podgyászos kocsijában.

Noltitz őrnagy, a ki épen mellém került, így szólt hozzám:

- Nem jól megy a dolog!

- Bizony nem jól megy, - felelém, - és attól tartok, hogy a lőszerünk elfogy... A gonosztevők vezérét kellene harcképtelenné tennünk... Lőjön, őrnagy úr...

De a mit mi akartunk megtenni, azt egy másik tette meg ugyanebben a pillanatban.

Ez a másik Faruszkia úr volt. Miután keresztül tört a támadók sorain, leszorította őket a pályatestről, daczára az ellene irányzott lövéseknek... Most ott állt a rablóvezérrel szemközt, - fölemelte a karját... és a handzsárját beledöfte az ellenfele mellébe.

A rablócsapat azonnal megfutamodott; még a halottait és sebesültjeit is a helyszínen hagyta. Némelyek a síkság felé szaladtak, mások a bozótok közé menekültek. Mire való lett volna őket üldözőbe venni, miután a harc a mi javunkra dőlt el?... És, merem mondani, Faruszkia bámulatos hősiessége nélkül nem tudom, maradt volna-e közülünk életben csak egyetlen egy is, hogy ezt a történetet elbeszélhesse!

Azonban a rabló vezér még nem halt meg, noha a vér patakzott a melléből...

És ekkor szemtanúi voltunk egy olyan jelenetnek, a melyet soha se fogok elfeledni, - oly jelenetnek, a mely teljesen megfelelt a szereplők egyéniségének. A rablóvezér térdre bukott; egyik kezét magasra emeli, a másikkal a földre támaszkodik.

Faruszkia uraság előtt áll, magasan felegyenesedve.

Egyszerre a rablóvezér egy végső erőfeszítéssel felemelkedik, karja az ellenfelét fenyegeti... a szeme közé tekint...

Faruszkia egy utolsó handzsárdöféssel keresztül szúrja a szívét. Aztán hátrafordul és orosz nyelven, teljesen nyugodt hangon így szól:

- Ki-Csang meghalt; így veszszenek el mindazok, a kik fegyvert ragadnak az Ég Fia ellen!

## XXI.

Tehát Ki-Csang volt az, a ki a Grand-Transzasiatik vonatát megtámadta a Gobi lapályain. A yunnani rablóvezér megtudta, hogy egy roppant értékű arannyal és ékszerekkel megrakott kocsi van a vonathoz csatolva... És lehet-e ezen csodálkozni, mikor a párisi lapok e hírt már napokkal előbb közölték? Ki-Csangnak elég ideje volt előkészíteni a támadást, felszedetni a sinek egy részét, hogy a forgalmat megakassza, és valószínűleg sikerült volna az útasok le-mészárlása után kézrekerítenie a császári kincset, ha Faruszkia őt le nem szúrja. Ezért volt tehát a mi hősrünk reggel annyira nyugtalan!... Azért vizsgálta a sivatagot oly állhatatosan, mert a mongol, a ki a csercseni állomáson szállt a vonatunkra, értesítette őt Ki-Csang tervéről. Annyi bizonyos, hogy ezentúl nem lesz okunk Ki-Csangtól félni. A társulat igazgató-tanácsosa végzett a rablóvezérrel, még pedig kénytelen vagyok megvallani: rövid úton. De hiszen a mongol sivatagokon vagyunk, a hol az esküdtszék még nem működik - a mongolok nagy szerencséjére.

- Nos, - mondtam az őrnagynak, - remélem, az ön gyanúja Faruszkia urat illetőleg teljesen elenyészett?

- Bizonyos fokig elenyészett, Bombarnac úr.

Bizonyos fokig?... A manóba! Noltitz őrnagyot kielégíteni nem könnyű dolog!

De végezzük el a legsürgetőbb teendőket és számláljuk meg az áldozatokat.

A mi részünkön három halott van, ide értve a khinai tisztet is, azonkívül tizenkét sebesült. Négy ember súlyos sebet kapott, a többi csak könnyű sérülést, a mely nem akadályozza őket, hogy tovább utazhassanak Pekingig. Popovot és Caterna urat csak horzsolás, illetőleg karczolás érte. Caternát a felesége maga kívánja ápolni.

Az őrnagy a kocsikba szállíttatta a sebesülteket és ápolja őket, a mennyire a körülmények megengedik. Tio-King orvos is felajánlotta a szolgálatait; de úgy látszik, a sebesültek nagyobb bizalommal viseltetnek az orosz hadsereg orvosa iránt, a mit tökéletesen értek. A mi elesett útítársainkat illeti, abban állapotunk meg, hogy ezeket elszállítjuk a legközelebbi állomásra, a hol majd megadják nekik a végtisztességet.

A rablók a halottaikat, mint már említettem, a helyszínen hagyták. Ezeket majd betakarjuk egy vékony homokréteggel és ezzel vége.

A vaspálya azon pontja, a melyen a vonatunk megállt, körülbelül a középúton van Csarkalik és Csercsen közt; e két állomáson kívül máshonnan nem lehet segínyt kapni. Az a legnagyobb baj, hogy ezen állomások közt többé nincs távirdai összeköttetés, mivel Ki-Csang a telegráf oszlopait is kidöntötte ugyanakkor, mikor a sineket felszedette.

A legcélszerűbb teendők iránti tanácskozás tehát nem tarthatott soká.

Mindenek előtt a mozdonyt kellett visszatolni a sinekre, aztán, minthogy a vonal meg van szakítva, a legegyszerűbb lesz visszamenni Csercsenig és ott bevárni, míg a társulat munkásai helyreállítják a közlekedést, a melyet legfeljebb negyvennyolcz óra alatt ismét folytatni lehet a rendes körülmények közt.

Mindenki haladéktalanul munkához látott. Az útasok készségesen kezére járnak Popovnak és a vonat személyzetének, a mely néhány műszerrel, egyebek közt emeltyűkkel, emelőrudakkal, kalapácsokkal és angol kulcsokkal rendelkezik. Ily módon csakugyan sikerült is három órai nehéz munka után a mozdonyt és a szerkocsit visszahelyezni a sinekre.

A legnehezebben tehát túlestünk. Most már a gép szép lassan visszatolhatja a vonatot Csercsenbe. De mennyi időveszteséggel, mennyi késedelemmel jár ez! lármázott is miatta a mi német bárónk. Mennyi *Donnerwetter*, *Teufel* és egyéb germán káromkodás özönlött az ajkairól!

Elfeledtem mondani, hogy azonnal a rablók megfutamodása után mi útasok (köztük legelső sorban én) kötelességünknek tartottuk köszönetünket kifejezni Faruszkjar úr irányában. A hős valódi keleti méltósággal fogadta hálálkodásunkat.

- Csak kötelességemet teljesítettem, mint a társulat igazgató-tanácsosa, - mondá nemes szerénységgel.

Aztán parancsára a mongolok is részt vettek a munkában. Sőt észrevettem, hogy fáradhatatlan hévvel dolgoztak, a miért őszintén meg is dicsértük őket.

E közben Faruszkjar úr és Ghangir több ízben halkán értekeztek egymással és a párbeszéd eredménye egy indítvány volt, a melyet senki se várt.

- Vonatvezető úr, - mondá Faruszkjar úr, - Popovhoz intézvén szavait, - véleményem szerint az utazók sürgős érdekében jobb volna útunkat folytatni Csarkalik felé, mintsem visszatérni Csercsenbe.

- Kétségkívül, igazgató-tanácsos úr, - viszonzá Popov; - az sokkal jobb lenne, ha a vonal nem volna megszakítva Csarkalik felé, a mi a közlekedést lehetetlenné teszi.

- Csakis e pillanatban, vonatvezető úr. De nem mehetnének-e tovább a kocsik, ha a sineket visszahelyeznők, habár csak ideiglenes módon is?

Ez az indítvány minden esetre figyelmet érdemelt. Össze is gyűltünk valamennyien a megvitatására, Noltitz őrnagy, Pan-Sao, Ephrinell Fulk, Caterna úr, tisztelendő Morse Nathaniel, Weisschnitzerdörfer báró és még mintegy tizenkét útas, a kik értették az orosz nyelvet.

- Bejártam a pálya azon részét, - folytatá Faruszkjar úr, - a melyet a Ki-Csang csapata szétrombolt. A talpfák legnagyobb része még a helyén van. A gonosztevők a sineket egyszerűen félredobták a homokra és ha azokat visszarakjuk a helyükre, könnyű lesz a mozdonynak a vonatot elvinnie odáig, a hol a pálya érintetlenül maradt. Ezt a munkát huszonnégy óra alatt el lehet végezni és öt órával később Csarkalikban leszünk.

E pompás eszmével mindenki egyetértett: Popov, a gépész, az útasok és főleg a báró. A terv kivihető és ha talán néhány sín hiányoznék is, lehetséges lesz előre vinni azokat, a melyeken már elhaladtunk, és így: biztosítani a vonat útjának folytatását.

Ez a Faruszkjar uraság határozottan ember a talpán; ő a mi valódi főnökünk, ő az az ember, a ki után vágyódtam. Ki fogom kürtölni a nevét az egész világon és harsogtatni fogom a tiszteletére a reporter-művészet összes trombitáit.

Ki hinné, hogy Noltitz őrnagy elfogultságában ezt az embert Ki-Csang vetélytársának tartotta, noha a rablóvezér a Faruszkjar kezétől kapta meg gonosztetteinek méltó büntetését!

Mindenekelőtt igyekeztünk a talpfákat visszahelyezni régi helyeikre, a melyeket bemélyedések jeleztek, és a munka szakadatlanul folyt.

Önként értendő, hogy mivel nem volt okom a támadás által előidézett zavarban az észrevételtől félni; bemehettem a podgyász-kocsiba s meggyőződtem, hogy Kinkónak semmi baja sem esett; tudattam vele a történeteket, óvatosságot ajánlottam neki és intettem, hogy ki ne jöjjön a ládájából. Mindent megígért és most már ez irányban nyugodt vagyok.

Körülbelül három óra volt, mikor a munkához láttunk. A sinek mintegy száz méternyi vonalon voltak felszedve, és mint Faruszkia úr igen helyesen megjegyezte, nem volt szükséges azokat nagyon tartósan megerősíteni. Ez azon munkások feladata lesz, a kiket a társulat Csarkalikból fog kiküldeni, mielőtt a vonatunk ezen állomásra érkezik, a mely az egész vonalon a legnagyobbak egyike.

A sinek nagyon súlyosak lévén, szakaszokra osztottuk magunkat. Úgy az első, mint a második osztályú utasok készségesen segédkezet nyújtanak. A báró páratlan buzgalommal dolgozik. Ephrinell Fulk, a ki oly kevéssé gondol a menyegzőjére, mintha egyáltalában soha se akart volna megnősülni, - mert hát az üzlet mindennek előtt! - annyit dolgozik, mint négy más ember. Pan-Sao se marad hátrább senkinél, sőt Tio-King orvos is igyekszik magát hasznossá tenni, mint az ismeretes August a czirkuszokban.

Hanem azt meg kell vallani, hogy a Gobi napja ugyancsak melegen süt.

Csupán Sir Francis Trevellyan maradt nyugodtan a kocsija egyik szögletében. A gentlemannek semmi köze sincs az egész dologhoz.

Hét óra tájban a pálya helyre van állítva harmincz méter hosszú vonalon. Az éjjel nem sokára beköszönt. Elhatározzuk, hogy más napig pihenni fogunk. Fél nap alatt be lehet fejezni a munka hátra levő részét, és a vonat holnap délután elindulhat.

Rendkívüli szükségét érezzük az evésnek és alvásnak. Van is étvágy a kemény munka után! Mindnyájan osztálykülönbség nélkül egybegyűltünk az étkező-kocsiban. Élelmiszerekben nincs hiány; de az éléskamra készletein ugyancsak nagy rést ütöttünk. Sebaj! Csarkalikban lesz alkalom új készletek beszerzésére.

Caterna úr különösen víg, kedélyes, beszédes, derült, tréfás, közlékeny és a kedve túláradozó. A csemegénél a feleségével együtt rágyújt egy nagyon alkalmoszerű dallamra a «*Khinai utazás*»-ból s a refraint az egész társaság visszhangozza, nagyobb hangerővel, mint összhanggal:

Nincs dicsőbb ország Khinánál,  
Szebb ez minden más országnál!...

Oh! Labiche, gondoltad-e valaha, hogy e szeretetreméltó versed egykor a Grand-Transzasiatik megrekedt útasait fogja gyönyörködtetni?

Ezután színészünknek egy - megvallom, kissé merész ötlete támad. De milyen ötlet!... Miért ne lehetne folytatni a vonat megtámadtatása által félbeszakított menyegzői szertartást?... Miért ne ünnepelnék meg az egybekelést?...

- Micsoda egybekelést?... - kérdé Ephrinell Fulk.

- Az önét, uram, az önét, - felelé Caterna úr. - Talán már el is feledte?... Megvallom, ez kissé erős dolog.

Tény, hogy egyfelől Ephrinell Fulk, másfelől Bluett Horácia kisasszony nem látszottak többé visszaemlékezni arra, hogy Ki-Csang és rablócsapata támadása nélkül most már a házasság édes kötelékei által volnának egymáshoz fűzve.

De mindnyájan nagyon fáradtak vagyunk. Tisztelendő Morse Nathaniel teljesen ki van merülve. Nem volna ereje megáldani a házastársakat és azoknak nem volna erejük elviselni az áldását. A szertartás elhalasztatik holnaputánra. Csarkaliktól Lan-Cseuig kilencszáz kilométer a távolság és ez több mint elég ahhoz, hogy az angol-amerikai párt jó szorosan egymáshoz lánczoljuk.

Mindenki elmegy tehát pihenni és aludni. Mindazonáltal az óvatossági intézkedések nem hanyagoltatnak el.

Valóban, noha a rablóvezér eleste után valószínűtlennek látszik, a rablók mégis megpróbálhatnának egy éjjeli támadást. Az Ég fiának veszedelmes milliói még mindig itt vannak; vágyat támaszthatnának bennük, és ha nem állnánk résen...

De mindenki nyugodt lehet; Faruszkia úr személyesen magára vállalta az őrizet szervezését a vonat körül. A tiszt eleste után ő vette át a khinai katonai szakasz parancsnokságát. Ghangir és ő fognak örködni, és mint Caterna úr mondja, a ki soha se szűkölködik az Opera Comique műsorából vett idézésekben:

«Ez éjjel az udvarhölgyek jól meg lesznek őrizve!»

És tényleg a császári kincset jobban megőrizték, mint a szép Solauge Athenaist, a «*Mousquetaires de la Reine*»<sup>22</sup> első és második felvonása közt.

Másnap, hajnalban tovább folytattuk a munkát. Az idő gyönyörű. Meleg nap lesz. Május 24-én a közép-ázsiai sivatagon olyan hőség uralkodik, hogy a tojáshéjak a homokban is meg lehet sütni.

A buzgalom nem lankad. A munkások nem kevésbé serényen dolgoznak, mint tegnap. A vonal helyreállítása szabályosan halad előre. A talpfák le levén rakva, a sinek is összekapcsolhatók egymással és délután négy óra tájban folytathatjuk útunkat.

A gép a gőznyomás alatt azonnal elkezd lassan haladni, azután a kocsikat óvatosan utána toljuk, nehogy kisiklás történjék.

Végre baj nélkül eljutunk a sértetlen pályatestig és most már a vonal szabad Csarkalikig... vagy mit is mondok: Pekingig!

Ismét elfoglaljuk helyeinket és Popov jelt ad az indulásra, ugyanabban a pillanatban, mikor Caterna úr rágyújt a matrózok diadalénekére a «*Haydée*» operából.<sup>23</sup>

Lelkes hurráhk adják meg rá a választ.

Este tíz órakor a vonat berobog a csarkaliki pályaudvarra.

A késedelemmel épen harmincz órát vesztettünk. De harmincz óra elég ahhoz, hogy Weisschnitzerdörfer báró lekéssék a Tien-Czinből Yokohamába induló gőzösről.

---

<sup>22</sup> Halévy víg operája.

<sup>23</sup> Auber víg operája.

## XXII.

Igy tehát én, a ki kalandra vágytam, megnyertem, a mit ohajtottam és csak hálát adhatnék érte a reporterek istenének, ha a kaland nem került volna áldozatokba a mi részünkről is. Én ugyan szerencsésen kikerültem az ütközetből. Összes számaim érintetlenül maradtak, két vagy három horzsolást leszámítva. Csupán a 4-dik számom kalapján fúródott keresztül egy golyó.

Most már nincs egyéb tárczaczikk-tárgyra kilátásom, az Ephrinell házasságának folytatásán és a Kinko kalandjának kibonyolódásán kívül. Nem gondolom, hogy Faruszkia úr szereplése újabb meglepetésekkel örvendeztessen meg. Igaz, hogy véletlenségekre még mindig lehet számolni, mert hiszen még öt napi utazás áll előttünk. Ide érve a Ki-Csang által okozott késedelmet, éppen tizenhárom napot leszünk úton Uzun-Adából való elindulásunktól fogva.

Tizenhárom nap... Az ördögbe!... És tizenhárom számot írtam be a jegyzetkönyvembe!... Ha babonás ember volnék!...

Három óráig időztünk Csarkalikban. Az útasok többsége nem hagyta el a fekhelyét. A vasúti hivatalnokoknak elég dolguk volt a vonat megtámadtatására, a khinai hatóságok által eltemetendő halottakra és a Csarkalikban hátra hagyandó sebesültekre vonatkozó jelentésekkel. A sebesültek kellő ápolásban fognak részesülni a városban, a melyet Pan-Sao eléggé népesnek mond. Sajnálom, hogy nem láthatom.

A Grand-Transzasiatik társulata haladék nélkül munkásokat küld, hogy a vonalt kijavítsák, a távirdai oszlopokat felállítsák és negyvennyolcz óra alatt a forgalom teljesen helyre lesz állítva.

Természetes, hogy Faruszkia úr, mint a társulat igazgatótanácsosa, tevékeny részt vett mindazon formások elintézésében, a melyeket Csarkalikban el kellett végezni. Nem magasztalhatnám őt eléggé. Különben közreműködéséért némileg jutalmazza őt az a tisztelet, a melylyel a pályaudvar személyzete viseltetik iránta.

Három órákor reggel Kara-Buránba értünk, a hol a vonat pár perczig időzött.

Itt vágja át a vasút Bonvalet Gábor és Orleans Henrik herczeg 1889-90-iki tibeti utazásának útirányát. Ez az utazás, mely sokkal teljesebb és veszélyesebb volt a mienknél és Páristól Párisig tartott: Berlinen, Szent-Péterváron, Moszkván, Nisnij-Nowgorodon, Permen, Tobolszkon, Omszkon, Szemipalatinszkon, Kuldsán, Csarkalikon, Batangon, Yunnanon, Hanoín, Szaigonon, Szingaporen, Ceylonon, Adenen, Suezen, Marseillen át.

Az utazók csaknem megkerülték Ázsiát és Európát.

A vonat megáll a Lob-Nor mellett négy órákor és hatkor indul tovább. E tó, melynek partjait Pevtsov tábornok 1889-ben a tibeti expedíciójáról való hazatértében meglátogatta, nem egyéb, mint egy nagy mocsár, homokszigetekkel, melyek az alig egy méternyi mélységű vízből emelkednek ki. A vidéket, melyen a Tarim iszapos és lassú vize folyik, Huc és Gabet szerzetesek, Przsevalszkij és Carey felfedező utazók már bejárták a Davena hegyszorosig, a mely innét százötven kilométernyire fekszik déli irányban. Bonvalet Gábor és Orleans Henrik herczeg ellenben e hegyszoroson túl néha ötezer méter magasságban is tanyáztván, európai utazók által még meg nem látogatott területeken keresztül elkalandoztak a nagyszerű Himalája hegyláncz tövéig.

A mi úti irányunk a Kara-Nor felé keletnek tart, a Nan-San hegyek tövében, a melyek mögött a Tsaidam régiója terül el. A vasút építői nem mertek behatolni a Ku-Ku-Nor hegyes vidékére, hanem e hegység megkerülésével építették ki a pályát Lan-Cseu felé.

Noha a táj sivár és szomorú, a vonatunk útasainak száz okuk volt nem szomorkodni. Ünnepp nap virrad a szép reggelrel, melynek sugarai megaranyozzák a Gobi homokját, a meddig a szem lát. A Lob-Nortól a Kara-Norig az út hossza háromszázötven kilométer, és a két tó közt fog véghez menni Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszonynak oly váratlanul félbeszakadt esküvője. Reméljük, hogy ezúttal semmiféle baleset nem fogja késleltetni a mátkapár boldogságát.

Az étkező-kocsit már hajnalban berendezték a szertartásra; a tanúk készen állnak ott folytatni a szerepüket, a hol elhagyták és a jegyesek is csak hasonló hangulatban lehetnek.

Tisztelendő Morse Nathaniel átadta nekünk Ephrinell Fulk úr és Bluett Horácia kisasszony szíves üdvözleteit és tudatta velünk, hogy az egybekelés kilencz órakor fog véghez menni.

Noltitz őrnagy és én, Caterna úr és Pan-Sao a kitűzött órában fegyverben fogunk állni.

Caterna úr nem tartja szükségesnek újra felölteni szinpadi jelmezét. Hasonlóképen vélekedik Caternáné is. Csak a nagy ebédre fognak átöltözködni, a melyet Ephrinell Fulk ad tanúinak és az első osztályú kocsik előkelőségeinek. Caterna úr felfújja balpofáját és értésemre adja, hogy a csemegénél nagy «meglepetésre» lehetünk elkészülve... Szerénységből nem faggatom, hogy mire.

Valamivel kilencz óra előtt megszólalt a szerkocsi harangja. Legyen nyugodt az olvasó, ezúttal nem balesetet jelzett. Vég kongása nekünk szól, a kik megint menetben vonulunk be az áldozat színhelyére.

Ephrinell Fulk úr és Bluett Horácia kisasszony már ott ülnek a kis asztal előtt, szemközt az egyház érdemes szolgálójával; mi is elhelyezkedünk körülök.

A tornáczokon csoportosan állanak a kíváncsiak, hogy semmit se mulasztanak el az esketési szertartásból.

Faruszkia úr és Ghangir, a kik személyes meghívásban részesültek, szintén megjelennek. A társaság felkel és tisztelettel fogadja őket. E két kiváló egyéniség is alá fogja írni a házassági szerződést, a mi nagy megtiszteltetés Ephrinell Fulkra nézve, mert én részemről nagyon büszke volnék rá, ha Faruszkia uraság fényes neve a szerződés utolsó lapján diszelegne.

A szertartás tehát újra kezdődött és ezúttal tisztelendő Morse Nathaniel befejezhette a beszédét, a mely tegnapelőtt oly sajnálatos módon félbeszakadt. Sem őt, sem a jelenlevőket nem döntötte fel másodszor is a vonatnak házasság előtti megállapodása. A beszéd végével a két jövőendőbeli - mert még joguk van e jelzőre, - felkelt és a pap megkérdezte tőlük, vajjon elvállalják-e egymást kölcsönösen házastársul.

Mielőtt Bluett Horácia kisasszony felelt volna, oda fordult Ephrinell Fulkhoz és így szólt hozzá:

- Tehát annyiban maradunk, hogy a Holmes-Holme cég *huszonöt* százalékot kap a szövetkezetünk nyereségéből?

- *Tizenötöt*, - felelé Ephrinell Fulk, - csak tizenötöt.

- Ez nem volna igazságos, mivel ön harminczat engedélyezett a Strong, Bülbül és társai cégnek.

- Nos hát, mondjunk húszat, Bluett kisasszony.



- Ám legyen, Ephrinell úr.

- De csakis az ön kedvéért és mert ön kívánja, - sugja a fülembe Caterna úr.

Valóban, már szinte előre láttam azt a pillanatot, mikor az egész házasság felbomlik öt százaléknyi különbség miatt!

Végre minden elintéztetett. Mind a két cég érdekei teljesen meg vannak védve. Tisztelendő Morse Nathaniel ismétlé a kérdését.

Bluett Horácia kisasszony száraz, Ephrinell Fulk nyers igennel válaszol, és erre az egyház szolgálja kijelenti, hogy a mátkapár a szent házasság kötelékével egygyé van fűzve.

Ezután a házassági szerződést aláírják, először a házaspár, aztán a tanúk, továbbá Faruszkjar uraság és végre a jelenlevők. Legvégül a pap írja oda a nevét, és ezzel a szabályszerű formák sora be van fejezve.

- Most már össze vannak adva az egész életre, - mondá a színész, szokott vállvonásával.

- Az egész életre, mint egy pár vörösbegy! - jegyzé meg Caternáné, a ki nem feledte el, hogy e madarak szerelmi hűsége közmondásossá vált.

- Khinában, - mondá Pan-Sao, - nem a vörösbegyeket, hanem a mandarin kacsákat emlegetik a hűség mintaképei gyanánt.

- Kacsa vagy vörösbegy, egészen egyre megy, - viszonzá Caterna úr, mély filozofiával.

A szertartásnak vége. Mindenki üdvözlí a házaspárt, s ők visszatérnek rendes foglalatosságukhoz. Ephrinell Fulk a számadásaihoz és Ephrinellné asszonyság a kézi munkájához. A vonaton semmi se változott, csak egy házaspárral van több.

Noltitz őrnagy, Pan-Sao és én kimegyünk szivarozni az egyik tornácra, magukra hagyván Caterna urat és nejét, a kik, úgy látszik, mintha próbát tartanának a kocsijuk szögletében. Alkalmasint ez lesz az estéli meglepetés.

A táj nagyon kevésbé változatos. Folyvást az egyhangú Gobi sivatagot látjuk, jobbra a távolban a Humboldt-hegyek azon részét, a mely a Nan-San hegységgel egyesül. Állomásokra is csak ritkán jutunk, és azok sem egyebek, mint egy-egy nyomorúlt viskócsopót, melyek közül a vasúti örök háza úgy kirí, mint valami építészeti műemlék. Több ízben ki kell egészítenünk a szerkocsi víz- és szénkészletét. A Kara-Noron túl, a hol már néhány apróbb várost is fogunk találni, érezhetőbbé lesz a népes és munkás igazi Khina közelléte.

A Gobi-sivatag e része nem igen hasonlít a keleti Turkesztán azon régióihoz, a melyeken Kasgárt elhagyván, áthaladtunk.

Pan-Sao és Tio-King e vidékeket ép oly kevésbé ismerik, mint mi, európaiak.

Meg kell említenem, hogy Faruszkjar úr többé nem veti meg a társaságunkat és beszélgetésbe elegendik velünk. Elhatározott szándékom, hogy e kedves, tanult, szellemes emberrel bővebb ismeretséget kötök, mihelyt Pekingbe érkezünk. Már is meghívott, hogy látogassam meg a yamenjében, akkor alkalmam lesz őt alaposan kikérdezni. Sokat utazott és különös barátságot látszik érezni a francia hirlapírók iránt. Bizonyos vagyok felőle, hogy elő fog fizetni a «XX. Század»-ra. Előfizetési ár egy évre Párisban 48 frank, vidékre 56 frank, külföldre 76 frank.

Tehát, míg a vonat teljes gőzerővel tova robogott, egyről-másról beszélgettünk. Kasgáriát illetőleg, melynek a nevét valamelyikünk véletlenül kiejtette, Faruszkjar úr igen sok érdekes részletet beszélt el e tartományról, melyet a forradalmi mozgalmak annyira felzavartak. Ez abban az időben volt, a mikor a főváros a khinaiak hatalomvágyának ellentállt ugyan, de még

nem került orosz uralom alá. A turkesztáni lázadások alatt számtalan khinait mészároltak le és a helyőrség kénytelen volt a Yanghi-Hissar erődben keresni menedéket.

A felkelések vezérei közé tartozott az az Uali-Khán-Tulla is, a kiről már beszéltem a Schlagintweit meggyilkoltatása ötletéből és a ki ideiglenesen Kasgária urává lett. A khán nagyon értelmes, de rendkívül kegyetlen ember volt. Faruszkjar egy történetet beszélt el róla, a mely fogalmat adhat a keletiek könyört nem ismerő jelleméről. Az elbeszélés így hangzik:

«Volt Kasgárban egy híres fegyverkovács, a ki Uali-Khán-Tulla kegyeit meg akarván nyerni, egy igen értékes kardot készített és megbízta tíz éves fiát, hogy azt ajánlja fel a khánnak. A fegyverkovács azt remélte, hogy nagy jutalmat fog kapni a királyi kézből. Meg is kapta. A khán, miután nagy csodálkozva megtekintette a kardot, azt kérdezte, hogy jó-e a pengéje? - «Jó!» felelé a gyermek. - «Jer hát közelebb», mondá Uali-Khán-Tulla; egy csapással leütötte a fejét és elküldte az atyjának, hozzá mellékelvén a pénzt is a kardért, melynek kitűnő voltát így kipróbálta.

Faruszkjar úr teljesen jó hangsúlyozással beszélt el e történetet. De ha Caterna úr hallotta volna, aligha kért volna, hogy e tárgyat operett-szövegül dolgozzam föl.

A nap minden baj nélkül mult el. A vonat óránként negyven kilométer igen mérsékelt középsebességgel haladt, melyet azonban nyolczvan kilométernyire kellett volna fokozni, ha valaki általában hallgatna Weisschnitzerdörfer báróra. Annyi azonban igaz, hogy a khinai gépészek és fűtők sehogy se iparkodtak kipótolni a Csercsen és Csarkalik közt elvesztegetett időt.

Este hét órakor a Kara-Norhoz érkeztünk és a hasonló nevű állomáson ötven perczig időztünk. Ez a tó, mely csekélyebb kiterjedésű a Lob-Nornál, a Nan-San hegyekből fakadó Szule-Ho folyó vizét veszi magába. Elragadtatva néztük a lombos erdőt, mely a déli partjain terül és számtalan madárnak szolgál tanyául. Este, mikor a pályaudvart elhagyjuk, a nap már lenyugodott a homokdombok mögött, és a légkör alsó rétegeinek átmelegedése által okozott sugártörés meghosszabbítja az alkonyatot a láthatár felett.

Mihelyt a vonat elindult, azonnal asztalhoz ültünk. Az étkező-kocsi ismét visszanyerte rendes külsejét. Ma a menyegzői lakoma fogja helyettesíteni a rendes, szabályszerű ebédet. E vasúti vendégségre körülbelül harmincz utas volt hivatalos: első sorban Faruszkjar úr, a ki azonban, nem tudni, mi okból: nem fogadta el Ephrinell Fulk meghívását.

Nagyon sajnálom, mert azt reméltem, hogy jó szerencsém melléje fog juttatni.

Ekkor az jutott eszembe, hogy ez a kiváló név megérdemlene egy táviratot a *XX. Század* szerkesztőségéhez, a vonat megtámadtatásának és a védelem legfőbb mozzanatainak rövid megemlékezésével. Soha újdonság nem érte meg ennyire egy távirat költségeit, bármily összegre rugjanak is azok. Ezúttal nem kockáztatom, hogy ismét sürgönyileg megdorgáljanak. Minden olynemű tévedés lehetetlen, a milyen az ál Yen-Lu mandarinra vonatkozólag történt és a mely még most is a lelkemen van. Igaz, hogy a dolog az ál-Smerdis hazájában esett meg. Ez szolgáljon mentségemül.

Elhatároztam, hogy mihelyt Szu-Cseuba érkeztünk (mert hisz addig úgy a vasúti, mint a táv-irdai összeköttetés helyre lesz állítva), azonnal indítok útnak egy táviratot, mely a Faruszkjar fényes nevét egész Európa bámulata tárgyává fogja tenni.

Fulk Ephrinell az ebédre vonatkozó ügyeket oly jól intézte, a mint csak a körülmények engedték. E lakomára való tekintettel Csarkalikban friss élelmiszereket vásároltak. Most már nem az orosz, hanem a khinai konyhában fogunk gyönyörködni, mely egy khinai szakács felügyelete alatt áll. Szerencsére nem leszünk kénytelenek khinai módra fapálczikákkal enni, mert a villák nincsenek a Grand-Transzasiatik vonata étkező-asztaláról száműzve.

Én Ephrinellné asszonyság mellett balról ülök, Noltitz őrnagy pedig Ephrinell Fulk mellett jobbról. A többi vendégek tetszés szerint foglaltak helyet. A német báró, a ki a jó ebédet nem veti meg, szintén a meghívottak közt van. Sir Francis Trevellyan még csak a fejét se biccsentette a meghívásra.

Az étlap a következő volt: tyúkleves bibicztojással; fecskefészek-szeletek; tengeri pók ragout; verébzúzák; sült sertésláb mártással; juhvelő, kirántott sáska; czápakopoltyú, végre gyöngé bambuszajtások lében és nenuphar-gyökerek czukorral. Mind ezen valószínűtlen ételeket sao-szingi borral öblítettük le, a melyet langyosan szolgálnak föl ércz theás-kannákban.

A lakoma igen víg és hogyan is mondjam?... kedélyes, talán azzal az egy kivétellel, hogy a férj legkevesebb se foglalkozik fiatal nejével... se viszont.

Színészünk valóban kifogyhatatlan a tréfákban. Csak úgy ömlik ajkairól a sok, nagyobbrészt érthetetlen szójáték, vízözönelőtti anekdota és elmés ötlet, a melyeken oly jóízűen nevet, hogy lehetetlen komolynak maradni mellette. Meg akar tanulni néhány khinai szót, és mivel Pan-Sao azt mondta neki, hogy csing-csing azt jelenti, hogy «köszönöm», most minden alkalmas és nem alkalmas időben a legbohóbb hanglejtések közt «csing-csingezik».

Aztán a francia, orosz és khinai dalokra kerül a sor. Egyebek közt Pan-Sao elénekli a Siang-Tuo-Csinget, vagyis a «merengés dalát», a mely azt hirdeti, hogy az őszi barackfa virága a harmadik, ellenben a vörös gránátfáé az ötödik hold-hónapban illatozik.

A lakoma esteli tíz óráig tartott. E pillanatban a színész és neje, kik már korábban eltűntek, újból megjelentek: az egyik kocsisnak, a másik nőcselédnek öltözve, és eljátszották a «*Sonnettes*»<sup>24</sup> című kis vígjátékot, bámulatos hévvel és tökélyel. Valóban igazságos dolog lenne, ha Claretie igazgató felfogadná őket a Comédie Française tagjai közé.

Éjfélkor a multság véget ért. Mind visszatértünk a helyünkre. Még csak az állomások nevének a kikiáltását se hallottuk Lan-Cseuig, a mely városnak pályaudvarában, hajnali négy és öt óra közt negyven perczig időztünk.

A táj igen észrevehetően változik, a mint a vonat a negyvenedik szélességi fokot elhagyja, megkerülendő a Nan-San hegység keleti tövét. A sivatag lassankint eltűnik; gyakrabban látunk falukat és a népesség sűrűsége növekszik. A homokos vidék után zöld lapályok következnek, sőt rizsföldek is, mert a szomszédos hegyek bőven bocsátják vizeiket a Mennyei Birodalom e vidékére. A Kara-Kúm kietlensége és a Gobi sivársága után nincs okunk e változás miatt panaszkodni. A Kaspi-tengertől fogva egyik sivatag a másikat érte, a Pamir fensík hegylánczainak kivételével. Innen kezdve Pekingig a Grand-Transzasiatik környéke nem szűkölködik festői szépségű részletekben, hegyes vidékekben és mély völgyekben. Belépünk Khinába, a valódi Khinába, a spanyolfalak és porcellán csészék Khinájába, még pedig a nagy kiterjedésű Kin-Szu tartomány területére. Három nap múlva elérjük utazásunk végcélját és én, egyszerű hirlaptudósító létemre, a ki a folytonos barangolásra vagyok kárhoztatva, bizonyosan nem fogok panaszkodni az út hosszúsága miatt. De annál több joggal teheti ezt Kinko, a ki a lábába van zárva, és a szép Klork Czinka, a kit a nyugtalanság emészt a Sa-Kua sugárúton levő házában.

Szu-Cseuban két óráig időzünk. A legelső dolgom az, hogy a táviró-hivatalba szaladjak. A szeretetreméltó Pan-Sao sziveskedik tolmácsomul szolgálni. A hivatalnok tudatja velünk, hogy a vonal oszlopai már fel vannak állítva, következőleg a táviró háborítatlanul működik.

---

<sup>24</sup> Meilhac és Halévy vígjátéka.

Azonnal elküldöm a «XX-dik Század»-nak a következő táviratot:

«Szu-Cseu, május 25. d. u. 2 óra 25 p.

*Vonatot Csercsen és Csarkalik közt megtámadta hirhedt Ki-Csang rablócsapata; utazók támadást visszaverték, megmentvén khinai kincstárt. Mindkét részről halottak és sebesültek. Rablóvezért megölte Faruszkiair hőslékkü mongol uraság és vasutársulati igazgató-tanácsosa, kinek neve közbámúlatra méltó.»*

Ha ezért a sürgönyért nem kapok a kiadótól külön tiszteletdíjat!...

Két órai idő Szu-Cseu meglátogatására igen szűken van kiszabva.

Eddig, Turkesztánban mindig két várost láttunk egymás mellett, egy régit és egy újat. Khinában, mint Pan-Sao meg-megjegyezte, két, három vagy négy város is be van ékelve egymásba. Így van ez pl. Pekingben is.

Itt Tai-Cseu a külső és Le-Cseu a belső város. Mindenekelőtt az ötlük a szemünkbe, hogy mind a kettőn nagy pusztulás jelei láthatók. Mindenütt tűzvész nyomai, itt-ott félig lerombolt pagodák és házak, romhalmazok, csak hogy e rombolás nem az idő műve volt, hanem a háborúé. Ez onnét van, hogy Szu-Cseu, a melyet a muzulmánok el- és a khinaiak visszafoglaltak, végig szenvedte az összes irtózatait ama barbár harczoknak, a melyek az épületek elpusztításával és minden korú és nemű lakosok lemészároltatásával végződnek.

Igaz, hogy a lakosság gyorsan kipótolja magát a Mennyei Birodalomban, sokkal gyorsabban, mint a hogy az épületek újra felemelkednek romjaikból. Így Szu-Cseu is ismét népessé lett a külvárosaival együtt. A kereskedelem virágzik és a főútczán sétálva, számos jól felszerelt boltot látunk, nem is említve a házalókat.

Caterna úr és felesége is itt látott először egy mandarint lóháton végig menni a járókelők közt, a kik inkább félelemből, mint tiszteletből álltak sorba az útja mentén két oldalt. Előtte egy inas ment kifeszített rojtos napernyővel, mely a gazdája rangfokát mutatta.

Van itt még egy látnivaló, a mely megérdemli, hogy az útas Szu-Cseuban megállapodjék. Itt végződik a híres khinai fal.

Ez a fal innét délkeleti irányban húzódik Lan-Cseuig, azon túl ismét éjszakkéleti irányt vesz, megkerüli a Kian-Szu, San-Szi és Pecsili tartományokat és elnyúlik Pekingtől éjszak felé. Itt csak néhány toronnyal ellátott földsánczból áll. A tornyok nagy része romokban hever. De azt hittem volna, hogy összes tárczairói kötelességeim ellen vétkezem, ha meg nem tekintettem volna a legelső kínálkozó alkalommal ezt az óriási művet, mely valamennyi újkori erődtítményeinket felülmúlja.

- De valóban, van-e valami haszna ennek a khinai falnak? - kérdé Noltitz őrnagy.

- Hogy veszik-e valami hasznát a khinaiak, azt nem tudom, - felelém, - de annyi bizonyos, hogy politikai szónokaink nagyon gyakran használják hasonlatképen a kereskedelmi szerződések tárgyalásánál. Mivé lenne a parlamenti ékesszólás a khinai fal nélkül?

## XXIII.

Kinkot már negyvennyolcz óra óta nem láttam és a legutóbbi alkalommal is csak pár szót válthattam vele, hogy megnyugtassam.

A jövő éjjel megpróbálom, vajon tehetek-e nála látogatást. Gondom volt rá, hogy a szu-cseui pályaudvarban élelmiszereket vásároljak a számára.

Három órakor indultunk el. Kocsijaink elé nagyobb és erősebb mozdonyt csatoltak. E hegyes-völgyes vidéken néha meredek emelkedések fordulnak elő. Még hétszáz kilométernyi utat kell megtennünk Lan-Cseuig, a hol holnap reggel fogunk megérkezni, ha óránként negyven kilométer sebességgel haladunk.

Pan-Saoval beszélgetvén, azt a megjegyzést kockáztatom, hogy e sebesség aránylag nagyon csekély.

- Hja, - viszonzá Pan-Sao, görögdinnye-magokat ropogatván a fogai közt, - sem ön, sem egyáltalában semmi nem fogja a khinaiak véralkatát megváltoztatni. A szélsőségig konzervatívok lévén, ezt a sebességet is konzerválni fogják, bármily óriási lépésekkel fognak is előre haladni a műszaki tudományok. És higgye el, Bombarnac úr, én már azt is szinte képtelenségnek találom, hogy a Mennyei Birodalomban vasútak vannak.

- Nem állítom az ellenkezőt, - viszonzám. - De ha az ember vasutat épít magának, bizonyára azért teszi, hogy annak összes hasznait élvezze.

Pan-Sao a vállát vonogatta.

- A gyorsaság, - folytatám, - határozottan időnyerés és az időnyerés...

- Idő nincs Khinában, Bombarnac úr, és nem is lehet négyszáz millió lelket számláló lakosságra nézve. Nagyon kevés jutna belőle egy-egy főre. Épen azért mi nem is napok és órák, hanem holdszakok és évkörök szerint számlálunk.

- Ez kevésbbé gyakorlati, mint inkább költői szokás.

- Gyakorlati! Bombarnac úr! Önök nyugatiak, a mikor csak lehet, mindig alkalmazzák ezt a szót! Gyakorlatinak lenni annyi, mint az idő, a munka, a pénz, az üzletek, a világ, a más emberek és a saját magunk rabszolgájának lenni. Megvallom, és bizvást megkérdezheti Tio-King orvostól, hogy Európában való tartózkodásom alatt nem igen voltam gyakorlati ember és most, miután visszatérek Ázsiába, szintén nem leszek nagyobb mértékben gyakorlati. Átengedem magamat az életnek, mint a felhő a szélnek, a szalmaszál a víz áramlatának, a gondolat a képzelemnek.

- Úgy látom, - mondtam, - hogy Khinát olyannak kell elfogadnunk, a milyen...

- És a milyen valószínűleg mindig lesz is, Bombarnac úr. Ah! ha ön tudná, milyen könnyű itt az élet!... Nem egyéb édes semmittevésnél spanyolfalak közt, a yamenek csöndes nyugalmaiban. Az üzletek gondjai nem igen bántanak bennünket, a politika gondjai még kevésbbé. Képzelse csak, Fu-Hi óta, a ki 2950-ben élt, s a legelső császár és Noe kortársa volt, most a huszonharmadik uralkodóház ül a trónon. Ez mandsu eredetű; milyen fog utána következni, az egészen közönyös. Van-e kormányunk, vagy nincs, és az Ég melyiket választotta ki a fiai közül a négyszáz millió khinai alattvaló boldogítására, alig tudjuk s alig is óhajtjuk tudni.

Nyilvánvaló, hogy a fiatal khinainak ezerszer és tízezerszer nincs igaza, (hogy az ő saját szójárásával éljek); de annyi bizonyos, hogy én nem fogom őt megtéríteni.

Ebéd közben Ephrinell úr és neje, bár egymás mellett ültek, alig váltottak néhány szót egymással. A viszony kevésbé látszik közöttük bizalmasnak, mióta egybekeltek. Talán a még nem teljesen összeegyeztetett kölcsönös anyagi érdekeik latolgatásába voltak elmerülve. Ah! az angol-szász faj ivadéakai nem holdszakok és évkörök szerint számlálják az időt! Ők gyakorlati, nagyon is gyakorlati emberek.

Ez éjjel nagyon rossz idő volt. A vörös és sárgás színű ég este felé nagyon zivatarossá, a légkör nyomasztóvá lett és a villamos feszülés rendkívül fokozódott. Ennek a következménye egy «kitünően sikerült vihar» lett, mint Caterna úr magát kifejezte, hozzá tévén, hogy soha ennél különbet nem látott, hanemha a «*Bűvös vadász*» második felvonásában a golyó-öntő jelenetben.

Annyi bizonyos, hogy a vonat úgy szólván egy villámoktól lángoló zónán robog végig, csattogó mennydörgések közepette, melyeket a hegyek a végtelenségig visszhangoznak. Azt hiszem, a villám több ízben le is ütött, de az ércz sínek, magukhoz ragadván az áramlatot, mintegy megannyi vezetékül szolgálnak, melyek a vonatot megvédelmezik. Valóban szép, bár kissé borzalmas látványt nyújtanak a légkör fel-fellobbanó tüzei, melyeket a zuhogó zápor nem bír eloltani. A kábító dörgekből néha-néha kihangzik a mozdonynak éles füttye, mikor a jan-lui, jun-csengi, hulan-sziöi és da-csingi állomásokon áthaladunk.

E zavaros éjszakát fölhasználtam arra, hogy beszéljek Kinkóval, és átadjam neki az élelmiszereket.

- Holnapután érkezünk meg Pekingbe, Bombarnac úr? - kérdé tőlem.

- Igen, Kinko, holnapután, ha valami késedelem nem történik.

- Oh! én nem félek a késedelmektől. De mikor a ládám a pekingi indóházban lesz, akkor én még nem leszek ám a Sa-Sua sugár-úton...

- Sebaj, Kinko, a szép Klork Czinka bizonyosan ott lesz az indóházban.

- Nem, Bombarnac úr: jól a lelkére kötöttem, hogy oda ne jöjjön.

- Miért?

- Lássá, a nők oly kíváncsiak. Bizonyára látni akarná a podgyáskocsit a melyen utaztam, bizonyára oly makacsúl követelné ezt a ládát, hogy gyanút keltene... Szóval könnyen elárlhatná magát...

- Igaza van, Kinko.

- Ezenfelül csak délután és pedig talán csak késő délután fogunk Pekingbe érkezni és a málhákat csak másnap fogják a rendeltetésök helyére szállítani...

- Ez valószínű.

- Nos hát, Bombarnac úr, ha nem tekintí szerénytelenségnek, még egy csekély szivességre kérném önt.

- Mit kíván tőlem?

- Legyen jelen a láda elszállításánál, hogy minden baleset elkerültessék...

- Ott leszek, Kinko; ígérem önnek, hogy ott leszek. Természetes! az üveg holmi törékeny és gondom lesz rá, hogy ne bánjanak vele kiméletlenül. Sőt, ha úgy kívánja, elkisérem a ládát a Sa-Sua sugárútra is...

- Erre nem bátorkodtam önt kérni!...

- Rosszúl tette, Kinko. Jó barát iránt nem kell bizalmatlankodni és én önnek igazi jó barátja vagyok. Ezenfelül nagyon kellemes lesz reám nézve megismerkedni Klork Czinka kis-asszonynyal. Jelen akarok lenni, mikor átadják a ládát... a drága, az értékes ládát... segíteni fogok a felbontásnál.

- A felbontásnál, Bombarnac úr? Hát a mozgatható deszkafal?... Ah! mily gyorsan ki fogok ugrani a deszka nyílásán!

Beszélgetésünket borzasztó égzengés szakította félbe. Azt hittem, hogy a levegő-rázkódás kiveti a vonatunkat a sinekből. Elváltam tehát Kinkótól és visszatértem a helyemre, az első osztályú kocsiba.

Másnap, május 26-án reggel hét órakor a lan-cseui pályaudvarba érkeztünk. A vonat itt csak három óráig időzött. Ezt a Ki-Csang támadásának köszönhattük. Rajta, Noltitz őrnagy, rajta Pan-Sao, rajta Caterna úr és Caternáné asszonyság, induljunk!... Egy percznyi veszteni való időnk sincs.

De abban a pillanatban, mikor a pályaudvarból ki akartunk lépni, egy nagy, kövér, szürke és komoly külsejű ember lépett elő. A város kormányzója volt, fehér és sárga selyem kettős szoknyában, a kezében legyező, derekán csattos öv és a vállán mantille volt, valóságos fekete mantille, a mely jobban illett volna egy spanyol munkás vállára. A kíséretét néhány üveggombos mandarin tette. A khinaiak tisztelettel üdvözölték a kormányzót, olyanformán, hogy a két öklüket egymáshoz szorítva fel és alá mozgatták sűrű fejbólintások közt.

De hát mit keres itt ez az úr?... Talán megint valami khinai formaságon kell túlesnünk?... Vagy az utasok és a podgyászok átvizsgálása fog újra kezdődni?... Pedig azt hittem már, hogy Kinko túl van minden bajon...

Nincs semmi ok a nyugtalanságra, csak az Ég Fia kincsei körül forog a kérdés. A kormányzó és a kísérete megálltak a bezárt és elrekeszelt drága kocsi előtt és azt ugyanazon tisztelettel szemlélték, a melyet az ember egy több milliót tartalmazó pénzes szekrény láttára érez - még Khinában is.

Megkérdeztem Popovtól, hogy mit jelent az említett kormányzó ittléte és hogy minket illet-e a dolog?

- Legkevesbbé sem, - viszonzá Popov. - Pekingből parancs érkezett, hogy telegráfon adjanak hírt a kincsek megérkezéséről. A kormányzó elküldte a táviratot és most útasítást vár, vajon tovább küldje-e Pekingbe, vagy ideiglenesen itt tartsa Lan-Cseuban.

- Nem fog ez nekünk késedelmet okozni?

- Nem gondolom.

- Akkor hát induljunk! - mondtam a társaimnak.

Minket a császári kincstár teljesen hidegen hagy; de, úgy látszik, Faruszkia uraságnál másképp áll a dolog.

Pedig hát mit érdekelheti őt, akár tovább megy ez a kocsi, akár itt marad; akár kiakasztják a vonatunkról, akár nem? Mindazonáltal annyi bizonyos, hogy Ghangirt és Faruszkia nagyon boszantja a dolog; noha igyekeznek a boszúságukat eltitkolni. Ezalatt azonban a mongolok, a kik néhány szót váltottak egymással, nagyon kevésbé barátságos pillantásokat vetnek a kormányzóra.

E pillanatban értesítették a kormányzót a vonat megtámadtatása alkalmával történt eseményekről, hősünk eléggé nem magasztalható szerepléséről a császári kincstár megvédelmezésé-

ben, merész vitézi tetteiről és a körülményekről, a melyek közt attól a rettenetes Ki-Csangtól a birodalmat megszabadította. A kormányzó dicsérő szavakkal, a melyeket Pan-Sao sietett nekünk tolmácsolni, köszönetet mondott Faruszkia urnak, dicsőítette hősiességét és kilátásba helyezte, hogy az Ég Fia nem fogja jutalmazatlanul hagyni a szolgálatait.

A Grand-Transzaziatik igazgató-tanácsosa végig hallgatta a kormányzó beszédét, azzal a nyugalommal, a mely őt jellemzi; de jól láttam, hogy nem minden türelmetlenség nélkül. Talán ép oly érzéketlen a magasztalások, mint a jutalmak iránt, ha még oly magas helyről származnak is. Erről ismerek a mongol büszkeségre.

De ne késsünk tovább! Mi gondunk rá, akár velünk jön a kincses kocsi Pekingig, akár nem! Most egyedül Lan-Cseu meglátogatása érdekel bennünket.

Noha a látogatás csak rövid és futólagos volt, mégis meglehetősen tisztán bevésődött az emlékembe.

Mindenekelőtt van itt egy belső és egy külső város, a melyek azonban szerencsére nem hevernek romokban. Az utcák népesek, a lakosság nyüzsög és szorgalmasan dolgozik; a vasút megbarátkoztatta már az idegenek jelenlétével is, a kiket többé nem üldöz kellemetlen és tolakodó kíváncsiságával. Terjedelmes városrészek terülnek el a két kilométer széles Huan-Ho jobb partján. Ez a Huan-Ho a Sárga folyam, a híres Sárga folyam, a mely négyezeröttszáz kilométer hosszú és agyagos vizét a Pecsili öbölbe ontja.

- Nem e folyó torkolatánál, Tien-Czin közelében kell a német bárónak a Yokohamába induló hajóra szállni? - kérdé tőlem Noltitz őrnagy.

- De igen, - felelém.

- Nem fog odaérkezni, - szólt közbe a színész.

- Hacsak jól neki nem iramodik.

- Azt mondják, - viszonzá Caterna úr, - hogy a számár nekiiramodása nem soká tart, e szerint bizony nem fog oda érkezni.

- Elérkezhetik, ha a vonatnak nem lesz több újabb késése, - jegyzé meg az őrnagy. - Reggel hat órakor fogunk Tien-Czinbe érkezni és a hajó csak tizenegy órakor indul.

- Akár elszalasztja a hajóját, akár nem, - mondtam, - legalább mi ne szalaszszuk el a sétánkat.

E helyen egy hajóhíd vezet a Sárga folyamon, a melynek a sodra oly gyors, hogy a hid szinte hullámozik tőle. Caternáné asszonyság, a ki azt hitte, hogy koczkáztathatja a rálépést, kezd elhalványodni.

- Karolina!... Karolina!... - kiáltá a férje, - ki fog rajtad törni a tengeri betegség..., vonulj vissza..., vonulj vissza!...

Caternáné asszonyság visszavonult s ezzel elindultunk egy pagoda felé, a mely a város felett kiemelkedik.

Valamint minden ilyen épület, úgy ez a pagoda is egymás tetejére állított salátás tálak halmazához hasonlít, de e salátás tálak csinos alakúak és az ember nem is csodálkoznék rajta, ha khinai porcellánból volnának.

Láttunk, de csak kívülről, jelentékeny ipartelepeket, ágyúöntödét, puskagyárt, a melyekben csak benszülött munkások dolgoznak. Meglátogattuk a kormányzó háza mellett levő szép kertet, számtalan hídjaival, kioszkjaival, vízmedenczéivel és egyéb játékszereivel. E kertben



több a pavillon és a fölfelé kanyarított tetejű filagoria mint a fa és az árnyék. Láttunk téglával kikövezett fasorokat, a nagy khinai fal alapzatának maradványai közt.

Tíz perczzel tíz óra előtt visszatértünk a pályaudvarba, teljesen kifáradva, mert a séta hosszú, és teljesen kimerülve, mert a hőség igen nagy volt.

Mindenek előtt a milliomos kocsit kerestem a szemeimmel. Ott állt a régi helyén, utolsóelőtti kocsinak a vonatban; a khinai csendőrök folyvást őrizték.

A távirat, melyet a kormányzó várt, végre megérkezett és azt a parancsot tartalmazta, hogy az említett kocsi Pekingbe küldessék, a hol majd át fog adatni a pénzügyi miniszternek.

Hol van Faruszkia uraság?... Nem látom őt... Talán itt hagyott bennünket a faképnél?... Nem! Amott áll az egyik kocsi tornácán, a mongolok pedig bevonultak a kocsijukba.

Ephrinell Fulk elment a dolgai után; kétségkívül mintákat helyezett el az áruiból; Ephrinellné asszonyság szintén útnak indult, de másfelé, és nyilván csinált egy pár üzletet a hajaival. E perczben ők is mindaketten visszatérnek és elfoglalják helyeiket, de az ember szinte azt hihetné, hogy ezelőtt soha se látták egymást.

Itt már csak khinai utazók szálltak a vonatra; némelyek Pekingig, mások a közbeneső állomásokig, Si-Nangig, Ho-Nanig, Lon-Nganig, Tai-Juanig váltottak jegyet. Mintegy száz utas lehet a vonaton. Összes számaim a helyeiken vannak... Egy se hiányzik... Tizenhárom, mindig tizenhárom!

Még a tornáczon voltunk abban a pillanatban, mikor jelt adtak az indulásra. Caterna úr azt kérdezte a feleségétől, mi volt a legkülönösebb, a mit Lan-Cseuban látott?

- Hogy mi volt a legkülönösebb, Adolf? Azok a falakon és fákon függő nagy kalitkák, a melyekben olyan furcsa madarak voltak.

- Valóban furcsa madarak, asszonyom, - szólt Pan-Sao. - Ezek a madarak életükben beszéltek is!

- Hogyan? hát papagályok voltak?

- Nem, hanem gonosztevők levágott fejei.

- Borzasztó! - kiáltá a színésznő a legkifejezőbb arcjátékkal.

- Mi különös van ebben, Karolina? - szólt Caterna úr nagy nyomatékkal; - már ez így szokás ebben az országban!

## XXIV.

Lan-Cseun túl a vonat igen jól művelt, számos csatornától átszelt vidéken fut végig, a melynek hegyes-völgyes volta számos kanyarodót tett szükségessé. A mérnökök csakugyan kénytelenek is voltak több hídát és áthidalást építeni, melyeknek szilárdsága azonban meglehetősen kétes. Az utas nem érzi magát biztonságban, mikor úgy tapasztalja, hogy e «műépítmények» meghajolnak a vonat súlya alatt. Igaz, hogy a Mennyei Birodalomban vagyunk és valami vasúti szerencsétlenségnek néhány ezernyi áldozata nem is tenne számot a négyszáz millió lélekszámú lakosságban.

- Ezenfelül, - siet megjegyezni Pan-Sao, - az Ég Fia sohasem utazik vasúton.

Nos hát, annál jobb rá nézve.

Este hat órakor King-Cseuba érkeztünk, miután meglehetősen ideig a nagy khinai fal szeszélyes körvonalai mellett haladtunk volna.

A Mongolia és Khina közt emelt óriási erődítményből nem maradt fenn egyéb az alapjául szolgáló roppant márvány és kvarcz daraboknál, a téglából épített és változó magasságú párkány-nyal ellátott terrasznál, néhány rozsdátt és a sűrű mohafüggöny mögé rejtőzött régi ágyúnál, végre a megrongált mellvédekkel koronázott négyszögletes tornyoknál. A végtelen fal emelkedik, alászáll, meglapul, felegyenesedik és elnyúlik, a meddig a szem lát, mindenütt a föld szeszélyes hullámosságához alkalmazkodván.

Fél óráig időztünk King-Cseuban, a melyből csak néhány magas pagodát láttam. Tíz óra tájban negyvenöt perczig vesztegeltünk Si-Nganban, a melynek még csak a körvonalaít se láthattam.

Egy egész éjszakába került, míg hátrahagytuk azt a háromszáz kilométert, a mely e várost Ho-Nantól elválasztja, a hol egy óráig állomásoztunk.

Azt gondolom, hogy a londoniak ezt a Ho-Nant a képzeletük minden különösebb megerőltetése nélkül Londonnak tarthatták volna; nem is lehetetlen, hogy Ephrinellné asszonyosság ebbe a tévedésbe esett. Nem mintha itt is volna Strand, a maga rendkívüli élénkségével, vagy egy Themze tele ladikokkal és hajókkal. Nem! hanem oly angolos köd közepette voltunk, hogy lehetetlen volt bármit is látni a házakból és pagodákból.

A köd egész nap nem foszlott szét, a mi nagyon megnehezítette a vonat haladását. Ezek a mennyei gépészek valóban igen figyelmesek, igen értelmesek, igen lelkiismeretesek és megérdemlik, hogy utánzandó mintaképekül ajánljuk őket európai és amerikai tisztársaiknak.

Ezer tárczaczikk! Az idő csakugyan nem kedvez a legutolsó napon, mielőtt Tien-Czinbe érkezni. Mennyi tárczaanyag megy ily módon veszendőbe! Mennyi leírás semmisül meg ebben a sűrű ködben! Semmit se láttam mindazokból a hegyszorosokból és torkolatokból, a melyek közt a Grand-Transzasiatik kanyarog; semmit se láttam a Lon-Ngan völgyéből, a hol tizenegy órakor tartottunk állomást, sem pedig abból a kétszázharmincz kilométer hosszúságú útból, a melyen végig robogtunk ehhez a sárga országhoz méltó sárgás ködpára-gomolyok közepette, míg végre este tíz órakor Tai-Juánba érkeztünk.

Ah! milyen mogorva, barátságtalan nap ez!

Szerencsére a köd a legelső esti órákban szétfoszlott. Bizony ideje is volt, mert ime már éjszaka van, még pedig igen sötét éjszaka!

Bementem a pályaudvar éttermébe és néhány süteményt meg egy palaczk bort vásároltam. Még egy utolsó látogatást szándékozom tenni Kinkónál. Poharat fogunk üríteni az egészségére és a szép román leánynyal leendő házasságára. Jól tudom ugyan, hogy csempészve utazott és ha ezt a Grand-Transzasiatik is tudná... De a Grand-Transzasiatik nem fogja megtudni...

Az állomásozás alatt Faruszkjar uraság és Ghangir a vonat mellett sétálnak föl s alá az indóház tornácán. Ezuttal nem a kincses kocsi vonja magára figyelmüket, hanem az első podgyázkocsi, a melyet rendkívül makacsul vizsgálnak.

Talán csak nem sejtik, hogy Kinko?... Nem! ez a feltevés képtelenség. Különösebben a gépészt és a fűtőt látszottak vizsgálni. Ez a derék két khinai épen ezen az állomáson vette át a szolgálatot, és Faruszkjar uraság valószínűleg látni akarja, milyen emberekre van bízva a császári kincstáron kívül még mintegy száz utazó élete is.

Az indulás órája üt és éjfélkor a mozdony hatalmas fűtventések közt tova iramodik.

Mint említettem, az éjszaka holdvilágtalan, csillagtelen és nagyon sötét volt. A légkör alsóbb öveiben hosszú felhőfoslányok úszkáltak. Nem lesz nehéz belopódnom a podgyázkocsiba észrevétlenül. Egészben véve nem épen nagyon sokszor látogattam meg Kinkót e tizenkét nap alatt.

E pillanatban Popov így szólt hozzám:

- Nem megy ön aludni, Bombarnac úr?

- Nem soká fogok késni, - felelém. - Hanem e ködös nap után, mely bennünket a kocsikban fogva tartott, szükségem van egy kevés friss levegőre. Hol lesz a legközelebbi megállapodás?

- Fuen-Súban, mikor a vonatunk elhagyta azt a pontot, a hol a nankingi vonal kiágazik.

- Jó éjszakát, Popov!

- Jó éjszakát, Bombarnac úr!

Egyedül maradtam.

Ekkor elsétáltam a vonat legvégére és egy pillanatra megálltam a kincses kocsi előtt levő kocsi tornácán.

A khinai csendőrök kivételével valamennyi utazó utolsó álmát aludta, - már tudniillik utolsó álmát a Grand-Transzasiatik vonalán.

A vonat elejére visszatérvén, közeledtem a Popov fülkéjéhez és úgy láttam, hogy a vonatvezető mélyen alszik.

Ekkor kinyitottam a podgyázkocsi ajtaját, aztán megint becsuktam magam után és ottlétemet tudtúl adtam Kinkónak.

A deszkafal lebocsátkozott és a kis lámpa megvilágított bennünket. A derék fiu melegen köszönetet mondott a süteményekért és a borért, s aztán ittunk és éltettük Klork Czinkát, a kivel holnap meg fogok ismerkedni.

Éjfél elmúlt ötven perczczel. Mint Popov mondta, körülbelül tiz percz mulva átmegyünk azon az állomáson, a honnét a nankingi szárnyvonal kiágazik.

E szárnyvonalból még csak öt vagy hat kilométernyi készült el, vagyis az a vonalszakasz, a mely a Csu-völgyben épülő hídvezetéknel végződik. Pan-Saótól tudom, hogy ez a hídvezeték nagyszerű építmény lesz. A khinai mérnökök még csak a pillérekkel készültek el, melyek száz lábnyi magasak lesznek. E szárnyvonalnak a Grand-Transzasiatikkal való csatlakozása pontjá-

nál van alkalmazva az a váltójelző, a melynek segélyével a vonatokat majd Nanking felé lehet annak idején irányozni. Csakhogy a hídvezeték kiépítése még három vagy négy hónapig fog tartani.

Mivel tudtam, hogy Fuen-Súban meg kell állapodnunk, baráti kézszorítással elbucsuztam Kinkótól és felkeltem, hogy visszatérjek a kocsimba.

E pillanatban úgy rémlett előttem, mintha lépéseket hallanék a podgyáskocsi hátulsó tornácán.

- Vigyázzon Kinko! - mondtam halkan.

A kis lámpa azonnal kialudt és mind a ketten mozdulatlanul maradtunk.

Nem tévedtem... Valaki megpróbálta kinyitni a podgyáskocsi ajtaját.

- A deszkáját... - mondtam.

A deszka felemelkedett, a láda becsukódott, és én egyedül voltam a sötétségben.

A ki be fog lépni, nyilván nem lehet más, mint Popov... Vajon mit fog rólam gondolni, ha itt talál?...

Mikor a legelső látogatásomat tettem a fiatal románál, elbujtam a málhák közt... Nos hát, másodszor is el fogok bujni. Ha egyszer elrejtőztem az Ephrinell Fulk ládái mögé, nem valószínű, hogy Popov észrevehetne, még a lámpája világánál se.

Elrejtőztem és körülnéztem.

Nem Popov volt, mert ő magával hozta volna a lámpáját.

Igyekeztem megismerni a belépő egyéneket... Teljes lehetetlenség... Csak végig lopództak a málhák közt és miután a podgyáskocsi elő részén levő ajtót kinyitották, be is csukták maguk után.

Kétség se lehet, hogy a vonaton levő utasok közül valók voltak... de miért jöttek ide ily késő éjjeli órában?

Meg kell tudnom... Az előérzetem azt súgja, hogy itt valami rejtelmes dolog készül.

Talán ha hallgatódzom... A podgyáskocsi elő részének a falához közeledem és daczára a mozdony dübörgésének, tisztán megérthetem a szókat.

Ezer és tizezer ördög, nem tévedek!... Ez a Faruszkjar úr hangja... Ghangirral beszélget oroszul... Csakugyan ő az!... A négy mongol is vele jött... De mit csinálnak itt?... Miért jöttek ide a szerkocsi mellett levő tornácra?... És mit beszélnek egymással?

Elmondom hogy mit beszéltek... Minden szót hallottam a Faruszkjar úr és társai közt váltott kérdésekből és feleletekből.

- Mikor leszünk az elágazásnál?...

- Néhány percz múlva.

- Bizonyosak lehetünk, hogy Kardek van a váltójelzőnél?

- Bizonyosak, minthogy ez volt a megállapodás.

Vajon mi iránt állapodtak meg, és ki lehet az a Kardek, a kiről beszélnek.

A beszélgetés tovább folyt.

- Meg kell várnunk, míg észreveszszük a jelt, - monda Faruszkjar uraság.

- Ugy-e bár, zöld világosság lesz a jeladás?

- Igen: tudatni fogja velünk, hogy a váltójelző meg van igazítva.

Eszemen vagyok-e vagy megtévelyodtam?... A váltójelző meg van igazítva? Miféle váltó-jelző?...

Mintegy fél percz mulik el így... Nem volna-e célszerű figyelmeztetni Popovot?... Igen... meg kell tennem.

Épen el akartam indulni a podgyázkocsi túlsó vége felé, mikor egy felkiáltás visszatartóztatott.

- A jel... itt a jel! - kiáltá Ghangir.

- És most a vonat már a nankingi szárnyvonalon van! - viszonzá Faruszkia uraság.

A nankingi szárnyvonalon!... De hiszen akkor veszve vagyunk... innét öt kilométernyire van az épülőfélben levő hídvezeték, a mely a Csu-völgyet fogja áthidalni és vonatunk egy roppant mélység felé rohan...

Noltitz őrnagy határozottan nem tévedt Faruszkiairól illetőleg... Most már értem e nyomorúltak tervét... A Grand-Transzasiatik igazgató-tanácsosa gazember, még pedig a legrosszabb fajtából... A társulat ajánlatait csak azért fogadta el, hogy alkalmat találhasson valamely jó fogásra... Az alkalmat az Ég Fia milliói nyújtották... Igen, ez az egész útálatos cselszövény világos előttem... Faruszkia csak azért védelmezte a császári kincset Ki-Csang ellen, hogy el ne rabolhassa előle a haramiafőnök, a kinek támadása meghiúsítással fenyegette a mongol rabló terveit!... Ezért verekedett tehát oly vitézül!... Ezért kockáztatta életét!... Ezért harcolt, mint egy hős!... És te, szegény együgyű Klaudius, megint lépre mentél!... Megint egy újabb ostobaságot követtél el... És még mekkorát!

De mindennek előtt meg kell akadályozni, hogy ez a gazember végrehajthassa a művét... Meg kell menteni a vonatot, a mely teljes sebességgel robog a befejezetlen hídvezeték felé... Meg kell menteni az útasokat, a kiket iszonyú szerencsétlenség fenyeget... A kincscsel, melyet Faruszkia és czinkostársai kézrekeríthetni remélnek, annyit törődöm, mint egy ócska tárczaczikkel!... De az utazók és én... ez már egészen más!

Popovhoz akarok sietni. Lehetetlen... a lábaim mintha oda volnának szegezve a podgyázkocsi padlójához! A fejem szédül...

Igaz volna-e, hogy a mélység felé szágúldunk... Nem!... Meg vagyok tévelyodva!... Hiszen Faruszkia és társai is belezuhanának... osztoznának a sorsunkban... velünk együtt elvesznének.

E pillanatban kiáltások hallatszanak a vonat elejéről... oly emberek kiáltásai, a kiket gyilkosok támadtak meg... Nincs többé kétség... A gépészt és a fűtőt megölték; érzem, hogy a vonat sebessége csökkenni kezd.

Értem... a nyomorúltak egyike tud a gőzgéppel bánni és a vonat lassítása következtében leugorhatnak a pályatestre, megmenekülhetnek a szerencsétlenség elől.

Végre sikerül legyőznöm a kábultságomat... Támolygok, mint egy részeg ember és alig van annyi erőm, hogy a Kinko lábájához elvánszoroghassak. Itt néhány szóval elmondom neki, mi történt és felkiáltok:

- El vagyunk veszve!

- Talán nem! - felel Kinko.

Mielőtt egyetlen mozdulatot tehettem volna. Kinko kiugrott a ládájából, a podgyázkocsi ajtajához rohant, felmászott a szerkocsira, felém kiáltván:

- Jöjjön!... Jöjjön!

Magam se tudom, hogyan történt; de egy pillanat alatt ott álltam mellette a mozdony tornácán... a lábaim vérben gázoltak a gépész és a fűtő vérében. A két szerencsétlen ember holttestét a gonosztevők ledobták a pályatestre.

Faruszkiai és czinkostársai nem voltak már a vonaton!

De mielőtt megmenekültek volna, az egyik közülök a dörzsféket egészen tágra csavarta, a gőzvezető szelepeket felnyitotta, a kazánt tele rakta tüzelővel és most a vonat borzasztó gyorsasággal szágúld...

Néhány perc múlva el fog érni a csú-i hídvezetékhez.

Kinko erélyes és elszánt ember lévén, megőrizte egész hidegvérűségét. De hiába igyekezett ellengőzt adni, a vonat sebességét csökkenteni a dörzsfékek segélyével... Nem tudta, hogyan működnek a csapok és a gép egyéb alkatrészei...

- Értesíteni kell Popovot! - kiáltám.

- Mit tehetne Popov?... Uram! még csak egy mód van hátra.

- Miféle mód?

- Élesztani a tüzet, - felelé Kinko nyugodt hangon, - megakadályozni a biztonsági szellentyű működését és szétpukkasztani a mozdonyt!...

Csakugyan ez volna az egyetlen - kétségbeesett - mód, hogy megállítsuk a vonatot, mielőtt a hídvezetékhez érne?

Kinko lapátszámra tömi a köszönet a kazán rostélyára. Rendkívüli légvonat támad, a gőznyomás emelkedik, a gőz fűtyülve tódul ki a szellentyűkön, a kazán horkol, a gép sivít... A sebesség fokozódik és kétségkívül meghaladja az óránként száz kilométernyi gyorsaságot...

- Menjen, - mondá Kinko - és mindenki meneküljön a leghátulsó waggonba...

- És ön, Kinko?...

- Mondom, hogy menjen.

És látom, a mint a két kezével belekapaszkodik a szellentyűk fogórudjaiba és terhe egész súlyával rájuk nehezül.

- Siessen... siessen hát! - kiáltja utánam.

Felmászom a szerkocsira, végig rohanok a podgyázkocsin, felköltöm Popovot és egész erőmből e szókat ordítom:

- A vonat legvégére!... a vonat legvégére!...

Néhány útas, a kik az álmukból riadtak föl, siet elhagyni a mozdonyhoz legközelebb levő kocsikat.

Hirtelen borzasztó durranás hallatszik, a melyet nyomon követ egy erős megrázkódtatás. A vonat eleinte mintha egy mozdulatot tenne visszafelé, aztán a nyert sebesség által sodortatva, még mintegy fél kilométernyivel tovább robog...

Végre megáll...

Popov, az őrnagy, Caterna úr, az utazók többsége, köztük én is azonnal leugrálunk a pályatestre.

A sötéttségben egymásba illesztett faalkotványok egyes részei látszanak homályosan ama pillérek tetején, a melyek a Csú völgyét áthidaló hídvezeték támogatói lesznek.

Kétszáz lépéssel odább a Grand-Transzaziatik vonata a mélységbe zuhant volna.

## XXV.

És én, a ki tárczacikk-tárgy után sóvárogtam, a ki féltem egy hatezer kilométernyi egyhangú és polgáriás utazás unalmaitól, a mely utazás alatt esetleg egyetlenegy olyan tapasztalatra, vagy kedélyhangulatra sem számíthatok, a mely alkalmas volna arra, hogy nyomdai alakba öntessék!

De nem kevésbé igaz az is, hogy egy újabb, kiváló ostobaságot követtem el. Ebből a Faruszkíar urból hőst csináltam - táviratilag, a «XX. Század» olvasói előtt! Jó szándékaimmal határozottan elsőrangú helyet érdemlek a pokol legjobb kövezői közt.

Mint említém, csak kétszáz lépésnyire voltunk a Csú-völgyétől. Ez a széles bemélyedés egy háromszázötven-négyszáz méter hosszúságú áthidalás építését tette szükségessé. A sziklás völgyfenék száz lábnyi mélyen fekszik. Ha a vonat a mélységbe zuhan, egyikünk sem menekült volna meg a borzasztó haláltól. Az emlékezetes - és a reporterség szempontjából igen érdekes - szerencsétlenség áldozatainak száma száznál többre ment volna. De a fiatal román hidegvérűsége, erélye és önfeláldozása megmentett bennünket az iszonyú szerencsétlenségtől.

Valamennyiünket megmentett?... Nem!... Kinko az életével fizette meg útítársai megmenekülését.

Az általános zavar közepette legelső gondom volt megnézni a podgyáskocsit, mely sértetlenül maradt. Ha Kinko túlélte volna a mozdony szétpukkanását, kétségkívül visszatért volna a podgyáskocsiba, mozgó börtönébe és bevárta volna, míg én ismét hozzá megyek.

Fájdalom! a láda üres... oly üres, mint egy bukott vállalat pénztára... Kinko az önfeláldozásának áldozatává lett!

Tehát csakugyan volt egy hős az útítársaink közt, de ez a hős nem a Faruszkíar uraság volt, ez az igazgató-tanácsosi bőrbe bújt haramia, a kinek a nevét oly ügyetlenül kikürtöltem mind az öt világrészben! A hős ez a szegény, szerény román fiú, ez a szerencsétlen vőlegény volt, a kit a jegyese hiába fog várni és sohasem fog többé viszontlátni!... Nos hát én igazságot fogok neki szolgáltatni!... Elmondom a világnak, hogy mit tett... Szemrehányásokat tennék magamnak, ha megőrizném a titkát... Ha megcsalta is a Grand-Transzasiatik társulatot, egy egész személyvonat, az útasokkal együtt e család következtében menekült meg!... Veszve voltunk, a legborzasztóbb halállal haltunk volna meg, ha Kinko nincs velünk.

Elszorúlt szívvel, könnyes szemekkel szálltam le a podgyáskocsiról.

Annyi bizonyos, hogy Faruszkíar terve, a melyet vetélytársa, Ki-Csang, csaknem megghiúsított, ügyesen volt kigondolva és kitűnő ötlet volt felhasználni azt a hat kilométernyi szárnyvonalat, a mely a kiépítetlen áthidaláshoz visz. Semmi se volt könnyebb, mint ide irányítani a vonatot, mielőtt egy czinkostárs kezelte az összekötő váltójelzőt. Aztán, mielőtt az előre megállapított jel tudatta, hogy a szárnyvonalon vagyunk, nem maradt egyéb teendő, mint fölrohanni a mozdony tornáczára, meggyilkolni a gépészt és a fűtőt, azután elmenekülni, mialatt a mozdony sebessége csökken, - a kazán túlfűtése következtében a sebesség a nélkül is csakhamar újból fokozódni fog.

És most kétségtelen, hogy ezek, a khinai igazságszolgáltatás legválogatottabb kínzásaira érdemes gazemberek bizonyára inukszakadtából sietnek a Csú-völgy felé. Ott, a vonat romjai közt remélik megtalálni a tizenöt millió értékű aranyat és drágaköveket. A kincseket elvihették



volna észrevétlenül, háborítlanul, és az éjszakai sötétségben véghez vihették volna ezt az útálatos büntetést.

Nos hát, a tolvajok meg lesznek lopva és remélem, hogy gyalázatos gáztették - legalább is a fejükbe fog kerülni! Egyedül én tudom, mi történt és meg fogom mondani, mivel a szegény Kinko nincs többé!...

Igen! rendíthetetlenül elhatároztam, hogy beszélni fogok, mihelyt Klorik Czinkát láttam... A szegény leánnyal kiméletesen kell tudatnom a történeteket. Nem akarom, hogy a jegyese halálának a híre fusson és őt úgy találja, mint a villámütés... Igen, holnap,... mihelyt Pekingbe értünk...

De utóvégre, ha még nem akarok is elmondani mindent, a mi Kinkóra vonatkozik, legalább is feljelenthetem Faruszkirt, Ghangirt és czinkostársaikat, a négy mongolt... Megmondhatom, hogy láttam őket végig menni a podgyázkocsin, hogy utánuk mentem, hogy hallottam és megértettem mindent, a mit a tornáczon beszéltek; hallottam a legyilkolt gépész és fűtő kiáltásait és hogy ekkor siettem vissza a kocsikba ezzel a kiáltással: «A vonat legvégére!... a vonat legvégére!»

Ezenfelül, mint látni fogjuk, volt köztünk még valaki más is, a kinek a gyanúja bizonyossággá változott és a ki csak alkalomra várt, hogy vádat emelhessen az állítólagos Faruszkir uraság ellen.

E perczben mintegy húszan az útasok közül a vonat elején csoportosultunk össze: Noltitz őrnagy, a német báró, Caterna úr, Ephrinell Fulk, Pan-Sao, Popov, én és még többen. Mondanom se kell, hogy a khinai csendőrök utasításukhoz híven a kincs mellett maradtak, melyet egy se mert volna közülök magára hagyni. A hátulsó podgyázkocsi felügyelője vasúti lámpákat hozott, melyeknek hatalmas fényénél látni lehetett, hogy milyen állapotban volt a mozdony.

Hogy a vonat nem állt meg hirtelen, - a mi a végelpusztulását és összezúzódását vonta volna maga után, - annak tulajdonítandó, hogy a pukkanás a kazán felső részén és oldalán történt. Minthogy a kerekek ellentálltak, a mozdony tovább futott a síneken addig, míg a neki-lendülése tartott. Ebből az következik, hogy a vonat magától állt meg és az útasok erős megrázkódtatáson kívül egyebet nem szenvedtek.

A kazánból és tartozékaiból csak éktelen roncsok maradtak. A kürtő, a kupolás henger, a gőzhenger eltűnt, csak megrepedt és meggörbült csöveket, meghasadt hengereket, szétört fogantyukat lehet látni... megannyi tátongó seb ezen az acélhullán.

És nemcsak a mozdony pusztult el; a szerkocsi is használhatatlanná lett. A víztartói kilyukadtak, a szénkészlet szétszórva hever a pályatesten. Valóságos csoda, hogy a podgyázkocsiban alig esett kár.

És a robbanás e borzasztó hatásának láttára világos előttem, hogy a fiatal román megmenekülése teljesen lehetetlen volt, hogy az egész teste kétségkívül darabokra szakadt! Nem is csodálkozom rajta, hogy a mint vagy száz méternyire visszafelé mentem a pályán, sehol semmi nyomát se találtam.

Eleinte szótlannul néztük a baleset színhelyét. Aztán kezdtünk megjegyzéseket tenni.

- Annyi bizonyos, - mondá az egyik utas, - hogy a gépészünk és a fűtőnk elpusztult a robbanás alatt.

- Szegény emberek! - mondá Popov. - De azon tűnődöm, hogyan juthatott a vonat a nankingi szárnyvonalra és hogyan történhetett, hogy ők ezt észre nem vették?

- Nagyon sötét az éjszaka, - viszonzá Ephrinell Fulk; - a gépész talán nem láthatta, hogy a váltójelző hibásan volt állítva.

- Ez az egyetlen lehetséges magyarázat, - mondá Popov, - mert különben megkísérlette volna megállítani a vonatot, holott pedig borzasztó sebességgel száguldottunk tova...

- De végre is, - mondá Pan-Sao, - hogyan lehet, hogy a szárnyvonal nyitva volt, holott a csú-i áthidalás még nincs kiépítve? A váltójelző tehát működött...

- Ez kétségtelen, - viszonzá Popov - és valószínűleg hanyagságból...

- Nem... hanem gonosz szándékból, - mondá Ephrinell Fulk. - Bűneset forog itt fenn... előre kiszámított szándékos bűntény, melynek célja a vonat és az utasok elpusztítása volt...

- De mi okból? - kérdé Popov.

- Abból az okból, hogy a császári kincstárt kézrekerítsék! - kiáltá Ephrinell Fulk. - Elfeledte ön, hogy ezek a milliók nagyon csábítók lehetnek a gonosztevőkre nézve? Nem rablási célból támadták meg a vonatunkat Csercsen és Csarkalik közt?...

A yankee nem is sejtette, mennyire igazat mondott.

- E szerint - mondá Popov, - ön azt hiszi, hogy a Ki-Csang támadása után más haramiák...

Noltitz őrnagy eddig nem elegyedett a beszélgetésbe. De most a Popov szavába vágott és megszólalt oly hangosan, hogy a szavait mindenki meghallhassa:

- Hol van Faruszkjar uraság?

Mindenki hátrafordult és látni igyekezett, hogy mi történt a társulat igazgató-tanácsosával.

- Hol van útítársa, Ghangir? - folytatá az őrnagy.

Senki se felelt a kérdésre.

- Hol van a négy mongol, a kik a leghátulsó kocsiban utaztak? - kérdé Noltitz őrnagy.

Egyik se jelentkezett közülök.

Másodszor is a nevéen szólítják Faruszkjar uraságot.

Faruszkjar uraság nem jelentkezik.

Popov bemegy azon kocsiszakaszba, a melyben az igazgató-tanácsos úr rendszeren tartózkodni szokott...

A kocsi üres.

Üres?... Nem. Sir Francis Trevellyan nyugodtan ül a helyén egy csöppet se törődve a történetekkel. Mi köze neki mindezekhez? És nincs-e teljes joga azt mondani magában, hogy az orosz-khinai vasútakon a lehető legnagyobb gondatlanság és rendetlenség uralkodik?... Egy kiépítetlen szárnyvonal nyitva van, és senki se tudja, ki volt a kinyitója!... a vonat melléksínekre jut!... Van-e nevetségesebb vasúti szolgálat a muszkánál?

- Nos, hát, - mondá ekkor Noltitz őrnagy, - a gonosztevő, a ki a vonatot a nankingi szárnyvonalra irányította, a ki azt a Csú-völgy fenekére akarta zuhantatni, hogy a császári kincset kézrekeríthesse, nem más, mint Faruszkjar!

- Faruszkjar! - kiálták az utasok.

De a nagy többség nem akart hitelt adni a Noltitz őrnagy vádjának.

- Hogyan? - mondá Popov, - a gonosztevő ez az igazgató-tanácsos volna, a ki oly vitézül viselte magát a haramiák támadásakor, a ki a saját kezével ölte meg Ki-Csangot, a vezérüket?...

Ekkor én is megszólaltam:

- Az őrnagy úr nem téved, - mondám. - Ezt a csinos dolgot Faruszkjar cselekedte.

És a közálmélkodás közepette elmondtam mindent, a mit tudtam, a miről véletlenül értesültem. Elbeszéltem, hogyan jutottam Faruszkjar és a mongolok tervének tudomására, akkor, a mikor már késő volt a kivitelét megakadályozni. Csupán azt hallgattam el, a mi a Kinko merész tetteire vonatkozott. De ezt is nyilvánosságra fogom hozni, mihelyt az ideje elérkezik.

Szavaimat az átkozódások és fenyegetések egész özöne követte. Hogyan! Faruszkjar?... ez a büszke mongol?... ez az igazgató-tanácsos, a kit oly hősiesen láttunk harcolni? Nem!... az lehetetlen!...

De az elvitázhatlan tények előtt mégis meg kellett hódolni... Én, a ki láttam... és hallottam... én határozottan kijelentem, hogy Faruszkjar volt a szerzője ennek a szerencsétlenségnek, a melyben az egész vonatunknak el kellett volna pusztúlnia, és hogy feltétlenül ő a legfőrtelmesebb haramia egész Közép-Ázsiában!

- Most láthatja, Bombarnac úr, hogy legelső gyanúm nem volt alaptalan, - mondá Noltitz őrnagy.

- Igen, - felelém, - és álszemérem nélkül megvallom, hogy ez a gyalázatos gazember elbolondított a nagyúrias modorával!

- Klaudius úr, - jegyzé meg Caterna, - illeszsze be ezt az epizódot egy regénybe, és meg fogja látni, hogy senki se hiszi el.

Caterna úrnak igaza van, de bármily valószínűtlen legyen is, a dolog megtörtént. Ezenfelül kívülem, a ki ismerem a Kinko titkát, valamennyien csakugyan csodának tarthatják, hogy a mozdony e szinte gondviselészerű szétpukkanás következtében megállt, úgy szólván a mélység szélén.

Most, miután minden veszélynek vége volt, azonnal intézkedni kellett, hogy a vonat vagonjai visszashállítsassanak a pekingi vonalra.

- Az lesz a legcélszerűbb, - mondá Popov, - ha néhányan közülünk feláldozzák magukat...

- Én ezek közé fogok tartozni! - kiáltá Caterna úr.

- Mit kell tenni? - kérdém.

- El kell menni a legközelebbi állomásra, a fuen-suirra, - mondá Popov, - és onnét táviratozni, a tai-juani állomásra egy kisegítő mozdonyért.

- Milyen messze van innét az a fuen-sui állomás? - kérdé Ephrinell Fulk.

- Körülbelül hat kilométer hosszú a nankingi szárnyvonal e szakasza, - viszonzá Popov - és a fuen-sui állomás még öt kilométernyire van a két vonal csatlakozási pontjától.

- Tizenegy kilométer - mondá az őrnagy, - ez éppen másfélórát jó gyaloglóknak. A Tai-Juanból küldendő mozdony három óra lefolyása előtt itt lehet a vonatnál. Én kész vagyok elmenni...

- Én is, - mondá Popov - és azt hiszem, jól tennők, ha többen mennénk. Ki tudja, nem találkozunk-e útközben Faruszkjarral és mongolaival?

- Igaza van, Popov, - viszonzá Noltitz őrnagy; - és egyszersem lássuk el magunkat fegyverekkel.

Ez igen okos tanács volt, mert a rablók, a kiknek a Csu-völgy áthidalása felé kellett sietniök, nem lehettek messze. Igaz, hogy sietni fognak elinalni, mihelyt látják, hogy a tervük meg-  
hiúsult. Csak heten levén, hogyan mernének megtámadni mintegy száz útast, nem is említve a  
császári kincstár őrizetére kirendelt khinai katonákat?

Mintegy tizenketten, köztük Caterna úr, Pan-Sao és én, ajánlkoztunk Noltitz őrnagy elkisé-  
résére. De közmegegyezéssel azt tanácsoltuk Popovnak, hogy ő ne hagyja el a vonatot és  
biztosítottuk őt, hogy majd eligazítunk mi mindent.

Tehát törökkel és revolverekkel felfegyverkezve, éjfélután fél kettőre elindultunk a szárny-  
vonalon, a két vonal csatlakozási pontja felé, és oly gyorsan mentünk, a mint csak ily sötét  
éjjel lehetett.

Nem egészen két óra alatt a fuen-sui állomásra értünk, a nélkül, hogy valakivel találkoztunk  
volna. Faruszkár alkalmasint elmenekült. A khinai rendőrség dolga lesz tehát, kézrekeríteni e  
haramiát és czinkostársait. Fog-e ez neki sikerülni?... Ohajtom, a nélkül, hogy remélni  
merném.

Az állomáson Pan-Sao beszélt az állomásfőnökkel, a ki táviratilag intézkedett, hogy Tai-  
Juanból azonnal egy mozdonyt küldjenek a nankingi szárnyvonalra.

Három óra után, mikor hajnalodni kezdett, visszatértünk és a két vonal szétágazásánál vártuk  
be a mozdonyt.

Mihelyt felkapaszkodtunk a szerkocsira, a mozdony elindult a szárnyvonalon és csakhamar  
megérkeztünk a vonathoz.

A hajnal már ekkor elég világos volt arra, hogy a szem meglehetősen távolságig láthasson. A  
nélkül hogy valakinek szóltam volna, mindenfelé kerestem a szemeimmel a szegény Kinko  
holttestét, de még csak nyomát sem láthattam.

Minthogy a mozdony kettős vágány, vagy forgó korong hiányában nem helyezkedhetett a  
vonat elejére, szükségképen a vonat másik végéhez kellett kapcsolni, hogy elvontathasson  
bennünket a használhatatlanná vált mozdony és szerkocsi hátrahagyásával a vonalak szét-  
ágazásáig. Ennek az volt a következménye, hogy a podgyáskocsi, a melyben Kinkónak,  
fájdalom, most már üres ládája volt elhelyezve, a vonatnak a legvégére került.

Szerencsére nem kellett visszatérnünk Tai-Juanba, hanem tovább mehettünk Fuen-Suba, a mi  
által másfél órai késedelmet kiméltünk meg. Ezen az állomáson a mozdony ismét a vonat  
elejére helyezkedett. Reggeli öt órától kezdve szabályszerű gyorsasággal robogtunk végig a  
Petsili tartományon.

Utolsó napi utazásunkról nincs mit mondanom. A gépésznek ki kell állítanom azt a bizonyít-  
ványt, hogy nem igyekezett kipótolni az elvesztett időt. De, habár miránk nézve egy vagy két  
órával több vagy kevesebb, teljesen közönyös: egészen másképp áll a dolog Weisschnitzer-  
dörfer báróra nézve, a kinek Tien-Czinben a yokohamai hajóra kell szállnia.

Csakugyan, mire déltájban oda érkeztünk, a hajó már három negyedórával előbb elindult és  
mihelyt a német «világkörülvándor» a Bly-k és Bisland-ok vetélytársa, a pályaudvar tornácára  
kirohant, azonnal megtudta, hogy az említett gőzhajó e pillanatban úszott ki a Pei-Ho torkola-  
taiból a sík tengerre.

Szerencsétlen utazó! Ne is csodálkozzék senki rajta, hogy egész vonatunk viszhangzott a legválogatottabb német káromkodásoktól és szitkozódásoktól, a melyek feltartóztathatatlanul özönlöttek a báró szájából. És valljuk meg őszintén, volt is oka és joga a saját anyanyelvén szitkozódni!

Tien-Czinben csak egy negyedóraig maradtunk. A *«XX. Század»* olvasói tehát bocsássák meg nekem, hogy nem látogathattam meg ezt az ötszázezer lakosú várost, a khinai városrészt és templomait, meg az európai városrészt, a kereskedelmi mozgalom fészket, a Pei-Ho partjait, melyek közt száz meg száz bárka úszik fel- és lefelé... Nem én vagyok az oka, hanem Faruszkjar, a ki már csak azért az egy gonosztettéért is, hogy reporteri hivatásom teljesítésében megakadályozott, megérdemelné, hogy a legmerészebb képzelőkhinai hóhér végezze ki, válogatott kínzások közt!

Útunk hátra levő részén semmi nevezetesebb dolog nem történt. De mélyen elszomorít az a gondolat, hogy Kinko nincs többé velünk és hogy a ládája üres!... Pedig felkért, hogy kísérem el Klork Czinkához!... Hogyan tudassam a szerencsétlen leánynyal, hogy a jegyese nem érkezett meg a pekingi pályaudvarba?...

Végre minden véget ér e földön, még egy hatezer kilométernyi utazás is a Grand-Transzasiatik vonalán, és vonatunk épen óráról-óra tizenhárom napi utazás után megállapodott a Mennyei Birodalom fővárosának kapui előtt.

## XXVI.

- Peking! Mindenki kiszáll! - kiáltá Popov.

Caterna úr egészen párisias hanglejtéssel így felelt:

- Ez már beszéd, öregem!

Mindenki leszállt a kocsikról.

Délutáni négy óra van.

Olyan emberekre nézve, a kiket háromszáz tizenkét órai utazás kifárasztott, ez nem épen alkalmas idő bejárni a várost, - vagy mit is mondok, az egymásba ékelt négy várost. Ezenfelül lesz rá elég időm, minthogy néhány hétig a fő- és székvárosban fogok időzni.

A fődolog vendéglőt találni, a hol félig-meddig tűrhetően lakhassam. Bővebb tudakolás után azt hiszem, hogy az állomás mellett levő «*Vendéglő a Tízezer Álomhoz*» nyugati szokásainkhoz való kényelmet fog nyújthatni.

A mi Klork Czinka kisasszonyt illeti, másnapra halasztottam nála teendő látogatásomat. Ott leszek, mielőtt aládát elszállítanák a lakására; s fájdalom, még akkor is nagyon korán fogok érkezni, mert hiszen a jegyese halálát kell vele tudatnom!

Noltitz őrnagy velem egy vendéglőben fog lakni. Ő tőle tehát nem kell elbucsúznom, valamint Caterna úrtól és nejétől sem, a kik körülbelül két hétig Pekingben szándékoznak időzni, mielőtt Shanghaiba utaznának. Pan-Saot és Tio-King orvost egy fogat várja, hogy elszállítsa őket a yamenbe, a melyben az ifjú khinai családja lakik. De viszont fogjuk látni egymást. Jó barátok nem válnak el egymástól egyszerű istenhozzáddal; az a kézszorítás, melyet Pan-Saoval váltottam, mikor a kocsiból leszálltunk, nem a legutolsó lesz.

Ephrinell úr és Ephrinellné asszonyság kétségkívül csakhamar a saját üzleti dolgaik után fognak látni, s ennél fogva kénytelenek a kereskedelmi városrészben lakást keresni. De legalább nem fognak elmenni a nélkül, hogy át ne adtuk volna nekik búcsúüdvözlésüket. Ez okból Noltitz őrnagygyal együtt felkerestük a szeretetreméltó házaspárt és néhány udvarias szót váltottunk vele.

- Végre, - mondtam Ephrinell Fulknak, - a Strong Bülbül és társa czég negyvenkét ládája szerencsésen megérkezett rendeltetése helyére. De kevésbe múlt, hogy a mozdonyok szét-pukkanása meg nem rongálta az ön mesterséges fogait.

- Valóban úgy van, Bombarnac úr, - viszonzá a yankee. - A fogaim nagy veszélyben forogtak. Mennyi kalandot éltünk át, mióta Tifliszből elindultunk!... Valóban, ez az utazás kevésbé volt egyhangú, mint kezdetben hittem...

- És aztán, - monda az őrnagy, - ön, ha nem csalódom, útközben meg is nősült!...

- *Wait a bit!* - viszonzá a yankee, kissé furcsa hangon. - De bocsánat, nekünk sietnünk kell...

- Nem akarjuk önöket feltartóztatni, Ephrinell úr, - felelém; - de engedje meg, hogy önnek, valamint Ephrinellné asszonyságnak azt mondhassuk: a viszontlátásig!...

- A viszontlátásig! - monda az amerikaiasított angol nő, a ki még nyersebb hangon beszélt a megérkezéskor, mint az elinduláskor. Aztán megfordult e szókkal:

- Nincs időm várni, Ephrinell úr...

- Nekem sincs, asszonyom, - felelé a yankee.

Ephrinell úr!... asszonyom!... Lám, lám! hát már többé nem Fulk és Horácia?

És ezzel mindketten kiléptek a pályaudvar főajtaján a nélkül, hogy a férj a karját nyújtotta volna a nejének... Sőt azt gondolom, hogy Ephrinell Fulk balra indult, Ephrinellné Horácia pedig jobbra. De utóvégre is ez az ő dolguk.

Hátra volt még a 8-as számom, Sir Francis Trevellyan, a néma személy, a ki az egész szindarab - akarom mondani az egész utazás alatt egy árva szót se szólt. Pedig igazán szeretném a hangját hallani, hacsak egy pillanatra is.

De lám, ha nem csalódom, ez az alkalom most mindjárt kínálkozni fog, és pedig itt.

A flegmatikus gentleman megvetően tekint végig a kocsikon. Egy szivart vesz ki sárga bőrtárczájából. De mikor megnézi gyufatartóját, észreveszi, hogy üres.

Én éppen az imént gyújtottam szivaromra, - egy kitűnő, válogatott Londresre, - és egy szakértő kéjes meglegedésével szívom magamba a füstjét, egyúttal azonban nem fojthatván el fájdalmamat a miatt, hogy ehhez fogható szivart egész Khinában lehetetlen lesz találnom.

Sir Francis Trevellyan látta a tüzet, mely a szivarom végén csillogott, és felém közeledik.

Én abban a hiszemben, hogy tüzet fog tőlem kérni, vagy «világosságot», - mint az angolok mondani szokták, - várom a hagyományos *«some light»* szókat.

A gentleman azonban csak a kezét nyújtja felém és én gépiesen odaadom neki a szivaromat.

Sir Francis Trevellyan a Londresemet a hüvelyk- és mutatóujja közé fogja, lekotorja róla a hamut, meggyújtja a saját szivarját és ekkor azzal a reménnyel kecsegtetem magamat, hogy ha már a *«some light»*-ot nem hallottam, legalább e szókat fogom hallani, hogy *«thank you, sir!»* (Köszönöm, uram!)

De nem! Mihelyt Sir Francis Trevellyan néhány szippantást tett a szivarjából, az enyimet egyszerűen eldobja, aztán a nélkül, hogy csak a fejével is biccentene, egész flegmával balra kanyarodik és kimegy a pályaházból.

Hogyan! és ön semmit se szólt neki? - fogja kérdezni az olvasó... Nem! Ott álltam tátott szájjal... Egyetlen szó se jutott eszembe, egyetlen mozdulatot se birtam tenni... Tökéletesen elkábított ez az ultra-angol udvariatlanság; ellenben Noltitz őrnagy nem tudta megállni, hogy hangosan el ne kacagja magát.

Ah! ha valaha még útamba akad ez a gentleman!... De soha többé nem láttam «Sir Francis Trevellyant de Trevellyan-Hall Trevellyanshire» urat.

Fél óra múlva elhelyezkedtünk a *«Tizezer Álomhoz»* címzett vendéglőben és végig ettünk egy ebédet, a mely a menyei birodalmi konyha képtelen receptjei szerint készült. Ebéd után lefeküdtünk a kényelmetlen szoba igen keskeny ágyaiba és aludtunk nem ugyan az igazak, hanem a fáradtak álmát, a mely felér amazzal.

Csak másnap reggel tíz órakor ébredtem fel, és talán egész délelőtt aludtam volna, ha eszembe nem jut, hogy kötelességet kell teljesítenem. És milyen kötelességet! El kell mennem a Sa-Sua sugárútra, mielőtt még az üres láda megérkeznék a címzett, - tudniillik Klork Czinka kis-asszony lakására.

Felkeltem tehát. Ah! ha Kinko élne, elmentem volna a pályaudvarba s ígéretem szerint jelen lettem volna a drága láda kirakásánál... Vigyáztam volna, hogy óvatosan szállítsák el... Elkísértem volna Sa-Sua sugárútig, sőt segítettem volna felvinni a Klork Czinka kisasszony szobájába!...

És milyen kitörő örömmel ugrott volna ki a vőlegény a deszkafal nyílásán, hogy szép menyasszonyának ölelő karjai közé rohanjon!...

De a sors másképp akarta! És a láda, mikor megérkezik, üres lesz, üres mint egy szív, a melyből minden vér kifogyott.

Tizenegy óra tájban hagytam el a «Tizezer Álom»-hoz címzett vendéglőt, felültem ama kocsik egyikére, a melyek kerekeken járó palankinokhoz hasonlítanak; megmondtam Klork Czinka kisasszony lakcímét, aztán elindultunk.

A Pecsili tartomány tudvalevőleg a legéjszakibb Khina tizenennyolcz tartománya közül. Kilencz kerületből áll és a fővárosa Peking, másképp Sim-Kin-Fo, a mi azt jelenti hogy: «az égnek engedelmeskedő elsőrangú város».

Nem tudom, vajjon e főváros csakugyan engedelmeskedik-e az égnek, de annyi bizonyos, hogy a mértan szabályainak engedelmeskedik. Négy négyszögű, vagy legalább hosszúkás négyszögű város egymásba építve; a Khinai-Városban van a Tatár-Város, ebben a Sárga-Város vagyis Hung-Csing, ebben pedig a Vörös-Város vagy Czen-Kai-Csing, azaz «a tilalmas város». E roppant kiterjedésű épülethalmazban több mint két millió tatár, vagy khinai és néhány ezer mongol és tibeti lakik.

Hogy az emberek sűrűn járnak-kelnek az utczákon, azt leginkább azon akadályokon veszem észre, a melyekbe a kocsim minden lépten-nyomon ütközik; hol házaló kereskedőket, vagy roppantúl megrakott szekereket kell kikerülni, hol megint mandarinok és nagyszámú kíséretük miatt kell megállni. Nem is beszélek azokról az útálatos, félig sakál, félig farkas eredetű, vicsorgó fogú, kancsal szemű ebekről, a melyek csupán a legundokabb hulladékból élnek és az idegeneket gyűlölik. Szerencsére nem gyalog sétálok és nincs dolgom sem a Vörös-Városban, a hova nem szabad belépni, sem a Sárga-Városban, sőt még a Tatár-Városban sem.

A Khinai-Város szabályos négyszögű, a melyet éjszokról nyugatra a Hung-Ting-kaputól a Tien-kapuig terjedő fő sugárút, keletről nyugatra pedig a Sa-Sua sugárút vág ketté, a mely a hasonló nevű kaputól a Kuan-Cza-kapuig terjed.

Ily körülmények közt semmi se könnyebb, mint megtalálni Czinka kisasszony lakását; de semmi se nehezebb, mint oda jutni ama sürgős-forgás közt, a mely a roppant népes utczákon mutatkozik.

Végre valamivel déli tizenkét óra előtt megérkeztem a rendeltetésem helyére. A kocsi megállt egy szerény külsejű ház előtt, a melyben kézművesek és legnagyobbbrészt idegenek laknak.

A fiatal román nő, a ki - mint említettem - Párisban volt divatárusnő és jelenleg Pekingben úzi mesterségét meglehetősen sikerrel, az első emeleten tart lakást, melynek ablaka az utczára nyílik.

Felmegyek az első emeletre. Az egyik ajtón Klork Czinka kisasszony nevét olvasom. Kopogtatok. Az ajtó kinyílik.

Szemközt állok egy igen csinos fiatal leánynyal. Huszonkét-huszonhárom éves lehet, a szemei feketék, a haja szőke, a termete karcsú, az arcza bájos és mosolygó. Nem is csoda, hiszen már tudja, hogy a Grand-Transzaziatik vonata az úti viszontagságok daczára tegnap este Pekingbe érkezett, és a leány minden pillanatban várja a jegyesét.



És én egyetlen szóval le fogom rombolni ezt az örömet, el fogom enyésztetni ezt a mosolyt...

Klork Czinka kisasszony nagyon meg volt lepetve, hogy egy idegen lép át a küszöbén. De mivel több évig lakott Franciaországban, az első pillanatban eltalálta, hogy francia vagyok, és azt kérdezte, hogy minek köszönheti látogatásomat?

Vigyáznom kell a szavaimra, mert azt kockáztatnám, hogy megölöm a szegény gyermeket.

- Czinka kisasszony... - mondtam.

- Ön tudja a nevemet?...

- Tudom, kisasszony... Tegnap érkeztem a Grand-Transzasiatik vonatán...

A fiatal leány elhalványodott, szép szemei elhomályosultak. Igaz, hogy elég oka van félni... Talán felfedezték Kinkót a ládájában és a család kisült... talán elfogták... börtönbe vetették!...

Siettem kimagyarázkodni:

- Czinka kisasszony... bizonyos körülmények... tudomásomra juttatták... egy fiatal román utazását...

- Kinko... szegény Kinko!... Rajta kapták?... - kérde a leányka remegő hangon.

- Nem... nem, - felelém vontatva. - Senki se tudta kívülem... és én gyakran meglátogattam őt a podgyászos kocsijában éjjel... Jó pajtásokká... jó barátokká lettünk... Némelykor élelmi-szereket vittem neki...

- Oh! köszönöm uram! - monda Klork Czinka kisasszony, megragadván a kezeimet. - Kinko bizonyos lehetett a felől, hogy egy francia ember nem fogja őt elárulni, sőt segédkezet fog neki nyújtani... Köszönöm!... Köszönöm!

Mindinkább elrémít az a gondolat, hogy mi mindent kell még elmondanom e szegény teremtésnek.

- És soha senki se sejtette az én kedves Kinkóm jelenlétét? - kérde.

- Senki.

- Lássá, uram, mi nem vagyunk gazdagok... Kinko pénz nélkül tengette életét Tifliszben... nekem pedig még nem volt annyim, hogy elküldhettem volna neki az úti költséget... De most végre itt van... Munkát fog keresni... mert ő szorgalmas ember és mihelyt megtéríthetjük a társulatnak...

- Igen... tudom... tudom...

- És aztán egybekelünk, uram. Kinko engem nagyon szeret és én őt nem kevésbé... Párisban ismerkedtünk meg egymással... Hiszen földiek voltunk... Kinko nagyon jó volt hozzám... Mikor aztán visszatért Tifliszbe, én annyira hittam, hogy kigondolta a ládában való utazás módját... Szegény fiú! Ugyancsak kényelmetlenül érezhette magát...

- Nem, Czinka kisasszony... éppen nem!...

- Ah! mily boldog leszek, ha az én kedves Kinkóm vitelbérét kifizethetem...

- Igen... a vitelbérét...

- Most már nem tarthat soká, úgy-e bár?

- Nem... és délután kétségkívül...

Már nem tudtam, mit feleljek.

- Uram, - mondá Klork Czinka, - egybe fogunk kelni Kinkóval, mihelyt a szükséges formásokon túl estünk. És ha nem szerénységség az ön szivességsével visszaélni, akkor kérem ígérje meg, hogy szerencsétet és megtisztel bennünket jelenlétével a menyegzőnkön...

- A menyegzőjükön... kétségskivül... Hiszen megígértem Kinko barátomnak...

Szegény leány!... Nem hagyhatom ebben a helyzetben. Meg kell neki mondanom mindent... mindent...

- Czinka kisasszony... Kinko... Bizony...

- Úgy-e bár uram, ő kérte önt, hogy a megérkezéséről engem értesítsen?...

- Úgy van... Czinka kisasszony. De... elképzelheti... Kinko meglehetősen... sőt nagyon fáradt... ily hosszú útazás után...

- Fáradt?...

- Oh! ne ijedjen meg!

- Talán csak nem beteg?

- Igen... kissé beteg is...

- Akkor azonnal hozzá sietek... Látnom kell... Könyörgök, uram, kísérjen el a pályaudvarba...

- Nem, Czinka kisasszony, ez nagy meggondolatlanság volna!... Maradjon itt... maradjon!...

Klork Czinka egyszerre elsápadt, s mereven nézett a szemembe.

- Az igazat, uram, az igazat akarom hallani! - mondá. - Ne titkoljon el semmit... Kinko...

- Igen... szomorú hirt... kell önnek közölnöm...

Klork Czinkát az ájulás környékezi... Az ajkai reszketnek... Alig bir szólni...

- Felfedezték? - kiáltá. - A csalás kiderült, elfogták...

- Adná az ég, hogy csak ez lenne!... Kisasszony... útközben... vasúti balesetünk volt... Kevésbe múlt, hogy az egész vonat oda nem vezett... Egy iszonyú baleset!...

- Meghalt!... Kinko meghalt?...

A szerencsétlen Czinka egy székre rogyott... és hogy a khinaiak képletes nyelvén beszéljek «a könnyei oly sűrűn hullottak, mint az eső egy őszi éjjel». Soha se voltam szemtanúja ily szomorú látványnak! De nem hagyhatom ily állapotban a szegény leányt!... Most mindjárt elveszti az eszméletét... Azt se tudtam, mit tegyek... megfogtam a kezét és folyvást e szókat ismételtam: - Czinka kisasszony!... Czinka kisasszony!...

E pillanatban a ház előtt nagy zaj támadt, roppant láрма és kiáltozás hallatszott és az általános zsidaj közepette egy hang...

Nagy Isten!... nem csalódom?... Ez a Kinko hangja!... Ráismertem!... Vajjon elvesztettem volna az eszemet?

Klork Czinka felugrott, az ablakhoz rohant, kinyitotta és mind a ketten kinéztünk.

Egy málhás szekér állt meg a ház ajtaja előtt. A láda, különféle felirásaival: «*Felül, alul, törékeny, üvegneműek, őrizendő a nedvességtől*» szintén ott van, félig összezúzva. A terhes szekérhez egy másik kocsi ütődött, épen abban a pillanatban, mikor a ládát leemelték róla... A láda lezuhant a földre, összetört... és Kinko kiugrott belőle... elevenen, a maga valóságában.

Alig hihetek a szemeimnek!... Hát az én fiatal barátom nem pusztult el a robbanástól?... Nem, mert a mint mindjárt meghallom a saját szájából, a légnyomás kidobta őt a pályatestre ugyanabban a pillanatban, mikor a mozdony szétpukkant. Eleinte mozdulatlanul feküdt, aztán érezvén, hogy nem sebesült meg, - a mi valóságos csoda volt, - félrehúzódott mindaddig, míg észrevétlenül visszatérhetett a podgyáskocsiba. Én már akkor kijöttem abból a kocsiból, s miután hiába kerestem őt ott, azt kellett hinnem, hogy a szerencsétlenség áldozatává lett.

Tehát a sors iróniája úgy akarta, hogy Kinko, miután egy ládába becsukva a málhák közt hatezer kilométernyi útát tett meg a Grand-Transzasiatik vasúton, miután annyi veszélytől, a rablók támadásától, a mozdony szétpukkanásától megmenekült, egy ostoba véletlen, két kocsi összeütközése miatt Peking egyik utcáján, önfeláldozó utazásának, - igaz, hogy csalással egybekötött utazásának összes gyümölcseitől megfosztassék. A mi magát az utazását illeti, habár csempészet volt is, nem találok szavakat e merész tett kellő jellemzésére.

A málhás szekér kocsisa elkezdett lármázni egy élő lény ily váratlan előbukkanására. A legközelebbi perczben már összecsoportosult a nép, a csalás kiderült, a rendőrök megjelentek... Mit tegyen a szegény román fiú, a ki egy szót se tud khinai nyelven és csak a taglejtések hiányos nyelvén tudja magát kifejezni. Nem is sikerül neki megértetnie magát; de különben is micsoda magyarázatot adhatott volna?

Klork Czinka és én, ott álltunk mellette.

- Czinkám!... kedves Czinkám! - kiáltá Kinko és a szívére szorította az ifjú leányt.

- Kinkóm!... kedves Kinkóm! - felelé Czinka, miközben könyeik egybevegyültek.

- Bombarnac úr! - mondá aztán a szegény fiú, a ki már csak az én közbenjárásomban bízik.

- Ne essék kétségbe, Kinko, - mondám, - számoljon rám!... Ön él, holott azt hittük, hogy meghalt.

- Hej! nem is sokkal jobb az én állapotom, mint ha meg volnék halva!

Tévedés! Minden állapot jobb a halottinál - még akkor is, ha az embert börtön, sőt khinai börtön fenyegetné is. És a szegény Kinkónak csakugyan a börtönbe kellett vándorolnia. Daczára az ifju leány könyörgéseinek, a melyekkel én is egyesítettem a magaméit, noha a nélkül, hogy képes lettem volna magamat megértetni, a rendőrök elvitték a szegény fiút, a csőcselék hangos kaczagása és gúnyolódásai közt...

De én nem fogom őt elhagyni... Nem, ha eget, földet kellene is megmozgatnom; nem hagyom el!

## XXVII.

Ha e kifejezés: «a kikötőben megfenekleni» valaha a legszigorúbb értelemben alkalmazható volt, nyilván most állt elő ez az eset, és ennél fogva legyen szabad ezt a kifejezést használnom. Csakhogy, ha egy hajó a rakpart közelében megfeneklik, ebből még nem következik, hogy a hajó el van veszve. Megengedem, hogy a Kinko szabadsága nagy veszélyben forog, ha az én közbenjárásom és az úti társainké elégtelennek bizonyul. De Kinko él és ez a fődolog.

Hanem egy órai időt sem szabad elvesztegetnünk, mert a khinai rendőrség, ha sok fogatkozásban szenved is, legalább gyorsan és sommásan végez. Az elfogás és a felakasztás nagyon hamarosan követi egymást; azt pedig nem szabad megengednünk, hogy Kinkót felakasszák, még csak *in effigie* sem.

Karomat nyújtom tehát Klork Czinka kisasszonynak, felsegítem őt a kocsimra és mind a ketten gyorsan visszatérünk a «*Tizezer Álom*»-hoz címzett vendéglőbe.

Ott megtalálom Noltitz őrnagyot, Caterna urat és nejét és legnagyobb szerencsémre az ifjú Pan-Saót is, a ki ezúttal megszabadult Tio-King orvostól. Pan-Sao a legnagyobb örömmel lesz tolmácsunk a khinai hatóságok előtt.

Ekkor a kétségbeesett Czinka jelenlétében elmondom úti társainknak mindazt, a mi a jegyére vonatkozik... Milyen körülmények közt utazott Kinko; hogyan ismerkedtem meg vele. Elmondom, hogy habár megcsalta is a Grand-Transzaziatik társulatot, csak e csalással juthatott a vonatunkra Uzun-Adában, és ha nem jutott volna a vonatunkra, akkor most valamennyien ott hevernénk a Csú-völgy fenekén...

Ezután részletesen elbeszéltem mindazt, a miről csak nekem lehetett tudomásom: Én kaptam tetten azt a gaz Faruszkiazt abban a pillanatban, mikor a szörnyű tettét elkövette; de Kinko volt az, a ki élete kockáztatásával, emberfeletti hidegvérűséggel és bátorsággal teletömte a kazánt tüzelővel, ránehezedett egész testével a szellentyűk emelő rúdjaára és megállította a vonatot az által, hogy szétrobbantotta a mozdonyt.

Mennyi ah! és oh! kiáltás hangzott el, mikor az elbeszélésemet befejeztem! Caterna úr lelkesedésében így kiáltott fel:

- Éljen Kinko!... Rendjelet neki!

Addig is, míg az Ég Fia valamely Zöld-Sárkányrenddel kitüntetné hősünket, Caternáné asszonyság megragadta Klork Czinka kezét és szívére szorította az ifjú leányt a nélkül, hogy képes lett volna visszafojtani a könnyeit... Nem is csoda! Olyan szerelmi regény, a mely az utolsó fejezetben hirtelen kettészakad, igen megindító.

De lássunk a legsürgősebb teendő után, és mint Caterna úr mondja: mindenki a szinpadra; kezdődik az ötödik!... tudniillik az ötödik felvonás, a melyben a drámák rendszerint kibonyolódnak.

- Nem engedhetjük, hogy ezt a derék fiút elítéljék! - mondá Noltitz őrnagy. - El kell mennünk a Grand-Transzaziatik vezérigazgatójához. Ha értesül az eseményekről, ő lesz a legelső, a ki meg fogja akadályozni a további törvényes lépéseket.

- Kétségkívül, - mondtam, - mert nem lehet tagadni, hogy Kinko a vonattal együtt az összes útasokat megmentette.

- Nem is említve a császári kincseket - jegyzé meg Caterna úr, - az ő felsége millióit.

- Mindez nagyon igaz, - viszonzá Pan-Sao, - de szerencsétlenségre Kinko a khinai rendőrség kezébe és a börtönbe került. Már pedig igen nehéz dolog kiszabadulni egy khinai börtönből.

- Siessünk, - mondtam, - és menjünk a társulat vezérigazgatójához.

- De, - kérde Caternáné asszonyság, - nem volna-e célszerű, magunk közt gyűjtést rendezni az úti jegy ára értékéig?

- Ez az indítvány becsületedre válik, Karolina! - kiáltá a férje és a tárczája után nyult.

- Uraim, uraim, - monda Klork Czinka, a kinek szép szemeiben könyek csillogtak, - mentsék meg a jegyesemet, mielőtt elítélnék!

- Meg fogjuk menteni a jegyesét, lelkem, galambom, - vigasztalá őt Caternáné asszonyság, - és ha egy előadást kell rendezni a javára...

- Bravó, Karolina, bravo! - kiáltá Caterna úr és oly nagy buzgalommal tapsolt, mint egy másod tapsoncz-főnök.

A fiatal román nőt a derék Caternáné asszonyságnak ép oly túlzó, mint őszinte gondjaira bíztuk. Karolina nem akar többé mellőle távozni; kijelentette, hogy a leányának tekinti, és egy anya hősiességével fogja őt megvédelmezni. Mi négyen: Pan-Sao, Noltitz őrnagy, Caterna úr és én elmentünk a pályaudvarba és a Grand-Transzaziatik vezérigazgatóját a saját hivatalos helyiségében kerestük fel.

Épen ott volt, és Pan-Sao kívánságára azonnal bevezettek bennünket hozzá.

Az igazgató minden ízében valóságos khinai és minden közigazgatási khinézerségre képes ember volt, a ki - tessék elhinni - a hivatalos ténykedés tekintetében leczkéket adhatott volna akárhány európai tisztársának.

Pan-Sao elmondta neki az esetet és minthogy az igazgató eléggé folyékonyan beszél és teljesen jól érti az orosz nyelvet, az őrnagy és én szintén részt vehettünk a vitában.

Mert igenis, vita keletkezett. Ez a valószínűtlen khinézer nem tartózkodott makacsul ragaszkodni ahhoz a fölfogáshoz, hogy a Kinko esete rendkívül komoly... Ily körülmények közt végrehajtott csalás... oly csalás, a mely hatezer kilométernyi távolságig folytattatik... oly csalás, a mely ezer frankkal károsítja meg a Grand-Transzaziatik társulatát és a részvényeseket...

Erre azt válaszoltuk ennek a buta halandónak, hogy mindez igaz; de hogy a kár sokkal nagyobb volna, ha a csaló nem lett volna a vonaton, mert hiszen az élete kockáztatásával mentette meg a vonatot, a császári kincstárt és az útasok életét...

Ki hinné? Ez az eleven porcellán-bábú értésünkre adja, hogy bizonyos szempontból jobb lett volna körülbelül száz útas elvesztét gyászolni...

Igen! ismerjük ezt a szempontot! Inkább a gyarmatok és egy vonat összes útasai veszszenek, mintsem az elv!

Szóval, semmit se birtunk eligazítani. Az igazságszolgáltatásnak szabad folyása lesz a Kinko csalási ügyében.

Miközben eredménytelenül távoztunk, Caterna úr is szabad folyást engedett tengerészeti és színpadi szitkozódásai egész készletének.

Mit tegyünk?...

- Uraim, - monda Pan-Sao, - én tudom, hogyan kezelik az efféle dolgokat Pekingben és az egész Mennyei Birodalomban. Nem fog két óra eltelni azon percz közt, a melyben Kinkót elfogták és azon idő közt, a mikor a járásbíró elé állítják, a ki hivatta van az efféle ügyekben ítélni. Kinkóra nemcsak a börtön vár, hanem a talpainak a megbotozása is.

- A talpbotozás! - kiáltá a színész.

- Valóban az, - viszonzá Pan-Sao.

- Ezt a gyalázatossgot meg kell akadályozni, - mondá Noltitz őrnagy.

- Legalább is meg kell kísértetni a megakadályozását, - felelé Pan-Sao. Ennélfogva azt indítványozom, menjünk el a bírósághoz, a hol én meg fogom próbálni a szép román leány jegyesét megvédelmezni, és veszítsem el az ábrázomat,<sup>25</sup> ha ki nem segítem őt a hinárból.

Ez csakugyan a legjobb, az egyetlen mód volt. Kiléptünk a pályaházból, kocsira ültünk és húsz perc alatt elérkeztünk ahhoz a meglehetősen silány külsejű házhoz, amelyben a járás-bíró «hivatalosan ténykedik».

Nagy tömeg nyüzsög itt. A dolognak híre futott. Köztudomású lett, hogy egy csalo egy ládában adatta fel magát és Tiflisztől Pekingig ingyen utazott a Grand-Transzaziatik egyik podgyázkocsiján. Mindenki látni és ismerni akarja ennek az eredeti embernek az arcát... Még senki sem tudja, hogy ez a «csalo» valódi hős.

Ott áll a mi derék úti társunk, két mogorva és ciztromsárga arcú rendőr közt. Ez a két bulldog kész őt visszavinni a börtönbe a bíró parancsára és a talpára mérni egy tuczat pálczaütést, ha a büntetés súlyosbítására ítéltetnék el.

Kinko egészen el van csüggedve és szégyenkezik, a min én nagyon bámulok, ki őt oly elszánt s bátor fiúnak ismerem. De a mint bennünket megpillant, arcán egy reménysugár villan meg.

E pillanatban a terhes szekér kocsisa beszélte el a rendőrök tanúvallomása által megerősített tényállást egy pápaszemes úrnak, a ki a vádlottra nézve nagyon kevésbé megnyugtató módon bólintgatott a fejével. Egyébiránt a vádlott, ha olyan ártatlan lett volna is mint a ma született gyermek, nem védelmezhetette volna magát, mivel egy szót se tudott khinai nyelven.

Ekkor előlépett Pan-Sao. A bíró ismerte és mosolygott is rá. Ezen úti társunk atyja gazdag pekingi kereskedő és theaszállító. Így a bíró fejbólintásai mindjárt barátságosabb indulatot árulnak el.

Fiatal ügyvédünk lelkes és szellemes volt. Tudott érdeklődést kelteni a bíróban; el tudta érzékenyíteni a hallgatóságot az utazás elbeszélése által, a melynek nevezetesebb mozzanatait elsorolta és végül ajánlkozott, hogy megtéríti a társaságnak az uti jegy árát.

Szerencsétlenségre a bíró ezt nem fogadhatta el... A vádlott nem csupán anyagi, hanem erkölcsi kárt is okozott, stb. stb.

Erre Pan-Sao neki hevült és noha semmit sem értettünk a beszédéből, mégis eltaláltuk, hogy a Kinko bátorságáról, az utazók élete megmentésének érdekében tanúsított önfeláldozásáról beszélt és végre, mint legutolsó és legfőbb érvül azt emelte ki, hogy védecze megmentette a császári kincstárt.

Hasztalan ékesszólás! Az érvek sikertelenek e kérlelhetetlen hivatalnok előtt, a ki hosszú bírói pályája alatt nem mentett fel tiz vádlottat. A talpbotozást ugyan elengedte a szegény vádlottnak, de hat hónapi börtönre és a Grand-Transzaziatik társaságnak fizetendő kártérítésre ítélte. Aztán ezen elítélő gép intésére a szegény Kinkót elvezették.

De a «XX. Század» olvasói még se szomorkodjanak a Kinko sorsán! Ha száz sornyi kéziratot kellene is elvesztenem miatta, mégis inkább megmondom már most, hogy mindent szépen rendbe hoztunk.

---

<sup>25</sup> Khinai szójárás és körülbelül ezt jelenti: «Ne legyek becsületes ember»...

Kinko másnap diadalmasan vonult be a Sa-Sua sugárúton levő házba, a hol mi is egybegyülekeztünk, mialatt Caternáné asszonyság anyailag vigasztalta a szerencsétlen Klork Czinkát.

A Kinko ügyét a hirlapok vették a kezükbe. A pekingi «*Si-Bao*» és a tien-czini «*Chinese-Times*» a fiatal román megkegyelmeztetését követelték. Ezen ohajtások eljutottak az Ég Fia lábához, sőt eljutottak odáig, a hol a császár fülei vannak. Ezenfelül Pan-Sao is eljuttatott ő felségéhez egy kérvényt, a melyben elbeszélte az utazás viszontagságait és nyomatékosan kiemelte, hogy Kinko önfeláldozása nélkül a kincstár aranya és drágakövei most a Faruszkia és czinkostársai birtokában volnának, pedig, Buddhára! ez a kincs megmentése más valamit érdemel, mint félévi börtönt.

Úgy van! Tizenötezer taelt, vagyis százezer franknál többet érdemlett, mert az Ég Fia, egy nagylelkűségi rohamában ezt az összeget küldte ajándékul Kinkónak, egyúttal elengedvén neki a büntetését.

Nem kísérlém meg leírni azt az örömet, boldogságot és mámort, a melyet a Kinko által személyesen közölt hír összes barátaiban, de főleg a csinos Klork Czinkában keltett. Ily dolgokat nem lehet kifejezni semmiféle nyelven, még a khinain sem, a mely pedig oly készségesen engedi magát alkalmaztatni a legvalószínűtlenebb képletes kifejezésekre is.

És most engedjék meg nekem a «*XX. Század*» olvasói, hogy végezzek azon úti társaimmal, a kiknek a számaik reporteri jegyzékkönyvem lapjain szerepeltek.

Az 1-ső és 2-dik szám, Ephrinell Fulk és Bluett Horácia kisasszony, nem tudván megegyezni a házassági szerződésekben megállapított különböző százalékok és osztalékok felett, Pekingben való megérkezésük után harmadnap elváltak egymástól. Akár meg se történt volna az egybekelés a Grand-Transzaziatik vonatán, és Bluett Horácia kisasszony - Bluett Horácia kisasszony maradt. Engedje a Mindenható, hogy a szikár és sovány hölgy tömérdek hajjat arathasson a khinai koponyákon és az élelmes ügynök az amerikai gyártmányú fogakkal ékesíthesse a Mennyei Birodalom összes állkapczeit.

A 3-dik szám, Noltitz őrnagy, az orosz kormány megbízásából Pekingben építendő kórház előmunkálataival van elfoglalva, és mikor az elválás órája ütött, éreztem, hogy igaz barátot hagyok hátra e távoli országban.

A 4-dik és 5-dik számok, Caterna úr és neje, a szeretetreméltó komikus és bájos «szendé»-je, három heti tartózkodás után elúztak a Mennyei Birodalom fővárosából Sanghaiba, a hol jelenleg a francia gyarmat által lelkesen ünnepeltetnek.

A 6-dik szám, Weisschnitzerdörfer báró, a kinek a végnélküli nevét most irom le utolszor, nem csupán Tien-Czinben maradt le a gőzhajóról, hanem egy hónappal később Yokohamában is; aztán hat hét múlva hajótörést szenvedett az angol Columbia partjain és végre egy vonat-kisiklás következtében San-Francisko és New-York közt nem minden viszontagság nélkül befejezte a földgömb körüli utazását száznyolczvanhét nap alatt - harminczkilencz helyett.

A 9-dik és 10-dik számok, Pan-Sao és Tio-King orvos. Mit mondjak ezekről, haneha azt, hogy Pan-Sao még mindig az a telivér párisi, a kinek ismeretségünk első pillanatától fogva tapasztaltam és majd ha ismét Franciaországba jön, remélem, több ízben együtt fogunk ebédelni Durandnál vagy Marguerynál. A mi az orvost illeti, most már odáig jutott, hogy naponként csupán egy tojás sárgáját eszi meg, mint mestere, Cornaro tette és azt reméli, hogy a velencei nemes példájára ő is százket évig fog élni.

A 8-dik szám, Sir Francis Trevellyan, és a 12-dik szám, Faruszkia uraság; az előbbi, a ki nekem elégtételadással és egy szivarral tartozik, soha se láttam többé; az utóbbiról pedig soha se hallottam, hogy felakasztották volna. A hírneves és kiváló bandita kétségkívül lemondott a

Grand-Transzaziatik igazgató-tanácsosi állásáról és a mongol tartományok térségein folytatja dúsán jövedelmező pályáját.

Végre a 11-dik számom: Kinko, nagy ünnepiességgel nőül vette Klork Czinka kisasszonyt, a mit talán mondanom is felesleges. Valamennyien jelen voltunk a menyegzőn, és ha az Ég Fia gazdagon megjutalmazta a vőlegényt, a menyasszony is értékes és pompás ajándékot kapott az útasoktól, a kiknek életét az ő jegyese mentette meg.

Én magam három hétig maradtam Pekingben; aztán tengeren tértem vissza Franciaországba.

Most még egy vallomást kell tennem, a mely eléggé kínos a hiúságomra nézve. A Mennyei Birodalom fővárosába való megérkezésem utáni napon a Lan-Cseuból küldött sürgönyömrre a következő szövegű távirati választ kaptam:

*«Bombarnac Klaudius, Peking, Khina.*

*A «XX. Század» szerkesztősége megbízza levelezőjét, Bombarnac Klaudiust, hogy szerencsekívánatait és hódolatát fejezze ki a hős Faruszkia uraság előtt.»*

De én mindig erősen azt vitattam, hogy ez a sürgöny soha sem érkezett el a rendeltetése helyére, - a mi a czimzettet megkiméli attól a kellemetlenségtől, hogy feleljen rá.

-&-